

**ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Προσδιοριστικοί Παράγοντες της Φτώχειας στον Αγροτικό Τομέα»

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Μ. ΜΟΣΧΟΣ

Αθήνα, Νοέμβρης 2009

Επιβλέπων Καθηγητής: κος Σταύρος Ζωγραφάκης, Επίκουρος Καθηγητής ΓΠΑ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Προσδιοριστικοί Παράγοντες της Φτώχειας στον Αγροτικό Τομέα»

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Μ. ΜΟΣΧΟΣ

Επιβλέπων Καθηγητής: κος Σταύρος Ζωγραφάκης, Επίκουρος Καθηγητής ΓΠΑ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

κος Σταύρος Ζωγραφάκης: Επίκουρος Καθηγητής Γ.Π.Α

κος Πάυλος Καρανικόλας: Επίκουρος Καθηγητής Γ.Π.Α

κος Χαράλαμπος Κασίμης: Καθηγητής Γ.Π.Α

κος Στάθης Κλωνάρης: Επίκουρος Καθηγητής Γ.Π.Α

κος Χρήστος Παπαδάς: Επίκουρος Καθηγητής Γ.Π.Α

Προσδιοριστικοί Παράγοντες της Φτώχειας στον Αγροτικό Τομέα

Στην παρούσα μελέτη εξετάζουμε το μέγεθος της ανισότητας και τις διαστάσεις της φτώχειας που υφίστανται τα ελληνικά νοικοκυριά, καθώς και τον προσδιορισμό των παραγόντων που επιδρούν επί της πιθανότητας κάποιο νοικοκυριό να βρεθεί σε κατάσταση φτώχειας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στα αγροτικά νοικοκυριά, τα οποία διακρίνονται σε τρεις ομάδες συναρτήσει της ηλικίας των αρχηγών τους. Για τη μέτρηση των παραπάνω μεγεθών χρησιμοποιήθηκαν εναλλακτικές μεταβλητές ενώ παράλληλα υιοθετήθηκαν διαφορετικές κλίμακες ισοδυναμίας. Το στατιστικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε προήλθε έπειτα από επεξεργασία των πρωτογενών στοιχείων της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών της ΕΣΥΕ (ΕΟΠ 2004/2005). Μετά από μια σύντομη βιβλιογραφική επισκόπηση των ερευνών που σχετίζονται με ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού, περνάμε σε κάποια θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα που αφορούν την ανισότητα και τη φτώχεια και εν συνεχεία αναφερόμαστε στις δειγματοληπτικές έρευνες διανομής του εισοδήματος. Έπειτα συνεχίζουμε με τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά των ομάδων των αγροτικών νοικοκυριών και ακολουθεί η ανάλυση των στοιχείων των οικογενειακών προϋπολογισμών τους (έσοδα – δαπάνες, και το καταναλωτικό τους πρότυπο), ώστε να καταλήξουμε στην ανάλυση των διαστάσεων της ανισότητας, μέσω των δεικτών “Gini”, “Theil”, “μέσης λογαριθμικής απόκλισης” (N) και του δείκτη S80/S20, και φτώχειας μέσω του “ποσοστού φτώχειας”, υιοθετώντας εναλλακτικές γραμμές φτώχειας. Επιπρόσθετα, μέσω του υποδείγματος Logit, προσπαθούμε να προσδιορίσουμε τους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την πιθανότητα οποιοδήποτε νοικοκυριό να βρεθεί κάτω από το όριο της φτώχειας.

Εξετάζοντας τις εισοδηματικές εισροές των νοικοκυριών καθώς και τις δαπάνες των νοικοκυριών, διαπιστώνουμε ότι τα υψηλότερα ποσοστά αντιστοιχούν στα μη αγροτικά νοικοκυριά. Τα αγροτικά νοικοκυριά απολείπονται του μέσου συνολικού κκ εισοδήματος και της ισοδύναμης δαπάνης με τα υψηλότερα ποσοστά να αντιστοιχούν στα νεότερα αγροτικά νοικοκυριά. Τα χαμηλότερα ποσοστά ανήκουν στα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ. Βάσει της κατανομής της ισοδύναμης και της κκ δαπάνης η ανισότητα που επικρατεί στο σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών υπολείπεται της ανισότητας που επικρατεί στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας ενώ το μέγεθος της ανισότητας των νεότερων αγροτικών νοικοκυριών υπολείπεται της ανισότητας που υφίστανται οι άλλες δυο αγροτικές ομάδες. Σε αντίθετα αποτελέσματα καταλήγουμε όταν αναλύουμε την ανισότητα βάσει του ισοδύναμου και του κκ εισοδήματος. Αναλύοντας τα στοιχεία του ισοδύναμου συνολικού εισοδήματος, προκύπτει ότι το μέγεθος της ανισοκατανομής του μεταξύ των πεμπτημορίων του πληθυσμού μειώνεται καθώς προχωράμε από την νεότερη ηλικιακή ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών προς την μεγαλύτερη. Επίσης, από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προκύπτει ότι μέσω της ενίσχυσης του γεωργικού εισοδήματος και της δικαιότερης κατανομής του μεταξύ των μελών της κάθε ομάδας, προφανώς θα συντελούσε στη μείωση της ανισότητας σε όλες τις αγροτικές ομάδες και πιθανώς στη μείωση της συνολικής ανισότητας. Όσον αφορά τα αποτελέσματα από την ανάλυση της φτώχειας, συμπεραίνουμε ότι τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας των αγροτικών νοικοκυριών σε σύγκριση με τα μη αγροτικά νοικοκυριά, ενώ αίσθηση προκαλούν τα αυξημένα ποσοστά των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ. Τέλος, αναλύοντας τα αποτελέσματα του υποδείγματος Logit, διαπιστώνουμε ότι οι περισσότεροι προσδιοριστικοί παράγοντες φτώχειας είναι κοινί και για τις τρεις κατηγορίες νοικοκυριών. Ειδικότερα, παράγοντες όπως το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και η νεαρή ηλικία του αρχηγού (κάτω των 40 ετών), οι περιφέρειες διαμονής του νοικοκυριού, και ο αυξημένος αριθμός τέκνων των νοικοκυριών (άνω των τριών), χαρακτηρίζονται από την αυξητική τους επίδραση επί της πιθανότητας φτώχειας. Ωστόσο, παρατηρώντας τα αποτελέσματα που αφορούν τα αγροτικά νοικοκυριά προκύπτουν ορισμένες ιδιαιτερότητες.

Λέξεις κλειδιά: ανισότητα, φτώχεια, ανισοδιανομή εισοδήματος αγροτικός τομέας

Determinants of poverty in the Agricultural Sector

This study examines the extent of inequality and the dimensions of poverty, from which Greek household suffer, as well as tries to identify the factors which affect on the probability of a household to be found in a poverty status. Particular emphasis is given to agricultural households, which are divided into three (3) groups, according to the age of their leader. For the measurement of the above mentioned figures, we used alternative variables, while simultaneously different scales of equivalence were adopted. The statistical material which was used, derived by processing the primary collected data of the family budget survey [EOP 2004 – 2005], which was conducted by the Hellenic Statistical Authority [El. STAT]. After a brief literature review of researches, which are related to issues of social exclusion, we continue with some theoretical and methodological issues, relating to inequality and poverty and then we refer to the sample surveys of income distribution. Furthermore, the study continues with the social and demographic characteristics of groups of agricultural households and then follows an analysis of individual components of family budget [revenue – expenses – and their consumption pattern], in order to arrive at an analysis of the dimensions of inequality, through the indicators “Gini”, “Theil”, “mean log deviation (N)” and the indicator S80/S20 and an analysis of poverty, through “the poverty rate”, by adopting alternative poverty lines. Additionally, through the “Logit model”, we try to identify the factors that have an impact on the probability of any household to be found under the poverty line.

Considering the income flows of households, as well as households' expend, we conclude that higher rates correspond to non-agricultural households. Agricultural households are below the average total per capital income and equivalent expend, with the highest percentages correspond to the younger agricultural households. The lowest percentages are found in the households that have, as their leader, a pensioner of OGA. By distribution of equivalent and per capital expend, we presume that inequality, predominating in all agricultural households, is less than inequality which exists in the rest non-agricultural households in the country, while the size of inequality of the younger agricultural households, is less than inequality that is observed in the other two (2) agricultural groups. What's more, if we examine inequality by using the equivalent and per capital income, as a criterion, we will draw to the exact opposite conclusions. Analyzing the data of equivalent total income, we conclude that the size of the imbalance between the quintile of the population decreases as we move from the younger age group of rural households to the older. Additionally, the analysis of results shows that by increasing farmers' income and by a more equitable distribution among the members of each group, probably would help to reduce inequality in all agricultural groups and possibly reduce the overall inequality. Regarding the results of the analysis of poverty, we conclude that the higher rates of poverty among agricultural households compared to non-agricultural households, while we are astonished by high rates of households with retired leader of OGA. Finally, analyzing the results of the “Logit model”, we find out that most of the determinants of poverty are common to three (3) types of households. Particularly, factors such as low educational level, young age of household's leader (under 40 years old), regions of residence of the household and the increased number of children in households (more than 3), are characterized by their growing influence on the probability of poverty. However, observing the results for the agricultural households, we come across with some peculiarities.

Key-words: inequality, poverty, unequal income distribution, agricultural sector.

Στην οικογένειά μου,

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα Μεταπτυχιακή ερευνητική εργασία πραγματοποιήθηκε στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών “Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου” του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας & Ανάπτυξης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών και αποτελεί το τελικό στάδιο για την απόκτηση του ομώνυμου τίτλου Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στον εξαιρετικά συνεργάσιμο επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Σταύρο Ζωγραφάκη, Επίκουρος Καθηγητής του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, τόσο για την καθοδήγησή μου σε γνωστικό και ερευνητικό επίπεδο, όσο και για την ηθική συμπαράσταση που μου προσέφερε καθ’ όλη τη διάρκεια της συνεργασίας μας.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές που συμμετείχαν στο συγκεκριμένο Π.Μ.Σ για όλα όσα μου προσέφεραν κατά τη διάρκεια της φοίτησής μου, όντας παράλληλα ευγνώμων στους πανεπιστημιακούς μου δασκάλους για τις ακαδημαϊκές γνώσεις που με δίδαξαν καθ’ όλη την διάρκεια των σπουδών μου. Στο σημείο αυτό οφείλω να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον κ. Χρήστο Παπαδά, Επίκουρος Καθηγητής του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών, για την καθοδήγηση που μου προσέφερε κατά την ολοκλήρωση της Πτυχιακής μου εργασίας ως επιβλέπων καθηγητής, όσο και για τη βοήθειά του κατά την παρούσα Μεταπτυχιακή ερευνητική μου εργασία.

Φτάνοντας σε αυτό το σημείο των σπουδών μου, ύστερα από την φοίτησή μου στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και ερχόμενος στο πέρας της φοίτησής μου ως μεταπτυχιακός φοιτητής, οφείλω να εκφράσω την βαθιά μου ευγνωμοσύνη στους γονείς μου και στην οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράσταση και κατανόηση που επέδειξε σε κάθε επίπεδο της προσπάθειάς μου καθ’ όλη την διάρκεια των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
----------------------	----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο.....	13
------------------------------------	-----------

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΕΡΕΥΝΩΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ – ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	13
1.1 Επισκόπηση ερευνών περί της ανισοκατανομής του εισοδήματος.....	13
1.1.1 Διανομή του εισοδήματος.....	13
1.1.2 Έκταση και χαρακτηριστικά της φτώχειας.....	22
1.2 Αναφορές στην ευρωπαϊκή και στην ελληνική κατάσταση.....	25
1.2.1 Εισαγωγή.....	25
1.2.2 Χρηματική φτώχεια - Όριο φτώχειας.....	26
1.2.3 Τα ποσοστά κινδύνου φτώχειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	27
1.2.3.α Το βάθος της φτώχειας.....	30
1.2.3.β Εισοδηματικές ανισότητες και φτώχεια. Η συμπληρωματικότητα των δεικτών ανισότητας και φτώχειας.....	32
1.2.4 Βασικά χαρακτηριστικά της φτώχειας στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση.....	37
1.2.5 Τα όρια φτώχειας στην Ελλάδα.....	46
1.2.6 Διαστάσεις των οικονομικών ανισοτήτων και της φτώχειας στο χώρο των μεταναστών στην Ελλάδα.....	47
1.2.6.α Διαστάσεις των οικονομικών ανισοτήτων.....	49
1.2.6.β Διαστάσεις της φτώχειας.....	50
1.2.7 Φτώχεια και ανισοκατανομή στον ελληνικό αγροτικό χώρο.....	51
1.2.7.α Η ανισοκατανομή εντός των γεωργικών νοικοκυριών – Η σημασία των γεωργικών εισοδημάτων.....	54
1.2.7.β Διαστάσεις ανισότητας και φτώχειας στα ελληνικά αγροτικά νοικοκυριά.....	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο.....	65
------------------------------------	-----------

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ	65
2.1 Εισαγωγή στα μεθοδολογικά ζητήματα.....	65
2.2 Περί της μέτρησης της οικονομικής ανισότητας.....	67
2.2.1 Αξιοματικά κριτήρια των μέτρων ανισοκατανομής.....	68
2.2.1.α Ο βαθμός ανισοκατανομής.....	68
2.2.1.β Ο πληθυσμός του δείγματος.....	68
2.2.1.γ Αμετάβλητοι δείκτες από τις μονάδες μέτρησης.....	69
2.2.1.δ Η αρχή της μεταβίβασης εισοδήματος.....	70
2.2.2 Επιλογή για τη μέτρηση της ανισότητας.....	70
2.2.3 Επιλογή και παρουσίαση των μέτρων.....	72
2.3 Περί της μέτρησης της φτώχειας, επιλογή και παρουσίαση των μέτρων.....	84
2.3.1 Η έννοια και τα όρια της φτώχειας.....	84
2.3.2 Αξιοματικά κριτήρια των μέτρων φτώχειας.....	85
2.3.3 Επιλογή και παρουσίαση των μέτρων.....	87

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο.....	89
------------------------------------	-----------

ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΠΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ	89
3.1 Γενικά χαρακτηριστικά των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ).....	89
3.1.1 Ιστορικό της έρευνας.....	90
3.1.2 Περιγραφή της έρευνας.....	91

3.1.2.α Αντικειμενικοί σκοποί.....	91
3.1.2.β Περιγραφή σχεδιασμού και πραγματοποίηση της έρευνας.....	92
3.1.2.γ Βασικές έννοιες και ορισμοί.....	93
3.1.2.δ Πηγές στατιστικών στοιχείων.....	95
3.2 Η Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC).....	96
3.3 Η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ).....	99
3.4 Η Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2004/2005.....	101
3.4.1 Πραγματοποίηση της έρευνας.....	101
3.4.1.α Μέθοδος δειγματοληψίας, μέγεθος δείγματος και κάλυψη.....	101
3.4.1.β Στρωματοποίηση του πληθυσμού.....	102
3.4.1.γ Η επιλογή του δείγματος.....	103
3.4.1.δ Το ερωτηματολόγιο της έρευνας.....	104
3.4.1.ε Η επεξεργασία των δεδομένων.....	105
3.4.1.στ Η αξιοπιστία των αποτελεσμάτων και της έρευνας.....	106

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο..... 108

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....108

4.1 Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των νοικοκυριών.....	108
4.1.1 Η διάκριση των νοικοκυριών.....	108
4.1.2 Η πληθυσμιακή και περιφερειακή και κατανομή των νοικοκυριών.....	109
4.2 Το εκπαιδευτικό προφίλ των νοικοκυριών.....	117

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο..... 123

ΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΙ ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ.....123

5.1 Τα εισοδήματα των νοικοκυριών.....	123
5.1.1 Τα εισοδήματα και οι πηγές προέλευσης.....	123
5.1.2 Η διάρθρωση των εισοδημάτων.....	128
5.2 Η δομή των δαπανών και το καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών.....	131
5.2.1 Η δομή των δαπανών των νοικοκυριών.....	132
5.2.2 Το καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών.....	140

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο..... 147

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ.....147

6.1 Οι διαστάσεις της οικονομικής ανισότητας.....	148
6.1.1 Η μέτρηση των δεικτών ανισότητας.....	148
6.1.1.α Μέτρηση της ανισότητας συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης και του ισοδύναμου.....	148
6.1.1.β Μέτρηση της ανισότητας συναρτήσει της κατά κεφαλήν δαπάνης και του κατά κεφαλήν εισοδήματος.....	150
6.1.2 Η ανισότητα βάσει του δείκτη S80/S20.....	154
6.1.2.α Ο δείκτης S80/S20 συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης.....	154
6.1.2.β Ο δείκτης S80/S20 συναρτήσει του ισοδύναμου εισοδήματος.....	157
6.2 Οι διαστάσεις της φτώχειας των νοικοκυριών.....	162
6.2.1 Διαστάσεις της φτώχειας συναρτήσει της διάμεσης ισοδύναμης δαπάνης των νοικοκυριών.....	162
6.2.1.α Γραμμή φτώχειας: 40 % της ισοδύναμης δαπάνης.....	162
6.2.1.β Γραμμή φτώχειας: 50 % της ισοδύναμης δαπάνης.....	164
6.2.1.γ Γραμμή φτώχειας: 60 % της ισοδύναμης δαπάνης.....	165
6.2.1.δ Γραμμή φτώχειας: 70 % της ισοδύναμης δαπάνης.....	167
6.2.2 Διαστάσεις της φτώχειας συναρτήσει του ισοδύναμου εισοδήματος της διάμεσου των νοικοκυριών.....	168
6.2.2.α Γραμμή φτώχειας: 40 % του ισοδύναμου εισοδήματος.....	168
6.2.2.β Γραμμή φτώχειας: 50 % του ισοδύναμου εισοδήματος.....	169
6.2.2.γ Γραμμή φτώχειας: 60 % του ισοδύναμου εισοδήματος.....	170
6.2.2.δ Γραμμή φτώχειας: 70 % του ισοδύναμου εισοδήματος.....	172

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο	175
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ	175
7.1 Το υπόδειγμα Logit.....	175
7.2 Τα αποτελέσματα του υποδείγματος και οι προσδιοριστικοί παράγοντες της φτώχειας.	179
7.2.1 Προσδιοριστικοί παράγοντες της φτώχειας συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης.	180
7.2.2 Προσδιοριστικοί παράγοντες της φτώχεια συναρτήσει του διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος.	184
7.3 Σύνοψη	188
ΣΥΝΟΨΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	192
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	206
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	222

Εισαγωγή

Η διερεύνηση του εμπειρικού υλικού που αναφέρεται στη διανομή του εισοδήματος, μεταξύ των ατόμων ή των νοικοκυριών ή οποιαδήποτε κοινωνικοοικονομικής ομάδας, μπορεί να δώσει απαντήσεις σε κρίσιμα ερωτήματα όπως “ποιος είναι ο βαθμός της οικονομικής ανισότητας και ποιες οι διαστάσεις της φτώχειας ενός πληθυσμού και πως διαμορφώνονται διαχρονικά αυτά τα μεγέθη” ή ακόμα “ποια είναι η κατάσταση της ανισότητας και της φτώχειας κάποιου πληθυσμού έπειτα από μια μεταβολή του εισοδήματος ή μια μετακίνηση μιας κοινωνικοοικονομικής ομάδας”.

Πριν όμως προχωρήσουμε, θα πρέπει να διευκρινίσουμε κάποιους όρους που χρησιμοποιούμε στην παρούσα μελέτη. Δηλαδή, θα πρέπει να μας απασχολήσουν κάποια μεθοδολογικά ζητήματα ώστε να επιλέξουμε και να εφαρμόσουμε τα κατάλληλα εργαλεία. Συνεπώς, κύριο μέλημά μας είναι να απαντήσουμε κάποια ερωτήματα όπως, ποιο θα είναι τι πρωτογενές στατιστικό υλικό με το οποίο θα διεξαχθεί η έρευνα, ποιο επίπεδο ανάλυσης (ομάδα αναφοράς) θα επιλέξουμε, ποιες μεταβλητές θα αναλύσουμε, δηλαδή θα είναι το εισόδημα, η δαπάνη ή και τα δύο, ποια κατανομή θα επιλέξουμε, π.χ το τρέχον, το κατά κεφαλήν ή το ισοδύναμο εισόδημα (ή δαπάνη), ποιους δείκτες μέτρησης ανισότητας και φτώχειας θα χρησιμοποιήσουμε. Για τους σκοπούς της έρευνάς μας, χρησιμοποιούμε στατιστικό υλικό το οποίο προέρχεται από τα αναλυτικά στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) του έτους 2004 – 2005. Το νοικοκυριό ορίζεται ως επίπεδο ανάλυσης. Τα νοικοκυριά διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες α) τα αγροτικά νοικοκυριά, β) τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ και γ) τα λοιπά (μη αγροτικά) νοικοκυριά. Το κριτήριο διάκρισης των νοικοκυριών είναι η κύρια απασχόληση που δηλώνει ο αρχηγός του νοικοκυριού. Έτσι, αν δηλώνει ως κύρια απασχόληση αγρότης, τότε κατατάσσεται στην κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών και αντίστοιχα. Επιπλέον, τα αγροτικά νοικοκυριά επιμερίζονται σε τρεις ομάδες, συναρτήσει της ηλικιακής ομάδας στην οποία εντάσσεται ο αρχηγός του νοικοκυριού. Ως μεταβλητές, ανάλογα με το προς εξέταση μέγεθος, χρησιμοποιούμε την τρέχουσα, την κατά κεφαλήν και την ισοδύναμη καταναλωτική δαπάνη και το τρέχον, το κατά κεφαλήν και το ισοδύναμο εισόδημα του διάμεσου νοικοκυριού. Όσον αφορά του δείκτες ανισότητας, επιλέξαμε, τον δείκτη Gini (G)

διότι επιδεικνύει ευαισθησία στα μεσαία εισοδηματικά κλιμάκια, τον δείκτη Theil (T) διότι είναι πιο αντιπροσωπευτικός στα υψηλά εισοδηματικά στρώματα, και τη διακύμανση των λογαρίθμων ή τη μέση λογαριθμική απόκλιση (N), η οποία είναι σχετικά πιο ευαίσθητη σε μεταβιβάσεις στο κάτω άκρο της κατανομής, δηλαδή έχει μεγαλύτερη ευαισθησία στα χαμηλά εισοδηματικά επίπεδα. Επίσης χρησιμοποιείται ο δείκτης S80/S20, ενώ για τη μέτρηση των διαστάσεων φτώχειας χρησιμοποιήσαμε το ποσοστό των νοικοκυριών που κατατάσσονται κάτω από τις γραμμές φτώχειας.

Σκοπός της παρούσας μελέτης, είναι να εξετάσουμε το μέγεθος της ανισότητας και τις διαστάσεις της φτώχειας που επικρατούν μεταξύ των νοικοκυριών της χώρας δίνοντας έμφαση στα αγροτικά νοικοκυριά. Επιπλέον, μέσω της σύγκρισης του βαθμού ανισότητας και της φτώχειας τόσο μεταξύ των νοικοκυριών κατά κατηγορία όσο και μεταξύ των ομάδων των αγροτικών νοικοκυριών, προσπαθούμε να εντοπίσουμε τυχόν αξιοσημείωτες και ειδοποιείς διαφορές που επηρεάζουν αυξητικά ή μειωτικά τη φτώχεια. Ειδικότερα, αντικείμενο αυτής της έρευνας είναι η διερεύνηση της κατάστασης του βιοτικού επιπέδου των ηλικιακών ομάδων των αγροτικών νοικοκυριών και ιδίως των νεότερων, γεγονός που ίσως προμηνύει κάποιο είδος σταθεροποίησης του αγροτικού τομέα και ενδεχομένως μια πηγή ανάπτυξης του. Επιπρόσθετα, προσπαθούμε να επισημάνουμε τους προσδιοριστικούς παράγοντες της φτώχειας, δηλαδή επικεντρωνόμαστε στον εντοπισμό των παραγόντων οι οποίοι επηρεάζουν την πιθανότητα κάποιο νοικοκυριό ανεξαρτήτως κατηγορίας διάκρισης να βρεθεί κάτω από το όριο της φτώχειας.

Το πρώτο κεφάλαιο επιμερίζεται σε δύο ενότητες. Στην πρώτη αναφερόμαστε σε κάποιες έρευνες σχετικές με την ανισοκατανομή του εισοδήματος και την φτώχεια που πραγματοποιήθηκαν στον ελληνικό χώρο τις τελευταίες τρεις δεκαετίες. Στην δεύτερη ενότητα γίνεται λόγος για την κατάσταση που επικρατεί στις μέρες μας στην Ευρώπη και στην Ελλάδα ζητήματα σχετικά με την ανισότητα και η φτώχεια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφερόμαστε σε θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα της ανισότητας και της φτώχειας. Δηλαδή, εξετάζουμε ορισμένους δείκτες μέτρησης της ανισότητας και της φτώχειας καθώς και στα αξιωματικά κριτήρια που πρέπει να πληρούν οι δείκτες, τις ιδιότητές τους και τα όρια των τιμών που λαμβάνουν.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται εν συντομία κάποιες δειγματοληπτικές έρευνες συλλογής στατιστικών δεδομένων που χρησιμοποιούνται για τη διερεύνηση φαινομένων ανισότητας και φτώχειας, όπως είναι οι Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ), οι Έρευνες Εισοδημάτων και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU – SILC) και οι Έρευνες Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ). Επιπλέον, αναφερόμαστε στην Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) του 2005/2005, τα στοιχεία της οποίας χρησιμοποιούμε στην ανάλυσή μας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα αναφορικά με ορισμένα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού όπως η πληθυσμιακή και περιφερειακή κατανομή των νοικοκυριών, η κατανομή των νοικοκυριών βάσει του βαθμού αστικότητας, βάσει του φύλου του αρχηγού και συναρτήσει της υπηκοότητας των αρχηγών του νοικοκυριού. Επίσης, ασχολούμαστε με το εκπαιδευτικό προφίλ των νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισής τους.

Το πέμπτο κεφάλαιο διακρίνεται σε δύο ενότητες. Στη πρώτη ενότητα καταγράφουμε και αναλύουμε τη δομή των εισοδημάτων κατά πηγή προέλευσης ενώ διερευνούμε και τη διάρθρωση των εισοδημάτων των διάφορων κατηγοριών νοικοκυριών. Στη δεύτερη ενότητα αναλύουμε τη δομή της δαπάνης και το καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών.

Στο έκτο κεφάλαιο αναφερόμαστε στο μέγεθος της οικονομικής ανισότητας και στις διαστάσεις της φτώχειας που επικρατούν στις διάφορες κατηγορίες νοικοκυριών. Στην πρώτη ενότητα αναλύουμε τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη μέτρηση των δεικτών ανισότητας (G, T, N), για τα νοικοκυριά ανά κατηγορία διάκρισης, συναρτήσει ισοδύναμης δαπάνης και του ισοδύναμου εισοδήματος και συναρτήσει της κατά κεφαλήν δαπάνης και του κατά κεφαλήν εισοδήματος. Επίσης, αναφερόμαστε στα αποτελέσματα του δείκτη $S80/S20$ που προέκυψαν συναρτήσει των κατανομών της ισοδύναμης δαπάνης και του ισοδύναμου νοικοκυριού του διάμεσου νοικοκυριού. Στη δεύτερη ενότητα, εξετάζουμε τις διαστάσεις της φτώχειας των νοικοκυριών χρησιμοποιώντας διάφορες γραμμές φτώχειας, συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης και του ισοδύναμου εισοδήματος.

Στο έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο, ασχολούμαστε με τον εντοπισμό των παραγόντων οι οποίοι επηρεάζουν την πιθανότητα φτώχειας κάποιο νοικοκυριό ανεξαρτήτως διάκρισης, να καταταχθεί κάτω από τη γραμμή φτώχειας. Η προσέγγιση

που ακολουθούμε για τον προσδιορισμό των “φτωχογόνων παραγόντων”, γίνεται μέσω της τεχνικής του υποδείγματος Logit, το οποίο είναι ένα υπόδειγμα παλινδρομήσεως συμπεριλαμβάνοντας ποιοτικές ερμηνευτικές αλλά και εξαρτημένες μεταβλητές. Συνεπώς, στην πρώτη ενότητα του κεφαλαίου περιγράφεται εν συντομία το υπόδειγμα Logit, ενώ στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζονται και αναλύονται τα αποτελέσματα του υποδείγματος συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης και του ισοδύναμου εισοδήματος του διάμεσου νοικοκυριού.

Τέλος, στο τελευταίο τμήμα της παρούσας μελέτης, διενεργείται μια συνοπτική παρουσίαση των ευρημάτων της έρευνας και αναφέρονται τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυσή μας, καθώς και κάποια πιθανά μέτρα και κατευθύνσεις πολιτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΕΡΕΥΝΩΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ – ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

1.1 Επισκόπηση ερευνών περί της ανισοκατανομής του εισοδήματος.

Το κεφάλαιο αυτό διαιρείται σε δύο τμήματα. Στο πρώτο τμήμα ακολουθείται μια σύντομη ανασκόπηση των μελετών και των ερευνών για θέματα που σχετίζονται με την αναδιανομή του εισοδήματος και την ανισότητα στην Ελλάδα. Το δεύτερο τμήμα αφορά την κατάσταση που επικρατεί στην Ευρώπη σε γενικές γραμμές στα θέματα ανισοκατανομής του εισοδήματος αξιοποιώντας τα πλέον σύγχρονα στοιχεία, ενώ συγχρόνως υπάρχουν αναφορές και σύγκριση παρόμοιων ζητημάτων με την ελληνική πραγματικότητα.

1.1.1 Διανομή του εισοδήματος

Στη χώρα μας η ενασχόληση της επιστημονικής κοινότητας με τη συστηματική εμπειρική διερεύνηση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων, ξεκίνησε από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, όπου και ξεκίνησαν οι πρώτες συστηματικές μελέτες¹. Η καθυστέρηση αυτή οφείλεται κυρίως σε δύο λόγους. Ο πρώτος αποδίδεται στο γεγονός ότι από τη δεκαετία του 1950 έως τα μέσα της δεκαετίας του '70, η οικονομία γνώρισε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης καθώς και οι πολίτες μια συνεχή βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου και ιδίως εκείνων που εντασσόταν στα φτωχότερα στρώματα. Ο δεύτερος λόγος, ήταν η ανυπαρξία των απαραίτητων στατιστικών στοιχείων που απαιτούνταν για τη διεξαγωγή μια συστηματικής μελέτης για θέματα σχετικά με την ανισότητα και τη φτώχεια. Παρ' όλα αυτά, οι συζητήσεις και το ενδιαφέρον για θέματα που σχετίζονται με τον κοινωνικό αποκλεισμό,

¹ Για μια κριτική επισκόπηση της βιβλιογραφίας για θέματα που αφορούν τον κοινωνικό αποκλεισμό στη Ελλάδα, βλ. Μητράκος (2000), Μητράκος και Τσακλόγλου (1998), ενώ για μια επισκόπηση εμπειρικών διερευνήσεων του φαινομένου της φτώχειας στην Ελλάδα βλ Τσακλόγλου (1993), Petmesidou (1996) και Σαρρής και Ζωγραφάκης (2000).

ανισότητας και φτώχειας και θέματα που αφορούν γενικότερα την κοινωνική δικαιοσύνη, άρχισαν από τα μέσα της δεκαετίας του '70 και έπειτα. Ο λόγος που ήρθαν στο προσκήνιο της εποχής τέτοιου είδους θέματα, οφείλεται στο γεγονός ότι η ανοδική πορεία της ελληνικής οικονομίας ύστερα από είκοσι χρόνια περιήλθε σε μια κατάσταση στασιμότητας, περιορίζοντας τους ρυθμούς ανάπτυξης με αποτέλεσμα η οποιαδήποτε κρατική παρέμβαση για τη στήριξη της οποιαδήποτε κοινωνικής ομάδας να επηρεάζει δυσμενώς την οικονομική κατάσταση κάποιας άλλης ή άλλων κοινωνικών ομάδων. Εκτός τούτου, η καταγραφή κάποιων στατιστικών στοιχείων, η βελτίωση αυτών αλλά και η διαθεσιμότητά τους, ήταν ένας σημαντικός παράγοντας που έπαιξε καταλυτικής σημασίας ρόλο για τη συστηματική διερεύνηση των φαινομένων της ανισότητας και της φτώχειας. Το κράτος κάτω από τη συνεχή πίεση των διαφόρων κοινωνικών ομάδων που έχουν στόχο τη αναδιανομή του εισοδήματος καθώς και κάτω από τις οικονομικές κοινωνικές και δημογραφικές εξελίξεις όπως υπογεννητικότητα, γήρανση του πληθυσμού, μικρότερος βαθμός εξάρτησης των ατόμων από την οικογένεια, αύξηση της ανεργίας, είσοδος μεγάλου αριθμού μεταναστών και λαθρομεταναστών και η επιπλέον επιβάρυνση των προβλημάτων της οικονομίας από την διεθνή κρίση σήμερα, είναι υποχρεωμένο να διασφαλίζει την κοινωνική συνοχή και να δίνει λύσεις στα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού.

Εξίσου σημαντικό εγχείρημα με την εξάλειψη των φαινομένων της ανισότητας, από την πλευρά του κράτους, είναι η ορθή επιλογή της χρονικής στιγμής αντιμετώπισης αυτών, πριν εμφανιστούν τα πρώτα σημάδια κοινωνικών συγκρούσεων τα οποία επιβαρύνουν την οικονομική αποτελεσματικότητα και παραγωγικότητα καταφεύγοντας σε σπατάλες πόρων με αποτέλεσμα τον κλονισμό της κοινωνικής συνοχής.

Το ενδιαφέρον των ερευνητών για τα θέματα διανομής του εισοδήματος και της φτώχειας στη χώρα μας, αυξήθηκε καθώς η Ελλάδα εντάχθηκε στην ΕΕ το 1981. Εκείνη την περίοδο τέτοιου είδους θέματα ήταν σε πολύ ανεπτυγμένο επίπεδο στη ΕΕ και σε επίπεδο συστηματικών ερευνών, αλλά και σε επίπεδο πολιτικής. Την εποχή εκείνη, η ΕΕ είχε ήδη προχωρήσει στα προγράμματα δράσης για την αντιμετώπιση της φτώχειας με σκοπό να επιτύχει την σύγκληση των οικονομιών των κρατών μελών της ένωσης με απώτερο στόχο την οικονομική ενοποίηση.

Η ΕΣΥΕ αποτελεί την κύρια πηγή διάθεσης των στοιχείων για την πραγματοποίηση των συστηματικών ερευνών. Τα στοιχεία που απαιτούνται με σκοπό

την έρευνα, επιτρέπουν τον συνδυασμό του επιπέδου διαβίωσης των νοικοκυριών μετρούμενο σε επίπεδο είτε νοικοκυριών είτε ατόμου βάσει την καταναλωτική δαπάνη ή βάσει του διαθέσιμου εισοδήματος ή βάσει της κατοχής συγκεκριμένων αγαθών ή με άλλα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά. Ακόμη, έχουν μελετηθεί συστηματικά τα χαρακτηριστικά φτώχειας των φτωχών, δηλαδή αυτών όσων συγκαταλέγονται στο χαμηλό άκρο της κατανομής.

Υπάρχουν αρκετές συστηματικές εμπειρικές μελέτες που αφορούν την διανομή του εισοδήματος την πρόσφατη περίοδο οι οποίες χρησιμοποιούν διαφορετικά στατιστικά δεδομένα, διαφορετική μεθοδολογία και η εκτίμηση της ανισότητας και της φτώχειας πραγματοποιείται με ποικίλα μέτρα ανισοκατανομής. Για τους λόγους αυτούς δε ενδείκνυται η σύγκριση των αποτελεσμάτων. Οι μελέτες αυτές μπορούν να ομαδοποιηθούν σε δύο είδη. Η πρώτη ομάδα στηρίζεται στα ετήσια οικογενειακά εισοδήματα τα οποία και καταγράφονται στις φορολογικές δηλώσεις και δημοσιεύονται από την ΕΣΥΕ κάθε έτος σε ομαδοποιημένη μορφή Το δεύτερο είδος ερευνών, στηρίζεται κυρίως στα στοιχεία των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ), συλλέγοντας στοιχεία για τις καταναλωτικές δαπάνες (χρηματικές ή τεκμαρτές), τα εισοδήματα, τις ανέσεις κατοικίας και τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των μελών των νοικοκυριών αποτελώντας σε κάθε περίπτωση χρήσιμες πηγές για την ανάλυση της ανισοκατανομής.

Όσον αφορά τις έρευνες του πρώτου είδους οι οποίες στηρίζονται στα ετήσια οικογενειακά εισοδήματα, οι Lianos και Prodromidis (1974), πραγματοποίησαν την πρώτη έρευνα η οποία αναλύει τα στοιχεία του δηλωθέντος εισοδήματος όπως αυτά δηλώνονται στις Οικονομικές Εφορείες κατά την περίοδο 1959-1971, κατά πηγή προέλευσης και μέγεθος. Οι τιμές του συντελεστή Gini που αφορούν το συνολικό δηλωθέν εισόδημα, όπως αυτός εκτιμήθηκε κυμαίνονται μεταξύ 0,41 – 0,46, ενώ για τα εισοδήματα τα οποία προέρχονται από επιμέρους πηγές οι συντελεστές Gini παίρνουν τιμές υψηλότερες από τις προαναφερόμενες. Σ' αυτήν την έρευνα, επισημάνθηκε από τους συγγραφείς η διαχρονική αύξηση της ανισότητας του δηλούμενου εισοδήματος η οποία σύμφωνα μ' αυτούς οφείλονται στη μείωση της φοροδιαφυγής και στις διαρθρωτικές μεταβολές στην απασχόληση. Ως αδυναμία της έρευνας, αναφέρεται το γεγονός ότι το οικογενειακό εισόδημα που καταγράφεται στις δηλώσεις φορολογίας, δε ανταποκρίνονται στη πραγματικότητα αλλά αντιπροσωπεύει ένα μικρό τμήμα γύρω στο 16,8% του προσωπικού διαθέσιμου

εισοδήματος, Για το λόγο αυτό ο Sawyer (1976) θεωρεί ότι τα προκύψαντα αποτελέσματα της έρευνας δε ενδείκνυται για διεθνείς συγκρίσεις. Ο Τσώρης (1975) η έρευνα του οποίου αναφέρεται στην ίδια χρονική περίοδο με την παραπάνω, αντλώντας τα ίδια στοιχεία αλλά αναλύοντας τις εκτιμήσεις του δείκτη του Theil, έρχεται σε αντίθεση με την έρευνα των Λιανού και Προδρομίδη, αφού συμπεραίνει ότι η ανισότητα μειώθηκε δραστικά για την περίοδο 1957 – 1970. Οι Germidis και Negreponi-Delivanis (1975), συνδυάζοντας τα στοιχεία εισοδήματος των Εθνικών Λογαριασμών και των δηλώσεων φορολογίας και σύμφωνα με κάποιες υποθέσεις, εκτιμούν το συντελεστή Gini για τα εισοδήματα πριν την επιβολή φορολογίας, για τα εισοδήματα μετά την καταβολή των άμεσων φόρων αλλά και μετά την καταβολή των έμμεσων φόρων για τα έτη 1961, 1966, 1971. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν απ' αυτήν την έρευνα τα εξείς:

- Διαχρονικά η ανισότητα μειώνεται
- Η άμεση φορολογία μειώνει την ανισότητα,
- Η συνολική ανισότητα (άμεση και έμμεση) αυξάνει την ανισότητα.

Ο Carantinos (1981) βασιζόμενος στα ίδια στοιχεία αλλά για την περίοδο 1966 – 1976, δε διαπιστώνει συστηματικές μεταβολές στη διαχρονική εξέλιξη της ανισότητας, αλλά παρατηρεί αύξηση της συμμετοχής στα εισοδηματικά μερίδια των μεσαίων στρωμάτων και μείωση των ακραίων.

Συνεχίζοντας την επισκόπηση, αξίζει να αναφέρουμε τις εργασίες των Bakarezos (1984) και Πατινώτη (1983) όπου εκεί εξετάζονται οι επιπτώσεις της φορολογίας επί της διανομής του εισοδήματος. Οι έρευνες συμπεραίνουν ότι η φορολογία συμβάλλει στην αύξηση της ανισοκατανομής του εισοδήματος την περίοδο 1962 – 1978. Σε αντίθεση με τα παραπάνω συμπεράσματα η έρευνα του Loizides (1984) για την περίοδο 1967 – 1978, κατέληξε ότι η κατανομή των φορολογικών βαρών βελτιώθηκε, ενώ μειώθηκε η ανισοκατανομή του εισοδήματος μετά τη φορολογία. Η Λιβαδά επιχείρησε τη συστηματική αξιοποίηση των στοιχείων φορολογίας εισοδήματος για μια μακρά σειρά ετών (Livada 1991) για την περίοδο 1959 – 1986. Σ' αυτήν την εργασία εκτιμούνται πέντε γνωστοί δείκτες ανισότητας καθώς και τα πεμπτημόρια εισοδήματος. Βασική διαπίστωση της εργασίας είναι ότι στη συγκεκριμένη περίοδο σημειώθηκε μείωση των εισοδηματικών μεριδίων του

φτωχότερου και του πλουσιότερου πεμπτημορίου του πληθυσμού και μια αντίστοιχη αύξηση του μεριδίου των μεσαίων στρώματων.

Γεγονός είναι ότι οι μελέτες που αφορούν τη μέτρηση της οικονομικής ανισότητας παρουσιάζουν κάποιες ατέλειες και αδυναμίες οι οποίες αποδίδονται στα στοιχεία που χρησιμοποιούν, οπότε οι διαπιστώσεις που συνάγονται από αυτές δεν αποτελούν ένα αναμφισβήτητο γεγονός αλλά θα πρέπει να διατηρούνται κάποιες επιφυλάξεις. Προς αυτή την κατεύθυνση συμβάλει η μεγάλης κλίμακας φοροδιαφυγή, ενώ άλλοι πολίτες δεν υποχρεούνται να υποβάλλουν φορολογική δήλωση. Ακόμη το φορολογητέο εισόδημα διαφέρει αισθητά ως έννοια από εκείνη που θα απέδιδε ικανοποιητικά το επίπεδο οικονομικής ευημερίας των ατόμων, ενώ είναι αδύνατο να ληφθεί υπόψη το μέγεθος των οικογενειών.

Ο Karageorgas (1973) χρησιμοποιώντας ομαδοποιημένα στοιχεία δαπάνης της ΕΟΠ 1963/1964, στοιχεία φορολογίας εισοδήματος και εθνικολογιστικά, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η φορολογία χειροτερεύει ($G=0,606$) την ήδη άνιση κατανομή του εισοδήματος ($G=0,588$), ενώ οι μεταβιβάσεις την μειώνουν ($G=0,544$). Ο Karageorgas (1977) κάνοντας χρήση της ίδιας μεθοδολογίας στα στοιχεία της ΕΟΠ του 1974, εκτιμά τον συντελεστή Gini για την προ φορολογία κατανομή ($G=0,455$), τη μετά φορολογία επί του εισοδήματος κατανομή ($G=0,457$) και για τη μετά τη φορολογία και τις μεταβιβάσεις κατανομή. ($G=0,435$). Η έρευνα καταλήγει στη διαπίστωση ότι την περίοδο 1964 – 1974 σημειώθηκε αισθητή μείωση της ανισότητας αλλά ήταν σε υψηλότερα επίπεδα σε σχέση με τις ανεπτυγμένες χώρες. Ο Carantinos (1981) εκτιμά με βάση τα συγκεντρωτικά στοιχεία καταναλωτικών δαπανών της ΕΟΠ 1974 τους συντελεστές Gini οι τιμές του οποίου κυμαίνονται από 0,32 έως 0,34. Τα γεγονότα αυτό οφείλονται στους διαφορετικούς ορισμούς της κατανάλωσης και στο διαφορετικό επίπεδο ανάλυσης. Επίσης η μελέτη του Προβόπουλου (1979), η οποία δεν εκτιμά δείκτες ανισοκατανομής αλλά ασχολείται με την επίδραση του κρατικού προϋπολογισμού στη διανομή του εισοδήματος εκτιμά ότι η φορολογία και οι δημόσιες δαπάνες είχαν το 1958 μάλλον προοδευτικό χαρακτήρα μέσω της επίδρασης στα μεσαία στρώματα σε σχέση με το ύψος του εισοδήματος (Pronopoulos, 1979, pp. 96 – 97).

Ο Αθανασίου (1984), χρησιμοποιώντας τα στοιχεία δαπανών της ΕΟΠ 1974, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην έκταση των ανισοτήτων μεταξύ των αστικών ($G=0,341$) και αγροτικών περιοχών ($G=0,362$) και

του συνόλου της χώρας. Επίσης ο ίδιος μέσω του συνδυασμού των στοιχείων της ΕΟΠ και Εθνικών Λογαριασμών και μέσω εναλλακτικών υποθέσεων, καταλήγει ότι την περίοδο 1957 – 1974 μάλλον δε σημειώθηκε μείωση της ανισότητας. Το ενδιαφέρον με την εκτεταμένη μελέτη του Αθανασίου, είναι ότι καταβάλλει προσπάθειες σύνδεσης των παρατηρούμενων εισοδηματικών ανισοτήτων με τις ατέλειες στη λειτουργία των αγορών, κυρίως του δημοσίου τομέα. Οι εκτιμήσεις του Κανελλόπουλου (1986) για το έτος 1974 στηριζόμενες στα διορθωμένα εισοδήματα της ΕΟΠ του 1974, συγκλίνουν με τις εκτιμήσεις της μελέτης του Αθανασίου για το έτος 1974. Αξιοσημείωτη είναι η διαπίστωση του Κανελλόπουλου ότι η εκπαίδευση αποτελεί ένα πολύ σημαντικό παράγοντα για την αναδιανομή του εισοδήματος.

Όσον αφορά την διανομή του εισοδήματος, σχετικές εργασίες έχει δημοσιεύσει ο Τσακλόγλου, οι οποίες βασίζονται στα μικροστοιχεία των καταναλωτικών δαπανών, όπως αυτές προκύπτουν από τις ΕΟΠ. Στον Tsakloglou (1993), αναλύονται οι ΕΟΠ 1974 – 1982, ενώ στον Tsakloglou (1996), στην ανάλυση περιλαμβάνεται και την ΕΟΠ 1988. Η μεταβλητή που χρησιμοποιήθηκε είναι η κ.κ ισοδύναμη καταναλωτική δαπάνη (χρηματική και τεκμαρτή) και ως μονάδα έρευνας ορίζεται το άτομο. Το βασικό συμπέρασμα του συγγραφέα, είναι ότι οι ανισότητες εντός των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών ομάδων του πληθυσμού (within groups) παίζουν πολύ σημαντικότερο ρόλο στη διαμόρφωση του συνολικού επιπέδου ανισότητας απ' ότι οι διαφορές στις μέσες καταναλώσεις των ερευνώμενων ομάδων (between groups). Ως προς τη διαχρονική εξέλιξη της ανισότητας, ο Τσακλόγλου δείχνει ότι μεταξύ 1974 – 1982, πραγματοποιήθηκε αξιοσημείωτη μείωσή της, ενώ για την περίοδο 1982 – 1988, η ανισότητα σημείωσε ελαφρά αύξηση. Συνεχίζοντας στα θέματα που αφορούν τη διαχρονική εξέλιξη της ανισότητας, καταλήγουν και οι Σαρρής και Ζωγραφάκης (1993) για τη περίοδο 1974 – 1988. Ως προς τη διαχρονική εξέλιξη της ανισότητας, βάσει τις διαθέσιμες ΕΟΠ, σαφέστερη εικόνα παρουσιάζει η εργασία των Μητράκου και Τσακλόγλου (1998), ακολουθώντας ίδια μεθοδολογία με τις προηγούμενες έρευνες του Τσακλόγλου (χρησιμοποιούμενη μεταβλητή η κ.κ ισοδύναμη δαπάνη). Στην εργασία αυτή, επιβεβαιώνεται η δραστική μείωση της ανισότητας για την περίοδο 1974 – 1982 και ενώ οι μεταβολές παρατηρούνται μετά το 1982, είναι σχετικά μικρές και όχι πάντα σαφείς. Από την άλλη πλευρά, οι περισσότερες ενδείξεις συγκλίνουν στο ότι «το μέσο βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού, βελτιωνόταν συνεχώς αλλά με αισθητά βραδύτερους ρυθμούς». Οι Σαρρής και

Ζωγραφάκης (1998), καταλήγουν σε παρόμοιες εκτιμήσεις ως προς τη διαχρονική εξέλιξη της ανισότητας.

Περνώντας στα θέματα ανισότητας για την περιοχή της πρωτεύουσας, τα στατιστικά στοιχεία για τη διεξαγωγή της έρευνας, συλλέχθηκαν από το ΕΚΚΕ το 1984 και το 1988. Η μελέτη του Καράγιωργα κ.ά. (1988), διαπιστώνει ότι η ανισότητα στη διανομή του καθαρού χρηματικού εισοδήματος, είναι ελαφρά μικρότερη από την αντίστοιχη του ακαθάριστου εισοδήματος, Παρόμοιες διαπιστώσεις με τις προηγούμενες καταλήγει και η Φέτση (1990) χρησιμοποιώντας τα ίδια στοιχεία. Η ίδια διαπιστώνει ότι οι μεταβιβαστικές πληρωμές δηλαδή συντάξεις, κοινωνικά επιδόματα, ενισχύουν σημαντικά τα εισοδήματα των φτωχών ενώ παράλληλα μειώνουν την ανισότητα.

Συνεχίζοντας την επισκόπηση με τα θέματα της ανισότητας, αξίζει να αναφερθούν ότι οι έρευνες οι οποίες μελετούν και άλλες διαστάσεις της ανισότητας στη συγκεκριμένη περίοδο. Σύμφωνα με τη μελέτη των Βολουδάκη και Πανουργιά (1980), οι οποίοι εκτίμησαν πρωτογενώς την κατανομή του εθνικού εισοδήματος κατά νομό για τα έτη των απογραφών, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι σημειώθηκε μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων διαχρονικά. Ο Kanellopoulos (1995), αξιοποιώντας μικροστοιχεία των τεσσάρων τελευταίων ΕΟΠ, διερευνά τη διαχρονική εξέλιξη των διαφορών στις αμοιβές των μισθωτών την περίοδο 1974 – 1982. Η μείωση αυτή των διαφορών αμοιβών εντοπίζεται μεταξύ των φύλων, των επιπέδων εκπαίδευσης και των ομάδων ηλικιών.

Ενδιαφέρον ζήτημα αποτελεί η σύγκριση της έκτασης των οικονομικών ανισοτήτων μεταξύ της χώρας μας και των άλλων χωρών. Βασική διαπίστωση όλων των ερευνών που μελετούν αυτό το ζήτημα, είναι ότι κατά κανόνα η ανισότητα στην Ελλάδα είναι ελαφρά υψηλότερη σε σχέση με τις άλλες χώρες του ΟΟΣΑ. (Αθανασίου 1984 και Καράγιωργας κ.ά 1988) ή αισθητά υψηλότερη σε σύγκριση με τα άλλα κράτη – μέλη της ΕΕ (Tsakloglou 1992), αλλά παρ' όλα αυτά η οικονομική ανισότητα είναι μικρότερη από ότι επικρατεί στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Η Eurostat, έχει πραγματοποιήσει κάποιες εκτιμήσεις που αφορούν τη διανομή του εισοδήματος το 1993 για τα 12 υπόλοιπα κράτη – μέλη της ΕΕ, όπως προκύπτουν στο πρώτο ετήσιο κύμα στοιχείων της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (Eurostat, 1997). Για την Ελλάδα ο συντελεστής Gini κατά ισοδύναμο

ενήλικα καθαρού χρηματικού εισοδήματος, εκτιμάται σε 0,38, ενώ για το σύνολο των χωρών σε 0,35. Αυτή η εκτίμηση είναι από τις υψηλότερες στην ΕΕ ενώ μόνο της Πορτογαλίας εμφανίζεται σαφώς υψηλότερη (0,42). Συγκρίνοντας την Ελλάδα με άλλες χώρες της ΕΕ, τα ελληνικά νοικοκυριά που βρίσκονται στο χαμηλό άκρο της κατανομής αμείβονται με σχετικά μικρότερα μερίδια εισοδήματος, ενώ το αντίστροφο ισχύει για τα νοικοκυριά που βρίσκονται στο υψηλό άκρο της κατανομής.

Μια άλλη διάσταση της ανισότητας που έχει μελετηθεί υιοθετώντας τη σχετική μεθοδολογία που πρωτοεμφάνισε ο Shorrocks (1982), είναι η μέτρηση της συμβολής της κάθε πηγής προέλευσης του εισοδήματος στη διαμόρφωση του ύψους της συνολικής ανισότητας, όπως μετριέται με τον συντελεστή Gini (Μητράκος 1998, Heady, 1999). Πρόκειται για τη μεθοδολογία της διάσπασης της συνολικής ανισότητας κατά πηγή προέλευσης του συνολικού εισοδήματος και στηρίζεται στο γεγονός ότι τα εισοδήματα από κάθε πηγή αντιπροσωπεύουν διαφορετικά ποσοστά στα επί μέρους δεκατημόρια, οπότε μια μεταβολή κάποιας πηγής κατά συγκεκριμένο ποσοστό δε θα επηρεάσει ισοποσοστιαία τα εισοδήματα κατά μήκος της συνολικής κατανομής. Γενικά, όσο πιο στενή είναι η συσχέτιση μεταξύ των εισοδημάτων από μια πηγή με τη σειρά (τάξη) του συνολικού εισοδήματος, τόσο πιο σημαντική είναι η επίδραση αυτής της πηγής στη διαμόρφωση του συνολικού εισοδήματος και στο μέγεθος της συνολικής ανισότητας. Έτσι μπορεί να υπολογιστεί η ελαστικότητα του συντελεστή Gini ως προς τη μεταβολή κάθε πηγής εισοδήματος. Ο Μητράκος (1998) χρησιμοποιεί τα στοιχεία της ΕΟΠ 1993 – 1994 και κάνει διάσπαση της ανισότητας κατά πηγές προέλευσης του εισοδήματος. Ο συγγραφέας καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η αύξηση των εισοδημάτων από αυτοαπασχόληση ή των μισθών κατά 10% θα οδηγήσει σε αύξηση του Gini κατά 0,78% και 0,44% αντίστοιχα, ενώ οι αυξήσεις στις συντάξεις και στα γεωργικά εισοδήματα προκύπτει ότι μειώνουν τη συνολική ανισότητα. Τα αποτελέσματα των Heady et al, (1999) ίσως είναι πιο ενδιαφέροντα για την άσκηση πολιτικής, αφού εκτιμάται η επίδραση μεταβολής των διαφόρων κοινωνικών επιδομάτων επί της ανισότητας σε διάφορες χώρες της ΕΕ χρησιμοποιώντας στοιχεία από την Πάνελ Έρευνα Νοικοκυριών της ΕΕ. Γενικά η επίδραση των κοινωνικών επιδομάτων ως σύνολο, έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της έκτασης της συνολικής ανισότητας και το ίδιο συμβαίνει με τα επί μέρους επιδόματα, διαφέροντας βέβαια το μέγεθος της επίδρασης από χώρα σε χώρα. Εδώ μπορούμε να πούμε ότι στην Ελλάδα, η μείωση της ανισότητας λόγω των κοινωνικών επιδομάτων

ως σύνολο, υπολείπεται σχετικά σε σύγκριση με τις περισσότερες χώρες – μέλη της ΕΕ, αλλά η μείωση της ανισότητας είναι υψηλότερη στην περίπτωση των συντάξεων.

Από την σύντομη επισκόπηση των μελετών, που αναφέρονται στη διανομή του εισοδήματος όπως αυτές εμφανίζονται παραπάνω, διαπιστώθηκε ότι ο αρχικός στόχος αυτών είναι η μέτρηση και η διαχρονική εξέλιξη της ανισότητας και έπειτα η ερμηνεία του φαινομένου με στόχο την εξαγωγή προτάσεων πολιτικής. Από τις παραπάνω εργασίες, μπορούν άμεσα ή έμμεσα να εξαχθούν οι ακόλουθες διαπιστώσεις:

- Εάν οι παρατηρούμενες εισοδηματικές διαφορές οφείλονται στην ομαλή λειτουργία των δυνάμεων της αγοράς τότε αυτές μπορούν να θεωρηθούν δικαιολογημένες. Αντίθετα, αν οι εισοδηματικές διαφορές οφείλονται στη δυνατότητα κάποιων κοινωνικοοικονομικών ομάδων οι οποίες ασκούν πίεση ώστε να επωφεληθούν μέσω των υψηλότερων και παράλληλα νόμιμων εισοδημάτων, τότε οι διαφορές θεωρούνται αδικαιολόγητες. Σύμφωνα με τον Αθανασίου (1984, σελ. 56 – 64), τέτοια φαινόμενα, συναντώνται στο δημόσιο τομέα, αλλά διαρκώς μειώνονται.
- Μια άλλη διαπίστωση σχετίζεται με τις εκπαιδευτικές ανισότητες. Τέτοιου είδους ανισότητες οι οποίες παρατηρούνται ανάλογα με την κοινωνική και οικονομική προέλευση του κάθε ατόμου, παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του εισοδήματος των ατόμων. Επίσης, πεποιθήση η οποία απορρέει από τις παραπάνω έρευνες, είναι ότι όσο πιο υψηλή είναι η βαθμίδα της εκπαίδευση στην οποία ανήκει το κάθε άτομο, τόσο περισσότερο η εκπαίδευση συμβάλει στη μείωση της ανισότητας.
- Η ανισότητα “εντός των διαφόρων ομάδων”, συμβάλλει εντυπωσιακά περισσότερο στη συνολική ανισότητα απ’ ότι η “μεταξύ των διαφόρων ομάδων”. Δηλαδή, σε περίπτωση που μετρηθεί η ανισότητα ανάλογα με το βαθμό αστικότητας, διαπιστώνεται υψηλή ανισότητα τόσο στην κατηγορία των αστικών νοικοκυριών όσο και σ’ αυτή των αγροτικών. Αυτές οι ανισότητες δεν υπολείπονται σε αξιοσημείωτο βαθμό από την ανισότητα η οποία ισχύει για το σύνολο της χώρας.
- Συνεπώς στην προσπάθεια μείωσης της ανισότητας, οι πολιτικές που στοχεύουν στη μείωση της ανισότητας “εντός των ομάδων”, θεωρούνται

περισσότερο αποτελεσματικές, από τις πολιτικές οι οποίες στοχεύουν στη μείωση της ανισότητας “μεταξύ των ομάδων”. Συνεπώς τέτοιου είδους πολιτικές απαιτούν μέτρα οριζόντιου και καθολικού χαρακτήρα και όχι μέτρα τα οποία απευθύνονται σε συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές ή άλλες ομάδες στόχους.

1.1.2 Έκταση και χαρακτηριστικά της φτώχειας

Οι πρόσφατες συστηματικές μελέτες μέτρησης και ανάλυσης της φτώχειας στηρίζονται κυρίως στα στατιστικά δεδομένα των Ε.Ο.Π και υιοθετούν το σχετικό χαρακτήρα της φτώχειας. Οι περισσότερες έρευνες χρησιμοποιούν ως μονάδα μέτρησης το νοικοκυριό ή το άτομο και ως μεταβλητή για τη διάκριση της μονάδας μέτρησης ως τις εισοδηματικές κατηγορίες την ισοδύναμη (κ.κ δαπάνη) ή το ισοδύναμο εισόδημα.. Η εργασία του Τσακλόγλου (1993), σχετίζεται με τη συστηματική επισκόπηση των προαναφερόμενων ερευνών και επίσης οι εργασίες των Μητράκο και Τσακλόγλου (1998) και των Σαρρής και Ζωγραφάκης (1998), αναφέρονται στις συστηματικές εκτιμήσεις που χρησιμοποιούν οι τέσσερις τελευταίες διαθέσιμες ΕΟΠ έως το 1998. Οι έρευνες αυτές έχουν καταλήξει σε σημαντικές διαπιστώσεις και συμπεράσματα ως προς τη σχετική φτώχεια και τα οποία είναι τα εξής:

1. Η σχετική φτώχεια, όπως και η ανισότητα, για την περίοδο 1974 – 1982, σημείωσε μια εντυπωσιακή μείωση δηλαδή το ποσοστό των φτωχών από 22% μειώθηκε στο 16%.
2. Οι ΕΟΠ χρησιμοποιώντας ως μεταβλητή την ισοδύναμη κ.κ δαπάνη για την περίοδο 1982 – 1988, δείχνουν μια μικρή αύξηση της φτώχειας, ενώ αν συμπεριληφθεί υπόψη και η αύξηση των εισοδημάτων όπως εκτιμάται από τους Εθνικούς Λογαριασμούς, τότε επήλθε υπολογίσιμη μείωση της φτώχειας (Μητράκος και Τσακλόγλου, 1998). Αντίθετα ο Σαρρής και Ζωγραφάκης (1998) αναφερόμενοι στην ίδια περίοδο χρησιμοποιώντας την καταγεγραφήμενη κ.κ συνολική δαπάνη εκτιμούν ότι το ποσοστό των φτωχών μειώθηκε ελαφρά αλλά το ποσοστό χάσματος της φτώχειας, αυξήθηκε σημαντικά.
3. Οι εκτιμήσεις των δεικτών της φτώχειας για την περίοδο 1988 – 1994, δείχνουν μείωση τόσο του ποσοστού των φτωχών νοικοκυριών, όσο και του χάσματος φτώχειας (Μητράκος και Τσακλόγλου 1998) με αποτέλεσμα οι

δείκτες να λάβουν τις μικρότερες τιμές των τελευταίων δεκαετιών το 1994. Κατά τους Σαρρής και Ζωγραφάκης (1998), εξαίρεση αποτελεί το ποσοστό των φτωχών το οποίο εμφανίζεται να αυξάνεται κατά 6,5% την συγκεκριμένη περίοδο. Οι διαφορές οι οποίες εμφανίζονται στις δύο παραπάνω μελέτες, δείχνουν εμπειρικά ότι έχει σημασία για το μέγεθος των δεικτών ανισότητας και φτώχειας ο ορισμός της υιοθετούμενης μεταβλητής για τη μέτρηση της ευημερίας, ιδιαίτερα όταν οι μεταβολές δεν είναι εντυπωσιακές.

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι αν συνδεθεί το γεγονός της μείωσης της φτώχειας με την αύξηση του μέσου επιπέδου διαβίωσης, το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η μείωση της φτώχειας συνέπεσε με την υπολογίσιμη αύξηση του βιοτικού επιπέδου την περίοδο 1974 – 1982, όπως μετριέται με την αύξηση του ΑΕΠ. Αντίθετα, η οικονομική στασιμότητα που ακολούθησε συνοδεύτηκε με επουσιώδεις μεταβολές της έκτασης της φτώχειας, αν και βάσει άλλων δεικτών ευημερίας, παρατηρείται διαρκής βελτίωση του μέσου βιοτικού επιπέδου του συνόλου και ομάδων των νοικοκυριών. Μεγάλη σημασία έχει επίσης η καταγραφή των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των “φτωχών”, οι οποίοι αποτελούν σε πολλές περιπτώσεις, ομάδες στόχους, σε μια πολιτική για την μείωση της φτώχειας.

- Οι έρευνες οι οποίες αναφέρονται μέσα της δεκαετίας του '70, εστιάζουν τη φτώχεια κυρίως στις αγροτικές περιοχές, σε πολυμελείς και σε μονομελής οικογένειες καθώς και σε οικογένειες με αρχηγό συνταξιούχο
- Άλλο συμπέρασμα το οποίο προκύπτει από τις παραπάνω έρευνες είναι ότι το νοικοκυριό συγκαταλέγεται στα φτωχά ή μη ανάλογα με τη θέση του αρχηγού του νοικοκυριού στην αγορά εργασίας.
- Γενικό συμπέρασμα το οποίο συνάγεται από το σύνολο των σχετικών μελετών, είναι ότι το εκπαιδευτικό επίπεδο των αρχηγών των νοικοκυριών, συνδέεται με την φτώχεια.
- Παρατηρείται μια διαχρονική διαφοροποίηση της φτώχειας. Δηλαδή η αύξηση της ανεργίας κυρίως στις αστικές περιοχές, έχει ως αποτέλεσμα η φτώχεια να πλήττει και αστικές περιοχές χωρίς να έχει εκλείψει από τις αγροτικές περιοχές. Κόμη η βελτίωση της σχετικής θέσεις των συνταξιούχων, είχε αποφέρει αποτέλεσμα σ' αυτή την κοινωνικοοικονομική ομάδα ώστε να

μειωθεί το ποσοστό των συνταξιούχων – ηλικιωμένων που διαβιούν υπό συνθήκες σχετικής φτώχειας.

Για την δεκαετία του 1970, από τα αποτελέσματα των μελετών που αναφέρονται στην Ελλάδα, προκύπτει ότι το ποσοστό της σχετικής φτώχειας είναι γύρω στο 26,4%. Συγκρίνοντας το ποσοστό αυτό με το κοινοτικό μέσο όρο, συμπεραίνουμε ότι το ποσοστό φτώχειας στη χώρα μας υπερέβαινε το κοινοτικό μέσο όρο κατά πολύ (12%) και επίσης ξεπερνούσε τα ποσοστά όλων των υπολοίπων εννέα κρατών – μελών της ΕΟΚ στις αρχές της δεκαετίας του 1980 (Κανελλόπουλος, 1986). Η Eurostat (1997), εκτιμά για τη χώρα μας ότι για τις αρχές της δεκαετίας του 1990, το 24% των νοικοκυριών βρισκόταν κάτω από τη γραμμή φτώχειας, η οποία οριζόταν ως το 50% του μέσου ισοδύναμου κ.κ ετήσιου χρηματικού εισοδήματος, ενώ για το σύνολο των κρατών – μελών της ΕΕ των 12, το ποσοστό αυτό ανερχόταν στο 17%. Αυτό το ποσοστό των ελληνικών νοικοκυριών το οποίο ήταν από τα υψηλότερα στην ΕΕ, αφορούσε κυρίως τα μικρά νοικοκυριά και τους ηλικιωμένους.

Οι παραπάνω μελέτες που αναφέρονται στη διανομή του εισοδήματος και στη φτώχεια στην Ελλάδα, χρησιμοποιούν ως βασική μεταβλητή τη μέτρηση του βιοτικού επιπέδου ή την ευημερία του ατόμου στο σύνολο των αγορών του στα πλαίσια του νοικοκυριού που ανήκει, ενώ σε μερικές από αυτές εναλλακτικά έχει χρησιμοποιηθεί το αντίστοιχο τρέχον ή εκτιμώμενο “μόνιμο” εισόδημα. Η βασική αιτιολογία για τη υιοθέτηση αυτών των μεταβλητών είναι ότι δείχνουν την ικανότητα των ατόμων των νοικοκυριών να φτάσουν σε ένα επίπεδο διαβίωσης το οποίο δεν διαφέρει σημαντικά από το μέσο επίπεδο της κοινωνίας στην οποία ζουν. Όμως οι έννοιες της ανισότητας και της φτώχειας είναι πολυδιάστατες και μπορεί βάσιμα να υποστηριχθεί ότι κάποιος διακρίνεται ως φτωχός, αν στερείται συγκεκριμένα αγαθά τα οποία είναι “απαραίτητα” στο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζεί. Συνεπώς μετά την εργασία του Townsend (1979), αρκετοί ερευνητές μετρούν τη φτώχεια εκτιμώντας δείκτες οι οποίοι καταγράφουν τη στέρηση συγκεκριμένων διαρκών αγαθών ή την αδυναμία της αγοράς συγκεκριμένων υπηρεσιών.

Για την Ελλάδα έχει γίνει από τους Tsakloglou and Panopoulou (1997) μια εργασία χρησιμοποιώντας παρόμοιους δείκτες με τους προαναφερόμενους. Στην εργασία αυτή εκτιμώνται δείκτες φτώχειας βάσει του οικιακού εξοπλισμού και των διαρκών αγαθών τα οποία στερείται το νοικοκυριό (12 μεταβλητές), ορίζοντας ως φτωχά τα νοικοκυριά που στερούνται τουλάχιστον 3 από τις 12 μεταβλητές. Βασική

διαπίστωση της εργασίας είναι ότι τα οριζόμενα ως φτωχά άτομα βάσει αυτών των υλικών δεικτών στέρησης, παρουσιάζουν σημαντική επικάλυψη δηλαδή 44% - 49% με τα φτωχά άτομα όπως προκύπτουν βάσει της χρηματικής δαπάνης ή του “μονίμου” εισοδήματος.

1.2 Αναφορές στην ευρωπαϊκή και στην ελληνική κατάσταση

1.2.1 Εισαγωγή

Είναι γεγονός ότι η Ευρώπη ανήκει στις πλουσιότερες περιοχές του πλανήτη. Παρ’ όλα αυτά, το μεγαλύτερο πρόβλημα που καλείται σήμερα να αντιμετωπίσει είναι η ανισότητα και τα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού τα οποία μαστίζουν τα κράτη – μέλη της ΕΕ. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των νοικοκυριών για το 2006², το 16% του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης απειλείται από την φτώχεια, ποσοστό που αντιστοιχεί σε 79 περίπου εκατομμύρια άτομα. Στα ίδια συμπεράσματα κατέληξε και η έρευνα του 2007³. Όπως αποδεικνύουν οι σχετικές έρευνες, παρ’ όλο που υπάρχουν διαφοροποιήσεις μεταξύ των κρατών – μελών, τα ποσοστά του πληθυσμού που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο φτώχειας παραμένουν υψηλά εδώ και αρκετά χρόνια, ενώ οι διαπιστώσεις σχετικά με το εύρος και τη σοβαρότητα του προβλήματος, φαντάζουν μια μακρινή πραγματικότητα για τις κυβερνήσεις και τις πολιτικές, αφού η ουσιαστική αντιμετώπιση του προβλήματος της φτώχειας δεν φαίνεται να αποτελεί ζήτημα πρώτης προτεραιότητας, σε βαθμό τουλάχιστον που να υπαγορεύσει πολιτικές και μέτρα ικανά να αντιμετωπίσουν το ύψος του προβλήματος.

Ωστόσο, η φτώχεια στην ΕΕ αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα που επιδεινώνει το βιοτικό επίπεδο μεγάλου αριθμού ατόμων, γεγονός που αποτελεί παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των ατόμων που ζουν σε τέτοιες συνθήκες. Η φτώχεια που ταλαιπωρεί τα άτομα στην Ευρώπη, συνδέεται με μία δύσκολη και κατά περιπτώσεις καταθλιπτική πραγματικότητα η οποία σχετίζεται όχι μόνο με το ύψος του εισοδήματός τους αλλά σχετίζεται συχνά και με κακές συνθήκες στέγασης και

² EU-SILC 2006, European Union - Statistics on Income and Living Conditions. Η έρευνα αφορά τα εισοδήματα του 2005.

³ EU-SILC 2007, European Union - Statistics on Income and Living Conditions. Η έρευνα αφορά τα εισοδήματα του 2007 αλλά δημοσιεύθηκε το 2009.

υγιεινής, έλλειψη ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, ανεργίας και αποκλεισμού, με περιορισμένη συμμετοχή σε κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, παράγοντες που αρκούν για να επηρεάσουν και να στιγματίσουν κοινωνικά και ψυχολογικά τα άτομα τα οποία υποφέρουν μια τέτοια πραγματικότητα. Συνεπώς τα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού, δημιουργούν ρήξη στην κοινωνική συνοχή της Ευρώπης έχοντας ως αποτέλεσμα σημαντικό κοινωνικό κόστος και αποτελώντας εμπόδιο για μία αειφόρο ανάπτυξη την οποία επαγγέλλονται τα όργανα της ΕΕ ως απόρροια των πολιτικών που εφαρμόζουν.

Επίσης, η εμφάνιση των φαινομένων φτώχειας στις περιοχές της Ευρώπης, διαμορφώνουν μια πραγματικότητα η οποία αντίκειται στις θεμελιώδεις αρχές και στο σκοπό της σύστασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Δηλαδή, η φτώχεια αντανακλά την δυναμική της οικονομίας της αγοράς προς την ανισοκατανομή του πλούτου, τα όρια των εφαρμοζόμενων πολιτικών καθώς επίσης και τις ανεπάρκειες ή/και τις δυσλειτουργίες των κοινωνικών συστημάτων που δεν είναι σε θέση να διασφαλίζουν μία δίκαιη αναδιανομή του παραγόμενου πλούτου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη μεγάλων ανισοτήτων ανάμεσα σε μία μικρή κατηγορία ελάχιστων ατόμων υπερβολικά πλούσιων και στους υπόλοιπους, ενώ υπάρχει παράλληλα μία κατηγορία περιθωριοποιημένων ατόμων που ζει σε μία πλούσια οικονομικά περιοχή του πλανήτη. Πρόκειται για άτομα που βρίσκονται σε μία ευάλωτη κατάσταση εφόσον η ευημερία τους απειλείται από την έλλειψη χρηματικών πόρων, από την υπερχρέωση, από προβλήματα υγείας και πρόσβασης σε υπηρεσίες περίθαλψης, ενώ δεν πρέπει να υποτιμούνται πτυχές που σχετίζονται με την αξιοπρέπεια, το συναίσθημα «κατωτερότητας» και τη μειονεκτική θέση των παιδιών που ζουν σε φτωχές οικογένειες. (Τριανταφύλλου, 2008).

1.2.2.Χρηματική φτώχεια - Όριο φτώχειας

Στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι εκτιμήσεις για το ποσοστό κινδύνου φτώχειας προέρχονται από τα στατιστικά στοιχεία της ετήσιας Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των νοικοκυριών (EU-SILC) που αντικατέστησε από το 2003 το Ευρωπαϊκό Καλάθι Νοικοκυριών (ECPH)⁴. Υιοθετώντας μία πολυδιάστατη προσέγγιση του κοινωνικού αποκλεισμού, η έρευνα αυτή διεξάγεται σε όλες τις

⁴Η έρευνα EU-SILC, European Union - Statistics on Income and Living Conditions, αντικατέστησε το 2003 τις έρευνες EPH, European Community Household Panel που διεξήχθησαν την περίοδο 1994-2001

χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με στόχο την συλλογή στοιχείων για το χρηματικό εισόδημα των νοικοκυριών, καθώς επίσης και άλλες πτυχές των συνθηκών διαβίωσης των ατόμων και των νοικοκυριών, όπως η στέγαση, η υγεία και η κοινωνική συμμετοχή, που αποτυπώνονται σε χρηματικούς και μη χρηματικούς δείκτες. Η ανάλυση που ακολουθεί περιορίζεται για λόγους συντομίας στους χρηματικούς δείκτες της φτώχειας.

1.2.3 Τα ποσοστά κινδύνου φτώχειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση

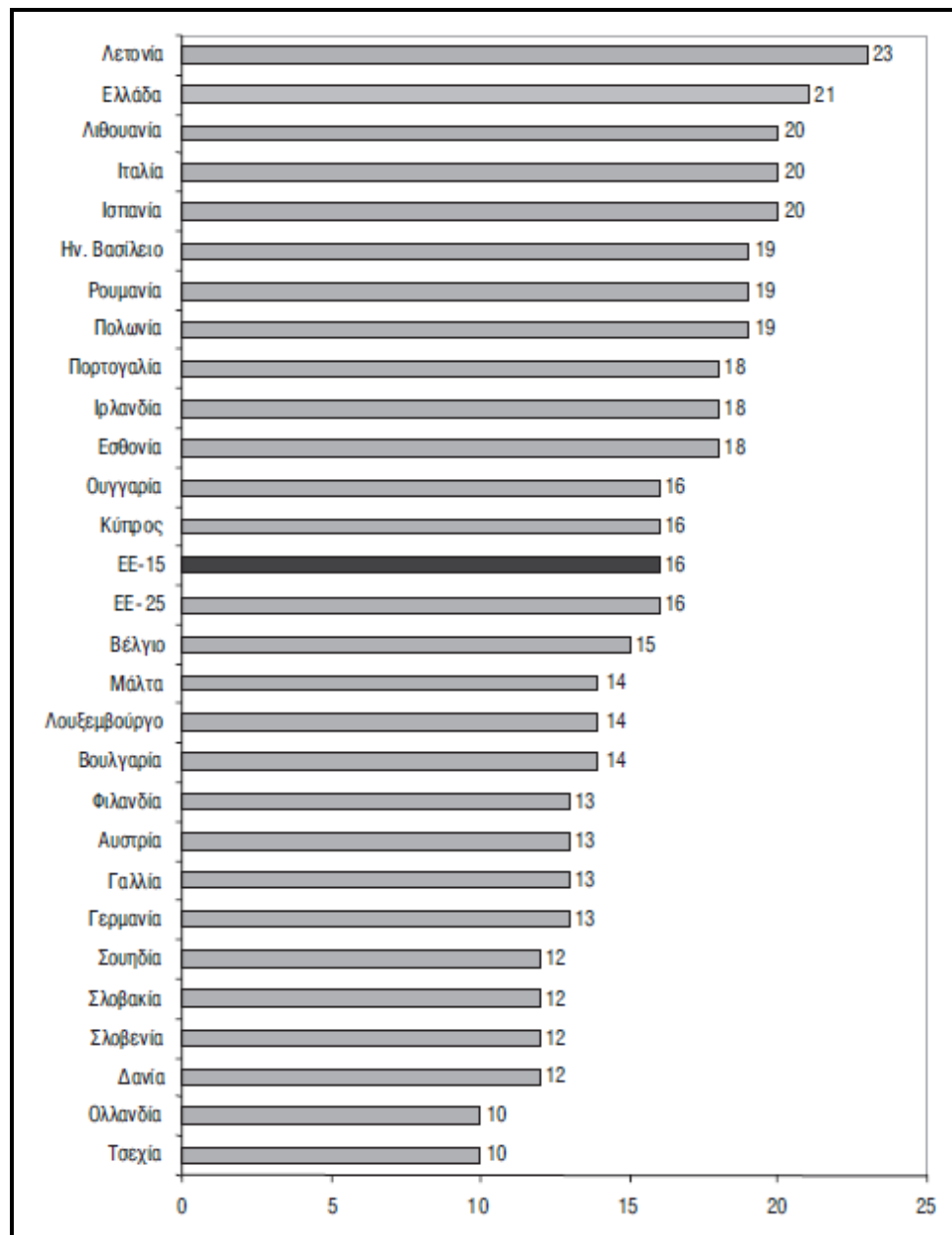
Όπως προαναφέρθηκε, περίπου το 16% του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ζει σε νοικοκυριό με “ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα” χαμηλότερο του 60% του ισοδύναμου διάμεσου εισοδήματος της χώρας στην οποία κατοικεί, δηλαδή το 16% ζει υπό συνθήκες φτώχειας (Διάγραμμα 1.1). Παρ’ όλα αυτά, υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις αυτού του ποσοστού μεταξύ των κρατών μελών, δεδομένου ότι τα ποσοστά κυμαίνονται από 10% στην Ολλανδία και στην Τσεχία μέχρι 23% στην Λετονία. Από τα στοιχεία της Eurostat (EU-SILC 2006), προκύπτει ότι η Ελλάδα με ποσοστό 21% βρίσκεται στη δεύτερη θέση με τα μεγαλύτερα ποσοστά φτώχειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 ενώ μόνο η Λετονία παρουσιάζει μεγαλύτερο ποσοστό (23%). Επίσης η χώρα μας κατέχει το υψηλότερο ποσοστό σε σύγκριση με τα κράτη – μέλη που αποτελούσαν την ΕΕ των 15. Δηλαδή, η Ελλάδα έχει ποσοστό 21%, η Ιταλία και η Ισπανία 20%, η Πορτογαλία 18% αλλά το Ην. Βασίλειο 19% και η Ιρλανδία 18%. Γενικά τα ποσοστά αυτά για τις μεσογειακές χώρες αλλά και για το Ην. Βασίλειο και την Ιρλανδία, κυμαίνονται σε επίπεδα από 18% - 22% κατά την περίοδο 1995 – 2005. Η Κύπρος εμφανίζεται με ποσοστό 16% δηλαδή όσο και ο κοινοτικός μέσος όρος ενώ η Μάλτα βρίσκεται χαμηλότερα του μέσου όρου με ποσοστό 14%. Οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης παρουσιάζουν ανομοιόμορφη εικόνα, αφού η Τσεχία, η Σλοβακία και η Σλοβενία παρουσιάζουν από τα χαμηλότερα ποσοστά χρηματικής φτώχειας, ενώ αντίθετα χώρες, όπως, η Πολωνία, η Ρουμανία και οι Βαλτικές χώρες κατατάσσονται στις χώρες με τα υψηλά ποσοστά φτώχειας.

Σύμφωνα με την τελευταία έρευνα EU – SILC 2007, η κατάσταση δεν φαίνεται να διαφοροποιείται ως προς τη θέση κατάταξης των χωρών (πίνακας 1.2). Τα κράτη – μέλη με την με τα υψηλότερα επίπεδα φτώχειας είναι τα κράτη της μεσογείου, αφού το ποσοστό φτώχειας ανέρχεται στο 20% για την Ελλάδα, την Ισπανία και την Ιταλία. οι Βαλτικές Χώρες Η Λετονία έχει το μεγαλύτερο ποσοστό

με 21%, και έπονται η Λιθουανία, η Εσθονία, το Ην Βασίλειο και η Ρουμανία με 19%. Από την άλλη, οι χώρες με το χαμηλότερο ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται κάτω από τον κίνδυνο φτώχειας, είναι η Τσεχία, η Ολλανδία, και η Ισλανδία με ποσοστό που αγγίζει το 10% και ακολουθούν η Σουηδία και η Σλοβακία με 11%,

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι κατά την περίοδο 1995-2006, το ποσοστό κινδύνου σχετικής φτώχειας δεν μειώθηκε στην Ελλάδα, αφού τα ποσοστά κυμαίνονται στα ίδια περίπου επίπεδα δηλαδή από 20% έως 22% όπως αποδεικνύουν και τα στοιχεία της έρευνας ECPH πριν το 2002 και η μέτρηση της έρευνας μετά το 2003. Από εδώ προκύπτει το συμπέρασμα ότι το ποσοστό σχετικής φτώχειας για τη χώρα μας κυμαίνεται σταθερά από 3 έως 5 εκατοστιαίες μονάδες πάνω από το μέσο όρο της ΕΕ των 15.

Διάγραμμα 1.1: Ποσοστό πληθυσμού κάτω από το όριο της φτώχειας: Όριο φτώχειας 60% του διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος, EU – SILC 2006

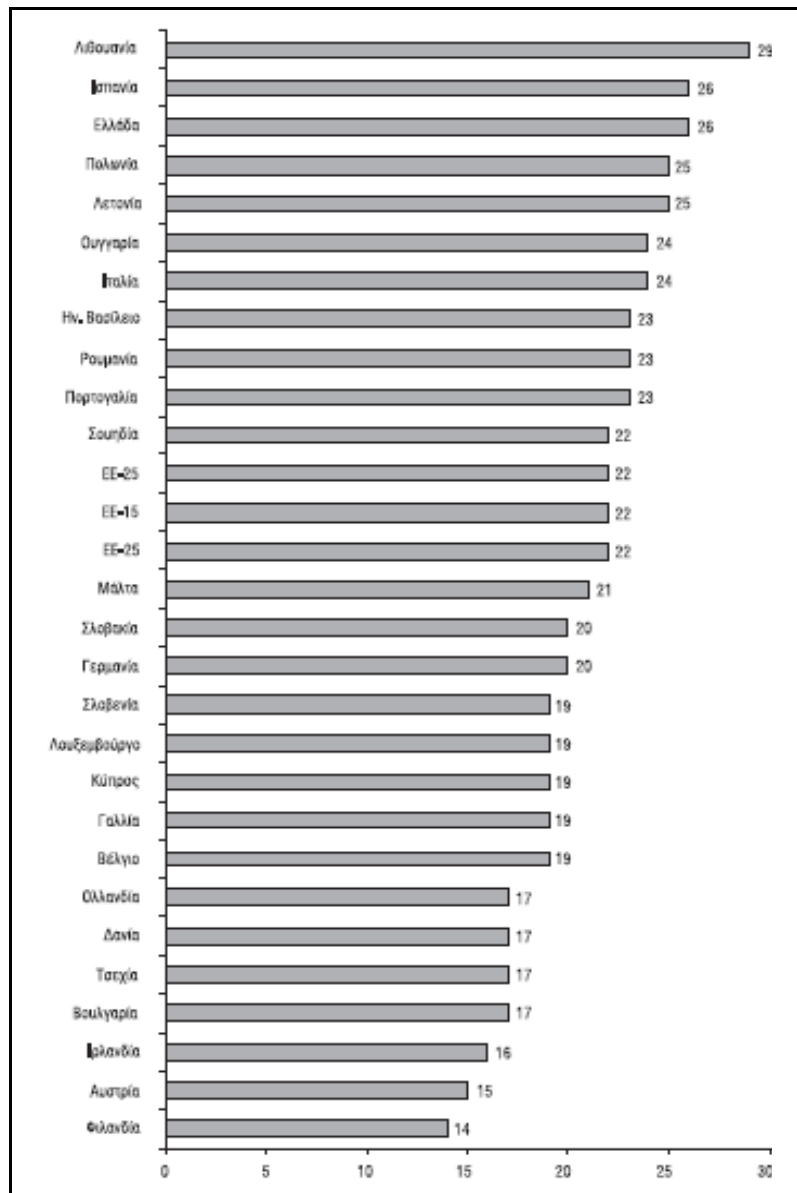
Πηγή: Eurostat, EU-SILC 2006.

1.2.3.α Το βάθος της φτώχειας

Ο δείκτης του χάσματος ή του βάθους της φτώχειας επιτρέπει να υπολογίσουμε την απόσταση που υπάρχει ανάμεσα στο εισόδημα των ατόμων που απειλούνται από φτώχεια από το όριο φτώχειας δηλαδή αυτός ο δείκτης, υπολογίζει τη διαφορά ανάμεσα στο διάμεσο ισοδύναμο εισόδημα των φτωχών και του ορίου φτώχειας στο 60%, εκφραζόμενο ως ποσοστό αυτού του ορίου. Με τον τρόπο αυτό εξετάζεται ο “βαθμός φτώχειας των φτωχών” ή “πόσο φτωχοί είναι οι φτωχοί”. Ο δείκτης του χάσματος (ή του βάθους φτώχειας) για το 2006, ανέρχεται στο 26% για την Ελλάδα και σε 22% κατά μέσο όρο στην ΕΕ (Διάγραμμα 1.2). Όσον αφορά την Ελλάδα, το ποσοστό του χάσματος φτώχειας που εκφράζει αυτός ο δείκτης, είναι το δεύτερο υψηλότερο στην ΕΕ (26%) βάσει της έρευνας EU-SILC 2006 ενώ σύμφωνα με την προηγούμενη έρευνα ο δείκτης ανερχόταν στο ποσοστό του 24,1%. Σχετικά με τα ποσοστά του δείκτη, η Λιθουανία κατέχει το υψηλότερο ποσοστό (29%) ακολουθεί η Ελλάδα και η Ισπανία (26%) και τα χαμηλότερα ποσοστά συναντώνται στη Φιλανδία (14%) και στην Αυστρία (15%).

Τα παραπάνω ευρήματα, ερμηνεύονται ως εξής: τα μισά άτομα (50%) τα οποία εκτίθενται στον κίνδυνο φτώχειας στην ΕΕ, δηλαδή οι μισοί φτωχοί της ΕΕ, έχουν εισόδημα μικρότερο του 78% του ορίου φτώχειας οπότε μικρότερο από 47% του διάμεσου εισοδήματος ($78\% \times 60\%$). Όσον αφορά την Ελλάδα, το 50% των φτωχών έχει εισόδημα μεγαλύτερο από το 74% του ορίου φτώχειας. Πάντως, δεδομένου ότι σύμφωνα με τον δείκτη αυτό οι μισοί φτωχοί έχουν εισόδημα χαμηλότερο από το 44,4% ($74\% \times 60\%$) του διάμεσου εισοδήματος, συνεπάγεται ότι απέχουν σημαντικά από το να εξέλθουν από αυτήν την κατάσταση και αυτό σημαίνει ότι τα μισά φτωχά άτομα έχουν ετήσιο εισόδημα κάτω του 75,9 % του ορίου φτώχειας. Συνεπώς, βάσει των στοιχείων του 2005, τα άτομα αυτά έχουν ετήσιο εισόδημα κάτω από 4.288 € ετησίως για ένα άτομο ή κάτω από 9004 € ετησίως για μία 4μελή οικογένεια με 2 παιδιά κάτω των 14 ετών. (Τριανταφύλλου, 2008). Αυτό αφορά πάνω από ένα εκατομμύριο άτομα στην Ελλάδα και τίθεται κατά συνέπεια το ερώτημα εάν τα μέτρα πολιτικής θα πρέπει να στοχεύουν σε μία στοιχειώδη επιδοματική στήριξη προκειμένου να υπερβούν ορισμένα άτομα το όριο της φτώχειας ή αν αντίθετα θα πρέπει να τεθεί ευρύτερα το θέμα της αναδιανομής του εισοδήματος του παραγόμενου πλούτου για την αντιμετώπιση της φτώχειας και των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Διάγραμμα 1.2: Χάσμα ή βάθος φτώχειας: Απόσταση μεταξύ διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος των φτωχών και του ορίου φτώχειας, EU- SILC 2006

Πηγή: Eurostat, EU-SILC 2006.

1.2.3.β Εισοδηματικές ανισότητες και φτώχεια. Η συμπληρωματικότητα των δεικτών ανισότητας και φτώχειας.

Ένας τρόπος να μετρήσουμε την διανομή του εισοδήματος, είναι να κοιτάζουμε σε ποιο βαθμό το τελικό εισόδημα μοιράζεται στις διαφορετικές ομάδες του πληθυσμού.

Ένας διαρθρωτικός δείκτης ο οποίος αποτελεί βασικό δείκτη μέτρησης της ανισότητας, είναι ο δείκτης $S80/S20$. Ο δείκτης $S80/S20$ είναι ο λόγος του εισοδήματος των 20% περισσότερο εύπορων προς το εισόδημα των 20% λιγότερο εύπορων ατόμων. Ο δείκτης $S80/S20$ είναι ευαίσθητος στις αλλαγές που συμβαίνουν στα ανώτερα και κατώτερα πεντατημόρια του πληθυσμού, δηλαδή ανάμεσα στα πλουσιότερα και στα φτωχότερα τμήματα του πληθυσμού. Βάσει αυτού του δείκτη, η Λετονία καταλαμβάνει την πρώτη θέση με ποσοστό 7,9% και ακολουθεί η Πορτογαλία με 6,8%, η Λιθουανία με 6,3% και έπειτα η Ελλάδα με ποσοστό που κυμαίνεται στο 6,1% (Διάγραμμα 1.3). Στις τελευταίες θέσεις βρίσκεται η Σλοβενία και η Δανία με το ποσοστό του 3,4%.

Για το έτος 2007, η τιμή του δείκτη $S80/S20$ ανήλθε στο 4,8 για το σύνολο της Ευρώπης. Αυτό σημαίνει ότι το μέσο ισοδύναμο εισόδημα των φτωχότερων ατόμων υπολείπεται κατά 5 φορές από το εισόδημα των πλουσιότερων. Τα αποτελέσματα του δείκτη δείχνουν ότι η ανισότητα της διανομής του εισοδήματος παραμένει σε υψηλά επίπεδα για τις “νότιες χώρες” και για το Ην Βασίλειο. Αντίθετα, οι “βορειότερες” χώρες έχουν τα χαμηλότερα ποσοστά ανισότητας. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 1.4, η κατάσταση διαφοροποιείται για τα νέα κράτη – μέλη, αφού τα μεταξύ τους υψηλότερα ποσοστά αντιστοιχούν στις τρεις χώρες της Βαλτικής, στη Ρουμανία και στη Πολωνία, ενώ οι χώρες με την μικρότερη ανισοκατανομή είναι η Τσεχία, η Σλοβακία και η Σλοβενία.

Ένα γενικό συμπέρασμα που προκύπτει από το δείκτη αυτό σε ότι αφορά τα κράτη – μέλη της ΕΕ των 27, είναι ότι οι τιμές του δείκτη για τις νεοενταχθέντες χώρες, δεν εντοπίζονται κάπου συγκεκριμένα γύρω από μια τιμή, αλλά υπάρχει τρομερή ανομοιομορφία μεταξύ τους.

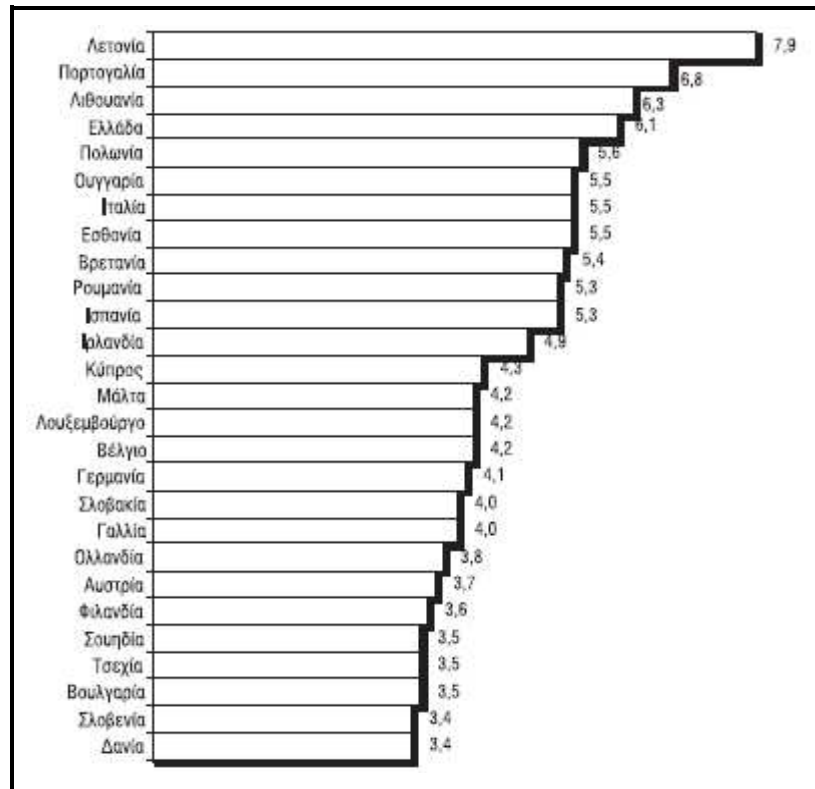
Όσον αφορά την Ελλάδα, για άλλη μια φορά κατατάσσεται σε πολύ υψηλή θέση σε θέματα οικονομικών ανισοτήτων, αφού, το εισόδημα των 20% περισσότερο εύπορων Ελλήνων είναι περίπου 6,1 φορές υψηλότερο από το εισόδημα των 20%

λιγότερο εύπορων. Όντως, εξετάζοντας τη διαχρονική εξέλιξη του δείκτη S80/S20 για την περίοδο 1995 – 2006, διαπιστώνουμε ότι για το έτος 1995 η τιμή του δείκτη είναι 6,5 ενώ για το έτος 2006 η τιμή διαμορφώνεται στ 6,1. Η νέα τιμή του δείκτη για τη Ελλάδα σύμφωνα με τα στοιχεία που αφορούν το 2007, ανέρχεται στο 6, σημειώνοντας ελάχιστη μείωση συγκριτικά με την προηγούμενη έρευνα (EU-SILC 2006.) Η τιμή ρεκόρ σημειώθηκε το 1997 αφού έφτασε τα 6,6 ενώ η μικρότερη τιμή (5,7) σημειώθηκε το 2001. Οπότε παρατηρείται μια σταθερή κατάσταση εισοδηματικών ανισοτήτων χωρίς να διαφαίνεται καμία τάση μείωσης αυτών, ενώ για όλα αυτά τα έτη οι τιμές του σχετικού δείκτη ήταν συστηματικά υψηλότερες από τον κοινοτικό μέσο όρο της ΕΕ των 15 ο οποίος λάμβανε την τιμή 4,7.

Επίσης σύμφωνα με την ΕΣΥΕ⁵ (στοιχεία για το 2004) σε ότι αφορά στην οικονομική ανισότητα ανά πεμπτημόριο, το 20% του φτωχότερου πληθυσμού κατέχει το 7% του εισοδήματος, ενώ το 20% του πλουσιότερου πληθυσμού κατέχει το 40,4%. Από τον δείκτη ανισοκατανομής ανά δεκατημόριο προκύπτει ότι το 10% του φτωχότερου πληθυσμού κατέχει το 2,5% του διαθέσιμου εισοδήματος, ενώ το 10% του πλουσιότερου τμήματος του πληθυσμού κατέχει το 25,1%.

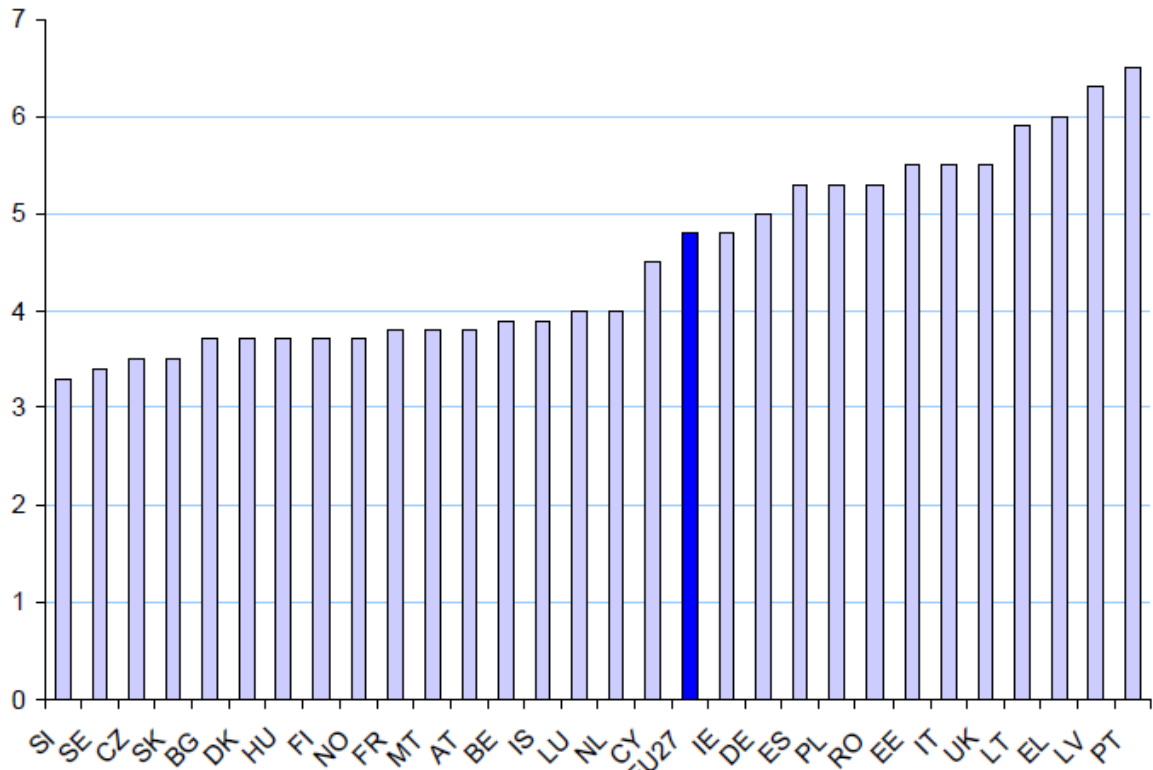
⁵ Δελτίο Τύπου ΕΣΥΕ, 18.1.2007.

Διάγραμμα 1.3: Ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος (2006). Δείκτης S80/S20

Πηγή: διαρθρωτικοί δείκτες Eurostat

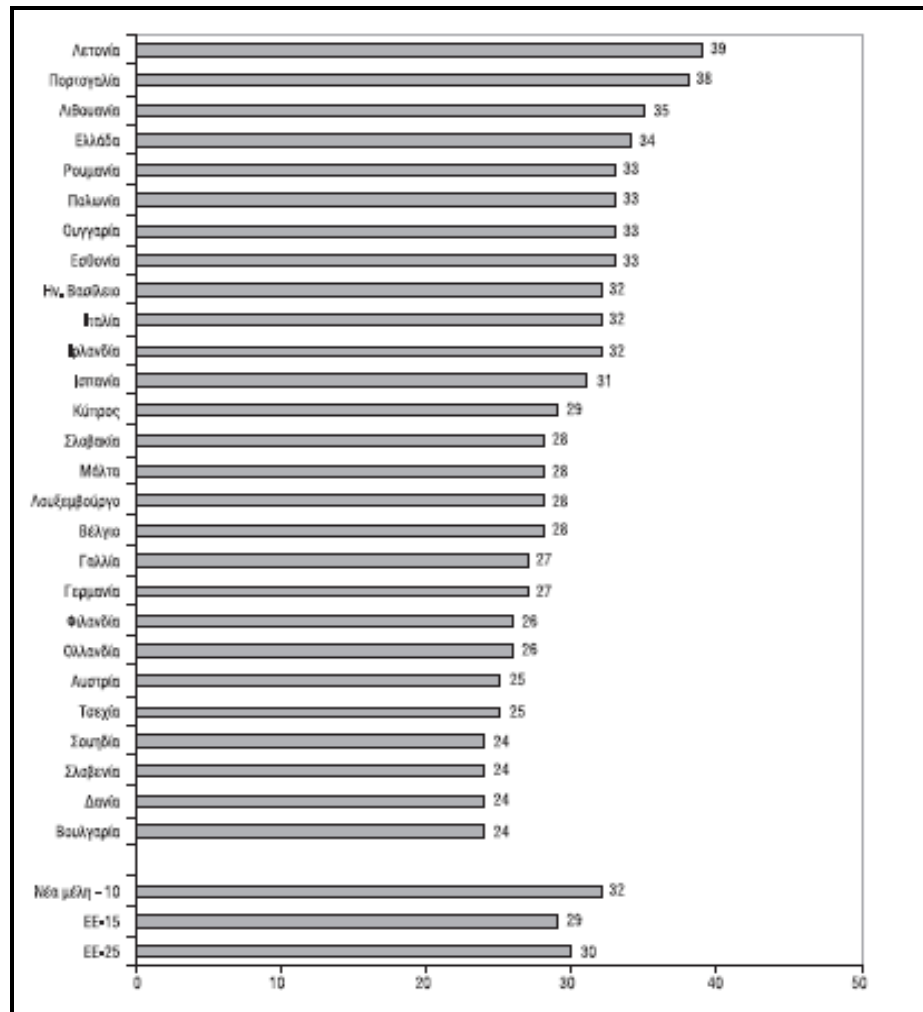
Διάγραμμα 1.4: Ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος (2007). Δείκτης S80/S20

Πηγή: EU – SILC 2007, εκτός των χωρών της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, οι εκτιμήσεις των οποίων προέρχονται από εθνικές εκτιμήσεις.

Ένας άλλος δείκτης ανισοκατανομής του εισοδήματος που χρησιμοποιείται είναι ο δείκτης Gini, ο οποίος λαμβάνει υπόψη τη συνολική κατανομή των εισοδημάτων. Στην περίπτωση που όλα τα άτομα σε μια κοινωνία λάμβαναν το ίδιο ύψος εισοδήματος, οπότε υπάρχει κατάσταση πλήρους ισότητας, τότε ο συντελεστής Gini θα λάμβανε την τιμή 0% και αντίθετα εάν υπήρχε πλήρης ανισότητα δηλαδή ένα μόνο άτομο λάμβανε το σύνολο του εθνικού εισοδήματος, τότε ο συντελεστής Gini θα λάμβανε την τιμή 100%. Ο συντελεστής Gini για τον κοινοτικό μέσο όρο για το έτος 2005, ανέρχονταν στο 29% όσον αφορά την ΕΕ των 15 και 30% για την ΕΕ των 25, ενώ η τιμή του για την Ελλάδα ανερχόταν στο 34% (Διάγραμμα 1.5). Όπως και προηγουμένως, γίνεται αντιληπτό και πάλι, η δυσμενής θέση της χώρας μας σε ότι αφορά την ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος, αφού κατέχει μία από τις πρώτες θέσεις σε σύγκριση με τα άλλα κράτη – μέλη. Συγκεκριμένα η Λετονία έχει την υψηλότερη τιμή με 39%, και ακολουθεί η Πορτογαλία με 38%, η Λιθουανία με 35% και η Ελλάδα με 34%. Οι χώρες με την πλεονεκτικότερη θέση έναντι των άλλων είναι η Δανία και η Βουλγαρία με 24%. Αν εξετάσουμε τις τιμές του συντελεστή Gini για την Ελλάδα κατά την περίοδο 1995 – 2006, η υψηλότερη τιμή (35%) καταγράφηκε για τα έτη 1995, 1997, 1998, 2003 ενώ η χαμηλότερη τιμή (33%) σημειώθηκε για τα έτη 2000, 2001, 2004, 2005 (Διάγραμμα 1.6). Συγκρίνοντας τις τιμές του συντελεστή Gini της Ελλάδας με τον κοινοτικό μέσο όρο των 15 για την ίδια περίοδο, προκύπτει ότι συστηματικά η Ελλάδα υπερβαίνει τον κοινοτικό μέσο όρο ενώ και πάλι δεν υπάρχει τάση μείωσης των ανισοτήτων στη διανομή του εισοδήματος στη χώρα μας.

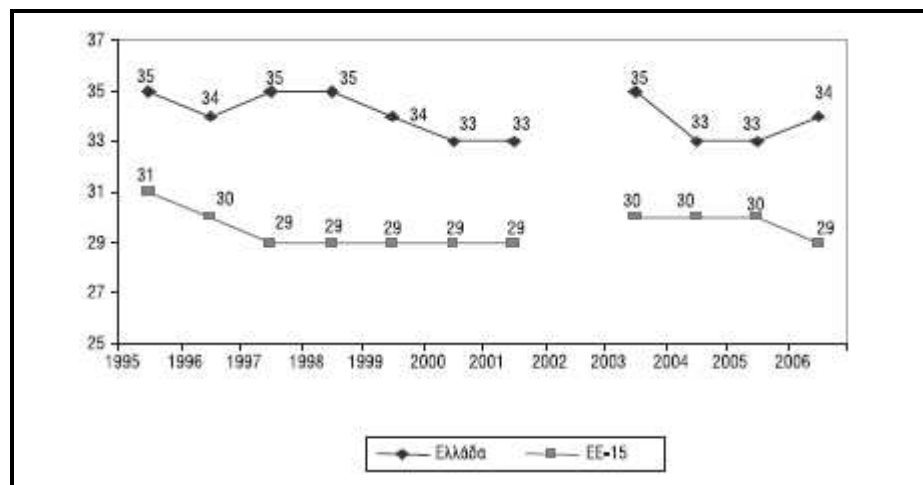
Διάγραμμα 1.5: Ανισότητα στην κατανομή του εισοδήματος στις χώρες της Ε.Ε το 2006. Δείκτης: Συντελεστής *Gini*

Πηγή: Eurostat, EU-SILC 2006.

Διάγραμμα 1.6: Διαχρονική εξέλιξη του συντελεστή ανισοκατανομής εισοδήματος *Gini* στην Ελλάδα

και στην ΕΕ των 15

Πηγή: Eurostat (EPH, EU – SILC.)

1.2.4 Βασικά χαρακτηριστικά της φτώχειας στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ⁶ το 2004, το 19,6% του πληθυσμού της χώρας ζούσε κάτω από το όριο της φτώχειας, δηλαδή 2.088.701 άτομα ή 832.456 νοικοκυριά, ενώ το 2005 σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, EU-SILC 2006, το ποσοστό αυτό αυξήθηκε στο 21%. Στον πίνακα 1.1 παρατίθενται ορισμένοι βασικοί δείκτες αποτυπώνοντας τα χαρακτηριστικά της φτώχειας στην Ελλάδα και στην ΕΕ-15, όπως το ποσοστό κάτω του ορίου φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις για το σύνολο του πληθυσμού, καθώς επίσης και για τους επιμέρους πληθυσμούς ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, τον τύπο νοικοκυριού, την απασχόληση, την ένταση εργασίας και το ιδιοκτησιακό καθεστώς κατοικίας. Μέσα από την ανάλυση του πίνακα αυτού, εντοπίζονται οι ομάδες του πληθυσμού που διατρέχουν στην Ελλάδα μεγαλύτερο κίνδυνο να βρεθούν κάτω από το όριο της φτώχειας.

Ο πίνακας 1.1 παραθέτει στοιχεία τα οποία καταδεικνύουν την φτώχεια των ηλικιωμένων καθώς και την παιδική φτώχεια και προκύπτει ότι οι πιο ευάλωτες ηλικιακές ομάδες είναι οι νέοι και οι ηλικιωμένοι.

Η ανάλυση αναδεικνύει τέσσερις ευαίσθητες ζώνες ανάλογα με τον τύπο του νοικοκυριού:

- Τα άτομα που ζουν μόνα τους, δηλαδή τα μονομελή νοικοκυριά που απειλούνται σε μεγάλο βαθμό από τη φτώχεια (25%), ιδιαίτερα όταν πρόκειται για ενήλικες άνω των 65 ετών, τότε το ποσοστό ανέρχεται στο 34%. Επίσης τα μονογονεϊκά νοικοκυριά με ένα τουλάχιστον εξαρτώμενο παιδί αντιμετωπίζει μεγάλο κίνδυνο φτώχειας (30%). Επίσης, αυξημένο κίνδυνο φτώχειας αντιμετωπίζουν τα ζευγάρια όταν τουλάχιστον το ένα άτομο είναι άνω των 65 ετών (24% έναντι 17% του κοινοτικού όρου για την ΕΕ των 15,) καθώς και τα νοικοκυριά με 3 ή περισσότερα παιδιά (38% σε αντίθεση με τη ΕΕ των 15 όπου το αντίστοιχο ποσοστό είναι 22%).
- Διαπιστώνεται επίσης ότι μεγάλος είναι ο κίνδυνος φτώχειας για τα άτομα που εξαρτώνται από κοινωνικές μεταβιβάσεις, όπως οι άνεργοι με ποσοστό 33% όπου το αντίστοιχο ποσοστό της ΕΕ είναι 39% και οι συνταξιούχοι με 24% και στη ΕΕ των 15 το ποσοστό κυμαίνεται στο 17%, ενώ αξίζει να αναφερθεί ότι το

⁶ Δελτίο Τύπου ΕΣΥΕ, 18.1.2007.

ποσοστό των φτωχών εργαζόμενων στην Ελλάδα ανέρχεται στο 14% έναντι 7% στην ΕΕ.

- Όσον αφορά τα νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά όταν κανένα μέλος του νοικοκυριού δεν εργάζεται, υπάρχει υψηλότερος κίνδυνος φτώχειας αφού το ποσοστό ανέρχεται στο 53% αλλά το αντίστοιχο ποσοστό της ΕΕ είναι 61%. Ωστόσο, παρατηρείται μείωση του κινδύνου φτώχειας όταν τα μέλη του νοικοκυριού αποκτούν εργασία και ο κίνδυνος φτώχειας μειώνεται όσο περισσότερα μέλη του νοικοκυριού εργάζονται.
- Σχετικά με την τέταρτη ζώνη, από τα στοιχεία του πίνακα 1 προκύπτει ότι τα νοικοκυριά που διαμένουν σε ιδιόκτητη κατοικία, αντιμετωπίζουν υψηλότερο ποσοστό κινδύνου φτώχειας απ' ό,τι τα νοικοκυριά που διαμένουν σε ενοικιαζόμενη κατοικία. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι, το υψηλότερο ποσοστό ιδιοκατοίκησης υπάρχει στις αγροτικές περιοχές, αλλά σ' αυτές τις περιοχές τα νοικοκυριά απειλούνται πολύ περισσότερο από την φτώχεια, διότι κατοικούνται από άτομα ηλικιωμένα με χαμηλό εισόδημα και χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο, συγκριτικά με τις υπόλοιπες περιοχές της χώρας.

Πίνακας 1.1: Βασικά χαρακτηριστικά της φτώχειας στην Ελλάδα και στην ΕΕ των 15

	EU-SILC 2005	EU-SILC 2006	EU-SILC 2005	EU-SILC 2006
Σχετικός κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας (φτώχειας):	ΕΛΛΑΔΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΕΕ-15	ΕΕ-15
Σύνολο πληθυσμού	20	21	16	16
Ανάλογα με το Φύλλο				
Άνδρες	18	20	15	15
Γυναίκες	21	21	17	17
Ανάλογα με την Ηλικία				
0-15 ετών	19	22	18	18
16-24 ετών	23	25	19	20
25-49 ετών	16	15	13	13
50-65 ετών	18	19	13	14
Άνω των 65 ετών	28	26	20	20
Ανάλογα με τον τύπο νοικοκυριού				
Νοικοκυριά με ένα μέλος	28	25	24	24
Ένας ενήλικας άνω των 65 ετών	35	34	27	27
2 ενήλικοι, και οι δύο ηλικίας κάτω των 65 ετών	15	16	10	10
2 ενήλικοι, τουλάχιστον ο ένας 65 ετών και άνω	27,4	24	17	17
Μονογονεϊκό νοικοκυριό με τουλάχιστον ένα εξαρτώμενο παιδί	44	30	30	32
2 ενήλικοι με ένα εξαρτώμενο παιδί	14	15	11	12
2 ενήλικοι με 2 εξαρτώμενα παιδιά	18,2	21	13	14
2 ενήλικοι με 3 ή και περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	33	38	22	22
3 ενήλικες ή περισσότεροι με εξαρτώμενα παιδιά	28	30	16	17

Πηγή: Eurostat, EU-SILC 2006.

Πίνακας 1.1 (συνέχεια): Βασικά χαρακτηριστικά της φτώχειας στην Ελλάδα και στην ΕΕ των 15

Σχετικός κίνδυνος οικονομικής επισφάλειας (φτώχειας):	EU-SILC 2005	EU-SILC 2006	EU-SILC 2005	EU-SILC 2006
	ΕΛΛΑΔΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΕΕ-15	ΕΕ-15
Ανάλογα με την Απασχόληση				
Εργαζόμενοι	13	14	7	7
Μη εργαζόμενοι: Σύνολο	26	26	23	24
Άνεργοι	33	33	37	39
Συνταξιούχοι	25	24	17	17
Λοιποί μη ενεργοί	25	26	25	26
Ανάλογα με την Ένταση εργασίας του νοικοκυριού				
Νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά και χωρίς εργαζόμενα μέλη	28	27	29	30
Νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά και με τουλάχιστον ένα εργαζόμενο μέλος	12	14	11	10
Νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά και με όλα τα μέλη εργαζόμενα	11	11	5	5
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά και χωρίς εργαζόμενα μέλη	54	53	59	61
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά και με τουλάχιστον ένα εργαζόμενο μέλος	23	25	17	18
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά και με όλα τα μέλη εργαζόμενα	11	11	6	6
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά και χωρίς εργαζόμενα μέλη	54	53	59	61
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά και με τουλάχιστον ένα εργαζόμενο μέλος	23	25	17	18
Νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά και με όλα τα μέλη εργαζόμενα	11	11	6	6
Ιδιοκτησιακό καθεστώς				
Ιδιοκτήτες	20	21	13	13
Ενοικιαστές	18	18	23	23

Πηγή: Eurostat, EU-SILC 2006.

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 1.1, οι ηλικιωμένοι και οι νέοι είναι οι πιο ευάλωτες ηλικιακές ομάδες στη χώρα ενώ παράλληλα έχουν πολύ υψηλότερα ποσοστά κινδύνου φτώχειας από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής⁷, για την παιδική φτώχεια της ΕΕ-27 το 2005, 19 εκατ. παιδιά ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας. Το ποσοστό της παιδικής φτώχειας ανέρχεται σε 19% έναντι 16% για το σύνολο του πληθυσμού. Η τελευταία Έρευνα εισοδήματος EU – SILC για τα στοιχεία του 2007, έδειξε αρκετά υψηλά ποσοστά για την παιδική φτώχεια και την για φτώχεια που πλήττει τους ηλικιωμένους, ξεπερνώντας τα ποσοστά φτώχειας του πληθυσμού. Ειδικότερα, η παιδική φτώχεια αγγίζει το ποσοστό του 19% στην ΕΕ - 27 (όμοιο με το αντίστοιχο ποσοστό του 2005), καταγράφοντας υψηλότερα ποσοστά σε σύγκριση με τα ποσοστά φτώχειας του συνόλου του πληθυσμού, για 21 από τις 29 χώρες στις οποίες διεξήχθη η έρευνα. Συγκεκριμένα, τα ποσοστά της παιδικής φτώχειας δεν ξεπερνούσαν τα ποσοστά φτώχειας του πληθυσμού, σε έξι χώρες (Δανία, Γερμανία, Εσθονία Κύπρο, Σλοβενία και Φινλανδία), επίσης κυμαινόταν στα ίδια επίπεδα με τα ποσοστά των χωρών της Λετονίας και Νορβηγία ενώ τα υψηλότερα ποσοστά καταγράφονται για την Ιταλία και τη Ρουμανία (25%). Όσον αφορά τη φτώχεια των ηλικιωμένων, το ποσοστό που καταγράφει η έρευνα, αγγίζει το 19% για την ΕΕ των 27. Τα χαμηλότερα ποσοστά αντιστοιχούν στις χώρες της Τσεχίας (5%), της Ουγγαρίας (6%), του Λουξεμβούργου (7%), και της Πολωνίας (8%). Αντίθετα τα υψηλότερα ποσοστά καταγράφονται για την Κύπρο (51%), για τη Λετονία και την Εσθονία (33%) και για την Λιθουανία και το Ην, Βασίλειο (30%). Στον πίνακα 1.2 παραθέτονται τα ποσοστά κινδύνου της φτώχειας για το σύνολο του πληθυσμού αλλά και για κάθε ηλικιακή ομάδα για το έτος για την ΕΕ – 27 σύμφωνα με την έρευνα EU – SILC.

Αυτό σημαίνει ότι σε πολλές χώρες της ΕΕ τα παιδιά αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Στην Ελλάδα το ποσοστό της παιδικής φτώχειας σύμφωνα με τη έρευνα EU – SILC που αφορά τα στοιχεία του 2007 ανέρχεται στο 23% ξεπερνώντας το ποσοστό φτώχειας του συνολικού πληθυσμού. Ωστόσο, οι διαστάσεις του προβλήματος της παιδικής φτώχειας στην Ελλάδα πιθανώς να διευρύνονται, δεδομένου ότι σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στις

⁷ Child Poverty and Well-Being in the EU. Current status and way forward” European Commisison, 2008

περισσότερες άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το ποσοστό της παιδικής φτώχειας αυξήθηκε στην Ελλάδα στο 23% το 2007 (από 22% το 2006 και 19% το 2005), ποσοστό που αντιστοιχεί σε περισσότερα από 380.000 παιδιά ηλικίας έως 15 ετών και περισσότερα από 450.000 παιδιά έως 17 ετών τα οποία ζουν κάτω από το όριο φτώχειας (Μητράκος, 2008). Κατά συνέπεια η πολιτική των επιδομάτων θα πρέπει να βελτιωθεί αφού επιβάλλεται να διερευνηθεί το θέμα της στόχευσης των οικογενειακών επιδομάτων, δεδομένου ότι η χορήγηση τους είναι ανεξάρτητη από το οικογενειακό εισόδημα, όπως, για παράδειγμα το επίδομα τρίτου παιδιού, το πρόσθετο αφορολόγητο όριο για το τρίτο παιδί, το επίδομα πολυτέκνων κ.λ.π.

Πίνακας 1.2: Τα ποσοστά κινδύνου φτώχειας ανά ηλικιακή ομάδα για την ΕΕ – 27.

	Total population	Children aged 0-17	People aged 18-64	People aged 65+
EU27	16^s	19^s	15^s	19^s
BE	15	17	13	23
BG	14 ^p	18 ^p	12 ^p	18 ^p
CZ	10	16	8	5
DK	12	10	11	18
DE	15 ^p	14 ^p	15 ^p	17 ^p
EE	19	18	16	33
IE	18	19	15	29
EL	20	23	19	23
ES	20	24	16	28
FR	13	16	12	13
IT	20	25	18	22
CY	16	12	10	51
LV	21	21	18	33
LT	19	22	16	30
LU	14	20	13	7
HU	12	19	12	6
MT	14	19	12	21
NL	10	14	9	10
AT	12	15	11	14
PL	17	24	17	8
PT	18	21	15	26
RO	19 ^p	25 ^p	17 ^p	19 ^p
SI	12	11	10	19
SK	11	17	9	8
FI	13	11	11	22
SE	11	12	10	11
UK	19	23	15	30
IS	10	12	8	15
NO	12	12	12	14

Πηγή: EU – SILC 2007, εκτός των χωρών της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, οι εκτιμήσεις των οποίων προέρχονται από εθνικές εκτιμήσεις.

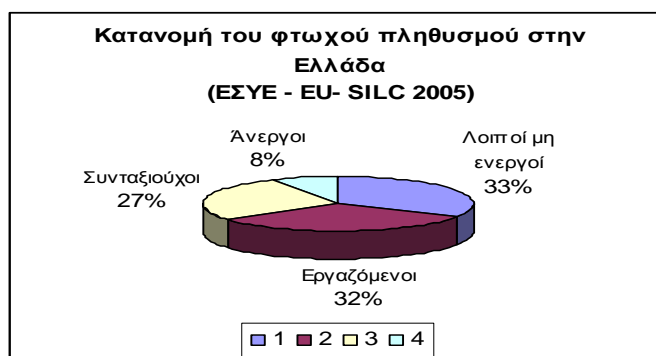
p: provisional

s: Eurostat estimate

Παρ' όλο που η απασχόληση του ατόμου είναι το μέσο αποφυγής του από τον κίνδυνο της φτώχειας, έρευνες έχουν δείξει ότι η κατοχή μιας θέσης εργασίας δεν αρκεί πάντα για αποφυγή της φτώχειας, αν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι τα άτομα με απασχόληση αντιπροσωπεύουν σημαντικό μερίδιο του συνόλου των φτωχών. Αναλύοντας την κατανομή του φτωχού πληθυσμού στην Ελλάδα σύμφωνα με τα

στοιχεία της ΕΣΥΕ⁸ για το έτος 2004, παρατηρούμε ότι το 1/3 περίπου του φτωχού πληθυσμού είναι εργαζόμενοι (32%), το 8% είναι άνεργοι, το 27% είναι συνταξιούχοι, και το 33% λοιποί μη ενεργοί (Διάγραμμα 1.7). Επίσης σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ⁹, τα άτομα σε κίνδυνο φτώχειας ανέρχονται το 2004 σε 2.088.701, προκύπτει ότι οι εργαζόμενοι που θεωρούνται “φτωχοί” ανέρχονται σε 668.384 άτομα, οι άνεργοι που θεωρούνται “φτωχοί” ανέρχονται σε 167.096 άτομα, οι “φτωχοί συνταξιούχοι” σε 563.949 άτομα και οι “λοιποί μη ενεργοί φτωχοί” σε 689.271 άτομα.

Διάγραμμα 1.7

Πηγή: Eurostat (EU-SILC 2006).

Σύμφωνα με τη Eurostat για τα στοιχεία του έτος 2005, το ποσοστό των “φτωχών εργαζομένων” συνδέεται με το ποσοστό φτώχειας για το σύνολο του πληθυσμού. Επίσης παρατηρείται διαφοροποίηση μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Δηλαδή εκτός του γεγονότος ότι οι χώρες της Νότιας Ευρώπης έχουν παράλληλα υψηλά ποσοστά φτώχειας, τόσο για το σύνολο του πληθυσμού, όσο και για τους εργαζόμενους, αντίθετα, χώρες όπως το Βέλγιο, η Δανία, η Ολλανδία, η Γερμανία, και η Γαλλία έχουν πολύ χαμηλά ποσοστά φτωχών εργαζομένων και υπολείπονται κατά πολύ των ποσοστών για το σύνολο του πληθυσμού.

Η φτώχεια των εργαζομένων οφείλεται στα χαμηλά εισοδήματα λόγω αρκετών προβλημάτων που σχετίζονται με την αγορά εργασίας, όπως, η υψηλή ανεργία, η αδυναμία εξεύρεσης πλήρους απασχόλησης και σταθερής απασχόλησης, οι χαμηλοί μισθοί ή παραπέμπει σε μία οικογενειακή δομή που αποτελείται από δύο ή

⁸ Δείκτες Κοινωνικής Ενσωμάτωσης 2005, ΕΣΥΕ.

⁹ Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών, Έτους 2005, Δελτίο Τύπου ΕΣΥΕ, 18.1.2007

περισσότερα εξαρτώμενα άτομα και ένα μόνο εργαζόμενο. Όλοι αυτοί οι παράγοντες ευθύνονται για την αρχή του προβλήματος των αποκαλούμενων “φτωχών εργαζομένων”. Ακόμη, οι φτωχοί εργαζόμενοι απασχολούνται συχνά σε θέσεις εργασίας ορισμένου χρόνου δηλαδή απασχολούνται υπό καθεστώς μερικής απασχόλησης ή απασχόλησης που διακόπτεται από περιόδους ανεργίας. Αυτή η πολιτική έχει ως συνέπεια το εισόδημα του νοικοκυριού να υστερεί του ορίου φτώχειας, ενώ συγχρόνως οι κοινωνικές μεταβιβάσεις μέσω των κοινωνικών επιδομάτων δεν αρκούν ώστε να ξεπεράσει ο φτωχός εργαζόμενος το όριο φτώχειας. Η φτώχεια επομένως σήμερα εμπεριέχει και αυτή την πτυχή των φτωχών εργαζομένων που είτε λόγω δυσκολιών πρόσβασης στην απασχόληση (μακροχρόνια ανεργία, μονογονεϊκές οικογένειες με προβλήματα φύλαξης παιδιών), είτε από απασχόληση σε “κακές θέσεις εργασίας” δεν επιτρέπουν στα άτομα αυτά να εξέλθουν από την φτώχεια. Οι αποκαλούμενες «κακές θέσεις εργασίας» παραπέμπουν σε χαμηλές αμοιβές, καταστρατήγηση βασικών εργασιακών και ασφαλιστικών δικαιωμάτων ή ακόμη και σε εξατομικευμένες συμβάσεις εργασίας που χαρακτηρίζονται από έλλειψη προοπτικών εξέλιξης και είναι αποσυνδεδεμένες από τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας. Οι χαμηλοί μισθοί αποτελούν αναμφισβήτητο σημαντικό παράγοντα κινδύνου φτώχειας των εργαζομένων, αλλά επίσης η χαμηλή ειδίκευση και η επισφαλής απασχόληση που συχνά συνδυάζεται και με μερική απασχόληση μπορούν να οδηγήσουν κάτω από το κατώφλι της φτώχειας (Τριανταφύλλου, 2008).

Η Ελλάδα σύμφωνα με τη Eurostat για το έτος 2006, έχει το υψηλότερο ποσοστό φτωχών εργαζομένων (14%) στην ΕΕ 27, ενώ διαχρονικά από την περίοδο 1995 έως το 2006 παρουσιάζει περίπου διπλάσιο ποσοστό φτωχών εργαζομένων από ότι ο μέσος όρος της ΕΕ-15.

Από τα παραπάνω προκύπτουν κάποια γενικά συμπεράσματα σχετικά με τα χαρακτηριστικά της φτώχειας στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, για το 2005, προκύπτει, ότι ένας στους τέσσερις συνταξιούχους και ένας στους τρεις ανέργους έχει εισόδημα χαμηλότερο από το όριο της φτώχειας. Ένα άλλο συμπέρασμα που εξάγεται από την παραπάνω ανάλυση είναι ότι το ποσοστό των εργαζομένων που βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας για την Ελλάδα ανέρχεται στο 14% δηλαδή διπλάσιο ποσοστό από το μέσο όρο της ΕΕ-27 (7%), υπερβαίνοντας σε ποσοστό όλες τις χώρες της

Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ακόμη, εξετάζοντας την κατανομή του συνολικού φτωχού πληθυσμού στην Ελλάδα προκύπτει ότι το 1/3 αυτών είναι εργαζόμενοι.

Από τα συμφοραζόμενα, διαφαίνεται ότι οι κοινωνικοοικονομικές ομάδες των συνταξιούχων, των χαμηλόμισθων και των ανέργων αποτελούν κατ' εξοχήν ευάλωτες ομάδες πληθυσμού και διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας. Κατά συνέπεια, έχει ενδιαφέρον πέρα από τους άλλους παράγοντες που επηρεάζουν τον κίνδυνο φτώχειας, να εξεταστούν ορισμένα βασικά μεγέθη, που επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τις συγκεκριμένες ομάδες, όπως είναι η κατώτατη σύνταξη του ΙΚΑ, του ΟΓΑ και των άλλων Ασφαλιστικών Ταμείων, ο κατώτατος μισθός, και το επίδομα ανεργίας. Η εξέταση της διαχρονικής εξέλιξης των προαναφερθέντων μεγεθών σε σχέση με την εξέλιξη του ορίου φτώχειας, θα αποβεί αρκετά χρήσιμη, τόσο για την κατανόηση βασικών πτυχών και των αιτιών του φαινομένου της φτώχειας, όσο και για την εξαγωγή συμπερασμάτων για την καταπολέμηση του.

1.2.5 Τα όρια φτώχειας στην Ελλάδα

Από τα στοιχεία της Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών EU-SILC 2005 (με περίοδο αναφοράς το οικονομικό έτος 2004) που ανακοίνωσε η ΕΣΥΕ¹⁰ το χρηματικό όριο της φτώχειας διαμορφώνεται στο ετήσιο ποσό των 5.649,78 € ανά άτομο και σε 11.864,54 € για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και 2 παιδιά κάτω των 14 ετών (πίνακας 1.3).

Πίνακας 1.3: Όριο φτώχειας στην Ελλάδα το 2004 (EU-SILC 2005)

Χρηματικό όριο φτώχειας (60% του διάμεσου εισοδήματος)	Ετήσιο ποσό σε €
Για ένα άτομο (μονοπρόσωπο νοικοκυριό)	5.649, 8€
Για Νοικοκυριό με 2 ενήλικες και 2 εξαρτώμενα παιδιά	11.864,5€

Πηγή: Eurostat (EU-SILC 2006).

Έτσι, στην Ελλάδα το 2004 το 19,6% του πληθυσμού διέμενε σε νοικοκυριά με ετήσιο εισόδημα χαμηλότερο από τα προαναφερθέντα όρια¹¹ και αυτό

¹⁰ Δελτίο Τύπου ΕΣΥΕ, 18.1.2007

¹¹ Αν χρησιμοποιηθούν διαφορετικά όρια φτώχειας τα ποσοστά φτώχειας διαφοροποιούνται. Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ σε εναλλακτικούς υπολογισμούς με όρια των 40%, 50% και 70% του διάμεσου εισοδήματος τα αντίστοιχα ποσοστά φτώχειας διαμορφώνονται σε 7,3%, 12,6% και 25,9% αντίστοιχα για το 2004.

μεταφράζεται σε πάνω από 2 εκατομμύρια άτομα τα οποία βρίσκονται στα όρια της φτώχειας. Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ, υπάρχουν 832.456 νοικοκυριά και 2.088.701 άτομα τα οποία βρίσκονται στα όρια της φτώχειας. Όπως επισημαίνει η ΕΣΥΕ¹² για τη συγκεκριμένη έρευνα λόγω της χρησιμοποίησης αυτών των στοιχείων, δεν λαμβάνονται υπόψη εισοδηματικές ροές, όπως ιδιοκατοίκηση, παροχές σε είδος και ιδιοκατανάλωση που είναι σχετικά αυξημένες στην Ελλάδα και εκτιμάται ότι θα μπορούσαν να μειώσουν το ποσοστό φτώχειας κατά 2 περίπου ποσοστιαίες μονάδες. Ωστόσο πρέπει να ληφθεί επίσης υπόψη ότι στην συγκεκριμένη έρευνα δεν περιλαμβάνονται ομάδες πληθυσμού, φτωχές κατά τεκμήριο, όπως οι άστεγοι, οι διαβιούντες σε ιδρύματα, αθίγγανοι, ενώ δεν υπάρχει ικανοποιητική εκπροσώπηση στις έρευνες της κατηγορίας των οικονομικών μεταναστών.

Σύμφωνα με πιο πρόσφατα στοιχεία της Eurostat από την έρευνα EU SILC 2006, που αναφέρεται στα εισοδήματα του 2005, το όριο φτώχειας στην Ελλάδα για ένα άτομο ανέρχεται στο ετήσιο ποσό των 5.910€ (που αντιστοιχεί σε μηνιαίο εισόδημα 492,5€ σε δωδεκάμηνη βάση ή ακόμη 422€ μηνιαίο εισόδημα σε δεκατετράμηνη βάση), ενώ για ένα τετραμελές νοικοκυριό με 2 ενήλικες και 2 παιδιά κάτω των 14 ετών ανέρχεται σε 12.411€ ετησίως (1034,25€ μηνιαίο εισόδημα σε δωδεκάμηνη βάση ή 886,5€ μηνιαίο εισόδημα σε δεκατετράμηνη βάση). Όσον αφορά τη διαχρονική εξέλιξη των ορίων φτώχειας στην Ελλάδα όπως αυτά προκύπτουν από τις διαδοχικές έρευνες για το εισόδημα των νοικοκυριών και με χρηματικό όριο φτώχειας το 60% του χρηματικού εισοδήματος, για ένα μονομελές νοικοκυριό το απαιτούμενο ετήσιο ποσό εισοδήματος εκφρασμένο σε € για το έτος 1995 ανερχόταν σε 3.125€, ενώ για το έτος 2006 το αντίστοιχο ποσό ανερχόταν σε 5.910 €, ενώ για ένα νοικοκυριό με 2 ενήλικες και 2 παιδιά κάτω των 14 ετών για το έτος 1995 το ετήσιο ποσό εισοδήματος ανέρχεται σε 6.563€ ενώ για το έτος 2006 το αντίστοιχο ποσό ανέρχεται σε 12.411€.

1.2.6 Διαστάσεις των οικονομικών ανισοτήτων και της φτώχειας στο χώρο των μεταναστών στην Ελλάδα

Στην ελληνική βιβλιογραφία, παρατηρείται ένα κενό σε ζητήματα που αφορούν την ανισότητα και τα φαινόμενα αυτής μετά την παρουσία των οικονομικών μεταναστών στη χώρα μας. Το γεγονός αυτό ερμηνεύεται διότι μέχρι το 2000 ήταν

¹² Δελτίο Τύπου ΕΣΥΕ, 18.1.2007

δύσκολη η εκτίμηση όχι μόνο των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των οικονομικών μεταναστών αλλά και η ακριβής προσέγγιση του αριθμού αυτών που ζούσαν στην Ελλάδα. (Πετρονώτη & Τριανταφυλλίδου, 2003). Συγκεκριμένα από το 1998 ξεκίνησε η υποβολή αιτήσεων των μεταναστών για νομιμοποίηση, και αυτά τα στοιχεία αποτελούσαν τη μόνη επίσημη πηγή στοιχείων από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, τα οποία όμως ήταν αποσπασματικά και ελλιπή. Παράλληλα, η συλλογή πρωτογενών στοιχείων σε ικανοποιητικό μέγεθος ήταν και είναι εξαιρετικά δύσκολη διαδικασία. Παρ' όλα αυτά την τελευταία δεκαετία, η μελέτη της μετανάστευσης στη Ελλάδα, εισήλθε στο προσκήνιο του ενδιαφέροντος. Έτσι οι πιο σημαντικές πρωτογενείς έρευνες που χρησιμοποίησαν ερωτηματολόγια ήταν η εμπειρική έρευνα που έλαβε χώρα στη Βόρεια Ελλάδα το 1995 (Lianos et al., 1996), η έρευνα που αφορούσε τους Αλβανούς μετανάστες στην Θεσσαλονίκη το 2000 (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001), η έρευνα σε τρεις παραδειγματικές αγροτικές περιοχές την περίοδο 2000-2002 (Kasimis et al., 2003), και τέλος σε μικρότερη κλίμακα η έρευνα για τους παράνομους Βούλγαρους μετανάστες το 1996 στην Αθήνα (Markova & Sarris, 1997).

Από το 2000 και μετά τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν την μετανάστευση στην Ελλάδα εμπλουτίστηκαν από τέσσερις επίσημες πηγές στοιχείων με αναφορά πλέον στο σύνολο της επικράτειας. Η πρώτη πηγή στοιχείων αφορά την επεξεργασία των αιτήσεων για κάρτα προσωρινής άδειας παραμονής (λευκή κάρτα) καθώς και την επεξεργασία των αιτήσεων για άδεια παραμονής περιορισμένης χρονικής διάρκειας (πράσινη κάρτα, βλ. Καβουνίδα, 2002 και Λιανός, 2003). Η δεύτερη πηγή στοιχείων αφορά τα αποτελέσματα της απογραφής πληθυσμού που διενήργησε η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΣΥΕ) το 2001, την τρίτη πηγή στοιχείων αποτελούν οι έρευνες εργατικού δυναμικού της ΕΣΥΕ που διενεργούνται ανά τρίμηνο και αναφέρονται σε ένα στρωματοποιημένο δείγμα νοικοκυριών στο σύνολο της επικράτειας. Η τέταρτη πηγή στοιχείων αναφέρεται στην Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (SILC) που έγινε από την ΕΣΥΕ σε ένα στρωματοποιημένο δείγμα που αφορούσε περίπου 8.000 νοικοκυριά το 2003 (Ζωγραφάκης & Μητράκος 2005).

Πιο κάτω παρουσιάζονται κάποια από τα συμπεράσματα τα οποία εξάγονται από τη μελέτη των Ζωγραφάκη & Μητράκο (2005). Σκοπός αυτής μελέτης ήταν η εξέταση των ποσοτικών διαστάσεων, της δομής και της μεταβολής των οικονομικών

ανισοτήτων στις συνθήκες διαβίωσης, της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα μετά την παρουσία των οικονομικών μεταναστών¹³.

1.2.6.α Διαστάσεις των οικονομικών ανισοτήτων.

Όπως προκύπτει από τη μελέτη, το απόλυτο επίπεδο ανισότητας για το σύνολο των νοικοκυριών εκτιμάται από τον συντελεστή Gini σε 32.2, ενώ λαμβάνει την τιμή 32.0 για τα ελληνικά νοικοκυριά και 26.9 για τα νοικοκυριά των οικονομικών μεταναστών. Η παράμετρος ϵ , που εκφράζει το βαθμό αποστροφής της ανισότητας, καθορίζει ουσιαστικά και το μέγεθος του δείκτη του Atkinson. Έτσι, για $\epsilon=2$ ($\epsilon=0.5$) και σχετικά μεγαλύτερη ευαισθησία στο κάτω (άνω) άκρο της κατανομής, ο δείκτης Atkinson δίνει την τιμή 32.2 (8.6) στο επίπεδο της συνολικής ανισότητας όλων των νοικοκυριών με βάση την κατανομή του συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος συμπεριλαμβανομένων και των τεκμαρτών εισοδημάτων. Η αναλυτικότερη εξέταση των στοιχείων των εκτιμήσεων των δεικτών ανισότητας¹⁴, καταδεικνύει δύο σημαντικά συμπεράσματα:

- i) Η οικονομική ανισότητα είναι σημαντικά υψηλότερη στα ελληνικά νοικοκυριά παρά στα νοικοκυριά των μεταναστών. Μάλιστα, ο βαθμός της ανισότητας, εξαρτάται από το μέτρο ανισότητας που κάθε φορά εφαρμόζεται. Για παράδειγμα, η μικρότερη διαφορά στο επίπεδο ανισότητας, προκύπτει εφαρμόζοντας τον δείκτη του Atkinson για $\epsilon=2$, οπότε η διαφορά διαφέρει κατά 10,3% αφού ο δείκτης (A) για τα ελληνικά νοικοκυριά ισούται με 31,7, και για τα νοικοκυριά των μεταναστών ισούται με 28,5. Αντίθετα, σύμφωνα με το δείκτη Theil, παρουσιάζεται η μεγαλύτερη διαφορά η οποία ισούται με 32,6%, αφού η ανισότητα για τα ελληνικά νοικοκυριά παίρνει την τιμή 18,1 και για τα νοικοκυριά των μεταναστών την τιμή 12,2. Όμως, στον ορισμό του εισοδήματος αν δεν συμπεριληφθούν τα τεκμαρτά στοιχεία (τα οποία είναι σημαντικότερα για

¹³ Για τους σκοπούς της μελέτης αξιοποιήθηκαν συστηματικά τα μικρο-στοιχεία της έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των νοικοκυριών (EU-SILC, European Union-Statistics on Income and Living Conditions) για το 2003.

¹⁴ Οι δείκτες μέτρησης που χρησιμοποιήθηκαν στην μελέτη είναι ο συντελεστής Gini (G), Διακύμανση λογαρίθμων (L), ο δείκτης Theil (T), η μέση λογ/θμική απόκλιση (N), ο δείκτης Atkinson (A), ($\epsilon=0.5$) και ο δείκτης Atkinson (A), ($\epsilon=2.0$)

τα ελληνικά κυρίως νοικοκυριά), τότε διευρύνονται οι διαφορές των ανισοτήτων μεταξύ των νοικοκυριών. Η μικρότερη διαφορά μεταξύ των ανισοτήτων προκύπτει εφαρμόζοντας το δείκτη Gini (23%) διότι η τιμή του για τα ελληνικά νοικοκυριά διαμορφώνεται στο 34,7 ενώ για τα νοικοκυριά των μεταναστών στο 26,7, ενώ η μεγαλύτερη διαφορά εντοπίζεται όταν η μέτρηση της ανισότητας πραγματοποιείται με το δείκτη Theil οπότε η διαφορά βρίσκεται στο 43,5% (ο δείκτης T των ελληνικών νοικοκυριών παίρνει την τιμή 21,4 και των μεταναστών 12,1).

- ii) Το δεύτερο συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση των στοιχείων σχετίζεται με την επίδραση των τεκμαρτών εισοδημάτων επί της ανισότητας που υπάρχει μέσα στα ελληνικά νοικοκυριά. Όπως παρατηρείται, τα τεκμαρτά εισοδήματα μειώνουν την ανισότητα στο εσωτερικό των ελληνικών νοικοκυριών αφού η μικρότερη διαφορά των επιπέδων ανισότητας συμπεριλαμβανομένων και μη συμπεριλαμβανομένων των τεκμαρτών εισοδημάτων, προκύπτει από την ξεχωριστή μέτρηση του συντελεστή Gini (32,0 και 34,7 αντίστοιχα) σ' αυτές τις δύο περιπτώσεις και ισούται με 7,8 %. Η μεγαλύτερη διαφορά προκύπτει από τη μέτρηση του δείκτη Atkinson ($\epsilon=2$) και ισούται με 30,2% αφού ο δείκτης παίρνει την τιμή 31,7 συμπεριλαμβάνοντας τα τεκμαρτά εισοδήματα και 45,4 στην αντίθετη περίπτωση. Όμως τα τεκμαρτά εισοδήματα δεν επηρεάζουν με σαφή τρόπο την ανισότητα στο εσωτερικό των νοικοκυριών των οικονομικών μεταναστών αφού η ανισότητα γι' αυτά τα νοικοκυριά ανάλογα βέβαια με τον δείκτη που εφαρμόζεται, αυξάνεται κατά 1,1% σύμφωνα με το δείκτη T και μειώνεται κατά 1,2% σύμφωνα με το δείκτη L .

1.2.6.β Διαστάσεις της φτώχειας

Η μελέτη σχετικά με τις διαστάσεις της φτώχειας στα Ελληνικά νοικοκυριά και στα νοικοκυριά των μεταναστών, καταλήγει ότι οι δείκτες φτώχειας που εφαρμόστηκαν¹⁵ σημειώνουν μεγαλύτερα ποσοστά για λογαριασμό των μεταναστών.

¹⁵ Οι δείκτες φτώχειας που εφαρμόστηκαν, είναι το ποσοστό φτώχειας (P) και ο δείκτης Foster, Greer και Thorebecke (F)

Σύμφωνα με τους συγγραφείς, βάσει της κεντρικής γραμμής φτώχειας¹⁶, το 21,2% του συνολικού πληθυσμού δηλαδή περίπου 2 εκατ. 180 χιλιάδες άτομα, βρίσκεται κάτω από την γραμμή φτώχειας. Επίσης, το 26,1% του πληθυσμού των μεταναστών, δηλαδή 125 χιλιάδες σε ένα σύνολο 480 χιλιάδων περίπου συγκαταλέγονται στην κατηγορία των φτωχών. Τέλος, η συμβολή των μεταναστών στην αύξηση της σχετικής φτώχειας στη χώρα μας είναι μάλλον ασήμαντη καθώς η παρουσία τους αυξάνει το ποσοστό φτώχειας μόνο κατά 0,2%.

1.2.7 Φτώχεια και ανισοκατανομή στον ελληνικό αγροτικό χώρο

Η παράγραφος αυτή αναφέρεται στην κατάσταση που διαμορφώνεται στον αγροτικό χώρο από την πλευρά της ανισοκατανομής του εισοδήματος. Η εργασία των Μητράκου, Σαρρή (2001), χρησιμοποιώντας ως ορισμό κατωφλίου φτώχειας το 60% της ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης ή του ισοδύναμου εισοδήματος, δηλαδή ανά ισοδύναμο ενήλικα, κατέταξε τα αγροτικά νοικοκυριά βάσει το επάγγελμα και τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και διαπιστώθηκε ότι και με τα δύο είδη κατάταξης, τα αγροτικά νοικοκυριά έχουν το υψηλότερο ποσοστό φτωχών (34,9%) σε σύγκριση με τα υπόλοιπα νοικοκυριά της χώρας, ξεπερνώντας ακόμα και το ποσοστό φτωχών οι οποίοι εντάσσονται στην κατηγορία των ανέργων (34,2%). Το ποσοστό αυτό είχε αυξηθεί αρκετά σε σχέση με το 1993/94, ενώ έχει παραμείνει σταθερό στο 18% σε εθνικό επίπεδο (Μητράκος και Σαρρής, 2001, πιν.13, 16Α, 16Β). Ο Σαρρής (1997), εφαρμόζοντας ως κατώφλι φτώχειας το 50% της μέσης κατά κεφαλής δαπάνης, υποστηρίζει ότι μακροχρόνια το ποσοστό των φτωχών γεωργών έχει ελαττωθεί σημαντικά, ενώ η μεγαλύτερη πτώση σημειώθηκε στο διάστημα 1974 – 1982 αφού από 48,8% έφτασε στο 40,4% (Σαρρής 1997, πίν. 8).

Ο Σαρρής (1997), εφάρμοσε ένα άλλο χρησιμοποιούμενο δείκτη, κατά τον οποίο μετράται η συμμετοχή των φτωχών γεωργών στο σύνολο των φτωχών της χώρας, οπότε προέκυψαν παρόμοια με τα παραπάνω αποτελέσματα, δηλαδή οι εργαζόμενοι στη γεωργία ανέρχονται στο 18,2% του συνόλου των φτωχών ενώ αποτελούν μόνο το 9,7% του πληθυσμού της χώρας. Ο ίδιος δείκτης κατέγραφε ευνοϊκότερα αποτελέσματα ως προς τους γεωργούς για το 1993/94 αφού οι “φτωχοί” γεωργοί έπαιρναν το ίδιο ποσοστό με τους επιστήμονες δηλαδή συμμετείχαν με 15%, ενώ σε σύγκριση με το 1974 οι γεωργοί αποτελούσαν το 37,9% των φτωχών, δηλαδή

¹⁶ Η κεντρική γραμμή φτώχειας αναφέρεται στ 60% του διαμέσου εισοδήματος

ήταν η κοινωνικοοικονομική ομάδα με τη μεγαλύτερη συμμετοχή στους “φτωχούς” της χώρας (Σαρρής 1997, πίν. 8). Όμως σύμφωνα με τον Μητράκο και Σαρρή (2001), οι εργαζόμενοι στη γεωργία αποτελούν πάλι τη δεύτερη μεγαλύτερη κατηγορία φτωχών, ενώ πρώτοι κατατάσσονται οι συνταξιούχοι (Μητράκος και Σαρρής, πιν. 14Α, 14Β).

Τα πιο πάνω ευρήματα δείχνουν ξεκάθαρα ότι στην περίοδο 1974 – 1982, κατά την οποία επιτεύχθηκε σημαντική αύξηση της παραγωγής και ταχεία άνοδος των τιμών των γεωργικών προϊόντων ώστε να εξισωθούν με τις κοινοτικές θεσμικές τιμές, συντελέστηκε αξιοσημείωτη εξέλιξη στην ελάττωση της φτώχειας των αγροτών. Συνεπώς, η παραδοσιακή Κ.Α.Π μέσω της πολιτικής της στήριξης των τιμών, ήταν αυτή που συνέβαλλε έως το 1992 στη μείωση του ποσοστού των φτωχών γεωργών παρά τις όποιες αντιδράσεις κατά αυτής για αντίθετα αποτελέσματα (Κανελλόπουλου κ.α., 2004).

Οι Sarris and Zografakis (1996) δείχνουν ότι οι επιπτώσεις της φτώχειας στα ελληνικά αγροτικά νοικοκυριά, παραμένουν ακόμα και όταν διασπάται ο πληθυσμός σε κατηγορίες φτωχών, μεσαίων και πλουσίων νοικοκυριών. Μέσω της εργασίας αυτής διαπιστώνεται ότι οι διαφορές στο κατά κεφαλήν εισόδημα κάθε κατηγορίας μεταξύ των αγροτικών και των μη αγροτικών νοικοκυριών όχι μόνο δεν είναι σημαντικά μεγάλες, αλλά οι διαφορές μεταξύ των δαπανών είναι ακόμη μικρότερες (Sarris and Zografakis, t.2, στοιχεία ΕΟΠ 1981/82 και 1987/88). Παρά το γεγονός αυτό, παρατηρείται ότι η αναλογία των φτωχών νοικοκυριών είναι η διπλάσια στα αγροτικά νοικοκυριά αφού για το 1987/88 η αναλογία άγγιζε το ποσοστό του 43%, ενώ η αναλογία των πλουσίων νοικοκυριών στα αγροτικά νοικοκυριά έφτανε στο 3%. Ακόμη, λόγω του ότι τα αγροτικά αλλά και τα φτωχά νοικοκυριά είναι συνήθως πολυμελέστερα, οι σχετικές αναλογίες τείνουν να είναι δυσμενέστερες για τους αγρότες όταν μετατρέπονται σε αριθμό ατόμων.

Η παραπάνω εργασία, προβαίνει στις εξείς σημαντικές ενδείξεις:

- Το 25% του εισοδήματος των φτωχών νοικοκυριών που προέρχεται από αυτοκατανάλωση, δεν είναι χρηματικό. Αυτό κάνει μεγαλύτερο το βάρος του γεωργικού εισοδήματος, που φτάνει στο 65% του χρηματικού.
- Οι μεταβιβάσεις από συγγενείς και κοινωνικά επιδόματα για τα φτωχά και τα μεσαία νοικοκυριά είναι ποσοστιαίως μικρότερες σε σχέση με τα πλούσια

νοικοκυριά, καθώς και αρκετά μικρότερες για τα αγροτικά παρά για τα μη αγροτικά. Το ίδιο ισχύει και για τις συντάξεις. Άλλη μια διαπίστωση είναι ότι τα φτωχά αγροτικά νοικοκυριά εξαρτώνται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τα γεωργικά εισοδήματα και η κοινωνική στήριξη αυτών γίνεται κυρίως μέσω της γεωργικής πολιτικής.

- Επίσης διαπιστώνεται ότι τα εισοδήματα που δε δηλώνονται είναι σημαντικά μικρότερα για τα φτωχά αγροτικά νοικοκυριά όπως συμβαίνει και για τα φτωχά μη αγροτικά αφού όπως διαπιστώνεται για τα νοικοκυριά αυτά η κ.κ δαπάνη είναι σχεδόν ίση με το αντίστοιχο εισόδημα. Το γεγονός αυτό αποτελεί μια πραγματικότητα, αφού τα αγροτικά νοικοκυριά δεν μπορούν να δημιουργήσουν σε σημαντικό βαθμό κάποιου είδος παραοικονομίας, ενώ παράλληλα δεν έχουν τα εχέγγυα ώστε να αυξήσουν την κατανάλωσή τους μέσω του δανεισμού.
- Η απόσταση μεταξύ των πλουσίων και φτωχών νοικοκυριών είναι μικρότερη για τα αγροτικά νοικοκυριά (6/1) παρά για τα μη αγροτικά (7/1) και παρουσιάζεται στάσιμη μεταξύ των δύο ΕΟΠ, ενώ για τα μη αγροτικά νοικοκυριά η απόσταση παρουσιάζεται διευρυμένη.

Τα αγροτικά νοικοκυριά υστερούν όχι μόνο στην κ.κ δαπάνη, αλλά και στην ισοδύναμη δαπάνη. Από την εργασία των Μητράκου, Τσακλόγλου (ΕΟΠ 1993/94) φαίνεται ότι τα νοικοκυριά που έχουν αρχηγό απασχολούμενο στον αγροτικό τομέα (12,4% του δείγματος) έχουν τη μικρότερη ισοδύναμη δαπάνη κατανάλωσης από όλες τις ομάδες, αγγίζοντας περίπου το 83% της μέσης, όση και οι άνεργοι. Οι αυτοαπασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα δηλαδή ένα επιπρόσθετο 7,1% του δείγματος, έχουν ισοδύναμη κατανάλωση μικρότερη του μέσου όρου (94,6%), σε σύγκριση με τους λοιπούς αυτοαπασχολούμενους. Όμως σύμφωνα με τους συγγραφείς τα αίτια που κάνουν ένα αγροτικό νοικοκυριό να έχει κατανάλωση μικρότερη από τη μέση, είναι όχι μόνο ότι τα μέλη του νοικοκυριού απασχολούνται ως εργαζόμενοι στον αγροτικό τομέα, αλλά και αίτια όπως το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, η μεγάλη ηλικία, ο χαμηλός βαθμός αστικότητας της περιοχής, τα οποία όλα μαζί έχουν δυσμενή επίδραση για την ισοδύναμη καταναλωτική δαπάνη των αγροτικών νοικοκυριών (και για το εισόδημα).

Στη εργασία των Μητράκου και Σαρρή (2001), επιχειρήθηκε η ανάλυση των στοιχείων μέσω της τεχνικής της διάσπασης της ανισότητας, σε “μεταξύ” και “εντός” των ομάδων ανισότητα. Από την ανάλυση προέκυψε ότι ο πρώτος παράγοντας που εξηγεί την ανισότητα στη χώρα, είναι το εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού συμμετέχοντας σε ποσοστό κατά 19%, ενώ το επάγγελμα του αρχηγού του νοικοκυριού, είναι ο δεύτερος σημαντικότερος παράγοντας στον οποίο οφείλεται η ανισότητα στη χώρα (14%) και ακολουθούν ο κλάδος οικονομικής δραστηριότητας και ο ασφαλιστικός φορέας του αρχηγού, που όλοι σχετιζόμενοι μεταξύ τους δημιουργούν τις συνθήκες για την συντήρηση και την επέκταση των φαινομένων της ανισότητας (Μητράκος και Σαρρή, πίν. Α1, 2001).

Η εργασία του Μητράκου (1998), διερευνά τη συμβολή των διαφόρων πηγών εισοδήματος στη διαμόρφωση της συνολικής ανισότητας στη χώρα και διαπιστώνει ότι στην ΕΟΠ 1993/94 οι πηγές εισοδήματος όπως το γεωργικό εισόδημα, οι συντάξεις και τα επιδόματα, λειτουργούν με τέτοιο τρόπο ώστε να μειώνεται η συνολική ανισότητα στη χώρα,. Δηλαδή, μια αναλογική αύξηση αυτών, έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της συνολικής ανισότητας (αρνητική ελαστικότητα του συντελεστή Gini ως προς αυτά τα εισοδήματα). Αυτό συμβαίνει διότι τα εισοδήματα αυτά αποτελούν ένα σημαντικό μεγάλο μέρος των συνολικών εισοδημάτων των ατόμων των φτωχότερων νοικοκυριών. Από την εργασία προκύπτουν ότι οι μισθοί, τα ημερομίσθια και τα εισοδήματα από αυτοαπασχόληση έχουν ακριβώς την αντίθετη επίδραση (θετική ελαστικότητα Gini). Άλλο σημαντικό εύρημα της εργασίας είναι ότι παρά τον μεγάλο όγκο των γεωργικών επιδοτήσεων και ενισχύσεων, αυτά τα είδη εισοδήματος, έχουν συγκριτικά πολύ μικρή επίδραση στη συνολική ανισότητα. Όμως μια ανακατανομή τους προς όφελος των μικρότερων γεωργών θα είχε *ceteris paribus* θετική επίδραση στη μείωση της ανισότητας.

1.2.7.α Η ανισοκατανομή εντός των γεωργικών νοικοκυριών – Η σημασία των γεωργικών εισοδημάτων

Μέσω της εργασίας των Μητράκου και Σαρρή (2001), διερευνάται συστηματικά η ανισοκατανομή εντός της ομάδας των αγροτικών νοικοκυριών. Ο σκοπός αυτής της εργασίας ήταν η εξέταση των ποσοτικών διαστάσεων, των χαρακτηριστικών και της δομής των οικονομικών ανισοτήτων στο χώρο των

αγροτικών νοικοκυριών της χώρας μας¹⁷. Οι συγγραφείς καταλήγουν ότι η ανισότητα εντός της επαγγελματικής κατηγορίας των “γεωργοκτηνοτρόφων και αλιέων” είναι σημαντικά μικρότερη από τη συνολική ανισότητα που επικρατεί στη χώρα και είναι παρόμοια με την ανισότητα (αλλά και με το εισόδημα) που επικρατεί στην επαγγελματική κατηγορία των ανειδίκευτων εργατών. (Μητράκος και Σαρρής, πίν. 10B1α, 2001). Διαπίστωση των συγγραφέων από τα εμπειρικά αποτελέσματα της έρευνας είναι ότι η ανισότητα “εντός” της ομάδας των αγροτών εμφανίζεται από όλους τους δείκτες και για όλες τις μεταβλητές είτε για το εισόδημα, είτε για τη δαπάνη κατά 15% περίπου μικρότερη της συνολικής ανισότητας του πληθυσμού”(Μητράκος και Σαρρής, σελ 34, 2001).

Σε παρόμοιο συμπέρασμα καταλήγει η επεξεργασία των στοιχείων της ΕΕΣΔ¹⁸, όπου ο συντελεστής Gini, μετρώντας την ανισότητα που υπάρχει μεταξύ των δεκατημορίων των νοικοκυριών δεν είναι υψηλότερος για εκείνα του πρωτογενούς τομέα σε σύγκριση με τους άλλους δύο τομείς (Κανελλόπουλου, 2004).

¹⁷ Ως στοιχεία, χρησιμοποιήθηκαν από τους συγγραφείς τα αναλυτικά μικροστοιχεία των Ε.Ο.Π των ετών 1987/88, 1993/93, 1998/99. Για την ανάλυση της ανισότητας και της φτώχειας, χρησιμοποιήθηκαν ως μεταβλητές η τρέχουσα καταναλωτική δαπάνη καθώς και το τρέχον εισόδημα των νοικοκυριών. Για τους σκοπούς της μελέτης, μονάδα ανάλυσης είναι το μέλος του πληθυσμού, ενώ οι κατανομές που χρησιμοποιήθηκαν έλαβαν υπόψη τους τόσο τις οικονομίες κλίμακας στην κατανάλωση, όσο και τις διαφορές στις ανάγκες ενηλίκων και ανηλίκων μέσα από τη χρήση κλιμάκων ισοδυναμίας. Πιο συγκεκριμένα οι χρησιμοποιούμενες κατανομές είναι κατανομές ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης και ισοδύναμου τρέχοντος (διαθέσιμου) κ.κ εισοδήματος. Οι οικογενειακές κλίμακες ισοδυναμίας που χρησιμοποιήθηκαν για να υπολογιστεί αριθμός των ισοδύναμων ενηλίκων κάθε νοικοκυριού ήταν αυτές της Eurostat, δίνοντας τη στάθμιση 1,0 στον αρχηγό του νοικοκυριού, 0,5 στα άλλα μέλη του νοικοκυριού η ηλικία των οποίων υπερβαίνει τα 13 έτη και τη στάθμιση 0,3 στα παιδιά ηλικίας έως 13 ετών. Στην μελέτη αυτή χρησιμοποιήθηκαν τέσσερις δείκτες ανισότητας οι οποίοι είναι ο δείκτης Gini, (G), η διακύμανση των λογαρίθμων (L), ο δείκτης του Theil (T) και η μέση λογαριθμική απόκλιση (N , γνωστή και ως δεύτερος δείκτης του Theil). Ως δείκτες μέτρησης της φτώχειας χρησιμοποιήθηκαν το ποσοστό φτώχειας (P) και ο δείκτης των Foster, Greer και Thorebecke (F).

¹⁸ Επεξεργασία στοιχείων Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης (ΕΣΣΔ), της ΕΣΥΕ/Eurostat από Ζ.Ν Αναστασάκου. Τα στοιχεία που αναφέρονται στη συγκεκριμένη παρατήρηση, αναφέρονται στο “μέσο μηνιαίο διαθέσιμο εισόδημα έτους 1994”

Από τα πιο πάνω συμπεράσματα, γίνεται αντιληπτό ότι η κοινωνικοοικονομική ομάδα των γεωργών, αποτελεί μια ομάδα με τη μικρότερη εσωτερική ανισότητα.

Η εξέταση των παραγόντων που συμβάλλουν στην ανισότητα, μέσω της τεχνικής της διάσπασης σε “μεταξύ” και “εντός” των ομάδων, κατέληξε ότι οι παράγοντες που συνήθως υποπευόμαστε για την μεγάλη συμβολή τους στη διαμόρφωση της ανισότητας, τελικά συμμετέχουν σε πολύ μικρό βαθμό σ’ αυτή. Ο παράγοντας που “ευθύνεται” περισσότερο σε σύγκριση με τους υπόλοιπους, είναι η “περιφέρεια διαμονής” συμμετέχοντας με ποσοστό 6%. Αυτό εξηγείται διότι η περιφέρεια ίσως αντανακλά το πρότυπο παραγωγής και τις ευκαιρίες απασχόλησης (Κανελλόπουλου, 2004).

Η επίδραση των γεωργικών εισοδημάτων στην ανισότητα των αγροτικών νοικοκυριών διερευνάται μέσω της ανάλυσης της ποσοστιαίας συμμετοχής τους στα ισοδύναμα εισοδήματα των δεκατημορίων του πληθυσμού. Η εργασία των Μητράκου και Σαρρή (2001), μαρτυρά ότι μεταξύ της περιόδου 1993-94 και 1998-99 (στοιχεία των αντίστοιχων ΕΟΠ), υπήρξε σαφής χειροτέρευση αφού ο συντελεστής Gini χειροτέρευσε μεταξύ των δύο ΕΟΠ και για τα γεωργικά αλλά και για τα συνολικά εισοδήματα, οπότε και τα δύο φτωχότερα δεκατημόρια περιθωριοποιήθηκαν τόσο ποσοστιαίως όσο και απολύτως ως προς τα γεωργικά εισοδήματα με αποτέλεσμα να στραφούν στην αναζήτηση άλλων πηγών εισοδήματος. Επίσης, μια διαπίστωση που προκύπτει από τα ευρήματα, είναι ότι παρά την ασθενή μείωση της ανισοκατανομής των ενισχύσεων, η συνολική ανισοκατανομή δεν ανατράπηκε από το γεγονός αυτό (Μητράκος και Σαρρής, πίν. 11Α2γ, 11Β2γ, 2001).

Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι τα συμπεράσματα αυτά, συμφωνούν και με τις προβλέψεις ελαστικότητας του συντελεστή Gini, για τις μεταβολές των κύριων γεωργικών εισοδημάτων. Όσον αφορά την κατανομή όπως προέκυψε από τα στοιχεία της ΕΟΠ, του 1993/94, η αρνητική και συγχρόνως μεγάλη ελαστικότητα του συντελεστή, προέβλεπε ότι αν υπάρξει μια αναλογική μείωση των γεωργικών εισοδημάτων, τότε το αποτέλεσμα θα ήταν να αυξηθεί η ανισοκατανομή εντός των αγροτικών νοικοκυριών. Αντίθετα, η θετική ελαστικότητα του συντελεστή που αφορά τις επιδοτήσεις σημαίνει ότι σε περίπτωση αύξησης αυτών, θα αυξανόταν και η ανισότητα σ’ αυτά τα νοικοκυριά (Μητράκος και Σαρρής, πίν. 11Β2δ, 2001). Όλες οι παραπάνω προβλέψεις, τελικά επιβεβαιώθηκαν από την αναθεωρημένη ΚΑΠ του

1992 παρά το ότι οι μεταβολές που υπεισιήλθαν όχι μόνο δεν ήταν αναλογικές αλλά προς προοδευτική κατεύθυνση αφού πλέον οι ενισχύσεις ήταν αποσυνδεδεμένες μερικώς από την παραγωγή ενώ παράλληλα μειώθηκαν οι εγγυημένες τιμές σε πραγματικούς όρους. Έτσι, η περιθωριοποίηση των φτωχών αγροτικών νοικοκυριών επήλθε από τη μείωση των κύριων αγροτικών εισοδημάτων, κατεύθυνση η οποία δεν άλλαξε από την πολιτική των ενισχύσεων. Το αποτέλεσμα όλων των παραπάνω συνισταμένων, ήταν η όξυνση της ανισοκατανομής μέσα στα αγροτικά νοικοκυριά και η αποτυχία του επιχειρήματος της ΚΑΠ περί της μείωσης των ανισοτήτων εντός του αγροτικού τομέα .

Όσον αφορά την ΕΟΠ του 1998/99, εξάγεται το συμπέρασμα ότι τα γεωργικά εισοδήματα συνέβαλλαν στη μείωση της συνολικής ανισότητας της χώρας αλλά, μειώθηκε η επίδραση των γεωργικών εισοδημάτων στην ανισοκατανομή. Επίσης η επίδρασή των, άλλαξε κατεύθυνση αφού η αύξηση των γεωργικών εισοδημάτων έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της ανισοκατανομής, ενώ τα ίδια αποτελέσματα αν και σε μικρότερη κλίμακα επιφέρει και η αύξηση των επιδοτήσεων (Μητράκος και Σαρρής, πίν. 11Α2δ, 2001).

Τέλος, αξίζει η αναφορά και σε άλλα ευρήματα της προαναφερθείσας εργασίας¹⁹, όπως ότι το κύριο γεωργικό εισόδημα, εκτός του ότι αποτελεί τη σημαντικότερη πηγή εισοδήματος για όλα τα δεκατημόρια, έχει και τη μεγαλύτερη συσχέτιση και με το συνολικό εισόδημα αφού το εισόδημα των αγροτικών νοικοκυριών συναρτάται στενά με το γεωργικό εισόδημα. Ακόμα, η ανισοκατανομή του γεωργικού εισοδήματος υπολείπεται κατά πολύ όλων των άλλων πηγών, γεγονός που συντελεί στην εξισωτική τους επίδραση στα συνολικά εισοδήματα. Τα παραπάνω ισχύουν για τα αποτελέσματα των ΕΟΠ του 1993/94 και του 1998/99. Οι ενισχύσεις και οι επιδοτήσεις, έφτασαν να αποτελούν τη δεύτερη μεγαλύτερη πηγή εισοδήματος για τα περισσότερα δεκατημόρια (περίπου το 11,5%, συσχετίζονται αρκετά με το συνολικό εισόδημα). Όμως, η μεταξύ τους συσχέτιση, ελαττώθηκε σε σχέση με το 1993/94, κάτι που κατά πάσα πιθανότητα να οφείλεται στην μερική αποσύνδεση από την παραγωγή. Ωστόσο, η ανισοκατανομή των ενισχύσεων και των επιδοτήσεων είναι μεγαλύτερη από ότι είναι η ανισοκατανομή των κύριων γεωργικών εισοδημάτων (Κανελλόπουλου, 2004).

¹⁹ (Μητράκος και Σαρρής, πίν. 11Α2γ, 11Β2γ, 2001)

1.2.7.β Διαστάσεις ανισότητας και φτώχειας στα ελληνικά αγροτικά νοικοκυριά

Η εργασία των Μητράκου και Σαρρή (2001), εκτός των παραπάνω ενδιαφερουσών πληροφοριών μας παρέχει και άλλα χρήσιμα συμπεράσματα για την κατανόηση της κατάστασης που επικρατεί σε θέματα ανισότητας στα ελληνικά αγροτικά νοικοκυριά. Κάποια από τα συμπεράσματά στα οποία κατέληξαν οι συγγραφείς παρατίθενται πιο κάτω:

- ❖ Στην περίοδο 1988-89 το ποσοστό των αγροτικών νοικοκυριών της χώρας μειώθηκε σημαντικά αφού από το 12,5% για το 1988 στο σύνολο των νοικοκυριών, μειώθηκε στο 9,4% για το 1994 και στο 8,3% για το έτος 1999. Όμως η μείωση αυτή δε μετέβαλε την περιφερειακή κατανομή των αγροτικών νοικοκυριών, αλλά είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική μείωση του μέσου μεγέθους των αγροτικών νοικοκυριών γεγονός το οποίο επέφερε μια ακόμη πιο σημαντική μείωση του αγροτικού πληθυσμού σε όρους μελών δηλαδή, από το 14,6% το 1988, μειώθηκε στο 10,9% το 1994 και έφτασε στο 9,8% το 1999.
- ❖ Τα αγροτικά νοικοκυριά της χώρας, απολαμβάνουν χαμηλότερο επίπεδο διαβίωσης σε σχέση με τα άλλα νοικοκυριά της χώρας. Η διαφορά που υπάρχει μεταξύ των κ.κ εισοδημάτων των αγροτικών νοικοκυριών σε σύγκριση με τα άλλα νοικοκυριά ανέρχεται στο 36,6% για το έτος 1999. Όμως, ένα μέρος αυτής της διαφοράς πιθανών να αποδοθεί στη μεγαλύτερη σχετικά υποεκτίμηση των αγροτικών εισοδημάτων έναντι των λοιπών εισοδημάτων όπως είναι οι μισθοί και οι συντάξεις (Κανελλόπουλος 1986, Σαρρής και Ζωγραφάκης 1993,1999). Συγκεκριμένα, για το έτος 1994 η διαφορά των μέσων εισοδημάτων που υπάρχει μεταξύ των αγροτικών και των μη αγροτικών νοικοκυριών ανέρχεται στο 34,8% ενώ για την ΕΟΠ του 1988/99 η διαφορά ανερχόταν στο 33%. Παρ' όλα αυτά σε κάποιες περιφέρειες το μέσο κ.κ εισόδημα των αγροτικών νοικοκυριών, είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο μέσο εισόδημα των άλλων νοικοκυριών όπως συμβαίνει για τα στοιχεία της ΕΟΠ 1998/99 στις περιφέρειες του Νοτίου Αιγαίου, της Στερεάς Ελλάδας, Πελοποννήσου, Κεντρικής Μακεδονίας, Αττικής και Ιονίων Νήσων. Αντίθετα, σε δυσμενή θέση βρίσκονται τα αγροτικά νοικοκυριά της Ηπείρου, του Βορείου Αιγαίου της Δυτικής Ελλάδας, της Κρήτης, της Δυτικής Μακεδονίας. Ωστόσο, αξιοσημείωτες είναι οι περιφερειακές διαφορές των μέσων εισοδημάτων εντός των αγροτικών

νοικοκυριών. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΟΠ 1998/99, φτωχότερα εμφανίζονται τα αγροτικά νοικοκυριά του Βορείου Αιγαίου, της Ηπείρου, Δυτικής και Ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης και πλουσιότερα εμφανίζονται στη Στ. Ελλάδα, στην Κρήτη και στην Αττική. Από τη επεξεργασία των στοιχείων της ΕΟΠ του 1993/94, ως φτωχότερα εμφανίζονται τα αγροτικά νοικοκυριά της Ανατολικής Μακεδονίας, της Θράκης και της Ηπείρου, ενώ στο άλλο άκρο εμφανίζονται τα αγροτικά νοικοκυριά της Αττικής και της Πελοποννήσου. Άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα της χώρας το οποίο προέκυψε από τη συγκεκριμένη μελέτη είναι ότι οι παραδοσιακά φτωχές περιφέρειες της χώρας παραμένουν φτωχές για όλη την περίοδο 1988 – 1999.

- ❖ Από την μελέτη προκύπτει ότι τα εισοδήματα που προέρχονται από την αποκλειστική άσκηση της γεωργικής δραστηριότητας, αποτελούν ένα μικρό μέρος του συνολικού εισοδήματος των αγροτικών νοικοκυριών της χώρας το οποίο εκφρασμένο ως ποσοστό αγγίζει το 38,8% το έτος 1999 το οποίο όμως έχει μειωτική τάση διαχρονικά. Ακόμη, ένα τμήμα του συνολικού εισοδήματος των αγροτών το οποίο προέρχεται από τις άμεσες κοινοτικές ενισχύσεις αποτελεί σημαντικό ποσοστό του εισοδήματος και επίσης διαχρονικά αυξάνεται αφού το 1988 κατείχε το 3,1% του συνολικού αγροτικού εισοδήματος, το 1994 ανήλθε στο 7,4 και το 1999 αυξήθηκε στο 11,6%. Επίσης το ποσοστό των εισοδημάτων σε είδος που απολαμβάνουν τα ελληνικά αγροτικά νοικοκυριά, από δική τους γεωργική ή και κτηνοτροφική παραγωγή, φαίνεται ότι παραμένει σχετικά σε υψηλά επίπεδα, αλλά μειώνεται διαχρονικά αφού η αγορά κατά τις εξεταζόμενες περιόδους γινόταν συνεχώς όλο και πιο εγχρήμητη. Συγκεκριμένα το ποσοστό του εισοδήματος από ίδια χρήση για το 1988 έφτανε στο 10,6% του συνολικού εισοδήματος των αγροτών, ενώ το 1994 έπεσε στο 8,3% και το 1999 περιορίστηκε στο 5,0%. Αντίθετα, οι συντάξεις καταλαμβάνουν μικρό ποσοστό στο σύνολο εισοδήματος των αγροτικών νοικοκυριών, γεγονός που καταδεικνύει το πολύ μικρό μέγεθος των συντάξεων των αγροτών συγκριτικά με το ύψος των συντάξεων των άλλων κοινωνικών ομάδων.
- ❖ Εξετάζοντας την ευημερία των ελληνικών αγροτικών νοικοκυριών σε όρους καταναλωτικής δαπάνης, προκύπτει ότι τα αγροτικά νοικοκυριά υπολείπονται

σε επίπεδο ευημερίας έναντι των υπολοίπων νοικοκυριών, όπως άλλωστε συμβαίνει και με τα στοιχεία του εισοδήματος. Επιπρόσθετα, η διαφορά που υπάρχει μεταξύ των αγροτικών και των άλλων νοικοκυριών σε όρους μέσων δαπανών, είναι ακόμα πιο σημαντική. Για παράδειγμα, η μέση μηνιαία κατά κ.κ καταναλωτική δαπάνη των αγροτικών νοικοκυριών της χώρας, για το 1999 ήταν στις 162,4 χιλ δρχ έναντι της αντίστοιχης μέσης κ.κ δαπάνης που έφτανε τις 223,1 χιλ δρχ για το σύνολο των νοικοκυριών. Ακόμη η παρατηρούμενη διαφορά των μέσων δαπανών φθάνει στο 37,4% έναντι του 31,7% για την περίπτωση των εισοδημάτων. Το βιοτικό επίπεδο των αγροτικών νοικοκυριών τείνει να υστερεί διαχρονικά σταθερά από το μέσο βιοτικό επίπεδο όλων των νοικοκυριών της χώρας όπως προκύπτει από την μελέτη των στοιχείων που προέρχονται από τις ΕΟΠ του 1988/89 και του 1993/94. Πάντως η ύπαρξη σημαντικών περιφερειακών διαφορών αλλά και η ιεράρχηση των περιφερειών της χώρας βάσει το μέσο βιοτικό επίπεδο των αγροτικών νοικοκυριών όπως κατέγραψαν τα στοιχεία του εισοδήματος, επιβεβαιωνόταν και από τα στοιχεία των καταναλωτικών δαπανών. Για το 1999 πιο φτωχά σε όρους καταναλωτικής δαπάνης, εμφανίζονται τα αγροτικά νοικοκυριά στην περιφέρεια της Ηπείρου, στη Δυτική Ελλάδα, και στη Δυτική Μακεδονία, ενώ στο αντίθετο άκρο συγκαταλέγονται η Ανατολική Μακεδονία, η Θράκη, η Αττική, τα Ιόνια Νησιά και η Κρήτη. Για το 1994, πιο φτωχά εμφανίζονται τα αγροτικά νοικοκυριά σε σύγκριση και πάλι με το σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών στην περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας, ενώ πιο πλούσια εμφανίζονται στην Αττική, στην Πελοπόννησο, στην Κρήτη στο Βόρειο Αιγαίο και στη Στερεά Ελλάδα.

- ❖ Το μερίδιο των ειδών διατροφής των αγροτικών νοικοκυριών φθάνει το 20,7% της συνολικής τους δαπάνης, ενώ η στέγαση και τα καύσιμα αποκομίζουν ένα σημαντικό ποσοστό που κυμαίνεται στο 18,1% και η ένδυση-υπόδηση καταλαμβάνουν το 7,0%. Όσον αφορά το μερίδιο των ειδών διατροφής, ποτών και καπνού των αγροτικών νοικοκυριών, παρατηρείται ότι βρίσκεται σε υψηλότερα επίπεδα για τα αγροτικά νοικοκυριά παρά για τα μη αγροτικά. Αντίθετα, σε χαμηλότερα επίπεδα για τα αγροτικά νοικοκυριά βρίσκεται το μερίδιο του εισοδήματός τους που κατευθύνεται για εκπαίδευση και αναψυχή, μεταφορές και επικοινωνίες, στέγαση-καύσιμα. Επίσης τα αγροτικά

νοικοκυριά απολαμβάνουν μεγαλύτερο μέγεθος των τεκμαρτών δαπανών (αυτοκατανάλωση, ιδιοκατοίκηση κ.λ.π) ιδίως για είδη διατροφής σε σχέση με το σύνολο των νοικοκυριών.

- ❖ Το αποτέλεσμα της διάσπασης της συνολικής ανισότητας σε ανισότητα “εντός” των διαφόρων επαγγελματικών ομάδων και σε ανισότητα “μεταξύ” των ομάδων αυτών για το σύνολο του πληθυσμού, έδειξαν ότι το επάγγελμα του αρχηγού του νοικοκυριού δε συνεισφέρει πάνω από 15% στη διαμόρφωση της συνολικής ανισότητας. Συνεπώς, η εξάλειψη όλων των διαφορών που υπάρχουν μεταξύ των επαγγελματικών ομάδων, ανεξαρτήτως του κόστους που θα έχει, δε θα καταφέρει να μειώσει τη συνολική ανισότητα περισσότερο από 15% διότι το κύριο μερίδιο της ανισότητας εντοπίζεται εντός των διαφόρων επαγγελματικών ομάδων παρά μεταξύ αυτών.
- ❖ Αναφορικά με τη δομή της ανισότητας των αγροτικών νοικοκυριών, τα εμπειρικά αποτελέσματα της μελέτης δείχνουν ότι παρά τις σημαντικές διαφορές στα μέσα επίπεδα ευημερίας των διαφόρων ομάδων του αγροτικού πληθυσμού, η συνολική ανισότητα οφείλεται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό σε διαφορές εντός των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών ομάδων παρά σε διαφορές μεταξύ των ομάδων αυτών. Το αποτέλεσμα αυτό είναι ιδιαίτερα ισχυρό όταν ο πληθυσμός ομαδοποιείται με βάση περιφερειακά χαρακτηριστικά δηλαδή βάσει της περιφέρειας, το μέγεθος του δήμου ή της κοινότητας διαμονής του νοικοκυριού, δημογραφικά χαρακτηριστικά, δηλαδή βάσει του φύλλου, του τύπου και του μεγέθους του νοικοκυριού, την ομάδα ηλικίας, κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών δηλαδή βάσει των οικονομικά ενεργών μελλών και τέλος συναρτήσει εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών όπως είναι το επίπεδο εκπαίδευσης του αρχηγού του νοικοκυριού. Στις παραπάνω περιπτώσεις, πάνω από τα εννέα δέκατα της συνολικής ανισότητας των αγροτών οφείλεται στην υπάρχουσες διαφορές μεταξύ των μελλών “εντός” των διαφόρων ομάδων. Αυτό σημαίνει ότι ακόμα και πλήρη εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ των αγροτικών ομάδων που όμως θα αφήνει ανεπηρέαστες τις διαφορές “εντός” των ομάδων αυτών ανεξαρτήτως του κόστους που θα συνεπάγεται, δε θα μειώσει τη συνολική ανισότητα των αγροτών περισσότερο από 10%. Βάσει το επίπεδο εκπαίδευσης, του αρχηγού του νοικοκυριού το 7% – 9% της συνολικής

ανισότητας, αποδίδεται σε ανισότητες “μεταξύ” των διαφορετικών αυτών εκπαιδευτικών ομάδων. Δηλαδή συμπεραίνουμε ότι οι εκπαιδευτικές ανισότητες των αγροτικών νοικοκυριών φαίνεται να είναι πιο στενά συνδεδεμένες με της οικονομικής φύσεως ανισότητες που υπάρχουν στην ομάδα αυτή σε σχέση με άλλα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά που εξετάστηκαν σ’ αυτή τη μελέτη, όπως τα περιφερειακά χαρακτηριστικά, την αστικότητα, το μέγεθος του νοικοκυριού και την ηλικία των μελών του. Συνεπώς, για να μειωθεί η οικονομική ανισότητα που επικρατεί μεταξύ των αγροτών, θα πρέπει να αναπτυχθούν και να εφαρμοστούν κατάλληλες πολιτικές μείωσης των εκπαιδευτικών ανισοτήτων μεταξύ των αγροτικών νοικοκυριών.

- ❖ Η συνολική ανισότητα των αγροτικών νοικοκυριών, εξαρτάται από τον τρόπο επίδρασης των επί μέρους εισοδημάτων επί των αγροτικών νοικοκυριών, δηλαδή αν ενισχύονται κατ’ αυτό τον τρόπο σχετικά περισσότερο τα πλουσιότερα ή τα φτωχότερα τμήματα του αγροτικού πληθυσμού. Μέσα από την ανάλυση της μελέτης για το 1999, προέκυψε ότι στα μεσαία και στα υψηλότερα δεκατημόρια εισοδήματος, συμμετέχουν σε υψηλότερο βαθμό τα γεωργικά εισοδήματα, ενώ στα κατώτερα δεκατημόρια του εισοδήματος, συμμετέχουν κυρίως οι συντάξεις, τα τεκμαρτά εισοδήματα από αγροτική παραγωγή, άλλα τεκμαρτά εισοδήματα και τα τεκμαρτά ενοίκια. Οι ελαστικότητες του συντελεστή Gini εκτιμούν ότι σε περίπτωση που αυξηθούν αναλογικά τα εισοδήματα των αγροτικών νοικοκυριών, προερχόμενα από κρατικές ενισχύσεις και πριμοδοτήσεις, το αποτέλεσμα θα είναι η αύξηση του συντελεστή Gini και άρα η αύξηση της συνολικής ανισότητας. Όμως, στην περίπτωση που συμβεί μία αναλογική αύξηση των κύριων γεωργικών εισοδημάτων και αποζημιώσεων της γεωργικής παραγωγής, οι τιμές της ελαστικότητας του συντελεστή Gini, γίνονται άλλοτε θετικές και άλλοτε αρνητικές, οπότε δεν ξέρουμε την απήχηση της αναλογικής αύξησης επί της ανισότητας. Αντίθετα, αν αυξηθούν τα τεκμαρτά εισοδήματα των αγροτών από δική τους παραγωγή τότε η συνολική ανισότητα προφανώς θα μειωθεί. Ακόμη, η αναλογική αύξηση των εισοδημάτων από επιχειρήσεις και από αυτοαπασχόληση, από χρηματικά ενοίκια, από τόκους και μερίσματα από μεταβιβάσεις και άλλα εισοδήματα θα αυξήσει την συνολική ανισότητα των

αγροτικών νοικοκυριών. Σε αντίθεση με το παραπάνω συμπέρασμα, μία αναλογική αύξηση των μισθών, των ημερομισθίων, των συντάξεων και όλων των τεκμαρτών εισοδημάτων, θα έχει ως αποτέλεσμα την μείωση της ανισότητας μεταξύ των αγροτικών νοικοκυριών.

- ❖ Από την ανάλυση των στοιχείων της μελέτης της ΕΟΠ του 1994, προέκυψε θετική ελαστικότητα των δεικτών ανισότητας (L,N,T), που αφορούσε μεταβολές των ενισχύσεων και πριμοδοτήσεων, και αποζημιώσεων από την γεωργική παραγωγή. Από αυτά διαπιστώνουμε ότι η αναλογική αύξηση αυτών των πηγών εισοδήματος θα οδηγήσει σε αύξηση της συνολικής ανισότητας των αγροτών. Το ίδιο αποτέλεσμα σε μικρότερη κλίμακα θα έχει η αναλογική αύξηση των αποζημιώσεων από τη γεωργική παραγωγή. Αντίθετα οι αναλογικές αυξήσεις των καθαρών εισοδημάτων από την γεωργία, την κτηνοτροφία και των τεκμαρτών εισοδημάτων των αγροτών από δική τους παραγωγή σύμφωνα με τα στοιχεία του 1994, φαίνεται ότι συμβάλλουν σημαντικά στη μείωση της συνολικής ανισότητας των αγροτών.
- ❖ Οι συγγραφείς κατέληξαν σε σημαντικά συμπεράσματα αναφορικά με την κατάσταση της φτώχειας. Μία διαπίστωση αυτών είναι ότι το ποσοστό των φτωχών νοικοκυριών με εισόδημα μικρότερο από 60% της διαμέσου του ισοδύναμου εισοδήματος (δαπάνης) στο σύνολο των νοικοκυριών μιας χώρας για την περίοδο 1988-1999, ανέρχεται από 17% έως 19% (ανάλογα με την χρησιμοποιούμενη κατανομή). Αυτό σε απόλυτους όρους μεταφράζεται σε 1,88 εκατομμύρια φτωχά άτομα στο σύνολο του πληθυσμού, ενώ βάσει της κατανομής του εισοδήματος υπάρχουν 1,82 εκατομμύρια φτωχά άτομα. Επίσης για τη συγκεκριμένη περίοδο καταγράφεται μία σταθερότητα του επιπέδου της φτώχειας στη χώρα μας. Για αυτή την περίοδο αναφοράς, παρατηρείται σχετική μείωση της σχετικής φτώχειας, σύμφωνα με την κατανομή της καταναλωτικής δαπάνης, αφού από 18,7% για το 1988 η σχετική φτώχεια μειώνεται σε 17,9% για το 1999. Αντίθετα από τα στοιχεία που προκύπτουν σύμφωνα με την κατανομή του εισοδήματος καταγράφεται μια ελαφρά αύξηση της σχετικής φτώχειας, δηλαδή από 17,0% για το 1988, αυξήθηκε στα 18,4% το 1994 και κατέληξε στο 17,3% το 1999. Όμως σε απόλυτους όρους οι δύο κατανομές και οι δείκτες φτώχειας διαπιστώνουν μία καθαρή μείωση της φτώχειας την περίοδο 1988-1999. Αυτό το ποσοστό των

φτωχών μειώθηκε σε απόλυτους όρους κατά 8 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ σημαντική μείωση σημείωσε ο δείκτης Foster, ο οποίος εκφράζει τις διαστάσεις του χάσματος της φτώχειας. Από τη μελέτη προκύπτουν ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα ως προς τη δομή της φτώχειας. Δηλαδή τα μέλη των αγροτικών νοικοκυριών, οι ηλικιωμένοι, τα μέλη των νοικοκυριών με αρχηγό απασχολούμενο στον πρωτογενή τομέα, συνταξιούχο ή άνεργο, καθώς και τα μέλη των νοικοκυριών με αρχηγό χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου έχουν σε μεγάλο βαθμό συμβολή στη διαμόρφωση της συνολικής φτώχειας. Από την μελέτη επίσης προκύπτει ότι, το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, η κατάσταση ανεργίας του αρχηγού του νοικοκυριού και η διαμονή σε αγροτικές και ημιαστικές περιοχές, επιδρούν ως πτωχογόνοι παράγοντες, ενώ η απασχόληση του αρχηγού στον πρωτογενή τομέα και η αυξημένη ηλικία δεν λειτουργούν τόσο ως πτωχογόνοι παράγοντες όταν ληφθεί υπόψη η συνδυασμένη επίδραση πολλών μεταβλητών.

- ❖ Από την ανάλυση της μελέτης προκύπτει ότι η υψηλή συγκέντρωση φτωχών καταγράφεται σε ομάδες νοικοκυριών με τα εξής χαρακτηριστικά: ο αρχηγός του νοικοκυριού να είναι γυναίκα, με κατοικία ή διαμονή σε περιοχές χαμηλού βαθμού αστικότητας (ορεινές περιφέρειες Ηπείρου, Δυτικής Μακεδονίας), με αρχηγό εργαζόμενο στον πρωτογενή τομέα, είτε να είναι εκτός αγοράς εργασίας δηλαδή, είτε άνεργος είτε νοικοκυρά, είτε συνταξιούχος, ο αρχηγός να ανήκει σε μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα και συγχρόνως σε χαμηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο, ή νοικοκυριό με λιγότερα οικονομικά ενεργά μέλη. Άλλη μία διαπίστωση που προκύπτει από τη μελέτη είναι ότι η έλλειψη των ανέσεων στην κατοικία διαμονής των νοικοκυριών συνδέεται με την οικονομική κατάσταση του νοικοκυριού, δηλαδή συνδέεται με την υψηλή συγκέντρωση σχετικής φτώχειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΦΟΡΟΥΝ ΤΗΝ ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

2.1 Εισαγωγή στα μεθοδολογικά ζητήματα

Το φαινόμενο της άνισης διανομής του εισοδήματος και του πλούτου όπως είναι γνωστό με τον όρο «οικονομική ανισότητα», μπορούμε να πούμε ότι χαρακτηρίζει όλη τη σύγχρονη κοινωνία αποτελώντας ένα καθοριστικό παράγοντα στον καθορισμό και στη δομή των κοινωνικών σχέσεων (Κετσετζοπούλου 1990).

Η μέτρηση της ανισότητας και της φτώχειας, συνοδεύεται από την ύπαρξη αρκετών μεθοδολογικών διλημμάτων και προβλημάτων. Τέτοιου είδους μεθοδολογικά ζητήματα σχετίζονται με τον καθορισμό της καταλληλότερης μεταβλητής για τη διερεύνηση της ανισότητας και της φτώχειας, με την επιλογή του επιπέδου ανάλυσης της έρευνας, με το πρόβλημα της επιλογής «οικογενειακών κλιμάκων ισοδυναμίας», και τέλος με το πολυσύνθετο ζήτημα της επιλογής του δείκτη ή δεικτών μέτρησης της ανισότητας και της φτώχειας.

Αρχικά, θα πρέπει να καθοριστεί ποια θα είναι η καταλληλότερη μεταβλητή για την διερεύνηση των θεμάτων της ανισότητας και της φτώχειας. Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, επιλέγονται παραπάνω από μια κατηγορίες μεταβλητών με στόχο την επίτευξη υψηλού βαθμού αντιπροσωπευτικότητας και αξιοπιστίας στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Οι μεταβλητές αυτές είναι το τρέχον εισόδημα ή το μέσον κατά κεφαλήν ή το μέσο ισοδύναμο εισόδημα και η τρέχουσα καταναλωτική δαπάνη ή η μέση κατά κεφαλήν ή η μέση ισοδύναμη δαπάνη. Μέσω της επιλογής αυτών των μεταβλητών είμαστε σε θέση να ελέγξουμε και να ξεπεράσουμε τα προβλήματα υποεκτίμησης των στοιχείων τα οποία δίνονται από τους ερωτώμενους, έπειτα από τη σύγκριση των αποτελεσμάτων των μεταβλητών.

Το δεύτερο μεθοδολογικό ζήτημα όπως προαναφέραμε, σχετίζεται με την επιλογή του επιπέδου ανάλυσης της έρευνας. Στην βιβλιογραφία στις περιπτώσεις

ερευνών οι οποίες σχετίζονται με την ανάλυση της οικονομικής ανισότητας και της φτώχειας, συναντάται το νοικοκυριό ως μονάδα αναφοράς (Καραντινός 1990).

Σύμφωνα με τον Rivlin (1975), αφού τα άτομα ζουν σε ομάδες (όπως είναι το νοικοκυριό) συγκεντρώνουν μέσα σ' αυτές τα εισοδήματά τους, και τα καταναλώνουν κατά ένα συλλογικό τρόπο. Στη συγκεκριμένη μελέτη, η ανάλυση της έρευνας θα πραγματοποιηθεί με το νοικοκυριό ως την υιοθετούμενη μονάδα αναφοράς. Όμως η έννοια του νοικοκυριού ως μονάδα αναφοράς, εμπεριέχει κάποιες ατέλειες οι οποίες οφείλονται στη διαφοροποίηση των νοικοκυριών εξ αιτίας κυρίως δύο χαρακτηριστικών: το μέγεθος και τη σύνθεση. Από το σημείο αυτό διαφαίνεται η ανάγκη ύπαρξης κάποιων μέτρων ευημερίας σε συγκρίσιμο βαθμό μεταξύ τους για τα νοικοκυριά τα οποία διαφέρουν τόσο ως προς το μέγεθος αλλά και ως προς τη σύνθεση (Καραντινός 1990).

Από τα παραπάνω προκύπτει η ανάγκη για τη δημιουργία των λεγόμενων «οικογενειακών κλιμάκων ισοδυναμίας» και ακριβώς εδώ συναντάται το άλλο μεθοδολογικό πρόβλημα, αυτό της ορθής επιλογής αυτών των «κλιμάκων». Γενικά η ανάγκη για την επιλογή των οικογενειακών κλιμάκων ισοδυναμίας, προήλθε από την ύπαρξη οικονομικών κλίμακας στην κατανάλωση των νοικοκυριών και την ύπαρξη διαφορετικών αναγκών μεταξύ ενηλίκων και ανηλίκων. Το θέμα της επιλογής των κατάλληλων κλιμάκων ισοδυναμίας, είναι ιδιαίτερα αμφιλεγόμενο και οι κλίμακες ισοδυναμίας που χρησιμοποιούνται στις σχετικές εμπειρικές μελέτες διαφέρουν σημαντικά τόσο ως προς το επίπεδο των οικονομικών κλίμακας όσο και ως προς τις σχετικές ανάγκες των ενηλίκων και ανηλίκων που υποθέτουν (Μητράκος και Σαρρής 2003). Για τις ανάγκες της παρούσης μελέτης, οι κατανομές που χρησιμοποιούνται λαμβάνουν υπόψη τους τόσο τις οικονομίες κλίμακας στην κατανάλωση όσο και τις διαφορές στις ανάγκες των ενηλίκων και των ανηλίκων. Οι κλίμακες που χρησιμοποιούνται είναι αυτές της Eurostat, δίνοντας τη στάθμιση 1,0 στον αρχηγό του νοικοκυριού, 0,5 στα άλλα μέλη του νοικοκυριού η ηλικία των οποίων υπερβαίνει τα 13 έτη και τη στάθμιση 0,3 στα παιδιά ηλικίας έως 13 ετών. Οι χρησιμοποιούμενες κατανομές είναι κατανομές ισοδύναμου και κατά κεφαλήν διαθέσιμου εισοδήματος. Για τον υπολογισμό τους, διαιρέθηκε το εισόδημα του κάθε νοικοκυριού με τον αριθμό των ισοδύναμων ενηλίκων του και το πηλίκο που προέκυψε αποδόθηκε στο κάθε μέλος του νοικοκυριού (Ζωγραφάκης, Μητράκος 2005).

Η μέτρηση της ανισότητας και της φτώχειας συνοδεύεται και από την ύπαρξη ενός ακόμη μεθοδολογικού ζητήματος, το οποίο αναφέρεται στην επιλογή *εκείνων των δεικτών οι οποίοι θα μας παρέχουν την ορθότερη παρουσίαση αναφορικά με την ανισότητα και την φτώχεια* για εκείνα τα τμήματα του πληθυσμού τα οποία ενδιαφέρουν την εκάστοτε έρευνα. Τα στατιστικά μέτρα της ανισότητας και της φτώχειας είναι αρκετές φορές ανάκαινα να μας πληροφορήσουν επαρκώς για τις υπάρχουσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες καθώς και για το μέγεθος των επιπτώσεων που τυχόν έχουν κάποιες στοχευμένες μεταβιβάσεις εισοδήματος ή οποιαδήποτε άλλη κοινωνικό-οικονομική μεταβολή.

Γενικά η επιλογή του καταλληλότερου δείκτη εξαρτάται από την έρευνα και απ' τους ειδικούς στόχους που θέτει κάθε φορά ο ερευνητής. Στην περίπτωση που δίνεται μεγαλύτερη βαρύτητα στη μέτρηση της ανισότητας των χαμηλών εισοδηματικών κλιμακίων, κρίνεται απαραίτητο να εφαρμοστούν τα μέτρα τα οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερη ευαισθησία σε τέτοιου είδους μεταβολές και φανερώνουν διαυγέστερα την ανισοκατανομή των χαμηλότερων εισοδηματικών κλιμακίων. Μετά την κατάδειξη των στόχων της έρευνας απαιτείται η επιλογή των δεικτών, οι οποίοι εξαρτώνται από τις μαθηματικές τους ιδιότητες οι οποίες βασίζονται σε διαφορετική στάθμιση των παρατηρήσεων και δίνουν κάθε φορά διαφορετική ερμηνεία στη διερεύνηση και στη μέτρηση της ανισότητας στα στοχευμένα τμήματα του πληθυσμού.

Στις παραγράφους που ακολουθούν παρατίθεται ο προβληματισμός ο οποίος επικρατεί γύρο από το θέμα της επιλογής των καταλληλότερων στατιστικών μέτρων για την ανάλυση και τη μέτρηση της οικονομικής ανισότητας και της φτώχειας.

2.2 Περί της μέτρησης της οικονομικής ανισότητας

Από τις αρχές του 20ου αιώνα, αρκετοί επιστήμονες άρχισαν να ευαισθητοποιούνται για την μελέτη των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων. Ο Gini G. το 1912, ανέπτυξε και χρησιμοποίησε κάποιο μέτρο για να μελετήσει την ανισοκατανομή του εισοδήματος και το μέτρο αυτό, αποτελεί ένα από τα πιο διαδεδομένα μέτρα. Επίσης ο Dalton (1920) ενδιαφέρθηκε για τα στατιστικά μέτρα και συγκεκριμένα ασχολήθηκε με κάποιες επιθυμητές ιδιότητες αυτών. Άλλοι που ασχολήθηκαν με στατιστικά μέτρα ήταν ο Yntema (1933), ο Atkinson (1970), ο

Brawn (1984, 1988), οι οποίοι απέδειξαν ότι η κατηγοριοποίηση των πεδίων ανάλογα με το βαθμό ανισοκατανομής του εισοδήματος, είναι δυνατόν να μεταβληθεί σημαντικά από την εφαρμογή των διαφορετικών μέτρων ανισότητας. Γενικά στη βιβλιογραφία υπάρχει ένας ευρύς προβληματισμός τόσο γύρω απ' την έννοια της ανισότητας (Cowell 1977) όσο και για την αξιωματική προσέγγιση της ανισότητας (Sen 1973, 1984) όσο και για την διάσπαση των μέτρων (Atkinson 1970) τα οποία πηγάζουν απ' την επιλογή αυτών.

2.2.1 Αξιωματικά κριτήρια των μέτρων ανισοκατανομής

Σ' αυτήν την παράγραφο, επιχειρείται η παρουσίαση των επιθυμητών ιδιοτήτων που πρέπει να ικανοποιούνται από το οποιοδήποτε μέτρο ανισοκατανομής. Πιο κάτω δίνονται οι θεμελιώδεις αξιωματικές ιδιότητες που πρέπει να πληροί το κάθε μέτρο ανισοκατανομής.

2.2.1.α Ο βαθμός ανισοκατανομής

Το κάθε μέτρο ανισοκατανομής θα πρέπει να ικανοποιεί μια ιδιαίτερα βασική ιδιότητα: την αριθμητική ένδειξη του βαθμού ανισοκατανομής, κάτι που σημαίνει ότι το μέτρο θα λαμβάνει την τιμή μηδέν (0) όταν όλες οι μονάδες αναφοράς π.χ τα άτομα ή τα νοικοκυριά έχουν το ίδιο εισόδημα, ενώ θα λαμβάνει θετικές τιμές όταν διαφέρει το εισόδημα των μονάδων αναφοράς. Η ιδιότητα αυτή ικανοποιείται από όλα τα μέτρα ανισοκατανομής.

2.2.1.β Ο πληθυσμός του δείγματος

Ένα μέτρο μέτρησης της ανισότητας πρέπει να ικανοποιεί μια άλλη βασική ιδιότητα, σύμφωνα με την οποία θεωρείται ως απαραίτητη προϋπόθεση ο βαθμός ανισοκατανομής του μέτρου να μην επηρεάζεται από το μέγεθος του πληθυσμού του δείγματος. Η συγκεκριμένη ιδιότητα ικανοποιείται από τα περισσότερα μέτρα ανισοκατανομής.

Έστω ότι υπάρχει μια κοινωνία από την οποία επιλέγουμε έναν αριθμό (n) νοικοκυριών τα οποία λαμβάνουν το ίδιο εισόδημα. Επίσης, έστω ότι υπάρχει ένα άλλο κοινωνικό-οικονομικό σύστημα καθ' όλα όμοια με το με το πρώτο και απ' αυτό επιλέγουμε έναν αριθμό νοικοκυριών ίδιο με τον πρώτο, οπότε τώρα διπλασιάζεται ο αριθμός των νοικοκυριών. Όμως, το ποσοστό του πληθυσμού που λαμβάνει το ίδιο εισόδημα παραμένει σταθερό και επομένως ο δείκτης μέτρησης της ανισοκατανομής του εισοδήματος δεν πρέπει να μεταβληθεί.

Όμως η ικανοποίηση αυτής της ιδιότητας, ίσως προξενεί κάποια προβλήματα. Δηλαδή, υποθέτουμε ότι υπάρχει ένας επιλεγμένος πληθυσμός ομάδων αναφοράς (νοικοκυριά ή άτομα), όπου ανάμεσά τους επικρατούν μεγάλες ανισότητες. Σε περίπτωση που αυξηθεί ο πληθυσμός με επιπρόσθετες ομάδες αναφοράς, εφόσον εξασφαλιστεί η ύπαρξη τόσο μεγάλων ανισοτήτων, τότε δημιουργούνται κάποια ερωτηματικά για το κατά πόσο η “ανισότητα” η οποία αντιστοιχεί στο μικρότερο πληθυσμό των ομάδων αναφοράς, είναι η ίδια με τη “ανισότητα” που επικρατεί στη δεύτερη μεγαλύτερη σε πληθυσμό, ομάδα αναφοράς (Cowell 1977).

2.2.1.γ Αμετάβλητοι δείκτες από τις μονάδες μέτρησης.

Άλλη μια αρχή που πρέπει να πληρούν τα μέτρα ανισότητας, είναι η δυνατότητα να παραμένουν σταθερά, ανεξάρτητα από το αν μεταβάλλονται οι μονάδες μέτρησης του εισοδήματος. Κάτι τέτοιο, είναι πολύ σημαντικό διότι έτσι καθίσταται δυνατή η σύγκριση της ανισοκατανομής του εισοδήματος μεταξύ δύο ή και περισσότερων χωρών όπου το εισόδημα πιθανώς να μετράται με διαφορετικές μονάδες μέτρησης. Η τήρηση της προαναφερθείσας αρχής εκ μέρους των μέτρων έχει τα παρακάτω πλεονεκτήματα:

- Είναι δυνατόν να γίνουν διεθνείς συγκρίσεις των εισοδημάτων των νοικοκυριών ή των ατόμων, χωρίς να μετατραπουν αυτά σε μια κοινή νομισματική βάση.
- Δεν απαιτείται η μετατροπή των εισοδηματικών στοιχείων σε σταθερές τιμές με την εύρεση του κατάλληλου αποπληθωριστή τιμών κατά τη διενέργεια διεθνών συγκρίσεων.
- Παρέχει τη δυνατότητα σύγκρισης της οικονομικής ανισότητας με άλλες μεταβλητές, οι οποίες μετρούνται με διαφορετικές μονάδες μέτρησης.

Συνεπώς, όταν πρόκειται να πραγματοποιηθούν διεθνείς συγκρίσεις ανισοκατανομής του εισοδήματος, θα πρέπει να επιλέγονται εκείνα τα μέτρα τα οποία ικανοποιούν αυτήν την ιδιότητα.

Όμως μέσα στο γενικότερο πλαίσιο αυτής της αρχής, υπάρχει κάποια αδυναμία η οποία εμφανίζεται όταν γίνεται αναφορά σε απόλυτα παρά σε σχετικά ποσά. Η αδυναμία οφείλεται στη έλλειψη σαφούς τοποθέτησης ορίων. Δηλαδή, είναι δύσκολο να δεχθούμε ότι η αύξηση όλων των εισοδημάτων κατά ένα ποσοστό θα αφήσει ανεπηρέαστη τη κατανομή του εισοδήματος, διότι όταν πρόκειται για

απόλυτα ποσά, η αύξηση αυτή θα ωφελήσει το εισόδημα αυτών που ανήκουν σε υψηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια παρά αυτών που ανήκουν στα φτωχότερα. Όμως η κατάσταση αλλάζει όταν πρόκειται για σχετικές διαφορές μεταξύ των εισοδημάτων και των ομάδων αναφοράς (νοικοκυριά ή άτομα), οπότε η σχετική τους θέση παραμένει σταθερή.

2.2.1.δ Η αρχή της μεταβίβασης εισοδήματος

Η αρχή αυτή αναφέρεται στο γεγονός κατά το οποίο μια μεταβίβαση εισοδήματος έστω από ένα νοικοκυριό προς ένα άλλο, αυξάνει ή μειώνει την τιμή των μέτρων ανισοκατανομής. Αυτός που διερεύνησε αυτό το φαινόμενο, ήταν ο Dalton στη δεύτερη δεκαετία του 20ου αιώνα. Σύμφωνα με τον Dalton, ανεξάρτητα με το χρησιμοποιούμενο μέτρο, μια μεταβίβαση εισοδήματος οποιουδήποτε ποσού από μια φτωχότερη μονάδα αναφοράς π.χ ενός νοικοκυριού προς ένα πλουσιότερο, θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του δείκτη ανισοκατανομής, ανεξαρτήτως του βαθμού φτώχειας ή πλούτου στον οποίο εντάσσονται τα νοικοκυριά, αρκεί η μεταβίβαση να γίνει από τα φτωχότερα προς στα πλουσιότερα νοικοκυριά.

Η αρχή της μεταβίβασης διακρίνεται σε δύο διαφορετικού είδους αρχές: την ισχυρή και την ασθενή, όπου την κάθε αρχή ικανοποιούν διαφορετικά μέτρα ανάλογα με το ποιές ιδιότητες αυτά πληρούν.

Υπάρχουν δύο μέτρα ανισοκατανομής αρκετά διαδεδομένα όπως η “σχετική απόκλιση από το μέσο” και η “διακύμανση λογαρίθμων” τα οποία δεν δύνανται να εφαρμοστούν σε ικανοποιητικό βαθμό από την αρχή της μεταβίβασης. Βέβαια, σύμφωνα με τον (Greedy 1977), η διακύμανση λογαρίθμων παρουσιάζει αρκετά πλεονεκτήματα και επιπλέον παραβιάζει την παραπάνω αρχή σε πολύ μικρό βαθμό, οπότε το συγκεκριμένο μέτρο χρησιμοποιείται στη εμπειρική έρευνα.

2.2.2 Επιλογή για τη μέτρηση της ανισότητας

Όταν αναφερόμαστε στη μέτρηση της ανισότητας, θα πρέπει να διευκρινισθούν δύο σημεία τα οποία έχουν βαθύτερο νόημα.

Κοινωνική κινητικότητα: Το πρώτο σημείο σχετίζεται με τι φαινόμενο της κοινωνικής κινητικότητας. Οι επιπτώσεις του φαινομένου ξεφεύγουν από τους συνήθεις τρόπους μέτρησης της ανισότητας ιδίως αν υποτεθεί ότι το συνολικό μέγεθος των οικονομικών διαφορών δεν επηρεάζεται από τις μεταβολές που μπορεί να υφίσταται ένας πληθυσμός σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, δηλαδή χωρίς

να λαμβάνει υπόψη την είσοδο, έξοδο των ατόμων ή των νοικοκυριών ή την μεταβολή της κοινωνικής τους θέσεις.

Η εστίαση της έκτασης της ανισότητας: Το δεύτερο σημείο σχετίζεται με την εστίαση της έκτασης της ανισότητας. Δηλαδή είναι σημαντικό για τον ερευνητή να γνωρίζει ότι η έκταση της ανισότητας εντοπίζεται όχι μόνο στο σύνολο του υπό εξέταση πληθυσμού, αλλά και σε διάφορες υποομάδες του πληθυσμού όπως είναι οι επαγγελματικές, οι ηλικιακές, οι κατά φύλο ομάδες κλπ. Συνεπώς, μπορούμε να πούμε ότι επιβάλλεται η περαιτέρω ανάλυση της ανισότητας κατά πηγές εισοδήματος ή γενικότερα κατά κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά των νοικοκυριών ή των ατόμων (Κετσετζοπούλου 1990)

Από τη σχετική βιβλιογραφία προκύπτει μέχρι σήμερα, ότι αρκετά μέτρα σχετικά με την ανισότητα έχουν προταθεί με στόχο να καθοριστούν κάποιοι στατιστικοί δείκτες, ώστε να αποκτήσουν ευρεία αποδοχή και εφαρμογή. Είναι παραδεκτό ότι για τη μέτρηση της οικονομικής ανισότητας υπάρχουν δύο ειδών προσέγγισης:

α) Η πρώτη στηρίζεται στη συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας και χρησιμοποιείται με σκοπό τον ορισμό του επιπέδου ευημερίας μιας κοινωνίας, βασιζόμενη στο ατομικό επίπεδο ευημερίας. Βάση ορισμένων ιδιοτήτων της συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας (Cowell 1977) μπορεί να οριστεί ο βαθμός της ανισότητας μέσω της χρήσης δύο βασικών μέτρων.

i) Του δείκτη του Dalton, ο οποίος μετράει το πόσο απέχει η πραγματική μέση κοινωνική χρησιμότητα από την υποθετική μέση κοινωνική χρησιμότητα, όπου εδώ εννοείται ότι όλο το εισόδημα είναι ίσα διανεμόμενο, και

ii) Του δείκτη του Atkinson ο οποίος αποτελεί μια παραλλαγή του πρώτου.

β) Η δεύτερη προσέγγιση προτείνει κάποια μέτρα τα οποία πρέπει να ικανοποιούν κάποια συγκεκριμένα αξιωματικά κριτήρια. Τα μέτρα αυτά είναι ο δείκτης Theil, ο δείκτης Gini, η διακύμανση, οι σχετικές αποκλίσεις απ' το μέσο, και η λογαριθμική διακύμανση. Αυτοί οι δείκτες χρησιμοποιούνται κυρίως:

- i) να απεικονίσουν το βαθμό της έκτασης και της έντασης της οικονομικής ανισότητας μέσα σ' έναν πληθυσμό και
- ii) για να συγκρίνουν κατανομές εισοδήματος μεταξύ δύο χρονικών στιγμών ή και δύο διαφορετικών μετασχηματισμών, κλπ.

2.2.3 Επιλογή και παρουσίαση των μέτρων

Στην παράγραφο αυτή αναφερόμαστε σε κάποια μέτρα-δείκτες που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση της ανισότητας και της φτώχειας και στα πλεονεκτήματα – μειονεκτήματα του κάθε μέτρου..

Σύμφωνα με τα παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι δεν υπάρχουν εκείνα τα κριτήρια με τα οποία να καθίσταται κατανοητό ποια στατιστικά μέτρα θα προτιμήσουμε για τη μέτρηση του επιπέδου της ανισότητας. Η πιο ευρέως αποδεκτή άποψη για τη μέτρηση της ανισότητας και της φτώχειας μέσα σ' έναν πληθυσμό, προσπαθεί να περιγράψει και να ενσωματώσει τα χαρακτηριστικά μιας κατανομής σ' έναν απλό στατιστικό δείκτη. Σύμφωνα με τον ορισμό του Cowell (1995), ως δείκτης ανισότητας ορίζεται ένα απλό στατιστικό μέτρο το οποίο απεικονίζει τις όποιες διαφορές παρατηρούνται στα εισοδήματα των μελών ενός πληθυσμού. Δηλαδή ο κάθε δείκτης επιχειρεί να περιγράψει και να ενσωματώσει τα χαρακτηριστικά και τις διακυμάνσεις μιας κατανομής σ' ένα απλό στατιστικό μέτρο. Όμως παρ' όλα αυτά, ακόμη και σήμερα σχεδόν 90 χρόνια συνεχούς ενασχόλησης των επιστημόνων και των ερευνητών με τα θέματα που σχετίζονται με την οικονομική ανισότητα, δεν υπάρχει ένας “άριστος” δείκτης γενικά αποδεκτός από την επιστημονική κοινότητα για τη μέτρηση της ανισότητας και της φτώχειας. Κάθε δείκτης είναι άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο ευαίσθητος σε διαφορετικούς τύπους μεταβιβάσεων, διότι ο κάθε δείκτης αντιστοιχεί είτε σε μικρότερο είτε σε μεγαλύτερο βαθμό σε μια διαφορετική συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας. Επομένως, αφού δεν υπάρχει μια κοινά αποδεκτή άριστη συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας, τότε δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ιδεώδης δείκτης μέτρησης της ανισότητας. Η αποτυχία της ύπαρξης ενός κοινά αποδεκτού άριστου δείκτη μέτρησης της ανισότητας, οφείλεται στο ότι η μορφή καθώς και οι ιδιότητες της οποιαδήποτε συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας οδηγούν στην κατασκευή διαφορετικών “κανονιστικών” δεικτών μέτρησης της ανισότητας, οι οποίοι δεν καταλήγουν κατ' ανάγκη στο ίδιο

αποτέλεσμα. Άρα, η απόπειρα επιλογής ενός συγκεκριμένου δείκτη ανισότητας, ενσωματώνει άμεσα ή έμμεσα υποκειμενικές “αξιολογικές κρίσεις”.

Στις έρευνες μέτρησης της ανισότητας εισοδήματος, συχνά χρησιμοποιούνται δείκτες όπως:

- το εύρος,
- οι σχετικές αποκλίσεις από το μέσο M ,
- τα τεταρτημόρια,
- η διακύμανση – μη τυπική απόκλιση του τετραγώνου,
- ο συντελεστής μεταβλητότητας,
- η λογαριθμική διακύμανση ή λογαριθμική μέση απόκλιση,
- ο συντελεστής Gini,
- ο συντελεστής Theil, και
- ο δείκτης του Atkinson.

Όσον αφορά την παρούσα εργασία, κρίνεται σκόπιμο να παρουσιασθούν τέσσερεις δείκτες μέτρησης της ανισότητας, οι οποίοι είναι:

α) Ο συντελεστής Gini.

β) Ο συντελεστής Theil,

γ) Η διακύμανση λογαρίθμων ή μέση λογαριθμική απόκλιση (N) (γνωστή και ως δεύτερος δείκτης του Theil) και

δ) Τα τεταρτημόρια

ε) Ο δείκτης του Atkinson (A) για τιμές της παραμέτρου αποστροφής της ανισότητας ϵ 0,5 και 2.

Οι προαναφερόμενοι δείκτες, επιλέχθηκαν βάση κάποιων κριτηρίων.

α) Η επιλογή των συγκεκριμένων μέτρων έγινε διότι πληρούσαν σε επαρκή βαθμό τα αξιωματικά κριτήρια ανισοκατανομής.

Εξετάζοντας το πρώτο αξιωματικό κριτήριο (ή αρχή) ανισοκατανομής, περί του “βαθμού ανισοκατανομής”, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι όλα τα στατιστικά μέτρα πληρούν αυτή την αρχή. Οι δείκτες παίρνουν την τιμή μηδέν

(0) σε περίπτωση πλήρους ισοκατανομής ενώ λαμβάνουν θετικές τιμές σε περιπτώσεις ανισοκατανομής.

Σύμφωνα με το δεύτερο αξιωματικό κριτήριο ανισοκατανομής κατά το οποίο ο βαθμός της ανισοκατανομής του εκάστοτε δείκτη δεν πρέπει να εξαρτάται από το μέγεθος του υπό εξέταση πληθυσμού, διαπιστώνουμε ότι αυτό το κριτήριο έρχεται σε συμφωνία με όλους τους δείκτες, εξαιρουμένης της διακύμανσης.

Η τρίτη αρχή η οποία σχετίζεται με την ιδιότητα την οποία θα πρέπει να ικανοποιούν όλα τα πιθανά μέτρα ανισοκατανομής ούτως ώστε αυτά να παραμένουν ανεπηρέαστα ανεξαρτήτως της μονάδας μέτρησης του εισοδήματος, ικανοποιείται από όλα τα μέτρα εκτός από τη διακύμανση και το εύρος.

Το τέταρτο κριτήριο που θα πρέπει να πληροί το κάθε μέτρο ανισοκατανομής, είναι η ικανοποίηση της αρχής περί της “μεταβίβασης εισοδήματος”. Αυτή την αρχή την ικανοποιεί ο δείκτης Gini, ο δείκτης Theil, ο δείκτης Atkinson, η διακύμανση και ο συντελεστής μεταβλητότητας. Όμως όταν πρόκειται για μεταβιβάσεις που αφορούν τα υψηλά εισοδηματικά κλιμάκια, παρατηρείται ότι η διακύμανση λογαρίθμων και ο δείκτης του εύρους, δεν ικανοποιούν αυτή την αρχή.

Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι στη βιβλιογραφία μέσα από την μελέτη και τη διερεύνηση εμπειρικών μελετών προκύπτει ότι για κάποιες μεταβιβάσεις μεταξύ διαφόρων επιπέδων εισοδηματικών κλιμακίων, υπάρχουν κάποια μέτρα με μεγαλύτερο βαθμό ευαισθησίας (Υφαντόπουλος 1990 το συμπέρασμα).

Σε περιπτώσεις χαμηλών εισοδηματικών κλιμακίων, χρησιμοποιούνται συνηθέστερα ο συντελεστής Theil και η διακύμανση λογαρίθμων. Η τελευταία λόγω της ειδικής βαρύτητας που αποδίδει στα υψηλές τιμές εισοδημάτων, χρησιμοποιείται περισσότερο στη βιβλιογραφία απ’ τα άλλα μέτρα ανισοκατανομής αλλά δεν προτιμάται σε περιπτώσεις που αφορούν την αναδιανομή του εισοδήματος μεταξύ των πολύ υψηλών εισοδηματικών κλιμακίων.

Σε περιπτώσεις που αφορούν μεταβιβάσεις μεταξύ των μεσαίων εισοδηματικών κλιμακίων, χρησιμοποιείται ο συντελεστής Gini ο οποίος είναι ευαίσθητος σε τέτοιου είδους μεταβιβάσεις, οπότε και η έκφραση των ανισοτήτων που υπάρχουν μεταξύ αυτών των εισοδηματικών κλιμακίων, αντιστοιχεί πιο κοντά στην πραγματικότητα συγκριτικά με τα άλλα μέτρα ανισοκατανομής. Βέβαια, η επιλογή του ενός ή του άλλου μέτρου, εξαρτάται απ' τους στόχους που θέτει η κάθε έρευνα. Έτσι, αν πρόκειται η έρευνα να χρησιμοποιήσει υποκειμενικές αξιολογικές κρίσεις, στην περίπτωση ανακατανομής του εισοδήματος μεταξύ των εισοδηματικών κλιμακίων, τότε ο δείκτης του Atkinson μπορεί να αποτυπώσει την πραγματικότητα σε αρκετά καλό βαθμό. (Υφαντόπουλος, 1990)

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι το τέταρτο κριτήριο (αρχή μεταβίβασης εισοδήματος), μας παρέχει το πλεονέκτημα της ιεράρχησης κατανομών εισοδήματος. Η αρχή αυτή μπορεί να οριστεί σε δύο μορφές: την “ασθενή” μορφή μεταβίβασης και την “ισχυρή” μορφή μεταβίβασης. Η “ασθενή” μορφή μεταβίβασης ορίζει κάποιο τακτικό βαθμό ιεράρχησης των κατανομών εισοδήματος, αλλά δεν αναφέρεται στο βαθμό μεταβολής της ιεράρχησης μετά από μια μεταβίβαση.

Αντίθετα, η “ισχυρή” αρχή μεταβίβασης μας πληροφορεί μετά από μια μεταβίβαση εισοδήματος, το βαθμό μείωσης του κάθε δείκτη ανισοκατανομής ο οποίος εξαρτάται από μια μεταβλητή η οποία καλείται “απόσταση”, οι τιμές τις οποίας ποικίλουν ανάλογα με τα εισοδήματα των ατόμων. Η ισχυρή αρχή μεταβίβασης μας δίνει την δυνατότητα να εξετάσουμε τις μέσες αποστάσεις μεταξύ του εισοδήματος καθενός ατόμου ξεχωριστά και του εισοδήματος που αυτό θα έπαιρνε ούτως ώστε να επιτευχθεί μια πλήρης ισοκατανομή εντός του υπό εξέταση πληθυσμού. Εξετάζοντας τα επιλεγμένα για τη μελέτη μας μέτρα ανισοκατανομής, ο δείκτης Gini και ο δείκτης Atkinson, ικανοποιούν την ασθενή αρχή μεταβίβασης, ενώ ο δείκτης Theil και η μέση λογαριθμική απόκλιση ικανοποιούν την ισχυρή αρχή μεταβίβασης.

β) Τα συγκεκριμένα μέτρα ανταποκρίνονται σ' ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών μορφών ευαισθησίας που αφορούν τις μεταβολές της συνολικής ανισότητας.

Συγκεκριμένα, το μέτρο της διακύμανσης των λογαρίθμων, της μέσης λογαριθμικής απόκλισης και ο δείκτης του Atkinson ($\epsilon=2$), είναι σχετικά πιο

ευαίσθητοι σε μεταβιβάσεις στο κάτω άκρο της κατανομής. Αντίθετα, ο δείκτης του Theil καθώς και ο δείκτης του Atkinson ($\epsilon=0,5$) είναι σχετικά πιο ευαίσθητοι στο άνω άκρο της κατανομής και ο συντελεστής Gini παρουσιάζει μια σχετική ευαισθησία γύρω από τη διάμεσο [Lambert (1999), Cowell (2000)]. Συνεπώς, μέσω της συνδυασμένης χρήσης των παραπάνω δεικτών, είναι δυνατή η ικανοποίηση ενός εκτεταμένου φάσματος προτιμήσεων αναφορικά με το βαθμό ανταπόκρισης ενός δείκτη σε διαφορετικού τύπου μεταβιβάσεις.

γ) Οι δείκτες οι οποίοι επιλέχθηκαν έχουν ιδιαίτερα χρήσιμα χαρακτηριστικά, τα οποία με την κατάλληλη αξιοποίηση αυτών καθίσταται δυνατή η καλύτερη διερεύνηση των γνωρισμάτων της οικονομικής ανισότητας.

Πιο κάτω παρουσιάζονται εν συντομία τα κύρια χαρακτηριστικά των επιλεγμένων δεικτών μέτρησης της ανισότητας στη συγκεκριμένη μελέτη, καθώς και τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα αυτών.

Λογαριθμική διακύμανση ή λογαριθμική μέση απόκλιση: Η λογαριθμική διακύμανση είναι ένας δείκτης ο οποίος χρησιμοποιείται για την σταθεροποίηση της διακύμανσης και δίνει την δυνατότητα να κατασκευαστούν συγκρίσιμοι δείκτες ανισοκατανομής οι οποίοι δεν επηρεάζονται από τις διαφορετικές μονάδες μέτρησης του εισοδήματος. Μαθηματικά ορίζεται ως εξής:

$$L = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n [\log(x_i - \mu)]^2 \Leftrightarrow L = \frac{1}{n} \left(\sum_{i=1}^n (\log x_i - \log \mu)^2 \right), \quad (1)$$

ενώ η λογαριθμική μέση απόκλιση του τετραγώνου ορίζεται ως:

$$L = \left[\frac{\sum_{i=1}^n (\log x_i - \log \mu)^2}{n} \right]^{1/2} \quad (2)$$

Τα πλεονεκτήματα αυτού του μέτρου είναι τα εξής:

- i) Η λογαριθμική διακύμανση παρουσιάζει αντιπροσωπευτικότερα την εκτίμηση των διαφορών μεταξύ των υψηλών και των χαμηλών εισοδηματικών κλιμακίων. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο χρησιμοποιείται ευρύτατα για την ιεράρχηση των εισοδηματικών κλιμακίων.

- ii) Η λογαριθμική μετατροπή των απόλυτων τιμών του εισοδήματος ελαχιστοποιεί τα πιθανά λάθη δειγματοληψίας. Το αποτέλεσμα αυτό, οφείλεται στην «κανονικοποίηση» (normalization) των αρχικών απόλυτων τιμών.
- iii) Ικανοποιεί πλήρως τα τρία πρώτα αξιωματικά κριτήρια δηλαδή το βαθμό ανισοκατανομής του μέτρου ώστε να μην επηρεάζεται από το μέγεθος του πληθυσμού, ο δείκτης παραμένει αμετάβλητος από τις μονάδες μέτρησης του εισοδήματος, επιτρέποντας έτσι την δυνατότητα πολλαπλών συγκρίσεων των εισοδηματικών ανισοτήτων με άλλες ανισότητες..
- iv) Η αρχή της μεταβίβασης εισοδήματος, ισχύει μερικώς για τον δείκτη της λογαριθμικής διακύμανσης, αφού αυτή η αρχή ικανοποιείται σε περιπτώσεις όπου οι μεταβιβάσεις λαμβάνουν χώρα μεταξύ μεσαίων και χαμηλών εισοδηματικών κλιμακίων. Όμως το γεγονός ότι η αρχή της μεταβίβασης, δεν ικανοποιείται από την λογαριθμική διακύμανση για τα υψηλά κλιμάκια, μπορεί να θεωρηθεί ως αδυναμία αυτού του δείκτη.
- v) Ακόμη η λογαριθμική διακύμανση ενδείκνυται ως αντιπροσωπευτικό μέτρο ανισοκατανομής σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου ο συντελεστής Gini αδυνατεί να δώσει σαφή συμπεράσματα.

Ο δείκτης Gini: Ο συντελεστής αυτός ορίστηκε το 1912 από τον Ιταλό στατιστικό G .Gini και είναι ευρύτατα διαδεδομένος. Σήμερα υπάρχουν κάποιες εναλλακτικές μορφές αυτού του συντελεστή οι οποίες προήλθαν από κάποιες μετατροπές αυτού του δείκτη από τον Dalton (1920), Atkinson (1970), Sheshinski (1972) και άλλους. Χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα στη βιβλιογραφία διότι έχει τη δυνατότητα να λαμβάνει όλες τις τιμές του εισοδήματος και να συγκρίνει την κάθε τιμή με όλες τις άλλες τιμές. Μ' αυτόν τον τρόπο ο συντελεστής Gini εκτιμά μια σειρά από μετρήσεις, οι οποίες βασίζονται στις μεσαίες διαφορές. Έτσι αυτός ο δείκτης μας παρέχει την δυνατότητα να λάβουμε το μέσο αριθμητικό των απόλυτων τιμών όλων των διαφορών. Μέσω της μεθόδου των απόλυτων διαφορών, ο προσδιορισμός του συντελεστή Gini ορίζεται μαθηματικά ως εξής:

$$G = \frac{1 / n^2 \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |x_i - x_j|}{2 \mu} \quad (3)$$

όπου, $x_i =$ το εισόδημα του νοικοκυριού i (ή του ατόμου) και

$x_j =$ το εισόδημα του νοικοκυριού j (ή του ατόμου).

Ο αριθμητής του κλάσματος σύμφωνα με τον Kendall και Stuart (1977), είναι μια εκτίμηση των απόλυτων μέσων διαφορών μεταξύ των εισοδημάτων των νοικοκυριών ή των ατόμων συγκρινόμενα αυτά ανά δύο. Κατά τους Dasgupta et al (1973) προτάθηκε μια πιο λειτουργική εκτίμηση των εισοδηματικών ανισοτήτων μέσω του δείκτη Gini, η οποία ορίζεται ως εξής:

$$G = \frac{2}{\mu n^2} \sum_{i=1}^n i x_i - \frac{n+1}{n} \quad (4)$$

όπου $i =$ το μέγεθος του πληθυσμού

$\mu =$ η μέση τιμή του εισοδήματος

$x_i =$ το εισόδημα του νοικοκυριού (ή του ατόμου)

Έως τις μέρες μας στη βιβλιογραφία υπάρχει μια ευρύτητα μελετών με αντικείμενο την περεταίρω μαθηματική εξειδίκευση και την εμπειρική εφαρμογή του δείκτη Gini. Άξιο αναφοράς είναι η τροποποίηση του συντελεστή Gini από τον Mehran και Bonferroni (1975, 1976) με σκοπό την απόδοση στο συντελεστή μεγαλύτερη ευαισθησία σε περιπτώσεις χαμηλών εισοδηματικών κλιμακίων:

$$G_{Mehran} = \frac{3}{n^3 \mu} \sum_{i=1}^n i(2n+1-i)(x_i - \mu) \quad \text{και} \quad (5)$$

$$G_{Bonferroni} = \frac{1}{n \mu} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \frac{1}{j} (x_i - \mu) \quad (6)$$

Ο Piesch (1975) θεώρησε χρήσιμη την ιδέα της απόδοσης μεγαλύτερης βαρύτητας στο συντελεστή Gini, όταν πρόκειται για ανισότητες μεταξύ υψηλών εισοδηματικών κλιμακίων και πρότεινε κάποιους “δείκτες Gini”, οι οποίοι στις υψηλές τιμές παρουσιάζουν μεγαλύτερη ευαισθησία και μαθηματικά ορίζονται ως εξής:

$$G_{Piesch} = \frac{3}{2n^3 \mu} \sum_{i=1}^n i(i-1)(X_i - \mu) \quad \text{και} \quad (7)$$

$$G_{Vergottim} = \frac{1}{n \mu} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \left(\frac{1}{n-j} \right) (\mu - X_i) \quad (8)$$

Γενικά ο συντελεστής Gini γίνεται καλύτερα αντιληπτός μέσω της χρήσης της καμπύλης του Lorenz (1950) η οποία εκφράζει διαγραμματικά το μέγεθος της ανισοκατανομής του εισοδήματος. Θεωρείται ότι ο κάθετος άξονας απεικονίζει την κατανομή του δείγματος, ενώ στον οριζόντιο μετράται το ποσοστό του πληθυσμού που λαμβάνει ένα συγκεκριμένο επίπεδο εισοδήματος. Όσο πιο κοίλη εμφανίζεται η καμπύλη του Lorenz, δηλαδή όσο πιο μακριά βρίσκεται από τη διαγώνιο ισοκατανομής, τότε τόσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός ανισοκατανομής. Το εμβαδόν της σκιασμένης επιφάνειας μεταξύ της διαγωνίου του τετραγώνου σχήματος και της καμπύλης Lorenz, αντιστοιχεί στην τιμή του συντελεστή Gini και μέσω του ολοκληρώματος των μέσων διαφορών, ορίζεται μαθηματικά:

$$\Delta = \int_{-\infty}^{+\infty} \int_{-\infty}^{+\infty} |x_i - x_j| dF(x_i) dF(x_j) \quad (9)$$

και ο συντελεστής Gini ορίζεται ως εξής:

$$G = \frac{\Delta}{2\mu} \quad (10)$$

Όταν πρόκειται για στοιχεία εισοδήματος τα οποία εκφράζονται με μορφή κατανομής και όχι σε απόλυτες τιμές, τότε ο συντελεστής Gini χρησιμοποιείται με τη μορφή των παρακάτω εναλλακτικών τύπων:

$$\Delta = \frac{2\delta}{n} \sum (n - \Phi_i) \Phi_i \quad (11)$$

όπου, δ = διάμεσος

Φ_i = η αθροιστική συχνότητα.

Η τιμή του συντελεστή Gini, παίρνει την τιμή 0 έως και την τιμή 1.

Στην περίπτωση της μηδενικής τιμής, επικρατεί η πλήρης ισότητα μεταξύ του πληθυσμού αφού:

$$|x_i - x_j| = 0 \text{ και άρα } G = 0$$

Στην περίπτωση που η τιμή γίνεται ίση με τη μονάδα, επικρατεί παντελής ανισότητα.

Πλεονεκτήματα

Ο συντελεστής Gini έχει χρησιμοποιηθεί ευρύτατα στη διεθνή βιβλιογραφία. Είναι ένας δείκτης ο οποίος μας παρέχει τη δυνατότητα να κάνουμε διαχρονικές, διαπεριφερειακές και διεθνείς συγκρίσεις. Ακόμη μέσω του δείκτη του Gini μπορούμε να κάνουμε συγκρίσεις μεταξύ διαφορετικών κατανομών οι οποίες μπορούν να συσχετίσουν την ανισοκατανομή του εισοδήματος με άλλες κοινωνικές ανισότητες. Τα πλεονεκτήματα αυτά του συντελεστή Gini, οφείλονται στις ιδιότητες που έχει αυτός ο δείκτης, δηλαδή να παραμένει ανεξάρτητος από τις μονάδες μέτρησης του εισοδήματος αλλά και από τις μονάδες μέτρησης του πληθυσμού του δείγματος.

Μειονεκτήματα

Ως μειονέκτημα του συντελεστή Gini, μπορεί να χρεωθεί το γεγονός ότι αναφέρεται σε απόλυτες τιμές και όχι σε σχετικές τιμές. Όπως προαναφέραμε ο συντελεστής Gini μας δίνει το εμβαδόν μιας σκιασμένης επιφάνειας η οποία περικλείεται από τη διαγώνιο του τετραγώνου και της καμπύλης του Lorenz. Επομένως, μπορεί δυο διαφορετικές κατανομές με διαφορετική ανισοκατανομή αλλά με ίδιο όμως εμβαδόν να δίδουν το συντελεστή Gini με την ίδια τιμή. Επίσης, πρόβλημα μπορεί να προκύψει στην περίπτωση τομής δυο καμπυλών Lorenz και αυτό μπορεί να είναι σημαντικό αν πρόκειται για διαχρονικές συγκρίσεις, διότι δε δείχνουν κατά πόσο οι μεταβιβάσεις εισοδήματος απ' τα υψηλότερα προς τα χαμηλότερα κλιμάκια μεταβάλλουν την αρχική κατανομή.

Άλλο πρόβλημα του συντελεστή Gini είναι η ευαισθησία που επιδεικνύει στις μεταβιβάσεις των μεσαίων εισοδηματικών κλιμακίων, αλλά το ζήτημα αυτό θεωρείται ξεπερασμένο, αφού έχουμε τη δυνατότητα πλέον να χρησιμοποιήσουμε κάποιες εναλλακτικές μορφές αυτού του δείκτη οι οποίες είναι περισσότερο ευαίσθητες και για τα χαμηλά αλλά και για τα υψηλά εισοδηματικά κλιμάκια.

Ο δείκτης του Theil: Ο Theil, βασιζόμενος στην έννοια της εντροπίας, υποστήριξε την ύπαρξη αναλογικότητας μεταξύ ενός συστήματος και αντίστοιχα της μέτρησης των ανισοτήτων. Ο δείκτης Theil μαθηματικά ορίζεται ως εξής:

$$T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{x_i}{\mu} \right) \log \left(\frac{x_i}{\mu} \right) \quad (12)$$

Μέσω μαθηματικών υπολογισμών, ο δείκτης Theil μετασχηματίζεται στον παρακάτω δείκτη, ο οποίος είναι περισσότερο εύχρηστος:

$$T = \frac{1/n \sum_{i=1}^n x_i \log x_i - \mu \log \mu}{\mu} \quad (13)$$

Ο αριθμητής εκφράζεται ως μέτρο διασποράς, ενώ ο παρονομαστής εκφράζεται ως η τιμή του μέσου αριθμητικού.

Ο δείκτης Theil, δεδομένου ότι ικανοποιεί πλήρως όλα τα αξιωματικά κριτήρια, παρουσιάζει πολλά πλεονεκτήματα, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα μέτρα ανισοκατανομής.

Όσον αφορά την «ευαισθησία του δείκτη Theil, από εμπειρικές εκτιμήσεις (Braun 1988) βρέθηκε ότι είναι πιο ευαίσθητος σε περιπτώσεις μεταβιβάσεων που γίνονται μεταξύ των χαμηλών εισοδηματικών κλιμακίων.

Τα τεταρτημόρια

Τα τεταρτημόρια και τα δεκατημόρια αποτελούν ένα εύκολο τρόπο απεικόνισης των εισοδηματικών και κοινωνικών ανισοτήτων, δίνοντας μια συγκριτική εικόνα της ποσοστιαίας κατανομής του εισοδήματος ανά τέσσερις ή δέκα κατηγορίες. Παρόλα αυτά δε δίνει συγκεκριμένη τιμή του βαθμού ανισοκατανομής όπως δίνεται από το συντελεστή Gini. Όμως αυτό που δείχνουν είναι πως κατανέμεται ο αριθμός των ατόμων ή των νοικοκυριών ενός πληθυσμού n σε διαφορετικά κλιμάκια. Τα δεκατημόρια έχουν χρησιμοποιηθεί ευρύτατα στη διεθνή βιβλιογραφία (βλ. Sawyer, 1976). Εκτιμώντας αρχικά τη διάμεσο της κατανομής στη συνέχεια προσδιορίζουμε δύο (για τεταρτημόρια) ή τέσσερις (για δεκατημόρια) ισοπληθείς ομάδες του πληθυσμού που βρίσκονται «εκατέρωθεν της διαμέσου». Ο μαθηματικός τύπος είναι:

$$Z_i = X_i + \frac{\delta}{f_i} [N/4 - \Phi_i] , \text{ για τεταρτημόρια} \quad (14)$$

$$Z_i = X_i + \frac{\delta}{f_i} [N/10 - \Phi_i] , \text{ για δεκατημόρια} \quad (15)$$

Όπου X_i = το ελάχιστο μόριο μιας εισοδηματικής τάξης που ορίζεται στο i τεταρτημόριο ή δεκατημόριο

δ = διάμεσος

f_i = οι αντίστοιχες συχνότητες

Φ_i = η αθροιστική συχνότητα.

Ο δείκτης Atkinson:

Ο δείκτης του Atkinson, χρησιμοποιείται διεθνώς για τη διεξαγωγή πολλών ερευνών και είναι πολύ διαδεδομένος στις περιπτώσεις όπου γίνεται σύγκριση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Ο δείκτης του Atkinson, βασίζεται στη έννοια της υποκειμενικής αξιολόγησης του ατόμου για την επίτευξη μιας επιθυμητής αναδιανομής του εισοδήματος. Σύμφωνα με τον Atkinson, κάθε άτομο i μιας κοινωνικής ομάδας ή μιας χώρας έχει εισόδημα x_i και απολαμβάνει ένα μέγεθος ωφελιμότητας ή χρησιμότητας ίσο προς $U(x_i)$. Άρα η συνολική χρησιμότητα μιας κοινωνίας ή μια χώρας μας δίνει την συνολική συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας, περιλαμβάνοντας τις επιμέρους χρησιμότητες των ατόμων i . Η συνάρτηση αυτή εκφράζεται μαθηματικά ως εξής:

$$W = W[U_1(x_1), U_2(x_2), U_3(x_3), \dots, U_n(x_n)] \quad (16)$$

Ο Atkinson προκείμενου να δημιουργήσει ένα «πρακτικό» μέτρο ανισοκατανομής που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε εμπειρικές εκτιμήσεις πρότεινε τις εξείς βασικές υποθέσεις για την συνάρτηση χρησιμότητας του i ατόμου. Οι υποθέσεις αυτές ήταν:

- i) Όλα τα άτομα να έχουν την ίδια συνάρτηση ωφελιμότητας - χρησιμότητας.
- ii) Η μορφή της συνάρτησης να είναι καλή προς τα πάνω δηλαδή η πρώτη παράγωγος είναι θετική και η δεύτερη αρνητική.

$$\frac{\partial U_i}{\partial x_i} = u'(x_i) > 0 \quad \text{και} \quad \frac{\partial^2 U_i}{\partial x_i^2} = u''(x_i) \leq 0 \quad (17)$$

Σύμφωνα με τις παραπάνω υποθέσεις, ορίζεται η φθίνουσα οριακή χρησιμότητα – ωφελιμότητα του εισοδήματος, δηλαδή όσο αυξάνεται το εισόδημα τόσο θα μειώνεται η ωφελιμότητα που αποκτάται. Δηλαδή μια αύξηση του εισοδήματος στα χαμηλά εισοδηματικά κλιμάκια, συνεπάγεται μεγαλύτερη ωφελιμότητα από μια ισόποση αύξηση εισοδήματος στα υψηλά εισοδηματικά κλιμάκια.

- iii)** Κατά τον Atkinson, η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας είναι αθροιστική και προέρχεται από το άθροισμα των ατομικών συναρτήσεων χρησιμότητας. δηλαδή:

$$W = W[U_1(x_1), U_2(x_2), U_3(x_3), \dots, U_n(x_n)] \Rightarrow W = \sum_{i=1}^n U(x_i) \quad (18)$$

Εφόσον ισχύουν οι παραπάνω προϋποθέσεις, τότε ο δείκτης του Atkinson εκφράζεται ως εξής:

$$A = 1 - \frac{n}{1} \left[\sum_{i=1}^n \left(\frac{x_i}{\mu} \right)^{1-e} \right]^{\frac{1}{1-e}}, \quad (19)$$

Όπου, A : ο δείκτης Atkinson

n : το μέγεθος του πληθυσμού

x_i : το εισόδημα του i ατόμου

μ : ο αριθμητικός μέσος της κατανομής του εισοδήματος

e: παράμετρος προς εκτίμηση ή «επιθυμία για μείωση της ανισότητας» (γνωστή και ως παράμετρος του Atkinson) .

Το e λαμβάνει πάντα θετικές τιμές ($e > 0$). Έτσι όσο αυξάνεται το e, τόσο ο δείκτης του Atkinson καθίσταται περισσότερο ευαίσθητος σε μεταβιβάσεις εισοδήματος που γίνονται στις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις.

Ο δείκτης του Atkinson, είναι ένας δείκτης αρκετά σημαντικός, έχοντας όμως εκτός από πλεονεκτήματα, και κάποια μειονεκτήματα.

Πλεονεκτήματα

- i)** Ικανοποιεί πλήρως όλα τα αξιωματικά κριτήρια δηλαδή το κριτήριο περί του βαθμού ανισοκατανομής, το κριτήριο της σταθερότητας ανεξαρτήτως του πληθυσμού του δείγματος, ανεξαρτησία των τιμών του από τις μονάδες μέτρησης του εισοδήματος και το κριτήριο της μεταβίβασης του εισοδήματος.
- ii)** Εκτός από τα παραπάνω κριτήρια, ο δείκτης Atkinson, ικανοποιεί και την αρχή της μεταβίβασης του εισοδήματος. Ανάλογα με τις υποκειμενικές αξίες των ατόμων της κοινωνίας για μεταβίβαση εισοδήματος, η παράμετρος

Atkinson (e) η οποία δείχνει την επιθυμητή μείωση των ανισοτήτων, παίρνει διαφορετικές τιμές καθορίζοντας με τον τρόπο αυτό την ανάλογη ευαισθησία στο δείκτη Atkinson.

- iii) Σε σύγκριση με τους υπόλοιπους δείκτες, ο δείκτης Atkinson, παρουσιάζει μια θεμελιωμένη θεωρητική αλλά και εμπειρική θεώρηση για την εκτίμηση των κοινωνικών και εισοδηματικών ανισοτήτων.

Μειονεκτήματα

Ως μειονέκτημα σ' αυτόν τον δείκτη, μπορούν να χρεωθούν οι περιοριστικές υποθέσεις που γίνονται για την μαθηματική μορφή της συνάρτησης χρησιμότητας – ωφελιμότητας των ατόμων αλλά και για τη συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας.

Έχοντας λοιπόν εξετάσει τα κύρια μέτρα ανισοκατανομής εισοδήματος και τα χαρακτηριστικά αυτών και παρουσιάζοντας ποια από αυτά ικανοποιούν τα αξιωματικά κριτήρια όπως επίσης και τις περιπτώσεις στις οποίες κάθε φορά χρησιμοποιούνται καθένας από αυτούς (χαμηλά εισοδηματικά κλιμάκια, μεσαία εισοδηματικά κλιμάκια και υψηλά εισοδηματικά κλιμάκια), καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι για να υπάρξει ένα όσο το δυνατό πιο αξιόπιστο αποτέλεσμα στην συγκεκριμένη έρευνα, θα χρειαστεί να χρησιμοποιήσουμε περισσότερων από έναν εκ των ανωτέρω δεικτών.

2.3 Περί της μέτρησης της φτώχειας, επιλογή και παρουσίαση των μέτρων.

2.3.1 Η έννοια και τα όρια της φτώχειας

Ένα εξίσου σημαντικό πρόβλημα που υπάρχει με την επιλογή των δεικτών της ανισότητας, υπάρχει στον ίδιο βαθμό και με την επιλογή των δεικτών της φτώχειας για την ορθότερη αποτύπωση των συσχετισμών που υπάρχουν σ' έναν πληθυσμό. Επίσης, η επιλογή του καταλληλότερου ορισμού της γραμμής φτώχειας, δημιουργεί επιπρόσθετα προβλήματα υποκειμενικότητας.

Στην ενότητα αυτή του κεφαλαίου, θα αναφερθούμε στη φτώχεια, δηλαδή στους δείκτες φτώχειας και στα κριτήρια που θα πρέπει να πληρούν. Επιπλέον, θα

παρουσιαστούν εν συντομία τα χαρακτηριστικά των δεικτών καθώς τα πλεονεκτήματά τους και τα μειονεκτήματά τους.

Γενικά, όπως προκύπτει μέσα από τη διεθνή βιβλιογραφία, όταν το εισόδημα ενός ατόμου βρίσκεται κάτω από ένα καθορισμένο επίπεδο εισοδήματος, τότε το άτομο αυτό θεωρείται φτωχό. Το συγκεκριμένο αυτό επίπεδο ορίζεται ως “γραμμή φτώχειας” και αντιπροσωπεύει ένα επίπεδο εισοδήματος το οποίο είναι απαραίτητο ούτως ώστε το άτομο να καλύψει τις βασικές του ανάγκες. Υπάρχουν δύο έννοιες της φτώχειας, η “απόλυτη” και η “σχετική” φτώχεια.

Σύμφωνα με την “απόλυτη” φτώχεια, ένα άτομο συγκαταλέγεται στους “φτωχούς” όταν το ύψος του εισοδήματός του δε επαρκεί για την κάλυψη των φυσιολογικών αναγκών και την επιβίωσή του. Οι ανάγκες αυτού του ατόμου οι οποίες δεν καλύπτονται από το εισόδημά του, σχετίζονται με την εξασφάλιση διατροφής, διαμονής, ένδυσης καθώς και με την εξασφάλιση ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Η δεύτερη έννοια της “σχετικής” φτώχειας, αντιστοιχεί στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες ένα άτομο δεν είναι σε θέση να καλύψει τις ανάγκες διαβίωσής του σε αντιστοιχία με τις συνθήκες και τα πρότυπα του κοινωνικού του περιβάλλοντος στο οποίο ζει με αποτέλεσμα το άτομο αυτό να θεωρείται “φτωχό”. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η έννοια της σχετικής φτώχειας δίνει έμφαση στην οικονομική ανισότητα, ενώ η απόλυτη φτώχεια δίνει έμφαση στην ανεπάρκεια.

Στην παρούσα μελέτη για την εκτίμηση των μέτρων της φτώχειας ακολουθείται η πρακτική της Eurostat (2000) κατά την οποία ως γραμμή φτώχειας ορίζεται το 60% της διάμεσης ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης (ή εισοδήματος) των νοικοκυριών που έλαβαν μέρος στην ΕΟΠ.

2.3.2 Αξιοματικά κριτήρια των μέτρων φτώχειας

Όπως και οι δείκτες της ανισότητας έτσι και οι δείκτες της φτώχειας, πρέπει να τηρούν κάποια κριτήρια. Ο Sen (1976) πρότεινε μια σειρά αξιωματικών κριτηρίων²⁰ τα οποία θα πρέπει να ικανοποιεί ο κάθε δείκτης, όπως αυτά οποία παραθέτονται πιο κάτω.

²⁰ Το αξίωμα της επικέντρωσης δεν είναι διατυπωμένο με σαφήνεια στο Sen (1976), αλλά εισάγεται ρητά στην ανάλυση του Sen (1981)

Αξίωμα της επικέντρωσης: Σύμφωνα με αυτό το κριτήριο, ο κάθε δείκτης πρέπει να μην επηρεάζεται καθώς συμβαίνουν μεταβολές στα εισοδήματα των ατόμων τα οποία βρίσκονται πάνω από τη γραμμή φτώχειας, χωρίς όμως να επηρεάζεται το πλήθος των φτωχών²¹.

Αξίωμα της μονοτονικότητας: Ο κάθε δείκτης σύμφωνα μ' αυτό το αξίωμα, πρέπει να αυξάνεται εφόσον μειώνεται το εισόδημα κάποιου φτωχού ατόμου, προϋποθέτοντας όμως την σταθερότητα όλων των άλλων παραμέτρων²².

Αξίωμα της μεταβίβασης: Κατ' αυτό το αξίωμα, υπό την προϋπόθεση ότι όλοι οι άλλοι παράγοντες είναι σταθεροί, η κάθε αντιστρόφως προοδευτική μεταβίβαση του εισοδήματος δύο φτωχών ατόμων, θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του δείκτη που χρησιμοποιείται²³.

Αξίωμα συμμετρίας: Ο δείκτης που τηρεί αυτό το κριτήριο, θα πρέπει να παραμένει ανεπηρέαστος από τυχόν «μεταθέσεις» του εισοδήματος μεταξύ των μελών του πληθυσμού.

Αξίωμα της ανεξαρτησίας των χρηματικών μονάδων: Σύμφωνα με αυτό το αξίωμα, στην περίπτωση που τα εισοδήματα όλων των μελών του πληθυσμού καθώς και η γραμμή φτώχειας μεταβάλλεται με την ίδια αναλογία, τότε ο εκάστοτε δείκτης φτώχειας παραμένει αμετάβλητος.

Αξίωμα της ανεξαρτησίας από το μέγεθος του πληθυσμού: Αν το πλήθος των ατόμων σε κάθε κλίμακα εισοδήματος μεταβάλλεται με την ίδια αναλογία, τότε και σ' αυτή την περίπτωση ο δείκτης φτώχειας θα πρέπει να παραμένει αμετάβλητος.

2.3.3 Επιλογή και παρουσίαση των μέτρων

Ως δείκτες φτώχειας, χρησιμοποιούνται το ποσοστό φτώχειας (P) και ο δείκτης Foster, Greer και Thorbecke (F) (1984)

²¹ Πρέπει να τονισθεί ότι εφόσον το στάδιο της σύνθεσης ακολουθεί το στάδιο της αναγνώρισης των φτωχών, κατά τη διάρκεια του σταδίου της σύνθεσης η γραμμή φτώχειας είναι δεδομένη. Επομένως το αξίωμα της σύνθεσης δεν αποκλείει τη χρήση ολόκληρης της κατανομής εισοδήματος, για τον προσδιορισμό της γραμμής φτώχειας.

²² Αλγεβρικά αυτό σημαίνει ότι όλες οι πρώτοι μερικές παράγωγοι του δείκτη ως προς τα εισοδήματα των φτωχών πρέπει να είναι αρνητικές.

²³ Αλγεβρικά αυτό σημαίνει, ότι επιπλέον όλες οι δεύτερες μερικές παράγωγοι του δείκτη ως προς τα εισοδήματα των φτωχών, πρέπει να είναι θετικές

Το ποσοστό φτώχειας (P) ορίζεται ως το ποσοστό των ατόμων του πληθυσμού του οποίου η ισοδύναμη καταναλωτική δαπάνη ή το εισόδημα, βρίσκονται κάτω από ένα εξωγενώς οριζόμενο επίπεδο φτώχειας και εκφράζεται μέσω της σχέσης:

$$P = \frac{q}{n}$$

(20)

Όπου, q : ο αριθμός των μελών του πληθυσμού με εισόδημα μικρότερο της γραμμής φτώχειας

n : το μέγεθος του πληθυσμού.

Ακολουθώντας τη σχετική βιβλιογραφία, ο δείκτης (P) παραβιάζει τα αξιώματα της “συμμετρίας”, της “επικέντρωσης”, της “μεταβίβασης εισοδήματος”, και το “αξίωμα της ανεξαρτησίας από το μέγεθος του πληθυσμού”, αλλά παρ’ όλα αυτά χρησιμοποιείται διότι μας παρέχει μια άμεση και εύκολη παρουσίαση της έκτασης της φτώχειας που επικρατεί στον υπό εξέταση πληθυσμό, αλλά δεν μπορεί να διασαφηνίσει το πόσο φτωχοί είναι οι φτωχοί.

Ο δείκτης του Foster et al, (F), σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, ως δείκτης φτώχειας εντάσσεται στους αθροιστικούς αποσυνθετικούς δείκτες ανισότητας διότι μπορεί να εκφράσει τη συνολική ανισότητα ως άθροισμα της ανισότητας “μεταξύ πληθυσμιακών υποσυνόλων” και των σταθμικών ανισοτήτων “εντός των πληθυσμιακών υποσυνόλων”.

Η μαθηματική μορφή του δείκτη (F) δίνεται από τον τύπο:

$$F = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{z - X_i}{z} \right)^a$$

(21)

Όπου n : το μέγεθος του πληθυσμού

z : η γραμμή φτώχειας

X_i : μια μεταβλητή που λαμβάνει την τιμή z αν η δαπάνη (ή το εισόδημα) του μέλους i (ή του νοικοκυριού) είναι υψηλότερη της γραμμής φτώχειας, και τη δαπάνη του (ή το εισόδημα) αν είναι μικρότερη της γραμμής φτώχειας.

Όπως προαναφέραμε, ο δείκτης φτώχειας (P), δεν ικανοποιεί πλήρως τα αξιωματικά κριτήρια τα οποία αναφέρονται παραπάνω. Αντίθετα, ο δείκτης (F) ικανοποιεί το αξίωμα “της επικέντρωσης” για όλες τις τιμές του α , το αξίωμα “της μονοτονικότητας” για τιμές του α μεγαλύτερες του μηδενός (0), το αξίωμα “της μεταβίβασης μεταξύ των φτωχών” για τιμές του α μεγαλύτερες της μονάδας (1) και τέλος ικανοποιεί το αξίωμα “της ευαισθησίας των μεταβιβάσεων” για τιμές του α μεγαλύτερες του z .

Οι ιδιότητες αυτές ικανοποιούνται από τον F , για την εκτίμηση του οποίου στην παράμετρο «αποστροφής προς την φτώχεια», σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, δόθηκαν τιμές $\alpha=1$ και $\alpha=2$. Έτσι για $\alpha=1$ η τιμή του δείκτη (F) αντιπροσωπεύει το χάσμα της φτώχειας. Ως χάσμα φτώχειας ορίζεται η μέση απόσταση όλων των φτωχών από τη γραμμή φτώχειας ως ποσοστό της γραμμής αυτής. Όμως, καθώς αυξάνεται η τιμή της παραμέτρου α , ο δείκτης (F) δίνει μεγαλύτερη βαρύτητα στις σχετικά μεγαλύτερες αποστάσεις φτωχών από τη γραμμή φτώχειας και με τον τρόπο αυτό ενσωματώνει σχετικά μεγαλύτερη κοινωνική αποστροφή προς τις ακραίες καταστάσεις ένδειας και φτώχειας.

Ο δείκτης (P) και ο δείκτης (F) χαρακτηρίζονται “αθροιστικά διαχωρίσιμοι”, διότι έχουν τη δυνατότητα να διασπούν τη συνολική φτώχεια και επιτρέπουν την ποσοτικοποίηση της συμβολής κάθε πληθυσμιακής ομάδας ξεχωριστά στη διαμόρφωση του συνολικού επιπέδου φτώχειας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΠΤΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΔΙΑΝΟΜΗΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

Στο κεφάλαιο αυτό αναφερόμαστε σε κάποιους εναλλακτικούς τρόπους συλλογής στατιστικών δεδομένων που χρησιμοποιούνται για τη διερεύνηση και ανάλυση των φαινομένων ανισότητας και φτώχειας στη χώρα μας. Δηλαδή, περιγράφουμε εν συντομία οι Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ), οι έρευνες Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC) καθώς και οι Έρευνες Εργατικού Δυναμικού. Ιδιαίτερος λόγος γίνεται για τις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ), διότι η παρούσα μελέτη στηρίζεται πάνω στο στατιστικό υλικό της ΕΟΠ 2004/2005.

3.1 Γενικά χαρακτηριστικά των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ)

Οι έρευνες οικογενειακών προϋπολογισμών (ΕΟΠ), αποτελούν τις καταλληλότερες πηγές στατιστικών στοιχείων για τη διερεύνηση αρκετών κοινωνικών φαινομένων όπως είναι η οικονομική ανισότητα, η φτώχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός κ.ά. Αποτελούν τις μόνες έρευνες νοικοκυριών οι οποίες συλλέγουν ταυτόχρονα πληροφορίες σχετικά με τις καταναλωτικές δαπάνες είτε πραγματικές είτε τεκμαρτές (σε ανάλυση 900 περίπου διαφορετικών κωδικών / ειδών), τα εισοδήματα (σε ανάλυση 70 περίπου διαφορετικών πηγών προέλευσης), τις ανέσεις κατοικίας (είδος κατοικίας, τετραγωνικά, αριθμός δωματίων, έτος κατασκευής κ.ά), τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά (ύπαρξη ΙΧ αυτοκινήτου, οικιακών συσκευών, κ.λπ.) και τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των νοικοκυριών και των μελών τους είτε αφορούν επαγγελματική κατάσταση είτε δημογραφικά χαρακτηριστικά, κ.λπ.. Τα κύρια χαρακτηριστικά των ΕΟΠ αλλά και των άλλων ερευνών νοικοκυριών που ακολουθούν παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα Π.13. Η Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών μαζί με την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, καθώς και την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών αποτελούν τις τρεις

περισσότερο διαδεδομένες και περιεκτικές δειγματοληπτικές έρευνες νοικοκυριών που διεξάγονται στην Ελλάδα.

3.1.1 Ιστορικό της έρευνας

Η πρώτη Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) στην Ελλάδα διενεργήθηκε κατά τα έτη 1957/58, έχοντας διάρκεια ενός έτους. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στις αστικές περιοχές της χώρας, σε δείγμα 2.500 περίπου νοικοκυριών και απετέλεσε την πρώτη δειγματοληπτική έρευνα στην οποία εφαρμόστηκε δειγματοληψία πιθανοτήτων. Η έρευνα αυτή συνεχίστηκε τα επόμενα έτη και μέχρι το έτος 1972, αλλά μόνο σε δήμους άνω των 30.000 κατοίκων και σε μικρότερο δείγμα νοικοκυριών.

Τον Μάιο του έτους 1963 η ΕΣΥΕ, παράλληλα με την έρευνα στις αστικές περιοχές, διενήργησε ευρείας έκτασης έρευνα στις ημιαστικές και αγροτικές περιοχές της Χώρας, δηλαδή σε δήμους και κοινότητες με πληθυσμό κάτω των 10.000 κατοίκων. Η έρευνα αυτή, καθώς και κείνη των αστικών περιοχών, συνεχίστηκε και τα επόμενα έτη περιορισμένη όμως στο ¼ του μεγέθους δείγματος της αρχικής έρευνας (1963/64). Είχε διάρκεια ενός έτους, περιελάμβανε 3.755 νοικοκυριά των περιοχών αυτών και συνεχίστηκε μέχρι το έτος 1972.

Κατά τα έτη 1974, 1981/82, 1987/88, 1993/94 και 1998/99 πραγματοποιήθηκαν πέντε Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών, οι οποίες κάλυψαν όλες τις περιοχές της χώρας, σε δείγμα, περίπου, 7.500 νοικοκυριών για την πρώτη και 6.000 έως 6.800 νοικοκυριών για καθεμία από τις τέσσερις επόμενες, με διάρκεια ενός έτους.

Τα στατιστικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται στην παρούσα μελέτη, πηγάζουν από πρωτογενές αναλυτικό υλικό της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) του έτους 2004/2005. Η συγκεκριμένη ΕΟΠ, είναι η όγδοη κατά σειρά που διενεργήθηκε στην Ελλάδα σε δείγμα 6.555 νοικοκυριών από το σύνολο των νοικοκυριών όλων των περιοχών της Χώρας και διεξήχθη από το Φεβρουάριο 2004 έως τον Ιανουάριο του 2005.

Τα στοιχεία της έρευνας είναι πλήρως εναρμονισμένα με τα στοιχεία των ερευνών των Οικογενειακών Προϋπολογισμών των άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για την έρευνα χρησιμοποιήθηκε η νέα ταξινόμηση ειδών και υπηρεσιών (COICOP-HBS), που προτάθηκε στις χώρες μέλη από τη Eurostat (Household

Budget Surveys in the European Union, methodology and recommendations for harmonization, 2003).

3.1.2 Περιγραφή της έρευνας

3.1.2.α Αντικειμενικοί σκοποί

Οι έρευνες οικογενειακών προϋπολογισμών έχουν ως μέλημα (όπως και η ΕΟΠ 2004/2005 τα στοιχεία της οποίας μελετάμε στην παρούσα μελέτη), τη συγκέντρωση πληροφοριών για την αξία των αγορών και των απολαβών των νοικοκυριών (χρηματική ή σε είδος), καθώς και τη συγκέντρωση πληροφοριών για διάφορα χαρακτηριστικά των νοικοκυριών και των κατοικιών, με τους παρακάτω αντικειμενικούς σκοπούς²⁴:

- 1) Την αναθεώρηση του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή, που καταρτίζεται από την ΕΣΥΕ (έγινε υπολογισμός νέων συντελεστών σταθμίσεων).
- 2) Τη συμπλήρωση των διαθέσιμων στατιστικών στοιχείων για την εκτίμηση της συνολικής ιδιωτικής κατανάλωσης.
- 3) Τη μελέτη του ύψους και της διάρθρωσης των δαπανών των νοικοκυριών σε σχέση με το εισόδημά τους, καθώς και με άλλα οικονομικά, κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά αυτών.
- 4) Την ανάλυση των μεταβολών του επιπέδου διαβίωσης των νοικοκυριών σε σχέση με τις προηγούμενες έρευνες.
- 5) Τη μελέτη της σχέσης μεταξύ των αγορών και των σε είδος απολαβών των νοικοκυριών και επομένως, του βαθμού εκχρηματισμού της οικονομίας.
- 6) Τη μελέτη της οικονομικής επισφάλειας (φτώχειας) σε διάφορες κοινωνικό - οικονομικές κατηγορίες και ομάδες του πληθυσμού,
- 7) Τη μελέτη των αλλαγών στις διατροφικές συνήθειες των νοικοκυριών της χώρας.

Η ΕΣΥΕ αναθεωρεί σε τακτά χρονικά διαστήματα τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (Δ.Τ.Κ.), σύμφωνα με τον υπολογισμό και τα αποτελέσματα της πλέον πρόσφατης, κάθε φορά ΕΟΠ, μέσω του υπολογισμού νέων κάθε φορά συντελεστών

²⁴ ΕΣΥΕ "Οικογενειακοί Προϋπολογισμοί 2004 / 2005", Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος, Τμήμα Ειδικών Ερευνών Νοικοκυριών, Πειραιάς 2007

στάθμισης των διαφόρων κατηγοριών καταναλωτικής δαπάνης. Ακόμη, το στατιστικό υλικό των ΕΟΠ, δίνει τη δυνατότητα

- για την αξιοποίηση και την ενδεδειγμένη έρευνα της οικονομικής ανισότητας μεταξύ των κοινωνικοοικονομικών ομάδων του πληθυσμού,
- για την ανάλυση των διαχρονικών μεταβολών σε επίπεδο νοικοκυριού του επιπέδου διαβίωσης και των διαφόρων χαρακτηριστικών αυτών,
- την εκτίμηση του ύψους της συνολικής ιδιωτικής κατανάλωσης, κ.λπ.

Αυτές οι έρευνες προσπαθούν να συλλέξουν και να αναλύσουν πληροφορίες οι οποίες αναφέρονται στις καταναλωτικές δαπάνες (πραγματικές και τεκμαρτές), στα εισοδήματα, στις ανέσεις κατοικίας, στα διαρκή καταναλωτικά αγαθά και στα διάφορα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των νοικοκυριών και των μελών τους. Οι ΕΟΠ τα τελευταία χρόνια, καλύπτουν το σύνολο του πληθυσμού εξαιρώντας κάθε είδους συλλογική συμβίωση π.χ οικοτροφεία, νοσοκομεία, φυλακές, τα νοικοκυριά με περισσότερους από τρεις οικότροφους, καθώς και τα νοικοκυριά με μέλη ξένους υπηκόους που υπηρετούν σε ξένες διπλωματικές αποστολές.

3.1.2.β Περιγραφή σχεδιασμού και πραγματοποίηση της έρευνας

Η επιλογή του δείγματος πραγματοποιείται μέσω της μεθόδου της “πολυσταδιακής σωματοποιημένης δειγματοληψίας” με ενιαίο γενικό κλάσμα δειγματοληψίας 2/1000 (για την ΕΟΠ 1974 ήταν 3/1,000) και μονάδα έρευνας και ανάλυσης το νοικοκυριό. Σύμφωνα με το σχέδιο δειγματοληψίας που ακολουθείται, η κατοικία λαμβάνεται ως τελική μονάδα δειγματοληψίας. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, ερευνώνται όλα τα νοικοκυριά που κατά το χρόνο της έρευνας μένουν στις κατοικίες που έχουν επιλεγεί. Η συλλογή των πληροφοριών γίνεται με τη μέθοδο της “προσωπικής συνέντευξης” κατά την οποία οι ερευνήτριες - υπάλληλοι της ΕΣΥΕ, για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων επισκέπτονται τα επιλεγόμενα νοικοκυριά επί 7 συνεχείς ημέρες (από την ΕΟΠ 1993/94 και για όλες τις επόμενες επί 14 ημέρες). Όμως, αν η κατοικία που έχει επιλεγεί είναι κενή, δευτερεύουσα ή εξοχική, ή στις κατοικίες αυτές διαμένουν νοικοκυριά ξένων διπλωματικών νοικοκυριών εγκαταλείπεται. Επίσης, σε περίπτωση που σε μια κατοικία μένει νοικοκυριό με το οποίο η επικοινωνία δεν είναι εφικτή λόγω προσωρινής απουσίας, άρνησης συνεργασίας, ή για οποιοδήποτε άλλο λόγο, τότε η κατοικία αντικαθίσταται με την αμέσως επόμενη κατοικία.

Η επιλογή των κατοικιών στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη και στις πρωτεύουσες των νομών, όπου έχει προηγηθεί κατάρτιση καταλόγων κατοικιών, γίνεται από την ΕΣΥΕ βάσει του διαστήματος δειγματοληψίας και με τη βοήθεια ειδικού πίνακα επιλογής. Στις υπόλοιπες περιοχές η επιλογή των κατοικιών γίνεται από την ερευνήτρια κατά την πρώτη ημέρα της έρευνας. Δηλαδή, αρχικά η ερευνήτρια αφού εντοπίσει τη μονάδα επιφανείας, στη συνέχεια προχωρά στην απαρίθμηση όλων των κατοικιών της μονάδας, επιλέγοντας ταυτόχρονα ορισμένες από αυτές, με βάση το διάστημα δειγματοληψίας που έχει κάθε μονάδα και με τη βοήθεια ειδικού πίνακα επιλογής. Η εκτίμηση των διαστημάτων δειγματοληψίας πραγματοποιείται με βάση τον αριθμό των νοικοκυριών που έχει η κάθε μονάδα στην πλησιέστερη απογραφή πληθυσμού πριν από κάθε έρευνα, και με τρόπο ώστε η πιθανότητα επιλογής για κάθε νοικοκυριό να είναι ίση με το γενικό κλάσμα δειγματοληψίας.

3.1.2.γ Βασικές έννοιες και ορισμοί

Σύμφωνα με τη μέθοδο δειγματοληψίας που χρησιμοποιείται, την τελική μονάδα δειγματοληψίας αποτελεί η *κατοικία*. Κατοικία θεωρείται οποιοσδήποτε χώρος από την κατασκευή του χωριστός και ανεξάρτητος, που κτίστηκε ή μετατράπηκε για να καλύψει στεγαστικές ανάγκες ή ακόμα και αν δεν κατασκευάστηκε γι' αυτό το σκοπό, χρησιμοποιούνταν ως κύρια κατοικία κατά τη διάρκεια της έρευνας.

Κατοικίες θεωρούνται στην έρευνα :

- μία μονοκατοικία, ένα διαμέρισμα διπλοκατοικίας ή πολυκατοικίας,
- ένα κατοικούμενο δωμάτιο ή σειρά δωματίων όπου διέμενε ένα νοικοκυριό,
- μία αποθήκη, καλύβα, παράγκα, ένα τροχόσπιτο ή οποιοσδήποτε άλλος στεγασμένος χώρος που κατά τη διάρκεια της έρευνας χρησιμοποιούνταν ως κύρια κατοικία.

Όμως, κατοικίες δε θεωρούνται οι χώροι που κατασκευάστηκαν για κατοικία, αλλά κατά την περίοδο διενέργειας της έρευνας χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά για άλλους σκοπούς (*επαγγελματική στέγη*), π.χ. διαμερίσματα που χρησιμοποιούνταν ως εργαστήρια, ιατρεία κλπ.(ΕΣΥΕ ΕΟΠ 2004-2005, σελ. 6, 2007)

Το *νοικοκυριό*, αποτελεί μονάδα έρευνας και ανάλυσης των ΕΟΠ. Το κάθε νοικοκυριό αποτελείται από ένα ή περισσότερα μέλη. Μέλη του νοικοκυριού

θεωρούνται τα άτομα, συγγενικά ή μη, που διαμένουν και τρώνε κατά κανόνα μαζί, δηλαδή έχουν ως σημείο αναφοράς τις κοινές δαπάνες. Τα άτομα συγγενικά ή μη του νοικοκυριού τα οποία απουσιάζουν από για μεγάλο χρονικό διάστημα (π.χ σπουδές, στρατιώτες κλπ) δεν θεωρούνται ως μέλη του νοικοκυριού διότι είναι δύσκολη η λεπτομερής καταγραφή των προσωπικών δαπανών τους.(ΕΣΥΕ ΕΟΠ 2004-2005, σελ. 7 - 8, 2007). Για τους σκοπούς της έρευνας, ένα από τα μέλη κάθε νοικοκυριού, το οποίο αναγνωρίζεται από τα υπόλοιπα μέλη ως υπεύθυνος, θεωρείται *υπεύθυνος* αυτού, δηλαδή έχει την ευθύνη για τη λήψη των κυριότερων αποφάσεων που αφορούν τη γενική διαχείριση του νοικοκυριού. Ως υπεύθυνοι θεωρούνται:

- Στις περιπτώσεις όπου τα νοικοκυριά αποτελούνται από γονείς με παιδιά (άγαμα ή έγγαμα), υπεύθυνος θεωρείται ο πατέρας,

- Το μεγαλύτερο σε ηλικία εργαζόμενο μέλος είτε άνδρας είτε γυναίκα ή αν κανένας δεν εργάζεται, υπεύθυνος θεωρείται το μεγαλύτερο σε ηλικία μέλος του νοικοκυριού, ανεξάρτητα αν τα νοικοκυριά αποτελούνται από συγγενικά ή μη συγγενικά άτομα.

Ως πρόσωπο αναφοράς θεωρήθηκε:

- Ο υπεύθυνος του νοικοκυριού, εφόσον είναι εργαζόμενος ή είναι στη διαδικασία ευρέσεως εργασίας. Στην περίπτωση που δεν εργάζεται ούτε ψάχνει να βρει μία εργασία, για να θεωρείτο πρόσωπο αναφοράς θα πρέπει να μην υπάρχει άλλο άτομο “οικονομικά ενεργό” στο νοικοκυριό.

- Ο /η σύζυγος ή σύντροφος του υπευθύνου, εφόσον είναι εργαζόμενος ή είναι στη διαδικασία ευρέσεως εργασίας, εάν το πρόσωπο που δήλωνε υπεύθυνος του νοικοκυριού δεν ήταν οικονομικά ενεργό”.

- Το μεγαλύτερο σε ηλικία ενήλικο μέλος του νοικοκυριού που είναι “οικονομικά ενεργό”, αν ούτε ο/η σύζυγος/σύντροφος του υπεύθυνου δεν εντάσσεται στον “οικονομικά ενεργό” πληθυσμό.

- Ο υπεύθυνος του νοικοκυριού, εάν κανένα από τα μέλη του νοικοκυριού δεν ανήκει στον “οικονομικά ενεργό” πληθυσμό.

Τέλος ως οικονομικώς ενεργά μέλη θεωρούνται τα μέλη ηλικίας άνω των 14 ετών τα οποία κατά την προηγούμενη από την έναρξη της έρευνας εβδομάδα είχαν μια εργασία ή δεν είχαν αλλά αναζητούσαν (άνεργοι).

3.1.2.δ Πηγές στατιστικών στοιχείων

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω οι ΕΟΠ, ερευνούν, συλλέγουν και μελετούν στοιχεία τα οποία προέρχονται από δύο πολύ σημαντικές κατηγορίες πληροφοριών για τη διερεύνηση της ανισότητας: την κατηγορία των εισοδημάτων και την κατηγορία των καταναλωτικών δαπανών. Αυτό γίνεται με στόχο να επιτευχθεί η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αξιοπιστία των πληροφοριών που δίνονται μέσω των απαντήσεων.

Στις διάφορες Ε.Ο.Π., ως καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών θεωρείται η χρηματική αξία των αγαθών και υπηρεσιών που αποκτούν τα νοικοκυριά με οποιοδήποτε τρόπο, για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους ως καταναλωτικές μονάδες. Ως εξής, σε αυτήν την κατηγορία δεν συμπεριλαμβάνονται μόνο τα αγαθά και οι υπηρεσίες οι οποίες αγοράζονται ή πληρώνονται αλλά συμπεριλαμβάνονται και τ' αγαθά τα οποία αποκτώνται χωρίς να καταβάλλεται η αξία τους όπως είναι η γεωργική – κτηνοτροφική – αλιευτική παραγωγή του νοικοκυριού καθώς επίσης και οποιοδήποτε άλλο αγαθό το οποίο προέρχεται από οποιοδήποτε είδους επιχείρηση του νοικοκυριού. Σ' αυτό το είδος των δαπανών συγκαταλέγονται αγαθά όπως είναι τα τεκμαρτά ενοίκια των ιδιοκατοικουμένων ή δωρεάν παρεχόμενων κατοικιών, καθώς και τα αγαθά και οι υπηρεσίες που παίρνουν τα νοικοκυριά από τον εργοδότη με την μορφή αμοιβής σε είδος ή με αντιπραγματισμό (Μητράκος και Σαρρής 2003).

Όσον αφορά τη δεύτερη πηγή πληροφόρησης δηλαδή τα εισοδήματα, αυτά προσεγγίζουν το διαθέσιμο προσωπικό εισόδημα των ιδιωτών, στο οποίο συμπεριλαμβάνονται οι καθαρές αμοιβές των νοικοκυριών καθώς και οι μεταβιβάσεις του δημοσίου και των ιδιωτών προς τα αυτά. Δηλαδή στα εισοδήματα συμπεριλαμβάνονται οι μισθοί και τα ημερομίσθια που προέρχονται από την κύρια και δευτερεύουσα εργασία, οι αμοιβές από υπερωρίες ή υπερεργασία, τα εισοδήματα από επιχειρήσεις ή ελεύθερο επάγγελμα, τα εισοδήματα από γεωργία, από συντάξεις, κάθε είδους επιδόματα όπως τα δώρα γιορτών και επιδόματα άδειας, ενισχύσεις – αποζημιώσεις, τα εισοδήματα από ενοίκια είτε είναι τεκμαρτά είτε όχι, οι τόκοι και οι υποτροφίες επίσης τα κέρδη από τα τυχερά παιχνίδια, καθώς και η αξία των ειδών που απέκτησε ή κατανάλωσε το νοικοκυριό χωρίς πληρωμή, ως προϊόν ανταλλαγής ή πληρωμής από τρίτους. (Μητράκος και Σαρρής 2003).

Εκτός από τις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) οι οποίες διεξάγονται στη χώρα μας, υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι συλλογής δεδομένων με σκοπό τη διερεύνηση και μελέτη της ανισότητας και της φτώχειας στον ελληνικό χώρο. Τέτοιες έρευνες είναι η Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC)²⁵ και η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού . Κάποια από τα βασικά τους χαρακτηριστικά, περιγράφονται παρακάτω.

3.2 Η Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC)

Η έρευνα αυτή, αποτελεί μια επαναλαμβανόμενη δειγματοληπτική έρευνα στις χώρες- μέλη της ΕΕ, κατά την οποία συλλέγονται πληροφορίες από τα ίδια νοικοκυριά (περίπου 60.000 στις 15 χώρες της ΕΕ) και από άτομα του αρχικού δείγματος, (ανεξάρτητα αν τα άτομα αυτά μετακινήθηκαν ή όχι σε άλλο νοικοκυριό) σε διαφορετικές χρονικές στιγμές (“κύματα”). Η έρευνα καλύπτει δειγματοληπτικά όλα τα ιδιωτικά νοικοκυριά με συγχρονικό (cross sectional) και διαχρονικό (longitudinal) τρόπο, προβλέποντας την αντικατάσταση του ¼ των νοικοκυριών κάθε χρόνο. Η EU-SILC, φαίνεται να επιτυγχάνει υψηλό βαθμό συγκρισιμότητας των στοιχείων μεταξύ των διαφόρων χωρών της ΕΕ, αφού τόσο ο σχεδιασμός της έρευνας όσο ο οποίος είναι κοινός καθώς και η κατάρτιση των ερωτηματολογίων, πηγάζουν από τις οδηγίες της Eurostat, η οποία έχει την επίβλεψη της έρευνας.

Η έρευνα έχει ως κύριο στόχο τη μελέτη, σε ευρωπαϊκό αλλά και σε εθνικό επίπεδο, των συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών σε σχέση, κυρίως ως προς το εισόδημα τους. Η έρευνα πρόκειται να αποτελέσει την πηγή αναφοράς των συγκριτικών στατιστικών για την κατανομή του εισοδήματος και τον κοινωνικό αποκλεισμό σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα στοιχεία που συγκεντρώνονται αφορούν το χρηματικό εισόδημα όλων των μελών των νοικοκυριών από οποιαδήποτε πηγή και αν προέρχεται (με ιδιαίτερη έμφαση στις κοινωνικές παροχές), την απασχόληση και τις συνθήκες εργασίας τους, τις συνθήκες στέγασής τους, το επίπεδο εκπαίδευσης και την επαγγελματική τους κατάρτιση, την κατάσταση της υγείας τους και διάφορους άλλους κοινωνικούς δείκτες σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσής τους.

²⁵ European Union-Statistics on Income and Living Conditions

Το πλούσιο αυτό στατιστικό υλικό αποτελεί την συνέχεια των πρωτογενών ερευνών του Ευρωπαϊκού Πάνελ Νοικοκυριών (European Community Household Panel, βλ. Eurostat 1996a, 1996b, 1997) που ίσχυε για όλες τις χώρες της ΕΕ την περίοδο 1994-2001, ενώ η κατά την τελευταία δεκαετία, η ΕΣΥΕ έχει την ευθύνη της υλοποίησης της έρευνας.

Το υλικό που συλλέγεται από τις έρευνες αυτές, χρησιμοποιείται για τη διερεύνηση και τη μελέτη σχετικά με τις διαστάσεις, τη δομή, και τις εξελίξεις σε θέματα των οικονομικών ανισοτήτων, για ζητήματα που αφορούν τη φτώχεια όπως είναι τα χαρακτηριστικά των φτωχών, οι προσδιοριστικοί παράγοντες που επιδρούν στη φτώχεια, οι διαστάσεις αυτής, επίσης για θέματα κοινωνικού αποκλεισμού, κοινωνικής συνοχής. Κάποια άλλα πεδία εφαρμογής του υλικού είναι η μελέτη των ανισοτήτων που υπάρχουν στις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών, τη διάρθρωση της απασχόλησης, την εκτίμηση συναρτήσεων αμοιβών κλπ. Επιπλέον, το πρωτογενές υλικό μπορεί να αξιοποιηθεί στην ανάλυση της αποτελεσματικότητας των επιμέρους κοινωνικών παροχών και επιδομάτων και συνεπώς στη διαμόρφωση και στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής στη χώρα μας²⁶.

Η έρευνα EU-SILC είναι δειγματοληπτική και ακολουθεί τον σχεδιασμό *rotational integrated design*, που θεωρείται ο πλέον κατάλληλος για ενιαία συγχρονική και διαχρονική έρευνα. Η τελική δειγματοληπτική μονάδα είναι το νοικοκυριό. Οι μονάδες ανάλυσης είναι τα νοικοκυριά και τα μέλη τους. Η διαχρονική δομή του δείγματος είναι τέσσερα εναλλασσόμενα υποδείγματα (*panels*), καθένα από τα οποία είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού και έχουν διάρκεια τεσσάρων χρόνων. Για κάθε δύο διαδοχικά χρόνια υπάρχει μερική επικάλυψη (75%) των *panels*. Κάθε χρόνο ένα *panel* εγκαταλείπει το δείγμα και ένα νέο *panel* επιλέγεται. Το σχήμα εναλλαγής έχει αρχίσει από τον πρώτο χρόνο (2003). Για να υπάρξει πλήρες δείγμα τον πρώτο χρόνο της έρευνας, τα τέσσερα *panels* άρχισαν ταυτόχρονα. Για τη διαχρονική συνιστώσα της έρευνας, τα άτομα που επιλέχθηκαν αρχικά θα ερευνηθούν για περίοδο τεσσάρων χρόνων ίση με τη διάρκεια του κάθε *panel*.

²⁶ Για μια επισκόπηση των μελετών που αξιοποιούν το υλικό αυτό βλ. Θ. Μητράκος και Π. Τσακλόγλου (1998)

Το μέγεθος του δείγματος της έρευνας EU-SILC έχει προσδιοριστεί σε 8000 περίπου νοικοκυριά, ώστε να επιτευχθεί το ελάχιστο αποτελεσματικό μέγεθος δείγματος των 4750 για τη συγχρονική και 3500 νοικοκυριών για τη διαχρονική συνιστώσα της έρευνας αντίστοιχα, όπως ορίζει ο κανονισμός της Eurostat. Ο προσδιορισμός αυτού του δειγματικού μεγέθους στηρίχθηκε σε πρόβλεψη ποσοστού ανταπόκρισης τουλάχιστον 75% και τιμής design effect ίσης περίπου με 1,3. Η έρευνα EU-SILC βασίζεται σε δισταδιακή στρωματοποιημένη δειγματοληψία νοικοκυριών από πλαίσιο δειγματοληψίας, που έχει δημιουργηθεί με βάση τα στοιχεία της Απογραφής Πληθυσμού του 2001 και καλύπτει πλήρως τον πληθυσμό αναφοράς. Ειδικότερα, το δείγμα των ιδιωτικών νοικοκυριών επιλέγεται σε δύο στάδια. Στο πρώτο στάδιο ένα τυχαίο δείγμα μονάδων επιφάνειας (κατοικημένων γεωγραφικών περιοχών που περικλείονται από φυσικά ή τεχνητά όρια) επιλέγεται με συστηματική δειγματοληψία από κάθε τελικό στρώμα με πιθανότητα επιλογής της κάθε μονάδας, αναλογική του αριθμού ιδιωτικών νοικοκυριών που αυτή περιέχει. Στο δεύτερο στάδιο ένα συστηματικό τυχαίο δείγμα ιδιωτικών νοικοκυριών επιλέγεται, με δεδομένο δειγματοληπτικό κλάσμα, από το σύγχρονο πληθυσμό νοικοκυριών, βάσει προμέτρησης που γίνεται στο πεδίο, κάθε επιλεγμένης μονάδας επιφάνειας.

Ο σχεδιασμός της δειγματοληψίας περιλαμβάνει δύο επίπεδα στρωμάτωσης: Το πρώτο επίπεδο στρωμάτωσης είναι η *γεωγραφική στρωμάτωση*, η οποία στηρίζεται στη διαμέριση της χώρας στις Υπηρεσίες Περιφερειακής Ανάπτυξης (Υ.Π.Α.), που αντιστοιχούν στο Ευρωπαϊκό επίπεδο διαμέρισης NUTS II, ενώ τα δύο πολεοδομικά συγκροτήματα Αθήνας και Θεσσαλονίκης συγκροτούν χωριστά γεωγραφικά στρώματα. Το δεύτερο επίπεδο στρωμάτωσης, αντιστοιχεί στην *ταξινόμηση των οικισμών*, μέσα σε κάθε Υ.Π.Α. Η ταξινόμηση αυτών, γίνεται σε τέσσερις κατηγορίες αστικότητας ανάλογα με το μέγεθος του πληθυσμού τους. Η στρωμάτωση των δύο μεγάλων πολεοδομικών συγκροτημάτων έγινε κατά απογραφικές εποπτείες.

Καταλυτικός παράγοντας για την επιτυχία της έρευνας είναι ικανότητα του ερευνητή να προξενήσει ένα κλίμα εμπιστοσύνης και συνεργασίας μεταξύ αυτού και των μελών του νοικοκυριού, με σκοπό να επιτύχει το μέγιστο δυνατό βαθμό ακρίβειας των συλλεχθέντων, από το νοικοκυριό, πληροφοριών. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων είναι η μέθοδος PAPI, και μέθοδος CATI η οποία αφορά όσους καταχωρούσαν τις πληροφορίες της έρευνας σε φορητούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Η τεχνική της συμπλήρωσης των

ερωτηματολογίων ήταν η Face to Face, δηλαδή η επικοινωνία με κάθε ερευνώμενο. Σε περιπτώσεις προσωρινής απουσίας των μελών του νοικοκυριού, η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων γινόταν, κατ' εξαίρεση, δι' αντιπροσώπου.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι κάθε χρόνο η EU-SILC συνοδεύεται από ειδικές έρευνες επικεντρωμένου στόχου όπως είναι η ανάπτυξη και διενέργεια modules με επικεντρωμένο στόχο. Τέτοιες είναι η έρευνα για τη διαγενεακή μεταβίβαση της φτώχειας που έλαβε χώρα το 2005, η έρευνα για την πολιτιστική και κοινωνική συμμετοχή η οποία πραγματοποιήθηκε το 2006, καθώς και η έρευνα για την καταλληλότητα της στέγης το 2007 και η έρευνα για την υπερχρέωση και την οικονομική επιβάρυνση των νοικοκυριών (2008).

3.3 Η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ)

Όπως και οι δύο προαναφερόμενες έρευνες, έτσι και η έρευνα Εργατικού Δυναμικού διενεργείται δειγματοληπτικά από την ΕΣΥΕ σε τριμηνιαίο επίπεδο από το 1998 ενώ παλαιότερα διενεργούνταν μόνο κατά το β' τρίμηνο κάθε έτους. Η έρευνα Εργατικού Δυναμικού, έχει ως βασικό σκοπό τη συγκέντρωση σε μεγάλο βαθμό αναλυτικών στοιχείων απασχόλησης και ανεργίας των μελών των νοικοκυριών ηλικίας από 15 ετών και άνω. Συγκεκριμένα μέσω της έρευνας επιδιώκεται:

i) Η αναλυτική καταγραφή της κατάστασης απασχόλησης του πληθυσμού των μελών του νοικοκυριού ηλικίας από 15 ετών και άνω σε συνδυασμό πάντα με το φύλο, την ηλικία και το επίπεδο εκπαίδευσης τόσο στο σύνολο της χώρας όσο και κατά περιφέρειες.

ii) Η μελέτη της διάρθρωσης του εργατικού δυναμικού (απασχολούμενοι, άνεργοι) κατά κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, κατά ομάδες ατομικών επαγγελμάτων, σύμφωνα με τη θέση στο επάγγελμα, τις ώρες εργασίας κ.λ.π.

iii) Η παρακολούθηση της χρονικής διάρκειας της ανεργίας, σε συνδυασμό με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, την περιοχή και ορισμένα χαρακτηριστικά που αφορούν την τελευταία εργασία των ατόμων όπως είναι ο κλάδος οικονομικής δραστηριότητας και η ομάδα ατομικών επαγγελμάτων.

iv) Η μελέτη της κατάστασης που επικρατούσε στην απασχόληση των μελών του νοικοκυριού ένα χρόνο πριν, η μελέτη της ύπαρξης ή μη δεύτερης εργασίας για τους απασχολούμενους κ.λ.π.

Σχετικά με το σχεδιασμό της έρευνας, η μονάδα επιφάνειας είναι ένα σύνολο γειτονικών κτιρίων, μέσα στα οποία βρίσκονται οι κατοικίες που θα ερευνηθούν. Μια μονάδα επιφάνειας μπορεί να είναι ένα ή περισσότερα οικοδομικά τετράγωνα και συνήθως περιλαμβάνει τουλάχιστον 80 κατοικούμενες κατοικίες. Οι κατοικίες της κάθε μονάδας επιφάνειας επιμερίζονται σε τρία υποσύνολα, δηλαδή το δείγμα δ1, το δείγμα δ2 και το δείγμα δ3. Τα νοικοκυριά που ανήκουν στο δείγμα της έρευνας δ1, δ2, ή δ3, ερευνώνται επί έξι διαδοχικά τρίμηνα. Αφού συμπληρωθούν έξι επισκέψεις στα νοικοκυριά μιας μονάδας επιφάνειας, δηλαδή κατόπιν ενάμισι χρόνου, τότε το δείγμα για τη συγκεκριμένη μονάδα αλλάζει συνολικά, δηλαδή, αν μέχρι στιγμής ερευνώνται οι κατοικίες του δείγματος δ1, τότε αρχίζουν στη συνέχεια να ερευνώνται οι κατοικίες του δείγματος δ2. Όταν πλέον οι κατοικίες του δείγματος δ3 ερευνηθούν επί έξι φορές τότε γίνεται νέα επιλογή μονάδας επιφάνειας και καινούργιος κατάλογος.

Εφόσον η έρευνα διεξάγεται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους είναι πιθανό ο ερευνητής να εντοπίσει κατά τους θερινούς μήνες κυρίως, κάποιες κατοικίες, οι οποίες είναι χαρακτηρισμένες ως κενές ή δευτερεύουσες, να κατοικούνται από νοικοκυριά. Σε τέτοιου είδους περιπτώσεις τα νοικοκυριά αυτά λαμβάνουν μέρος στην έρευνα. Μια κατοικία θεωρείται δευτερεύουσα ακόμα και σε περιπτώσεις που το νοικοκυριό μένει σε αυτή και τους έξι θερινούς μήνες. Συνεπώς, η έρευνα έχει ως αρχή να μη συμπληρώνεται δελτίο της έρευνας για τις κατοικίες που είναι κενές, δευτερεύουσες, εξοχικές ή αποτελούν επαγγελματική στέγη κλπ. Η ίδια αρχή ισχύει και για κατοικίες, τα νοικοκυριά των οποίων διαμένουν εντός αυτών, δεν καθίσταται δυνατό να συνεργαστούν είτε με τους σκοπούς της έρευνας είτε με το προσωπικό, καθώς και για τα νοικοκυριά με μέλη ξένων διπλωματικών αποστολών. Υπογραμμίζεται ότι, οι κατοικίες αυτές δεν αντικαθίστανται.

Το μέγεθος του δείγματος της τελευταίας έρευνας Εργατικού Δυναμικού υπολογίστηκε λαμβάνοντας υπόψη τα δειγματοληπτικά σφάλματα (συντελεστής μεταβλητικότητας) της ΕΕΔ από το 1998 και μετά και τα αποτελέσματα της απογραφής πληθυσμού του 2001. Αρχικά προσδιορίστηκαν τα τυπικά σφάλματα (συντελεστές μεταβλητικότητας - CV) των εκτιμήσεων της έρευνας όπως προκύπτουν

από την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων στο διάστημα 1998-2003, για μεγέθη ίσα με το 5% του ενεργού πληθυσμού κάθε περιοχής. Ακολουθώντας με βάση την υπόθεση ότι τα αναμενόμενα τυπικά σφάλματα των εκτιμήσεων της νέας έρευνας θα ήταν ανάλογα με τα τυπικά σφάλματα της προηγούμενης, αφού διατηρήθηκε ο ίδιος σχεδιασμός με την προηγούμενη έρευνα, εκτιμήθηκαν τα μεγέθη του δείγματος σε κάθε περιφέρεια, ώστε να εξασφαλιστεί ότι τα τυπικά σφάλματα της έρευνας θα βρίσκονται μέσα στα όρια που ο κανονισμός της Eurostat επιτρέπει (CV μικρότερο του 8%). Τέλος, για τον υπολογισμό του μεγέθους του δείγματος ελήφθη υπόψη και το ποσοστό αρνήσεων σε κάθε περιφέρεια αφού οι μη απαντήσεις θα μειώσουν το τελικό μέγεθος δείγματος, λόγω μη αντικαταστάσεων των νοικοκυριών σε περίπτωση άρνησης ή απουσίας τους. Αξίζει τέλος να σημειωθεί, ότι η έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) κάθε χρόνο συνοδεύεται από ειδικές επικεντρωμένου στόχου έρευνες (ανάπτυξη και διενέργεια modules με επικεντρωμένο στόχο). Τέτοιες έρευνες είναι η έρευνα που αφορούσε την φροντίδα παιδιών και ηλικιωμένων (2005), τη μετάβαση από την απασχόληση στη σύνταξη (2006), τα εργατικά ατυχήματα και τις συνθήκες υγείας στο χώρο εργασίας (2007), και η έρευνα για την απασχόληση των μεταναστών που πραγματοποιήθηκε το έτος 2008.

3.4 Η Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2004/2005

3.4.1 Πραγματοποίηση της έρευνας

3.4.1.α Μέθοδος δειγματοληψίας, μέγεθος δείγματος και κάλυψη

Στην συγκεκριμένη ΕΟΠ (2004/2005), εφαρμόζεται η μέθοδος της δισταδιακής στρωματοποιημένης τυχαίας δειγματοληψίας με πρωτογενή μονάδα έρευνας την επιφάνεια (ένα ή περισσότερα οικοδομικά τετράγωνα) και δευτερογενή μονάδα την κατοικία και μονάδα ανάλυσης το νοικοκυριό. Στην συγκεκριμένη Ε.Ο.Π. 2004/2005, το μέγεθος του δείγματος των ερευνηθέντων νοικοκυριών ήταν 1,64/1000 του συνόλου των νοικοκυριών της χώρας για ολόκληρο το έτος και ανερχόταν σε 6.555 νοικοκυριά από το σύνολο των νοικοκυριών όλων των περιοχών της Χώρας. Η περίοδος στην οποία διεξήχθη, κάλυπτε το Φεβρουάριο του 2004 έως τον Ιανουάριο του 2005.

3.4.1.β Στρωματοποίηση του πληθυσμού

Ως πρώτο κριτήριο στρωματοποίησης του ερευνώμενου πληθυσμού ορίστηκε η γεωγραφική διαίρεση της χώρας. Ως μείζονα στρώματα χρησιμοποιήθηκαν οι 13 περιφέρειες (NUTS II), η Περιφέρεια Πρωτεύουσας και το Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης. Κατά το δεύτερο κριτήριο στρωματοποίησης σε κάθε περιφέρεια (NUTS II), οι Δήμοι / Κοινότητες στρωματοποιήθηκαν κατά βαθμό αστικότητας ως εξής:

- Δήμοι με πληθυσμό 30.000 κατοίκους και άνω
- Δήμοι με πληθυσμό 5.000-29.999 κατοίκους
- Δήμοι / Κοινότητες με πληθυσμό 1.000-4.999 κατοίκους
- Κοινότητες με πληθυσμό 1-999 κατοίκους.

Οι Δήμοι της Περιφέρειας Πρωτεύουσας και του Πολεοδομικού Συγκροτήματος Θεσσαλονίκης χωρίστηκαν σε 31 και 9 στρώματα, αντίστοιχα.

Από την εφαρμογή των δύο κριτηρίων στρωματοποίησης του πληθυσμού, προέκυψαν 90 τελικά στρώματα.

Πίνακας 3.1 :Σύνολο ερευνηθέντων νοικοκυριών κατά περιφέρεια

Περιφέρειες	Ερευνηθέντα νοικοκυριά
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	355
Κεντρική Μακεδονία	1.182
Δυτική Μακεδονία	177
Ήπειρος	205
Θεσσαλία	330
Ιόνιοι Νήσοι	120
Δυτική Ελλάδα	346
Στερεά Ελλάδα	232
Αττική	2.620
Πελοπόννησος	326
Βόρειο Αιγαίο	134
Νότιο Αιγαίο	178
Κρήτη	350
Σύνολο	6.555

Πηγή: ΕΣΥΕ, στοιχεία ΕΟΠ 2004/2005.

3.4.1.γ Η επιλογή του δείγματος

Το δείγμα των ιδιωτικών νοικοκυριών επιλέχθηκε σε δύο στάδια, ως ακολούθως:

Στο πρώτο στάδιο ένα τυχαίο δείγμα μονάδων επιφανείας (κατοικημένων γεωγραφικών περιοχών που περικλείονται από φυσικά ή τεχνητά όρια) επιλέχθηκε με συστηματική δειγματοληψία από κάθε τελικό στρώμα με πιθανότητα επιλογής της κάθε μονάδας επιφανείας, αναλογική του αριθμού των ιδιωτικών νοικοκυριών που αυτή περιέχει (αριθμός νοικοκυριών κατά την τελευταία απογραφή).

Στο δεύτερο στάδιο επιλέχθηκε ένα συστηματικό τυχαίο δείγμα ιδιωτικών νοικοκυριών, το οποίο έγινε από τον ενημερωμένο κατάλογο νοικοκυριών (πλαίσιο δειγματοληψίας), με βάση το διάστημα δειγματοληψίας της μονάδας επιφανείας με δεδομένο δειγματοληπτικό κλάσμα, από το σύγχρονο πληθυσμό νοικοκυριών. Στην

πραγματικότητα, στο δεύτερο στάδιο επιλέγεται δείγμα κατοικιών. Όμως, παρόλο που στις περισσότερες περιπτώσεις υπάρχει μια προς μια αντιστοίχιση μεταξύ νοικοκυριού και κατοικίας, εάν η επιλεγείσα κατοικία αποτελείται από περισσότερα του ενός νοικοκυριά, τότε ερευνώνται όλα τα νοικοκυριά.²⁷

Ο συνολικός αριθμός των πρωτογενών μονάδων του δείγματος ανέρχεται στις 1.056 μονάδες. Το δείγμα των πρωτογενών μονάδων (επιφανειών) ισοκατανεμήθηκε μέσα στο έτος, ώστε να επιλεγούν 4 ισοδύναμα, ανεξάρτητα μεταξύ τους δείγματα, που αντιστοιχούν στα 4 τρίμηνα της έρευνας. Όπως προαναφέρθηκε, ο συνολικός αριθμός των Δήμων και των Κοινοτήτων που ανήκουν στις επιλεγείσες μονάδες επιφάνειας ανήλθε σε 397 και οι οικισμοί σε 480.

Τέλος, αφού γίνει και η επιλογή των κατοικιών, πραγματοποιείται η έρευνα στα νοικοκυριά που διαμένουν σε αυτές τις κατοικίες κατά το χρόνο διενέργειας της έρευνας, τα οποία αποτελούν και τις τελικές μονάδες έρευνας. Οι κατοικίες που βρέθηκαν κενές και οι δευτερεύουσες ή εξοχικές κατοικίες δεν ερευνήθηκαν. Οι κατοικίες στις οποίες διέμεναν νοικοκυριά με τα οποία η επικοινωνία του ερευνητή δεν έγινε δυνατή, λόγω προσωρινής απουσίας κλπ, αντικαταστάθηκαν με τις αμέσως επόμενες κατοικίες. Επίσης, αντικαταστάθηκαν οι κατοικίες των οποίων τα νοικοκυριά αρνήθηκαν να συνεργαστούν.

3.4.1.δ Το ερωτηματολόγιο της έρευνας

Για το σχεδιασμό του ερωτηματολογίου λαμβάνονται υπόψη τα αντίστοιχα ερωτηματολόγια των προηγούμενων ερευνών, αφού προσαρμόζονται στα δεδομένα της νέας έρευνας, καθώς και σε ανάλογα διεθνή πρότυπα (εναρμόνιση με τις Χώρες της Ε.Ε. κλπ).

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από τα παρακάτω τρία βασικά έντυπα:

- α) Ερωτηματολόγιο νοικοκυριού (μητρώο, στοιχεία κατοικίας, δαπάνες κλπ.)
- β) Ερωτηματολόγιο μέλους ηλικίας 14 ετών και άνω (προσωπικές δαπάνες, απασχόληση, εισόδημα)
- γ) Ερωτηματολόγιο μέλους ηλικίας κάτω των 14 ετών (προσωπικές δαπάνες)

²⁷ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. “Οικογενειακοί Προϋπολογισμοί 2004 / 2005”, Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος, Τμήμα Ειδικών Ερευνών Νοικοκυριών, Πειραιάς 2007, σελ 14 -18.

3.4.1.ε Η επεξεργασία των δεδομένων

Οι ερευνητές σε όλες τις φάσεις της εργασίας βρίσκονται υπό τη συνεχή εποπτεία και επίβλεψη των πλέον έμπειρων υπαλλήλων του αρμόδιου Τμήματος της ΕΣΥΕ που ευθύνεται για τη διεξαγωγή της έρευνας.

Τα ερωτηματολόγια ελέγχονται σε δύο φάσεις ως προς την πληρότητα και τη λογική συνέπεια των πληροφοριών που συλλέχθησαν, αλλά και ως προς την ορθότητα της καταχώρησής τους.

Οι υπάλληλοι που ήταν επιφορτισμένοι με τον έλεγχο των ερωτηματολογίων σύμφωνα με τις οδηγίες προς τους ερευνητές, αλλά και με άλλα αντικειμενικά δεδομένα, συσχέτισαν τα στοιχεία των ερωτηματολογίων τόσο μεταξύ τους, όσο και προς τα στοιχεία ερωτηματολογίων άλλων νοικοκυριών της ίδιας περιοχής, με σκοπό να εξακριβωθεί η ορθότητα των καταχωρημένων απαντήσεων. Οι διορθώσεις των λαθών καθώς και οι διευκρινίσεις τυχόν ασαφών απαντήσεων γίνεται σε συνεργασία με τον ερευνητή ή με το ερευνώμενο νοικοκυριό. Στη συνέχεια, τα στοιχεία των ερωτηματολογίων μεταφέρονται σε μαγνητικά μέσα καταγραφής και ακλουθεί ο μηχανογραφικός έλεγχός τους και μέσω των κατάλληλων προγραμμάτων καταρτίζονται πλέον οι πίνακες αποτελεσμάτων της έρευνας.

Όπως γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω για την ομαλή περάτωση μιας έρευνας τέτοιας σημασίας, επιβάλλεται η ύπαρξη απόλυτης οργάνωσης με άριστα καταρτισμένο και εκπαιδευμένο προσωπικό το οποίο είναι υπάλληλοι τις ΕΣΥΕ. Το προσωπικό που χρησιμοποιείται για τη διενέργεια των ΕΟΠ, επιμερίζεται ως εξής²⁸:

- α . Προσωπικό σχεδιασμού, οργάνωσης και εποπτείας της έρευνας
- β . Προσωπικό συλλογής πληροφοριών (ερευνητές) και
- γ . Προσωπικό ελέγχου και κωδικογράφησης των δεδομένων

²⁸Μεταπτυχιακή εργασία «Η ανισοκατανομή του εισοδήματος των αγροτικών νοικοκυριών» της Κορλού Ευτυχία του Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου», Αθήνα, 2007

3.4.1.στ Η αξιοπιστία των αποτελεσμάτων και της έρευνας

Τα αποτελέσματα της έρευνας υπόκεινται σε δειγματοληπτικά και μη δειγματοληπτικά σφάλματα.

Τα δειγματοληπτικά σφάλματα οφείλονται στο γεγονός ότι οι πληροφορίες συγκεντρώθηκαν από δείγμα νοικοκυριών και όχι από το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας.

Τα μη δειγματοληπτικά σφάλματα προέρχονται, κυρίως, από τους παρακάτω λόγους:

➤ Από το γεγονός ότι σε έρευνες όπως, η έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, τα νοικοκυριά δεν παρέχουν πάντοτε πλήρεις και ακριβείς πληροφορίες και ιδιαίτερα για τις προσωπικού χαρακτήρα δαπάνες,

➤ Από τα σφάλματα μνήμης, προκειμένου για δαπάνες μικρής συχνότητας εμφάνισης, που καταγράφονταν με τη μέθοδο της αναδρομικότητας, δηλαδή τα νοικοκυριά έδιναν πληροφορίες για δαπάνες που αυτά είχαν πραγματοποιήσει σε προηγούμενες της έρευνας χρονικές περιόδους,

➤ Από το γεγονός ότι στην Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών τα νοικοκυριά ενημερώνονται, πριν τη διενέργεια της έρευνας, για την καταγραφή των καθημερινών τους δαπανών, με αποτέλεσμα πολλές φορές να αλλάζουν τις καταναλωτικές τους συνήθειες, κατά τη διάρκεια της έρευνας. Αν και η εκτίμηση του βαθμού της μεταβολής αυτής, δεν είναι δυνατή, είναι όμως γνωστό, από τα αποτελέσματα ειδικών μελετών, ότι το επίπεδο των δαπανών που δηλώνονται είναι υψηλότερο τις πρώτες ημέρες της έρευνας και μειώνονται προοδευτικά με το πέρασμα των ημερών.

Όμως τα παραπάνω μη δειγματοληπτικά σφάλματα, περιορίστηκαν σε παραδεκτά όρια διότι σε όλα τα στάδια διενέργειας της έρευνας είχαν ληφθεί τα απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό στο ελάχιστο των σφαλμάτων αυτών, παρόλο που για ορισμένα είδη δαπανών υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις, ότι είναι σημαντικά υποεκτιμημένες και αυτό οφείλεται, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, στην παροχή λιγότερο αξιόπιστων πληροφοριών, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για δαπάνες προσωπικού χαρακτήρα.

Παρά την ύπαρξη μη δειγματοληπτικών σφαλμάτων οι εκτιμήσεις των στατιστικών μεγεθών της έρευνας δύνανται να γίνουν αποδεκτές για τους παρακάτω λόγους:

α) Τα μη δειγματοληπτικά σφάλματα είναι μικρά και ως εκ τούτου προκαλούν μικρή μόνο αύξηση του συντελεστή μεταβατικότητας των εκτιμημένων μεγεθών της έρευνας στο σύνολο της χώρας.

β) Τα μη δειγματοληπτικά σφάλματα δεν επιδρούν στα αποτελέσματα της έρευνας. Σε οποιοδήποτε επίπεδο αστικότητας.

γ) Τα μη δειγματοληπτικά σφάλματα δε μεταβάλλουν το ποσοστό του μέσου όρου κάθε είδους δαπάνης που πραγματοποιείται από τα νοικοκυριά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζεται η ανάλυση των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την επεξεργασία των στοιχείων της έρευνας, αναφορικά με ορισμένα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού. Πρέπει να αναφερθεί ότι με βάση τη στάθμιση του δείγματος τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται αντιστοιχούν στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας.

4.1 Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των νοικοκυριών.

4.1.1 Η διάκριση των νοικοκυριών

Για τους σκοπούς της ανάλυσης και με βάση το διαθέσιμο στατιστικό υλικό, τα νοικοκυριά διακρίθηκαν σε 3 μεγάλες κατηγορίες:

- σε αγροτικά νοικοκυριά
- σε νοικοκυριά που ο αρχηγός είναι συνταξιούχος του ΟΓΑ
- σε λοιπά (μη αγροτικά) νοικοκυριά.

Η διάκριση των νοικοκυριών έγινε βάση την κύρια απασχόληση που δήλωνε ο αρχηγός του νοικοκυριού, οπότε στην περίπτωση που κάποιος αρχηγός νοικοκυριού δήλωνε στη έρευνα κατά κύριο επάγγελμα αγρότης τότε το νοικοκυριό αυτό εντάσσεται στην πρώτη κατηγορία (αγροτικά νοικοκυριά). Αν ο αρχηγός του νοικοκυριού δήλωνε ότι είναι συνταξιούχος του ΟΓΑ τότε το νοικοκυριό αυτού εντάσσεται στην δεύτερη κατηγορία, ενώ στην περίπτωση όπου οι αρχηγοί του νοικοκυριού δήλωναν ως κύρια απασχόληση διαφορετικό επάγγελμα απ' αυτό του γεωργού, τα νοικοκυριά αυτά εντάσσονται στην κατηγορία των λοιπών νοικοκυριών. Επιπρόσθετα, για τους σκοπούς της δικής μας ανάλυσης, η κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών διακρίθηκε σε τρεις υποκατηγορίες, ανάλογα με την ηλικία του αρχηγού του νοικοκυριού. Έτσι στην πρώτη επί μέρους ομάδα συγκαταλέγονται τα νοικοκυριά των οποίων ο αρχηγός έχει ηλικία μικρότερη των σαράντα ετών, στη δεύτερη τα νοικοκυριά που η ηλικία του αρχηγού είναι ανάμεσα στα 40 έως 55 έτη και τέλος

στην τρίτη ομάδα εντάσσονται τα νοικοκυριά που ο αρχηγός τους έχει ηλικία μεγαλύτερη των 55 ετών και φθάνει μέχρι τα 65 έτη.

4.1.2 Η πληθυσμιακή και περιφερειακή και κατανομή των νοικοκυριών.

Στην παράγραφο αυτή παρουσιάζονται τα πληθυσμιακά δεδομένα καθώς και η ποσοστιαία διάρθρωση κάθε κατηγορίας νοικοκυριών στο σύνολο της χώρας καθώς και στο σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών, όπως αποτυπώνονται στον πίνακα 4.1. Παρατηρούμαι ότι σε σύνολο περίπου τεσσάρων εκατ. νοικοκυριών τα αγροτικά νοικοκυριά φθάνουν τις 217,7 χιλιάδες ή σε ποσοστό 5,5%. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα παραπάνω πληθυσμιακά μεγέθη αναφέρονται στο έτος 2005 όπου και πραγματοποιήθηκε η δειγματοληπτική έρευνα.

Μέσα στα αγροτικά νοικοκυριά, μόνον 12 στα 100 είναι τα νοικοκυριά που ο αρχηγός έχει ηλικία μικρότερη των 40 ετών ενώ αντίθετα 45 νοικοκυριά στα 100 είναι νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας μεγαλύτερης των 55 ετών. Με βάση αυτά τα δεδομένα μπορούμε να θεωρήσουμε ως μια πρώτη ένδειξη ότι ο πληθυσμός των αγροτικών νοικοκυριών είναι ένας πληθυσμιακά γερασμένος πληθυσμός. Αυτό επιβεβαιώνεται αν λάβουμε υπόψη τον αριθμό των νοικοκυριών που ο αρχηγός τους είναι συνταξιούχος του ΟΓΑ όπου ο πληθυσμός αυτός (383,7 χιλιάδες) είναι συγκριτικά μεγαλύτερος έναντι του πληθυσμού των αγροτικών νοικοκυριών που ο αρχηγός τους εργάζεται. Με βάση τα παραπάνω, στα επόμενα χρόνια, αναμένεται ότι η αναλογία εργαζόμενων και συνταξιούχων να επιδεινωθεί ακόμα περισσότερο και θα αντιστοιχούν περισσότεροι συνταξιούχοι ανά εργαζόμενο στον αγροτικό τομέα με αποτέλεσμα η συμβολή των κινήτρων και των προγραμμάτων νέων αγροτών να τίθεται υπό αμφισβήτηση.

Πίνακας 4.1: Πλήθος νοικοκυριών και (%) διάρθρωση ανά κατηγορία νοικοκυριού.

Διάκριση νοικοκυριών	Αριθμός Νοικοκυριών	% διάρθρωση στο σύνολο της χώρας	% διάρθρωση στο σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών
1. <i>αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό αγρότη ηλικίας μικρότερης των 40 ετών</i>	26.827	0,7	12,3
2. <i>αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό αγρότη ηλικίας 40 έως 55 ετών</i>	92.171	2,3	42,3
3. <i>αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό αγρότη ηλικίας 55 έως 65 ετών</i>	98.700	2,5	45,3
Σύνολο Αγροτικών Νοικοκυριών	217.698	5,5	100,0
4. <i>Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ</i>	383.758	9,6	/
5. <i>Λοιπά (Μη Αγροτικά) νοικοκυριά</i>	3.391.509	84,9	
Σύνολο Νοικοκυριών Χώρας	3.992.964	100,0	

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Στον πίνακα 4.2, παρουσιάζεται η κατανομή των διάφορων κατηγοριών των νοικοκυριών μέσα στις 13 περιφέρειες της χώρας. Τα στοιχεία δείχνουν την χαμηλή συμμετοχή των νέων αγροτικών νοικοκυριών μέσα σε κάθε περιφέρεια αφού μόλις σε 7 από αυτές η συμμετοχή είναι μεγαλύτερη της μίας ποσοστιαίας μονάδας. Τα νοικοκυριά με αρχηγό μεσαίας ηλικίας συμμετέχουν και αυτά σε χαμηλά ποσοστά στη σύνθεση των νοικοκυριών ανά περιφέρεια καταγράφοντας το υψηλότερο ποσοστό στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, προσεγγίζοντας το 6%. Σε παρόμοια επίπεδα με την προηγούμενη ομάδα κυμαίνονται τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό άνω των 55 ετών σημειώνοντας τα υψηλότερα ποσοστά στις περιφέρειες Θεσσαλίας και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης με 6% περίπου και ακολουθούν οι περιφέρειες της Λοιπής Στερεάς Ελλάδας και της Κρήτης (5,2%). Αξίζει να αναφερθεί ότι για τις τρεις ομάδες αγροτικών νοικοκυριών, τα χαμηλότερα ποσοστά συμμετοχής αυτών των νοικοκυριών στο σύνολο, καταγράφονται για την περιφέρεια Αττικής και Νοτίου Αιγαίου αφού ο πληθυσμός τους στη συντριπτική του πλειοψηφία ασχολείται με δραστηριότητες του

δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα. Σε παρόμοια συμπεράσματα γι' αυτές τις δυο περιφέρειες, καταλήγουμε αναλύοντας τα ποσοστά των νοικοκυριών που ο αρχηγός τους είναι συνταξιούχος του ΟΓΑ. Αντίθετα, οι πιο γερασμένες περιφέρειες, όσον αφορά τον αγροτικό πληθυσμό, σύμφωνα με την κατανομή της παραπάνω κατηγορίας νοικοκυριών, χαρακτηρίζονται οι περιφέρειες Πελοποννήσου και Ηπείρου και ακολουθούν οι περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας, Δυτικής Ελλάδας και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Πίνακας 4.2: Διάρθρωση (%) των νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης εντός των περιφερειών.

ΥΠΑ	Αγροτικά Νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών			
Αν. Μακεδονία Θράκη	1,65	5,55	5,59	15,11	72,10	100,0
Κεντρική Μακεδονία	1,16	2,91	2,33	11,36	82,24	100,0
Δυτική Μακεδονία	0,88	1,03	4,34	19,15	74,60	100,0
Ήπειρος	0,00	1,86	2,45	22,00	73,69	100,0
Θεσσαλία	1,06	3,81	6,00	11,75	77,38	100,0
Ιόνια Νησιά	0,00	4,50	1,92	13,78	79,81	100,0
Δυτική Ελλάδα	1,25	5,93	3,93	18,64	70,26	100,0
Λ. Στερεά Ελλάδα	0,69	3,04	5,18	14,80	76,28	100,0
Αττική	0,08	0,36	0,33	1,72	97,51	100,0
Πελοπόννησος	1,17	4,05	4,77	24,77	65,24	100,0
Βόρειο Αιγαίο	1,31	2,79	0,58	14,85	80,47	100,0
Νότιο Αιγαίο	1,21	1,58	2,72	5,25	89,24	100,0
Κρήτη	0,91	3,87	5,22	14,11	75,90	100,0
Σύνολο	0,7	2,3	2,5	9,6	84,9	100,0

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών(2005), ΕΣΥΕ.

Σύμφωνα με τον πίνακα 4.3, το 28,76% των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας μικρότερης των 40 ετών βρίσκεται στην Κεντρική Μακεδονία και ακολουθεί η Αν. Μακεδονία (13,17%) και η Θεσσαλία (10,42%). Στο σύνολο των νοικοκυριών, στην Κεντρική Μακεδονία αντιστοιχεί το 16,66%, στην Αν. Μακεδονία το 5,37% και στη Θεσσαλία το 6,59%. Αυτό σημαίνει ότι στις 3 αυτές περιφέρειες της χώρας η συμμετοχή των αγροτικών νοικοκυριών και ιδιαίτερα των νοικοκυριών νεώτερης ηλικίας είναι ιδιαιτέρως υψηλή. Το ίδιο παρατηρείται στην Δυτική Ελλάδα, στην Πελοπόννησο καθώς και σε άλλες περιφέρειες αλλά με μικρότερη ένταση, για διαφορετικούς λόγους στην κάθε μια, οι οποίοι οφείλονται στη διαφορετική διάρθρωση του κοινωνικοοικονομικού ιστού που απαντάται σ' αυτές τις περιφέρειες. Το υψηλότερο ποσοστό των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό μεσαίας ηλικίας, σημειώνεται στην περιφέρεια της Κεντρικής Μακεδονίας (21,03%) και ακολουθεί η Δυτική Ελλάδα και η περιφέρεια Αν. Μακεδονίας της Θράκης με ποσοστά 15,58% και 12,92%. Στο σύνολο των νοικοκυριών στη Δυτική Ελλάδα αντιστοιχεί το 6,07% των νοικοκυριών, ενώ στην περιφέρεια Αν. Μακεδονίας και Θράκης αντιστοιχεί το 5,37%. Όσον αφορά την τρίτη το ομάδα αγροτικών νοικοκυριών, τα υψηλότερα ποσοστά συγκεντρώνονται στις περιφέρειες, της Θεσσαλίας, της Κεντρικής Μακεδονίας και της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης με ποσοστά 15,99%, 15,73%, και 12,92 % αντίστοιχα.

Από την άλλη πλευρά, ενώ στην Αττική κατοικεί το 39,6% των νοικοκυριών της χώρας, παρατηρείται ότι το 4,78% της ομάδας των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας νεότερης των 40 ετών, διαμένει στην περιφέρεια αυτή. Ανάλογα, είναι και τα ποσοστά για τις άλλες δύο ηλικιακές κατηγορίες των αγροτικών νοικοκυριών. Αυτό προφανώς σημαίνει ότι ίσως τα προγράμματα νέων αγροτών και γενικότερα τα κίνητρα που αφορούν τον κλάδο σε συνδυασμό με τις καλλιέργειες υψηλών αποδόσεων που υπάρχουν στις περιοχές γύρω απ' την πρωτεύουσα, τις καλύτερες ευκαιρίες διάθεσης των προϊόντων, το χαμηλότερο κόστος παραγωγής και εμπορίας αυτών, τις δυνατότητες πρόσβασης στην αγορά και την ευκολία στην πληροφόρηση και την καλύτερη αξιοποίηση αυτής, συνετέλεσαν στην ύπαρξη σημαντικών ποσοστών αυτών των τριών αγροτικών ομάδων νοικοκυριών να εντοπίζονται στην περιφέρεια Αττικής όπου το 97,5% του συνόλου των νοικοκυριών αυτής δε εντάσσονται καν στην κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών, ενώ συγχρόνως τα ποσοστά συμμετοχής αυτών των ομάδων αγροτικών νοικοκυριών στη

συγκεκριμένη περιφέρεια, ξεπερνούν κάποιες παραδοσιακά αγροτικές περιφέρειες της χώρας (πίνακας 4.3).

Τέλος, στην Ήπειρο καθώς και στην Πελοπόννησο διαβιούν αναλογικά τα περισσότερα νοικοκυριά που ο αρχηγός τους είναι συνταξιούχος του ΟΓΑ έναντι των αγροτικών νοικοκυριών που ο αρχηγός τους εργάζεται.

Πίνακας 4.3: περιφερειακή κατανομή (%) των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης.

ΥΠΑ	Αγροτικά Νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών			
Αν. Μακεδονία Θράκη	13,17	12,92	12,14	8,44	4,56	5,37
Κεντρική Μακεδονία	28,76	21,03	15,73	19,69	16,13	16,66
Δυτική Μακεδονία	3,32	1,13	4,47	5,07	2,23	2,54
Ήπειρος	0,00	2,24	2,76	6,38	2,42	2,79
Θεσσαλία	10,42	10,89	15,99	8,06	6,01	6,59
Ιόνια Νησιά	0,00	2,88	1,14	2,12	1,39	1,48
Δυτική Ελλάδα	11,25	15,58	9,65	11,77	5,02	6,07
Α. Στερεά Ελλάδα	4,59	5,85	9,31	6,83	3,98	4,44
Αττική	4,78	6,20	5,21	7,10	45,46	39,60
Πελοπόννησος	8,54	8,62	9,49	12,67	3,78	4,92
Βόρειο Αιγαίο	3,68	2,28	0,44	2,92	1,79	1,89
Νότιο Αιγαίο	4,46	1,70	2,73	1,36	2,61	2,48
Κρήτη	7,03	8,68	10,93	7,61	4,63	5,18
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Ο παρακάτω πίνακας 4.4, παρουσιάζει την κατανομή των νοικοκυριών βάσει του βαθμού αστικότητας του τόπου διαμονής τους. Όπως προκύπτει, η πλειοψηφία όλων των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό νεότερο των 40 ετών, διαμένει στις αγροτικές περιοχές σε ποσοστό 2,16% το οποίο μεταφράζεται σε 17.721 νοικοκυριά

(πίνακας παραρτήματος Π.1). Οι πλειονότητες της δεύτερης ομάδας νοικοκυριών όπως και της τρίτης εντοπίζονται αντίστοιχα στις αγροτικές περιοχές με ποσοστά περίπου στο 8,3% και 8,6% κατ' αντιστοιχία. Επίσης, όπως είναι αναμενόμενο, διαπιστώνεται ότι καθώς προχωράμε από τις αγροτικές προς τις αστικές περιοχές το πλήθος των νοικοκυριών φθίνει, ενώ παράλληλα σ' όλες τις ομάδες αγροτικών νοικοκυριών, ο κύριος όγκος τους βρίσκεται στις αγροτικές περιοχές της χώρας. Παρόμοια συμπεράσματα ισχύουν και για νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, ενώ ακριβώς αντίστροφα συμπεράσματα ισχύουν για τα λοιπά – μη αγροτικά νοικοκυριά. Άλλο συμπέρασμα το οποίο προκύπτει είναι ότι το 1% του συνόλου των νοικοκυριών των αστικών περιοχών, αποτελείται από αγροτικά νοικοκυριά, ενώ το σύνολο των νοικοκυριών των ημιαστικών περιοχών το 7,24% συγκροτείται από αγροτικά νοικοκυριά, Παρατηρώντας την αναλογία των νοικοκυριών στις αγροτικές περιοχές, διαπιστώνουμε ότι 19% συντίθενται από τα αγροτικά νοικοκυριά, το 32,2% από νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ και το υπόλοιπο 49% από μη αγροτικά νοικοκυριά.

Πίνακας 4.4: Κατανομή (%) των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης βάσει του βαθμού αστικότητας.

Διάκριση νοικοκυριών	Βαθμός Αστικότητας			Σύνολο
	Αστικές	Ημιαστικές	Αγροτικές	
Αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	0,15	1,05	2,16	0,67
Αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών	0,43	2,62	8,29	2,31
Αγροτικά νοικοκυριά με αγρότη αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	0,41	3,57	8,58	2,47
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	1,92	14,05	32,21	9,61
Μη Αγροτικά νοικοκυριά	97,09	78,71	48,76	84,94
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Τα αποτελέσματα του πίνακα 4.5 δείχνουν ότι σπάνια οι γυναίκες αρχηγοί των νοικοκυριών ακολουθούν το γεωργικό επάγγελμα αφού μόλις το 5,7% των νοικοκυριών στα οποία εμφανίζονται ως υπεύθυνες, ανήκουν στην κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών. Πιο αναλυτικά, για την ομάδα των νέων αγροτικών νοικοκυριών, η συμμετοχή των νοικοκυριών με αρχηγό γυναίκα, είναι ελάχιστη έως μηδαμινή, ενώ πολύ χαμηλά ποσοστά παρατηρούνται για τα νοικοκυριά των δύο άλλων αγροτικών ομάδων. Όσον αφορά τη δεύτερη κατηγορία νοικοκυριών (“νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ”) παρατηρείται το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής των νοικοκυριών με αρχηγό γυναίκα (34,42%), απ’ ότι σε κάθε άλλη κατηγορία. Το γεγονός αυτό αποδίδεται προφανώς σε δημογραφικούς παράγοντες όπως είναι οι περιπτώσεις των μονομελών νοικοκυριών. Αναφερόμενοι στα μη αγροτικά νοικοκυριά, τα στοιχεία του πίνακα 4.5 δείχνουν ότι η σύνθεση αυτών απαρτίζεται κατά 4/5 περίπου από νοικοκυριά με αρχηγό το άνδρα. Τέλος αξίζει να πούμε ότι σχεδόν τα ίδια ποσοστά με την κατηγορία των λοιπών νοικοκυριών, επικρατούν για το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας. Από τα παραπάνω, διαφαίνεται το γεγονός σε όλες τις κατηγορίες νοικοκυριού, ακολουθείται το “πατριαρχικό μοντέλο” σε ότι αφορά την αρχηγία του νοικοκυριού και από την άλλη τονίζεται το γεγονός της άρνησης των γυναικών να επιλέξουν το γεωργικό επάγγελμα είτε για λόγους καθαρά αποστροφής προς το ίδιο το επάγγελμα, είτε για κοινωνικούς λόγους όπως είναι τα κοινωνικά πρότυπα με όποια μορφή αυτά έχουν και όπως αυτά διατηρούνται διαχρονικά στην περιφέρεια.

Πίνακας 4.5: Διάρθρωση (%) των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης βάσει του φύλου του αρχηγού

Κατηγορία νοικοκυριών	Φύλο αρχηγού		Σύνολο
	Άρρεν	Θήλυ	
Αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	100,00	0,00	100
Αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών	94,01	5,99	100
Αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	92,98	7,02	100
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	65,58	34,42	100
Μη Αγροτικά νοικοκυριά	77,76	22,24	100
Σύνολο	77,49	22,51	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Συνεχίζοντας την παρουσίαση των κυριότερων δημογραφικών χαρακτηριστικών των νοικοκυριών, από τα στοιχεία του πίνακα 4.6, πληροφορούμαστε για την υπηκοότητα των αρχηγών των αγροτικών νοικοκυριών. Γενικά, παρατηρούμε ότι ελάχιστοι αρχηγοί των νοικοκυριών ανεξαρτήτως κατηγορίας δηλώνουν υπήκοοι άλλου κράτους. Παρατηρούμε ότι όσον αφορά τις ομάδες αγροτικών νοικοκυριών, οι αρχηγοί τους είναι ελληνικής καταγωγής²⁹, ενώ ελάχιστα νοικοκυριά είναι ξένης υπηκοότητας και προφανώς οι αρχηγοί τους κατάγονται από γειτονικές χώρες και κυρίως την Αλβανία, λόγω της πολύχρονης εγκατάστασής τους στην Ελλάδα ως μετανάστες και της εξοικείωσής τους με το γενικότερο περιβάλλον. Όμως η κατάσταση διαφοροποιείται όταν εξετάσουμε τα μη αγροτικά νοικοκυριά. Σε αυτή την περίπτωση, διαπιστώνουμε ότι το ποσοστό συμμετοχής των νοικοκυριών διαφορετικής υπηκοότητας από την ελληνική φτάνει στο 6%. Όπως γίνεται αντιληπτό, οι μετανάστες ξένων χωρών οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως αρχηγοί νοικοκυριών, δεν επιλέγουν ως επάγγελμα το γεωργικό αλλά κάποιο άλλο, εξαιτίας ίσως της δύσκολης φύσης του γεωργικού επαγγέλματος ή λόγω της γραφειοκρατίας που επικρατεί σχετικά με τη λειτουργία του επαγγέλματος.

²⁹ Με τον όρο ελληνική υπηκοότητα, εννοούμε ο αρχηγός του νοικοκυριού να έχει την ελληνική και ταυτόχρονα οποιαδήποτε άλλη.

Πίνακας 4.6: Κατανομή των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης ανά υπηκοότητα (επί τοις %)

Υπηκοότητα	Αγροτικά νοικοκυριών			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 -55 ετών	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών			
Αλλοδαπή	0,76	1,69	1,15	0,26	6,00	5,23
Ελληνική και άλλη	99,24	98,31	98,85	99,74	94,00	94,77
Σύνολο	100	100	100	100	100	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

4.2 Το εκπαιδευτικό προφίλ των νοικοκυριών.

Στην παράγραφο που ακολουθεί δίνουμε έμφαση στις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζουν οι διάφορες κατηγορίες νοικοκυριών ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού του νοικοκυριού.

Μια πρώτη ένδειξη των πινάκων 4.7.α και 4.7.γ είναι τα υψηλά ποσοστά όλων των κατηγοριών των νοικοκυριών ο αρχηγός των οποίων είτε δε συμμετείχε καθόλου στο εκπαιδευτικό σύστημα, είτε φοίτησε σε κάποιες τάξεις του δημοτικού είτε είναι απόφοιτος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Δηλαδή παρατηρείται ότι στο 2,9% του συνόλου των νοικοκυριών, ο αρχηγός τους δε συμμετείχε καθόλου στο εκπαιδευτικό σύστημα, στο 11,1% δεν κατάφερε να αποφοιτήσει από το δημοτικό και στο 31,4% των νοικοκυριών ο αρχηγός τους δηλώνει τελειόφοιτος δημοτικού. Επιπλέον, επισημαίνεται το πολύ χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο που επικρατεί στα αγροτικά νοικοκυριά. Αυτά τα ποσοστά των νοικοκυριών, αυξάνονται καθώς μεταβαίνουμε από την νεότερη ηλικιακή ομαδοποίηση των νοικοκυριών προς τη γηραιότερη (πίνακας 4.7.γ). Πιο αναλυτικά, τα μεγαλύτερα ποσοστά παρατηρούνται στα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, και ακολουθούν τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών. Ακολουθούν τα αγροτικά νοικοκυριά ηλικίας 40 έως 55 ετών και τέλος τα νεότερα αγροτικά νοικοκυριά. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι σχεδόν σε όλα τα νέα αγροτικά νοικοκυριά ο αρχηγός τους δηλώνει τουλάχιστον απόφοιτος δημοτικού. Άλλο συμπέρασμα που εξάγεται

από τους πίνακες, είναι ότι όλες οι κατηγορίες νοικοκυριών συγκεντρώνουν τις υψηλότερες τιμές τους στη πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Σε αντίθετα συμπεράσματα, καταλήγουμε εξετάζοντας την αντιστοιχία των νοικοκυριών στη δευτεροβάθμια και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Κοινή παρατήρηση είναι το γεγονός ότι τα ποσοστά συμμετοχής που αντιστοιχούν στην δευτεροβάθμια και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση των αρχηγών και των τριών ομάδων αγροτικών νοικοκυριών συμπεριλαμβανομένης και της κατηγορίας με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, φθίνουν καθώς μεταβαίνουμε από τα νεότερα ηλικιακά προς τα γηραιότερα αγροτικά νοικοκυριά.

Αν προσπαθήσουμε να εισχωρήσουμε στην κάθε κατηγορία νοικοκυριού (πίνακας 4.7.γ), βλέπουμε ότι για τα μισά νεότερα αγροτικά νοικοκυριά, οι αρχηγοί τους, έχουν τουλάχιστον φοιτήσει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση στο σύνολό της, ενώ το 21,2%, το 19,6% και το 6,6% δηλώνουν κάτοχοι απολυτηρίου Γυμνασίου, Λυκείου και Τεχνικού ή Πολυκλαδικού Λυκείου αντίστοιχα. Επίσης, το 3,92% δηλώνουν πτυχιούχοι. Στη δεύτερη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών, διαπιστώνουμε ότι πάνω από τα μισά νοικοκυριά ο αρχηγός τους έχει αποφοιτήσει από το δημοτικό σχολείο ενώ το 37% περίπου αυτών, έχουν φοιτήσει στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με ποσοστά που αγγίζουν το 15% για τους κατόχους απολυτηρίου του Γυμνασίου και του Λυκείου αντίστοιχα και γύρω στο 7,3% για τους απόφοιτους Τεχνικού ή Πολυκλαδικού Λυκείου. Παράλληλα, επισημαίνεται η παρόμοια συμμετοχή σε ποσοστά αυτών των νοικοκυριών με την προηγούμενη ομάδα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι αρχηγοί των νοικοκυριών της τρίτης και μεγαλύτερης ηλικιακά ομάδας αγροτικών νοικοκυριών δηλώνουν σε ποσοστό πάνω από 20% ότι δεν κατάφεραν να ολοκληρώσουν τη φοίτησή τους στο δημοτικό, ενώ η πλειοψηφία αυτών σε ποσοστό πάνω από 63%, δηλώνουν απόφοιτοι δημοτικού. Όσον αφορά τη συμμετοχή τους στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, βλέπουμε ότι το 14,1% φοίτησε στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, δηλώνοντας ότι από αυτό το ποσοστό το 7,3% είναι κάτοχοι απολυτηρίου του Γυμνασίου και το υπόλοιπο ποσοστό να μοιράζεται εξίσου στους κατόχους Λυκείου και τεχνικού ή Πολυκλαδικού Λυκείου. Επίσης, συμπεραίνουμε την απουσία αυτών των νοικοκυριών από την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Για τη δεύτερη κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο ΟΓΑ, παρατηρούμε ότι το 42% περίπου δε τελείωσε το δημοτικό ενώ οι αρχηγοί τους δεν παρακολούθησαν καμία εκπαιδευτική βαθμίδα σε ποσοστό 12,6% το οποίο

αποτελεί και το μεγαλύτερο ποσοστό απ' όλες τις κατηγορίες νοικοκυριών. Συγχρόνως, κατέχουν το μικρότερο ποσοστό (6,3%) στη συμμετοχή νοικοκυριών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (κυρίως 4,3% κάτοχοι απολυτηρίου του Γυμνασίου, 2% κάτοχοι απολυτηρίου του Λυκείου). Το ποσοστό συμμετοχής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι σχεδόν μηδαμινό. Τα στοιχεία των πινάκων για την κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών μας πληροφορούν ότι το 1,7% των αρχηγών τους δεν πήγε καθόλου σχολείο, το 7,7% δε αποφοίτησε από το δημοτικό, το 28,8% περίπου ότι τελείωσε το δημοτικό σχολείο, το 12,6% ότι είναι κάτοχοι απολυτηρίου του Γυμνασίου, το 20,7% ότι αποφοίτησαν από το Λύκειο και το 22,8% περίπου ότι είναι πτυχιούχοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παρατηρούμε ότι οι κάτοχοι πτυχίων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που ανήκουν σ' αυτή την κατηγορία αποτελούν το υψηλότερο ποσοστό σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες, πράγμα που πιθανώς να σημαίνει ότι οι σπουδές για τους αρχηγούς των ομάδων των μη αγροτικών νοικοκυριών, να αποτελούν εφόδια για την εξεύρεση επαγγέλματος στην αγορά εργασίας. Ακόμη, το ποσοστό συμμετοχής των αρχηγών των μη αγροτικών νοικοκυριών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ξεπερνά το μέσο όρο του συνόλου των νοικοκυριών (35,14%) ενώ είναι παρόμοιο με το ποσοστό των αγροτικών νοικοκυριών της δεύτερης ομάδας, αλλά το ποσοστό αυτό είναι μικρότερο από το αντίστοιχο των νέων αγροτικών νοικοκυριών.

Ένα γενικό συμπέρασμα που προκύπτει εξετάζοντας τον πίνακα 4.7.γ, είναι η μικρή σημασία που δίνουν οι αρχηγοί των αγροτικών νοικοκυριών στις σπουδές της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αφού συμμετέχουν σε ποσοστό 2,64% όταν ο μέσος όρος για το σύνολο των νοικοκυριών είναι 19,49%. Άλλη διαπίστωση αποτελεί το εξαιρετικά υψηλό ποσοστό των αρχηγών που προέρχονται από τα αγροτικά νοικοκυριά οι οποίοι έχουν τελειώσει μόνο το δημοτικό σχολείο. Όμως, αρνητικό σημείο αποτελεί το πολύ υψηλό ποσοστό των αρχηγών των νοικοκυριών συνταξιούχων του ΟΓΑ, οι οποίοι δεν παρακολούθησαν ούτε καν το δημοτικό αλλά και αυτών που δεν κατάφεραν να αποφοιτήσουν απ' αυτό. Άλλο κοινό συμπέρασμα των πινάκων είναι ότι όσο μεταβαίνουμε από τη νεότερη ηλικιακή ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών προς τη μεγαλύτερη, τόσο μειώνεται ο βαθμός εκπαίδευσης που έλαβαν. Το παρήγορο σημείο στην παραπάνω κατάσταση όπως διαμορφώνεται, είναι το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο των αρχηγών των νεότερων ηλικιακά αγροτικών νοικοκυριών, γεγονός που πιθανώς να δείχνει την αλλαγή νοοτροπίας των

αγροτών για την άσκηση του γεωργικού επαγγέλματος η οποία επικρατούσε τα περασμένα χρόνια στον κλάδο, αλλά και πιθανώς να καθιστά αντιληπτή τη μεταβολή της άποψης ότι ο αγρότης είναι επάγγελμα που επιλέγεται από τα άτομα ως λύση ανάγκης ή ως κληρονομικό απόκτημα του οικογενειακού του περιβάλλοντος. Δηλαδή, η αλλαγή της νοοτροπίας ίσως να συνεπάγεται την υιοθέτηση νέας συνείδησης, επιδιώκοντας στην απόκτηση γενικών και τεχνικών γνώσεων για την καλύτερη δυνατότητα αξιοποίησης των πληροφοριών με στόχο την αποδοτικότερη άσκηση του γεωργικού επαγγέλματος.

Πίνακας 4.7.α: Κατανομή (%) των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης βάσει της εκπαιδευτικής βαθμίδας

Εκπαιδευτική βαθμίδα	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών			
Καμία εκπαιδευτική βαθμίδα	0,00	2,19	5,83	12,63	1,72	2,90
Ελλιπής πρωτοβάθμια εκπαίδευση	0,00	1,93	15,88	42,01	7,68	11,08
Πρωτοβάθμια εκπαιδευτική βαθμίδα	48,59	54,88	63,52	38,34	28,82	31,39
Δευτεροβάθμια εκπαιδευτική βαθμίδα	47,50	36,61	14,11	6,49	38,97	35,14
Τριτοβάθμια εκπαιδευτική βαθμίδα	3,92	4,38	0,66	0,52	22,81	19,49
Σύνολο	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ

Πίνακας 4.7.β: Κατανομή (%) των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης βάσει της εκπαιδευτικής βαθμίδας

Εκπαιδευτική βαθμίδα	Διάκριση νοικοκυριών			Σύνολο
	Σύνολο αγροτικών νοικοκυριών	Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	
<i>Καμία εκπαιδευτική βαθμίδα</i>	3,57	12,63	1,72	2,90
<i>Ελλιπής πρωτοβάθμια εκπαίδευση</i>	8,02	42,01	7,68	11,08
<i>Πρωτοβάθμια εκπαιδευτική βαθμίδα</i>	58,02	38,34	28,82	31,39
<i>Δευτεροβάθμια εκπαιδευτική βαθμίδα</i>	27,75	6,49	38,97	35,14
<i>Τριτοβάθμια εκπαιδευτική βαθμίδα</i>	2,64	0,52	22,81	19,49
Σύνολο	100,00	100,00	100,00	100,00

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας 4.7.γ Αναλυτική διάρθρωση (%) των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης βάσει της εκπαιδευτικής βαθμίδα

Εκπαιδευτική βαθμίδα	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αρχηγό ηλικίας άνω 55 ετών			
Δεν πήγε σχολείο	0,00	2,19	5,83	12,63	1,72	2,90
Δεν τελείωσε το δημοτικό	0,00	1,93	15,88	42,01	7,68	11,08
Απολυτήριο Δημοτικού	48,59	54,88	63,52	38,34	28,82	31,39
Απολυτήριο Γυμνασίου	21,23	15,05	7,27	4,25	12,62	11,78
Απολυτήριο Λυκείου	19,64	14,29	3,52	2,03	20,74	18,30
Πτυχίο ΤΕΛ, ΤΕΣ, Πολυκλαδικού Λυκείου	6,63	7,27	3,31	0,20	5,61	5,06
Πτυχίο ΙΕΚ ή Ανώτερης Σχολής	0,00	0,62	0,00	0,19	3,94	3,37
Πτυχίο ΤΕΙ, ΚΑΤΕΕ	0,00	3,77	0,00	0,16	5,02	4,35
Πτυχίο ΑΕΙ, Ανώτατες Στρατιωτικές Σχολές	3,92	0,00	0,66	0,17	12,87	10,95
Μεταπτυχιακό	0,00	0,00	0,00	0,00	0,67	0,57
Διδακτορικό	0,00	0,00	0,00	0,00	0,31	0,26
Σύνολο	100	100	100	100	100	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΙ ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζουμε την καταγραφή και την ανάλυση της δομής των εισοδημάτων των νοικοκυριών καθώς και τις ιδιαιτερότητες της δομής των δαπανών και το καταναλωτικό πρότυπο που αντιστοιχεί στα νοικοκυριά, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στις ομάδες των αγροτικών νοικοκυριών, σύμφωνα με την επεξεργασία των στοιχείων τα οποία προκύπτουν από τα αποτελέσματα της ΕΟΠ 2004/2005. Τα στοιχεία των εισοδημάτων και των δαπανών, αναφέρονται σε μηνιαίους οικογενειακούς προϋπολογισμούς εκφραζόμενοι σε νομισματικές μονάδες του Euro (€).

5.1 Τα εισοδήματα των νοικοκυριών

Ένας τρόπος ευρύτατα διαδεδομένος στη διεθνή βιβλιογραφία για τη μέτρηση του εισοδηματικού προβλήματος με σκοπό την προσέγγιση της εκτίμησης του βιοτικού επιπέδου των νοικοκυριών, είναι η σύγκριση των εισοδημάτων. Έτσι, στη ενότητα αυτή παρουσιάζουμε κάποιες εισοδηματικές διαφορές που εμφανίζονται μεταξύ των διάφορων κατηγοριών νοικοκυριών σύμφωνα με την κατηγορία διάκρισής τους.

Στο πρώτο μέρος της ενότητας αυτής, επιχειρείται η καταγραφή και η ανάλυση της δομής των εισοδημάτων κατά πηγή προέλευσης, ενώ στη δεύτερη παράγραφο εξετάζουμε τη διάρθρωση των εισοδημάτων των διάφορων κατηγοριών νοικοκυριών.

5.1.1 Τα εισοδήματα και οι πηγές προέλευσης.

Αρκετά μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέταση της οικονομικής κατάστασης των αγροτικών νοικοκυριών και η σύγκρισή τους με τα μη αγροτικά. Αξίζει να αναφερθεί ότι το διαθέσιμο στατιστικό υλικό της ΕΟΠ, μας παρέχει την δυνατότητα λεπτομερούς καταγραφής των διάφορων πηγών προέλευσης των εισοδημάτων των νοικοκυριών. Η οικονομική κατάσταση όπως αποτυπώνεται στην

παράγραφο αυτή, γίνεται βάσει των στοιχείων κατά κεφαλήν εισοδήματος των νοικοκυριών. Τα εισοδήματα, έχουν ομαδοποιηθεί σε επτά είδη, ανάλογα με την πηγή προέλευσης. Έτσι προέκυψε μια ομάδα των κύριων μισθών και των ημερομισθίων, μια δεύτερη η οποία αναφέρεται στα γεωργικά εισοδήματα, μία ομάδα λοιπών εισοδημάτων η οποία συμπεριλαμβάνει τόκους, τοκομερίδια, ενοίκια κλπ), μια ομάδα η οποία αναφέρεται σε εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής (οικογενειακά επιδόματα, γάμου, ανεργίας, ασθενείας, αποζημιώσεις ασφαλειών, απόλυσης κλπ.), η ομάδα των τεκμαρτών εισοδημάτων και τέλος μια ομάδα μεταβιβάσεων από συγγενικά και φιλικά πρόσωπα³⁰.

Η εισοδηματική κατάσταση των νοικοκυριών απεικονίζεται στους πίνακες 5.1.α, 5.1.β και στους πίνακες Π.7.α έως Π.9.γ του παραρτήματος. Αναμφίβολα, οι όποιες διαφορές (ομοιότητες) των εισοδημάτων των νοικοκυριών, δεν εκφράζουν οπωσδήποτε, διαφορές (ή ομοιότητες) του επιπέδου διαβίωσης, λόγω της διαφορετικότητας των νοικοκυριών ως προς το μέγεθος (πολυμελή ή ολιγομελή) αλλά και ως προς την σύνθεση, (δηλαδή οι ανάγκες ενήλικου-ανήλικου). Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα των ισοδύναμων εισοδημάτων, παρατηρούμε ότι μόνο το μέσο ισοδύναμο εισοδήματα των μη αγροτικών νοικοκυριών αλλά και των νεότερων αγροτικών νοικοκυριών (αρχηγός νεότερος των 40 ετών), υπερβαίνουν το μέσο συνολικό ισοδύναμο εισόδημα. Αντίθετα τα μέσα ισοδύναμα εισοδήματα των δύο άλλων ομάδων αγροτικών νοικοκυριών, υπολείπονται του μέσου συνολικού, ενώ το ισοδύναμο εισόδημα της κατηγορίας των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, υπολείπεται σχεδόν κατά το ήμισυ του μέσου συνολικού ισοδύναμου εισοδήματος. Συνεχίζοντας με τα αποτελέσματα του κατά κεφαλήν εισοδήματος, συμπεραίνουμε ότι πλέον μόνο το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα των μη αγροτικών νοικοκυριών υπερβαίνει το μέσο συνολικό εισόδημα, ενώ τα αντίστοιχα εισοδήματα όλων των αγροτικών ομάδων αλλά και των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, υπολείπονται του μέσου συνολικού κατά κεφαλήν εισοδήματος.

Παρόλα αυτά, για την καλύτερη αποτύπωση της εισοδηματικής κατάστασης των νοικοκυριών, χρησιμοποιούμε τα στοιχεία του κατά κεφαλήν εισοδήματος. Αναλυτικά, ο πίνακας 5.1.α παρουσιάζει το κατά πόσον τα μέσα κατά κεφαλήν εισοδήματα όλων των κατηγοριών των νοικοκυριών, αγγίζουν το μέσο συνολικό κατά

³⁰ Στο πίνακα Π.11 του παραρτήματος, παρατίθενται αναλυτικά οι επιμέρους πηγές εισοδήματος ανά ομάδα (ονομαστικά).

κεφαλήν εισόδημα. Επίσης, μας πληροφορεί για το κατά πόσον τα μέσα κατά κεφαλήν εισοδήματα της κάθε πηγής, που αντιστοιχούν για την κάθε κατηγορία νοικοκυριού, αγγίζουν το μέσο συνολικό κατά κεφαλήν εισόδημα της κάθε πηγής.

Τα υψηλότερα εισοδήματα καταγράφονται στην ομάδα των μη αγροτικών νοικοκυριών των οποίων το μέσο κ.κ εισόδημα, αντιστοιχεί σε 900,6€ ξεπερνώντας το μέσο συνολικό κ.κ εισόδημα κατά 5,1%. Τα στοιχεία του πίνακα, δείχνουν ότι τα συνολικά μέσα κατά κεφαλήν εισοδήματα των αγροτικών νοικοκυριών, υπολείπονται των αντίστοιχων εισοδημάτων των μη αγροτικών νοικοκυριών. Συγκεκριμένα, το συνολικό μέσο κ.κ εισόδημα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας μικρότερης των 40 ετών ανέρχεται σε 782,2€ και προσεγγίζει το μέσο συνολικό εισόδημα κατά 91,2% η οποία και αποτελεί την υψηλότερη προσέγγιση σε σχέση με τα άλλα αγροτικά νοικοκυριά. Η αμέσως επόμενη υψηλότερη προσέγγιση είναι αυτή των αγροτικών νοικοκυριών της ομάδας με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών, η οποία έχει μέσο κ.κ εισόδημα 753,6€ και αντιστοιχεί στο 88% περίπου του μέσου συνολικού κ.κ εισοδήματος. Η ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγούς ηλικίας από 40 έως 55 ετών ακολουθεί με το μέσο κ.κ ύψος του εισοδήματός της να ανέρχεται στο 691€, ενώ υπολείπεται κατά 19,4% του μέσου κ.κ συνολικού εισοδήματος. Τέλος, η κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, είναι η κατηγορία με το χαμηλότερο εισόδημα, αφού με μέσο κ.κ εισόδημα ίσο με 545,8€φτάνει το μέσο συνολικό κ.κ εισόδημα όλων των νοικοκυριών στο 63,7%.

Παρατηρώντας τα αποτελέσματα του πίνακα 5.1.α για την πρώτη ομάδα εισοδημάτων των μισθών και των ημερομισθίων βλέπουμε ότι τα μη αγροτικά νοικοκυριά υπερβαίνουν το μέσο κ.κ εισόδημα για την ομάδα αυτή κατά 14,8%. Όσον αφορά τα αγροτικά νοικοκυριά, συμπεραίνουμε ότι τα εισοδήματα αυτά είναι αρκετά σημαντικά διότι οι μισθοί και τα ημερομίσθια για την ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό άνω των 55 ετών φτάνει στο 34,9% του αντίστοιχου κ.κ μέσου εισοδήματος ενώ για τη δεύτερη και την πρώτη ομάδα τα ποσοστά φτάνουν στο 31,3% και 24,6% αντίστοιχα.

Από τα στοιχεία του πίνακα διαφαίνεται η ελάχιστη συμβολή του γεωργικού μέσου κ.κ εισοδήματος για τα μη αγροτικά νοικοκυριά. Αντίθετα, τα αποτελέσματα δείχνουν τη σπουδαιότητα των γεωργικών εισοδημάτων για τα αγροτικά νοικοκυριά αφού το μέσο κ.κ εισόδημα αυτής της ομάδας εισοδήματος που αντιστοιχεί στην κάθε αγροτική ομάδα υπερβαίνει σε πολύ σημαντικό βαθμό το μέσο συνολικό κ.κ

γεωργικό εισόδημα. Αξίζει να αναφέρουμε το μέγεθος της συμβολής των γεωργικών εισοδημάτων στα αγροτικά νοικοκυριά με ηλικία μικρότερη των 40 ετών (558€). Επιπλέον, παρατηρούμε ότι παρόλο που το μέγεθος των γεωργικών εισοδημάτων παραμένει μείζονος σημασίας για όλες τις αγροτικές ομάδες, φθίνει από τη νεότερη προς τη μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα.

Όσον αφορά τα εισοδήματα που προέρχονται από ενοίκια, τόκους, μερίσματα, επιστροφές φόρων, παρατηρούμε ότι τα μη αγροτικά νοικοκυριά υπερβαίνουν το μέσο κ.κ εισόδημα αυτής της ομάδας κατά 10,1%. Επίσης, μεγάλης σημασίας για τα αγροτικά νοικοκυριά φαίνεται πως είναι αυτών των ειδών τα εισοδήματα. Ιδίως για τα αγροτικά νοικοκυριά της τρίτης ομάδας αυτά τα εισοδήματα αντιστοιχούν στο 51% περίπου ενώ για τα αγροτικά νοικοκυριά της δεύτερης και της πρώτης ομάδας τα αντίστοιχα ποσοστά φτάνουν το 22,6% και το 14,4% αντίστοιχα. Ακόμη, σημαντική πηγή εισοδήματος αποδεικνύεται πως είναι και για τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ αφού αγγίζει το 48,1%

Περνώντας στην ομάδα των εισοδημάτων τα οποία προέρχονται από συντάξεις και επιδόματα αυτών, διαπιστώνουμε ότι τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο ΟΓΑ, υπερβαίνουν το μέσο κ.κ εισόδημα αυτής της πηγής κατά 12,9% και αμέσως μετά ακολουθεί η κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών με ποσοστά 3,5%. Ακόμα, τα εισοδήματα που προέρχονται από τέτοιες πηγές, θεωρούνται σημαντικά και για τα αγροτικά νοικοκυριά. Παρατηρούμε, ότι για τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών αυτά τα εισοδήματα φτάνουν το 36,8% του μέσου κ.κ εισοδήματος που προέρχονται από την πηγή αυτή και ακολουθούν τα αγροτικά νοικοκυριά της δεύτερης ομάδας με 12,5% και της πρώτης με 10,4%.

Ακόμη, σημαντική θεωρείται η συνεισφορά των εισοδημάτων που προέρχονται από την κοινωνική πολιτική, δηλαδή τα επιδόματα ανεργίας, οικογενειακά, πολυτεχνικά, επίδομα ΕΚΑΣ, όχι μόνο για τα μη αγροτικά νοικοκυριά τα οποία ξεπερνούν το μέσο κ.κ εισόδημα αυτής της πηγής κατά 6,4%, αλλά και για τα αγροτικά νοικοκυριά και για τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο το ΟΓΑ αφού τα εισοδήματα αυτής της πηγής αγγίζουν το 77,2% του μέσου κ.κ εισοδήματος. Εστιάζοντας στα αποτελέσματα της ομάδας αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό άνω των 55 ετών, βλέπουμε ότι αυτά τα εισοδήματα φτάνουν στο 50,8% του μέσου κ.κ εισοδήματος που προέρχεται από αυτές τις πηγές. Τα αντίστοιχα ποσοστά της

ομάδας αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό νεότερο των 40 ετών, αγγίζουν το 39,2%, ενώ της δεύτερης ομάδας το 28,8%.

Αναφορικά με τα τεκμαρτά εισοδήματα, τα δεδομένα του ίδιου πίνακα, εκφράζουν την υψηλή συμβολή αυτών στα γεωργικά νοικοκυριά αφού και για τις τρεις αγροτικές ομάδες τα τεκμαρτά εισοδήματα αγγίζουν το 56,4% του μέσου τεκμαρτού εισοδήματος που αντιστοιχεί στην πρώτη αγροτική ομάδα, το 70,2% για τη δεύτερη αγροτική ομάδα και 88% για την τρίτη. Ιδιαίτερη είναι η συμβολή των τεκμαρτών εισοδημάτων για τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ διότι ξεπερνούν το αντίστοιχο μέσο κ.κ εισόδημα κατά 8,5%.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι τα εισοδήματα που προέρχονται από μεταβιβάσεις και αφορούν τα αγροτικά νοικοκυριά της δεύτερης και της τρίτης ομάδας, υπερβαίνουν το μέσο κ.κ εισόδημα αυτής της ομάδας εισοδήματος κατά 35,8% και 42,7% αντίστοιχα, ξεπερνώντας το αντίστοιχο μέσο ποσοστό των μη αγροτικών νοικοκυριών.

Πίνακας 5.1.α: Διάρθρωση (%) του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος των νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης κατά πηγή προέλευσης.

Πηγές εισοδήματος	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών		
Μισθοί και Ημερομίσθια	24,6	31,3	34,9	8,2	114,8
Γεωργικά εισοδήματα	1645,2	1128,6	985,8	160,2	27,2
Λοιπά εισοδήματα	14,4	22,6	50,9	48,1	110,1
Εισοδήματα από συντάξεις	10,4	12,5	36,8	112,9	103,5
Εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής	39,2	28,8	50,8	77,2	106,4
Τεκμαρτά Εισοδήματα	56,4	70,2	88,0	108,5	100,5
Μεταβιβάσεις	5,1	135,8	142,7	40,4	105,3
Σύνολο	91,2	80,6	87,9	63,7	105,1

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

5.1.2 Η διάρθρωση των εισοδημάτων

Στην παράγραφο, που ακολουθεί εξετάζουμε τα στοιχεία, του πίνακα 5.1.β που αφορούν την διάρθρωση των κατά κεφαλήν εισοδημάτων των νοικοκυριών ανά πηγή προέλευσης.

Από τα δεδομένα του πίνακα 5.1.β, παρατηρούμε ότι το κατά κεφαλήν εισόδημα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό νεότερης ηλικίας των 40 ετών, προέρχεται κυρίως από πηγές γεωργικών εισοδημάτων και ανέρχεται στο ποσοστό του 71,4%. Ακόμη τα τεκμαρτά εισοδήματα της κατηγορίας αυτής, αντιπροσωπεύουν ένα σημαντικό ποσοστό του εισοδήματος (11,9%), παρόμοιο μ' αυτό των μισθών και των ημερομισθίων που προέρχονται από τη δευτερεύουσα εργασία των μελών του νοικοκυριού (11,2%). Μικρό ποσοστό στο εισόδημα καταλαμβάνουν, τα εισοδήματα προερχόμενα από συντάξεις (2,7%) και τα επιδόματα κοινωνικής πολιτικής (2,15%) ενώ ένα ελάχιστο ποσοστό του συνολικού τους εισοδήματος αποτελούν εισοδήματα όπως τόκοι, ενοίκια κλπ (0,6%), και οι μεταβιβάσεις από συγγενικά και φιλικά πρόσωπα (0,2%).

Περνώντας στη δεύτερη κατηγορία αγροτικών νοικοκυριών, διαπιστώνουμε ότι τα εισοδήματα γεωργικής προέλευσης, κατέχουν την πρώτη θέση στο συνολικό εισόδημα των νοικοκυριών με ποσοστό 55,4%. Τη δεύτερη θέση καταλαμβάνουν τα τεκμαρτά εισοδήματα με 16,7% ενώ ελάχιστα υπολείπονται οι μισθοί και τα ημερομίσθια προερχόμενα από τις αμοιβές εργασίας εκτός της οικογενειακής γεωργικής εκμετάλλευσης (16,2%). Τα εισοδήματα από μεταβιβάσεις (5,2%) εμφανίζονται αρκετά αυξημένα σε σχέση με την πρώτη ηλικιακή αγροτική ομάδα, καθώς και οι εισροές από συντάξεις (3,6%) και των λοιπών εισοδημάτων (1,08%). Αντίθετα, φαίνεται μειωμένο το ποσοστό εισοδημάτων από τα επιδόματα και τις ενισχύσεις της κοινωνικής πολιτικής .

Εξετάζοντας τα αποτελέσματα του ίδιου πίνακα που αφορούν τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό μεγαλύτερης ηλικίας των 55 ετών, βλέπουμε ότι παρόλο που τα γεωργικά εισοδήματα εξακολουθούν να κατέχουν την πρώτη θέση ως ποσοστό (44,4 %), εμφανίζονται μειωμένα αισθητά από την πρώτη κατηγορία και τη δεύτερη κατηγορία αγροτικών νοικοκυριών. ενώ αυξημένα εμφανίζονται όλα τα ποσοστά των εισοδημάτων που προέρχονται από τις τεκμαρτές μορφές εισοδημάτων (19,2 %), από μισθούς και ημερομίσθια (16,6 %), από τα επιδόματα και τα βοηθήματα κοινωνικής

πολιτικής (2,9 %), από τις αμοιβές κεφαλαίου και επιστροφές φόρων (2,2 %), ενώ σημαντικό ποσοστό επί του προϋπολογισμού σημειώνουν οι εισροές εισοδημάτων από τις συντάξεις και τα βοηθήματα αυτών (9,7 %). Επίσης, αυξημένα εμφανίζονται τα επίπεδα της εισοδηματικής ομάδας των μεταβιβάσεων.

Αναμενόμενα εμφανίζονται τα αποτελέσματα του πίνακα για την κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ. Όπως διαπιστώνουμε, το κύριο ποσοστό εισοδήματος προέρχεται από τις συντάξεις των μελών με ποσοστό άνω των 41% και με μικρότερο αλλά αρκετά υψηλό ποσοστό για το σύνολο του εισοδήματος, ακολουθεί η εισοδηματική ομάδα των τεκμαρτών εισοδημάτων (32,7 %). Η συμμετοχή των γεωργικών εισοδημάτων αντιστοιχεί στην τρίτη θέση με ποσοστό περίπου 10%, ενώ σημαντικό ποσοστό προσφέρουν τα εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής (6,1 %), οι μισθοί και τα ημερομίσθια από την εργασία των μελών είτε σε κάποια επιχείρηση είτε από την αμοιβή τους σε κάποια δεύτερη εργασία (5,4%). Τέλος με μικρότερα ποσοστά υπολείπονται οι εισροές από τα λοιπά εισοδήματα και από τις μεταβιβάσεις.

Από την δεδομένα για την κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών, παρατηρούμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό εισοδήματος επί του συνολικού, αντιστοιχεί στους μισθούς και στα ημερομίσθια που λαμβάνουν τα μέλη των νοικοκυριών από την εργασία που προσφέρουν, ή από την άσκηση ελεύθερου επαγγέλματος, ή από την απασχόλησή τους σε μια δεύτερη εργασία κλπ. Δεύτερη κυριότερη πηγή εισοδήματος αποτελούν οι εισροές από συντάξεις (22,8 %) ενώ αρκετά υψηλό ποσοστό κατέχουν τα τεκμαρτά εισοδήματα (18,4%), και με σαφώς μειωμένα ποσοστά τα εισοδήματα προερχόμενα από την κοινωνική στήριξη, από αμοιβές κεφαλαίου και από τις μεταβιβάσεις.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα αποτελέσματα του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος, καταλήγουμε ότι το υψηλότερο βιοτικό επίπεδο αντιστοιχεί στην κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών, και ακολουθεί η ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό νεότερο των 40 ετών, στη συνέχεια ακολουθεί η ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας μεταξύ των 40 και των 55 ετών και τέλος η ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό άνω των 55 ετών. Επίσης, η κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ φαίνεται να απολαμβάνει το χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο.

Άλλο ένα συμπέρασμα που προκύπτει από τη σύγκριση των στοιχείων των δύο πινάκων, είναι η φθίνουσα συμμετοχή των γεωργικών εισοδημάτων επί του συνόλου καθώς κινούμαστε από τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας νεότερο των 40 ετών προς τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό άνω των 55 ετών. Άμεση συνάφεια με το παραπάνω συμπέρασμα, έχει το γεγονός ότι όσο μειώνεται το ποσοστό συμμετοχής των γεωργικών εισοδημάτων επί των συνολικών εισοδημάτων των τριών ομάδων αγροτικών νοικοκυριών, τόσο αυξάνονται τα ποσοστά συμμετοχής εισοδημάτων τα οποία προέρχονται από άλλες πηγές όπως τα τεκμαρτά εισοδήματα, οι μισθοί και τα ημερομίσθια, οι χρηματικές εισροές από συντάξεις, και τα εισοδήματα από αμοιβές κεφαλαίου, ενοίκια, επιστροφές φόρων κλπ. Επιπλέον, από τα παραπάνω αποτελέσματα, διαπιστώνουμε ότι για τις ομάδες των αγροτικών νοικοκυριών, η δεύτερη σημαντικότερη πηγή εισοδημάτων μετά τα γεωργικά εισοδήματα, αντιστοιχεί στην ομάδα των τεκμαρτών εισοδημάτων. Επίσης, οι μισθοί και τα ημερομίσθια, καλύπτουν σημαντικό μέρος των εσόδων όλων των αγροτικών νοικοκυριών και ιδίως της τρίτης ομάδας ακολουθώντας η δεύτερη και η πρώτη, συμπεριλαμβανομένων και των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ. Δεδομένου ότι σ' αυτή την ομάδα του εισοδήματος, συμπεριλαμβάνονται οι αμοιβές από την εργασία των μελών των νοικοκυριών από την απασχόλησή τους σε δραστηριότητες εκτός της οικογενειακής γεωργικής εκμετάλλευσης, συμπεραίνουμε τη μεγάλη σημασία που έχει γι' αυτά τα νοικοκυριά η κάθε μορφής πολυαπασχόληση. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τα αποτελέσματα του πίνακα 5.1.α. Μια άλλη διαπίστωση είναι το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής των εισοδηματικών εισροών που προέρχεται από μεταβιβάσεις, επί των εισοδημάτων των αγροτικών νοικοκυριών της δεύτερης και τρίτης κατηγορίας, γεγονός που όπως θα δούμε πιο κάτω σε άλλη ενότητα, συμφωνεί πλήρως με το συμπέρασμα ότι τα αγροτικά νοικοκυριά αυτών των κατηγοριών έχουν τα υψηλότερα ποσοστά κατά κεφαλής (και ισοδύναμης δαπάνης) που κατευθύνονται στην εκπαίδευση των μελών των νοικοκυριών τους.

Πίνακας 5.1.β: Διάρθρωση (%) του μέσου κατά κεφαλήν οικογενειακού εισοδήματος ανά πηγή προέλευσης κατά κατηγορία διάκρισης των νοικοκυριών.

Πηγές εισοδήματος	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συντάξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών		
Μισθοί και Ημερομίσθια	11,2	16,2	16,6	5,4	45,6
Γεωργικά εισοδήματα	71,4	55,4	44,4	10,0	1,0
Λοιπά εισοδήματα	0,6	1,1	2,2	2,9	4,1
Εισοδήματα από συντάξεις	2,6	3,6	9,7	41,0	22,8
Εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής	2,2	1,8	2,9	6,1	5,1
Τεκμαρτά Εισοδήματα	11,9	16,7	19,2	32,7	18,4
Μεταβιβάσεις	0,2	5,2	5,0	2,0	3,1
Σύνολο	100	100	100	100	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

5.2 Η δομή των δαπανών και το καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών

Στην ενότητα που ακολουθεί θα αναφερθούμε στη δομή των δαπανών καθώς και στο καταναλωτικό πρότυπο των διάφορων κατηγοριών νοικοκυριών με βάση τα στοιχεία της τρέχουσας, της μέσης κατά κεφαλήν και της μέσης ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης. Στις εμπειρικές μελέτες ο δείκτης που χρησιμοποιείται συνήθως για την καλύτερη προσέγγιση της οικονομικής κατάστασης ή της ευημερίας των νοικοκυριών είναι η καταναλωτική δαπάνη. Λόγω της δυσκολίας που δημιουργείται από την ύπαρξη του προβλήματος της σχετικά μειωμένης αξιοπιστίας που προκύπτει από την καταγραφή των στοιχείων του εισοδήματος, η καταναλωτική δαπάνη θεωρείται ότι προσεγγίζει σε μεγαλύτερο βαθμό το “μόνιμο” ή μακροχρόνιο εισόδημά τους, μέσω της ενσωμάτωσης σ’ αυτήν του μηχανισμού της εξομάλυνσης των διακυμάνσεων του τρέχοντος εισοδήματος διαχρονικά.. Βασιζόμενοι στο

διαθέσιμο στατιστικό υλικό, οι δαπάνες διακρίνονται σε δώδεκα διαφορετικές καταναλωτικές ομάδες. Συγκεκριμένα οι δαπάνες διακρίνονται σε δαπάνες για διατροφή, ποτών και προϊόντων καπνού, σε δαπάνες για υπόδηση και ένδυση, οικιακών υπηρεσιών, διαρκών αναγκών και υπηρεσιών υγείας, σε δαπάνες για μεταφορές και καύσιμα, υπηρεσιών επικοινωνιών και τηλεπικοινωνιών, σε δαπάνες αναψυχής και πολιτισμού, εκπαίδευσης, υπηρεσιών διασκέδασης και τουρισμού, και σε δαπάνες αγοράς “λοιπών” αγαθών και υπηρεσιών.

5.2.1 Η δομή των δαπανών των νοικοκυριών

Η δομή των καταναλωτικών δαπανών παρουσιάζεται στους πίνακες 5.2.α έως 5.2.στ (και στους πίνακες του παραρτήματος Π.10.α –Π.10.γ). Στους πίνακες αυτούς δίνεται το ποσοστό της μέσης ισοδύναμης δαπάνης, της μέσης κατά κεφαλήν δαπάνης και της μέσης δαπάνης, ανά κατηγορία νοικοκυριού ανά καταναλωτική ομάδα δαπανών, καθώς επίσης και η συμβολή των επί μέρους κατηγοριών δαπάνης στη διαμόρφωση της συνολικής δαπάνης των διάφορων κατηγοριών νοικοκυριών.

Στην περίπτωση μας για την καλύτερη αποτύπωση της κατάστασης των δαπανών των νοικοκυριών, θα παρουσιάσουμε τη δομή των δαπανών και το καταναλωτικό πρότυπο συναρτήσει των στοιχείων της ισοδύναμης δαπάνης. Τα στοιχεία του πίνακα 5.2.α, δείχνουν ότι μόνο η μέση ισοδύναμη δαπάνη των μη αγροτικών νοικοκυριών ξεπερνά τη μέση συνολική κατά 6,6% (1063,6€)³¹. Αντίθετα, όλες οι άλλες κατηγορίες νοικοκυριών υπολείπονται από τη μέση συνολική δαπάνη. Η ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό νεότερο των 40 ετών, έχει την υψηλότερη μέση ισοδύναμη δαπάνη σε σχέση με τα άλλα αγροτικά νοικοκυριά, αφού υπολείπεται κατά 11,6% (881,7€). Ακολουθεί η δεύτερη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών με 845€, ποσό που αντιστοιχεί στο 84,7% της μέσης συνολικής ισοδύναμης δαπάνης. Έπεται η τρίτη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών με ποσοστό που ανέρχεται στο 79,8% (795,8€), ενώ στην τελευταία θέση και αρκετά πίσω από τη μέση συνολική ισοδύναμη δαπάνη βρίσκεται η κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, αφού η μέση δαπάνη των νοικοκυριών αντιστοιχεί σε 531,8€ ή στο 51,5% της μέσης συνολικής ισοδύναμης δαπάνης. Αν συγκρίνουμε τα αποτελέσματα της μέσης ισοδύναμης συνολικής δαπάνης με αυτά της μέσης κατά

³¹ Τα απόλυτα μεγέθη της μέσης ισοδύναμης δαπάνης παρουσιάζονται στον πίνακα του παραρτήματος Π.10.γ

κεφαλήν δαπάνης, θα δούμε πως δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές ως προς τη θέση κατάταξης των κατηγοριών νοικοκυριών.

Ο πίνακας 5.2.α δείχνει τη ποσοστιαία διάρθρωση της μέσης ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης κατά καταναλωτική ομάδα δαπάνης ανά κατηγορία νοικοκυριού. Εξετάζοντας τα αποτελέσματα του ίδιου πίνακα για τα αγροτικά νοικοκυριά, καταλήγουμε ότι υπερβαίνουν τις μέσες συνολικές δαπάνες σε πολύ λίγες περιπτώσεις. Συγκεκριμένα, οι δαπάνες των αγροτικών νοικοκυριών νεότερης και μεσαίας ηλικιακής ομάδας, για την ομάδα κατανάλωσης “Αλκοόλ & καπνός”, ξεπερνούν τη μέση συνολική δαπάνη κατά 33,4% και 19,6% αντίστοιχα. Ακόμα, για τη τρίτη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών(με αρχηγό άνω των 55 ετών), καταναλωτική ομάδα “Μεταφορές και καύσιμα”, η μέση ισοδύναμη δαπάνη για την πρώτη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών υπερβαίνει τη μέση ισοδύναμη συνολική κατά 15,7% ενώ τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό μεσαίας ηλικίας αγγίζουν το 99,1% της μέσης συνολικής. Επίσης, οι μέσες δαπάνες για τις υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης, μόλις που ξεπερνούν τις μέσες συνολικές δαπάνες κατά ένα ποσοστό του 0,3% στα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγούς νεότερης ηλικίας. Κατά το ίδιο ποσοστό η μέση δαπάνη για την κατανάλωση “άλλων” αγαθών και υπηρεσιών υπερβαίνει τη μέση συνολική για την κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό μεσαίας ηλικίας, ενώ οι δαπάνες για εκπαίδευση ξεπερνούν τις μέσες συνολικές κατά 2,5%. Πρέπει να αναφερθεί ότι οι δαπάνες για εκπαίδευση για τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγούς νεότερης και μεγαλύτερης ηλικίας, σημειώνουν τα χαμηλότερα ποσοστά σε σύγκριση με το ποσοστό της μέσης συνολικής δαπάνης. Όπως και στα δύο προηγούμενα είδη δαπανών, έτσι και εδώ συμπεραίνουμε ότι για τα μη αγροτικά νοικοκυριά η μέση ισοδύναμη δαπάνη της κάθε καταναλωτικής ομάδας υπερβαίνει τις αντίστοιχες μέσες συνολικές, σε αντίθεση με την κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ η οποία βρίσκεται κάτω από τις μέσες συνολικές δαπάνες, ανεξαρτήτως καταναλωτικής δαπάνης.

Αναφερόμενοι στις τρεις ομάδες αγροτικών νοικοκυριών, παρατηρούμε ότι μόνο σε τρεις από τις δώδεκα καταναλωτικές ομάδες τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό νεότερης ηλικίας, δαπανούν περισσότερο από τις αντίστοιχες συνολικές μέσες δαπάνες. Οι ομάδες αυτές είναι “Αλκοόλ & καπνός”, η “Εκπαίδευση” και “άλλα προϊόντα και υπηρεσίες” με ποσοστά 19,6%, 2,5% και 0,3% αντίστοιχα 33,4 % πάνω από τη μέση συνολική δαπάνη της ομάδας δαπανών, “Μεταφορές & καύσιμα”

(15,7%), και “Υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης” (0,3%). Επίσης, για τη δεύτερη ηλικιακή ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών, δε διαπιστώνουμε για καμιά καταναλωτική ομάδα να υπερβαίνει την αντίστοιχη μέση ισοδύναμη δαπάνη. Παρόλα αυτά, ο πίνακας 5.2.α μας πληροφορεί ότι για τις δαπάνες των ομάδων “άλλα προϊόντα & υπηρεσίες”, “Αλκοόλ & καπνός”, “Υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης” και για την ομάδα “Τρόφιμα”, το ύψος των δαπανών αυτής της ομάδας νοικοκυριών προσεγγίζει τις αντίστοιχες μέσες συνολικές δαπάνες, αλλά δεν τις υπερβαίνει.

Πίνακας 5.2.α: Διάρθρωση (%) της μέσης ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης κατά καταναλωτική ομάδα δαπάνης ανά κατηγορία νοικοκυριού.

Καταναλωτικές ομάδες δαπανών	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 – 55 ετών	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών		
Τρόφιμα	95,6	85,7	91,1	78,6	103,1
Αλκοόλ & καπνός	133,4	119,6	96,9	47,9	105,2
Υπόδηση & ένδυση	85,6	85,6	73,7	42,3	107,8
Οικιακές υπηρεσίες	85,3	60,0	62,9	64,9	106,3
Διαρκείς δαπάνες	69,2	68,8	80,6	46,8	107,7
Υπηρεσίες υγείας	78,6	85,9	75,5	87,3	102,7
Μεταφορές & καύσιμα	115,7	99,1	69,8	28,5	108,9
Υπηρεσίες Επικοινωνιών & Τηλεπικοινωνιών	84,1	76,9	72,4	48,5	107,4
Έξοδα αναμυχής & πολιτισμού	88,0	72,1	55,7	28,4	110,2
Εκπαίδευση	53,1	102,5	52,6	3,1	112,6
Υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης	100,3	79,8	95,9	37,1	107,8
Άλλα προϊόντα & υπηρεσίες	55,7	100,3	97,3	41,5	107,0
Σύνολο	88,4	84,7	79,8	51,5	106,6

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Ο πίνακας 5.2.β, παρουσιάζει την ποσοστιαία διάρθρωση της μέσης κατά κεφαλήν καταναλωτικής δαπάνης κατά καταναλωτική ομάδα δαπάνης ανά κατηγορία νοικοκυριού. Από τα στοιχεία διαπιστώνουμε ότι για τα αγροτικά νοικοκυριά οι μόνες περιπτώσεις κατά τις οποίες οι δαπάνες τους ξεπερνούν τις μέσες συνολικές δαπάνες, λαμβάνουν χώρα στις κατηγορίες με αρχηγό νεότερης και μεσαίας ηλικίας για την καταναλωτική ομάδα “Αλκοόλ & καπνός” όπου η πρώτη κατηγορία νοικοκυριών υπερβαίνει τη μέση συνολική δαπάνη κατά 9,5% ενώ η δεύτερη την υπερβαίνει κατά 10,5%. Άλλη ομάδα δαπάνης η οποία προσεγγίζει αλλά δεν υπερβαίνει το μέση συνολική δαπάνη αντιστοιχεί στις “Υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης” με ποσοστό 92,5%, 69,9% και 92,6% για τις αντίστοιχες ομάδες αγροτικών νοικοκυριών, ακολουθημένη από την ομάδα των μεταφορών και καυσίμων, όπου η κάθε ομάδα αγροτικών νοικοκυριών πλησιάζει τη μέση δαπάνη στο 92,4% για την πρώτη, στο 90,9% για την δεύτερη και στο 69,5% για την τρίτη κατηγορία. Σημειώνεται, ότι τα μη αγροτικά νοικοκυριά υπερβαίνουν τις δαπάνες των “άλλων προϊόντων και υπηρεσιών” για όλες τις ομάδες δαπανών, ενώ τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, υπολείπονται των μέσων συνολικών για στο σύνολο των ομάδων αυτών.

Πίνακας 5.2.β: Διάρθρωση (%) της μέσης κατά κεφαλήν καταναλωτικής δαπάνης κατά καταναλωτική ομάδα δαπάνης ανά κατηγορία νοικοκυριού.

Καταναλωτικές ομάδες δαπανών	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 – 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών		
Τρόφιμα	74,5	75,1	89,8	89,0	102,4
Αλκοόλ & καπνός	109,5	110,5	95,0	50,4	105,4
Υπόδηση & ένδυση	70,9	73,6	70,9	47,6	107,7
Οικιακές υπηρεσίες	75,4	51,1	59,4	70,4	106,1
Διαρκείς δαπάνες	51,9	60,0	77,4	50,9	107,7
Υπηρεσίες υγείας	65,2	75,7	73,4	98,2	101,9
Μεταφορές & καύσιμα	92,4	90,9	69,5	29,0	109,2
Υπηρεσίες Επικοινωνιών & Τηλεπικοινωνιών	72,5	68,3	70,0	54,8	107,1
Έξοδα αναψυχής & πολιτισμού	76,6	63,4	54,3	32,0	110,2
Εκπαίδευση	44,7	99,1	53,7	3,1	112,8
Υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης	92,5	69,9	92,6	39,5	107,9
Άλλα προϊόντα & υπηρεσίες	42,5	90,9	94,6	46,3	106,9
Σύνολο	72,8	75,0	77,7	57,3	106,4

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Τα στοιχεία που προκύπτουν από τον πίνακα 5.2.γ, δείχνουν ότι οι δαπάνες των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό νεότερης και μεσαίας ηλικίας καθώς και των μη αγροτικών νοικοκυριών, οι οποίες κατευθύνονται για την αγορά τροφίμων υπερβαίνουν τη μέση δαπάνη που αντιστοιχεί σ' αυτήν την ομάδα δαπανών για το σύνολο των νοικοκυριών κατά 18,8%, 9,4% και 3,7% αντίστοιχα. Το ίδιο ισχύει και για την ομάδα δαπανών “ Μεταφορές & καύσιμα ”. Τα αποτελέσματα της μέσης δαπάνης όλων των κατηγοριών νοικοκυριών, πλην των συνταξιούχων του ΟΓΑ, δείχνουν την υψηλή τάση προς κατανάλωση ποτών και προϊόντων καπνού αφού οι τρεις ομάδες αγροτικών νοικοκυριών και τα μη αγροτικά νοικοκυριά ξεπερνούν τη συνολική μέση δαπάνη κατανάλωσης κατά 15,1%, 43,4%, 2,3% και 4,5% αντίστοιχα. Παρόμοια συμπεριφορά, αλλά σε μικρότερο βαθμό, δείχνουν πως έχουν οι ίδιες κατηγορίες νοικοκυριών προς την κατανάλωση υπηρεσιών διασκέδασης και τουρισμού αφού ξεπερνούν την αντίστοιχη μέση συνολική δαπάνη κατά 4,1%, 1,4%, 2,7% και 7,3%. Αντίθετα, τα αποτελέσματα του ίδιου πίνακα, δείχνουν ότι οι δαπάνες όλων των κατηγοριών των νοικοκυριών με εξαίρεση αυτή των μη αγροτικών, που κατευθύνονται για τις ομάδες δαπανών “Οικιακές υπηρεσίες”, “Διαρκείς δαπάνες”, “Υπηρεσίες Επικοινωνιών & τηλεπικοινωνιών” και “Εξοδα αναψυχής & πολιτισμού” υπολείπονται των αντίστοιχων μέσων συνολικών δαπανών της κάθε ομάδας. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός, ότι τα μόνα νοικοκυριά που υπερβαίνουν τη μέση συνολική δαπάνη που αντιστοιχεί στην εκπαίδευση κατά ένα ποσοστό της τάξης του 14,2%, εντάσσονται στην κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό μεσαίας ηλικίας, ακολουθούμενα από τα μη αγροτικά νοικοκυριά με ποσοστό 12,1%, ενώ τα αγροτικά νοικοκυριά των άλλων ομάδων αγγίζουν το ήμισυ του συνολικού μέσου όρου.

Πίνακας 5.2.γ: Διάρθρωση (%) της μέσης καταναλωτικής δαπάνης κατά καταναλωτική ομάδα δαπάνης ανά κατηγορία νοικοκυριού.

Καταναλωτικές ομάδες δαπανών	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 – 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών		
Τρόφιμα	118,8	109,4	95,5	64,5	103,7
Αλκοόλ & καπνός	151,1	143,4	102,3	45,3	104,5
Υπόδηση & ένδυση	99,5	108,3	82,4	35,7	107,6
Οικιακές υπηρεσίες	95,1	80,4	69,8	56,8	106,3
Διαρκείς δαπάνες	86,9	86,5	87,1	41,3	107,5
Υπηρεσίες υγείας	89,9	107,2	79,8	71,6	103,7
Μεταφορές & καύσιμα	133,5	118,6	72,7	30,0	107,9
Υπηρεσίες Επικοινωνιών & Τηλεπικοινωνιών	91,8	95,5	78,3	40,3	107,6
Έξοδα αναψυχής & πολιτισμού	96,4	89,9	60,8	24,5	110,0
Εκπαίδευση	56,0	114,2	55,2	3,8	112,1
Υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης	104,1	101,4	102,7	34,1	107,3
Άλλα προϊόντα & υπηρεσίες	68,5	118,1	101,0	35,8	107,0
Σύνολο	102,4	105,5	84,9	44,1	106,6

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

5.2.2 Το καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών

Το καταναλωτικό πρότυπο των διάφορων κατηγοριών νοικοκυριών, δίνεται στους πίνακες. Οι πίνακες παρουσιάζουν το ποσοστό του οικογενειακού προϋπολογισμού, που διατίθεται για την δαπάνη των διάφορων καταναλωτικών ομάδων, είτε οι δαπάνες υπολογίζονται σε όρους μέσης ισοδύναμης δαπάνης, είτε σε όρους μέσης κατά κεφαλήν είτε σε όρους μέσης δαπάνης.

Ο πίνακας 5.2.δ, αναφέρεται στα ποσοστά της ισοδύναμης δαπάνης της κάθε κατηγορίας νοικοκυριού κάθε καταναλωτικής ομάδας. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό νεότερο των 40 ετών, διαθέτουν το μεγαλύτερο μέρος των δαπανών τους για την κατανάλωση τροφίμων και ακολουθεί η καταναλωτική ομάδα των μεταφορών και καυσίμων, των οικιακών υπηρεσιών και οι δαπάνες που προορίζονται για τουρισμό και διασκέδαση. Αντίθετα, η μικρότερη δαπάνη αυτής της ομάδας αγροτικών νοικοκυριών, κατευθύνεται για την εκπαίδευση των μελών του νοικοκυριού. Συνεχίζοντας με τη δεύτερη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας μεταξύ των 40 και των 55 ετών, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι δαπανάται το μεγαλύτερο τμήμα του οικογενειακού προϋπολογισμού, στην κατανάλωση τροφίμων, στην αγορά καυσίμων και στις ανάγκες μεταφοράς, σε άλλα προϊόντα και υπηρεσίες καθώς και στη διασκέδαση και στον τουρισμό. Για την τρίτη ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών, φαίνεται πως το μεγαλύτερο μέρος των εξόδων κατευθύνεται πάλι στην αγορά τροφίμων (όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις), στην αγορά άλλων προϊόντων και υπηρεσιών στην κατανάλωση υπηρεσιών διασκέδασης και τουρισμού καθώς και στις ανάγκες μεταφορών και καυσίμων. Εξετάζοντας τα αποτελέσματα της ομάδας των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, συμπεραίνουμε ότι σημαντικό τμήμα του οικογενειακού τους προϋπολογισμού κατευθύνεται για την κάλυψη των οικιακών αναγκών και την κάλυψη των αναγκών υγείας, ενώ οι δαπάνες για την καταναλωτική ομάδα των τροφίμων αφορούν το μεγαλύτερο τμήμα του προϋπολογισμού τους. Όσον αφορά την των μη αγροτικών νοικοκυριών, τα αποτελέσματα του ίδιου πίνακα δείχνουν πως το μεγαλύτερο τμήμα των δαπανών τους, κατευθύνεται στις ίδιες καταναλωτικές ομάδες με αυτές των κατηγοριών των αγροτικών νοικοκυριών. Τέλος, φαίνεται ότι όλες οι κατηγορίες νοικοκυριών δαπανούν το μικρότερο τμήμα των οικογενειακών τους προϋπολογισμών για την εκπαίδευση των μελών τους. Όμως αξίζει να αναφερθεί ότι το ποσοστό της

ισοδύναμης δαπάνης της δεύτερης ομάδας αγροτικών νοικοκυριών, είναι το ίδιο με το ποσοστό δαπανών που πραγματοποιούν τα μη αγροτικά νοικοκυριά. Συνεπώς διαφαίνεται η μεγάλη σημασία που προσδίδουν στην εκπαίδευση των μελών του νοικοκυριού τους η δεύτερη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών. Ακόμη τα στοιχεία παρουσιάζουν ότι όλες οι κατηγορίες νοικοκυριών διαθέτουν τις λιγότερες δαπάνες για τις ίδιες καταναλωτικές ομάδες δηλαδή για την εκπαίδευση, για τα έξοδα αναψυχής και πολιτισμού, για τις επικοινωνίες και υπηρεσίες τηλεπικοινωνίας ενώ οι δαπάνες για την κατανάλωση ποτών και προϊόντων καπνού είναι υψηλότερες για τα αγροτικά νοικοκυριά σε σχέση με τα μη αγροτικά νοικοκυριά στα οποία καταλαμβάνει την προτελευταία θέση.

Παρόμοια εικόνα με τα αποτελέσματα του πίνακα 5.2.δ, προκύπτει αν εξετάσουμε τα αποτελέσματα του πίνακα 5.2.ε και του πίνακα 5.2.στ τα οποία αναφέρονται στη μέση κατά κεφαλήν δαπάνη και στη μέση δαπάνη των νοικοκυριών. Αναφερόμενοι στις τρεις ομάδες αγροτικών νοικοκυριών, παρατηρούμε πως εξακολουθούν να παρουσιάζουν τις ίδιες προτεραιότητες με πριν, δηλαδή οι κύριες κατευθύνσεις των προϋπολογισμών τους είναι οι δαπάνες για είδη διατροφής, για μεταφορές και καύσιμα, για οικιακές υπηρεσίες, για υπηρεσίες διασκέδασης και τουρισμού και για την αγορά άλλων προϊόντων και υπηρεσιών. Τα μικρότερα ποσά των δαπανών τους ξοδεύονται στην εκπαίδευση, στις υπηρεσίες επικοινωνιών και στις δαπάνες αναψυχής και πολιτισμού. Για την κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό ΟΓΑ, οι κύριες δαπάνες πραγματοποιούνται για την απόκτηση ειδών διατροφής, οικιακών υπηρεσιών και υπηρεσιών υγείας, υπογραμμίζοντας την μεγάλη προτεραιότητα που προσδίδουν τα μέλη αυτών των νοικοκυριών για την κάλυψη αναγκών οι οποίες μεταφράζονται σε ανάγκες άμεσης επιβίωσης. Παρόλα αυτά, ακολουθούν οι ίδιες ομάδες δαπανών με αυτές των άλλων νοικοκυριών. Στις ίδιες καταναλωτικές ομάδες δαπανών, που κατευθύνεται το μεγαλύτερο μέρος των αγροτικών νοικοκυριών, δαπανάται και το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος των μη αγροτικών νοικοκυριών. Αντίθετα, τα αποτελέσματα των δύο πινάκων δείχνουν ότι για όλες τις κατηγορίες νοικοκυριών, τα μικρότερα ποσά του εισοδήματός τους έχουν προορισμό ομάδες καταναλωτικών δαπανών οι οποίες απευθύνονται στην αναψυχή και στον πολιτισμό, στις υπηρεσίες επικοινωνίας και τηλεπικοινωνιών, στην εκπαίδευση και στην κατανάλωση ποτών και προϊόντων καπνού. Οι δαπάνες για εκπαίδευση, αντιστοιχούν στο μικρότερο τμήμα του εισοδήματος ανεξαρτήτως

κατηγορίας νοικοκυριών. Συγκρίνοντας όμως τα αποτελέσματα του πίνακα 4.2.ε και 4.2.στ συμπεραίνουμε ότι τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό μεσαίας ηλικίας, ξοδεύουν περισσότερο για την εκπαίδευση των μελών του νοικοκυριού τους απ' ότι ξοδεύουν τα μη αγροτικά νοικοκυριά.

Από τα παραπάνω, γίνεται εύκολα κατανοητό ότι τα γεωργικά νοικοκυριά δαπανούν μεγαλύτερο μερίδιο του εισοδήματός τους, σε σχέση με τα μη αγροτικά, κυρίως για είδη διατροφής και μεταφορές - καύσιμα, για υπηρεσίες διασκέδασης και σε μικρότερο βαθμό για είδη υπόδησης - ένδυσης, για διαρκείς δαπάνες, (δηλαδή την ενσωμάτωση στο νοικοκυριό κάποιων ανέσεων ή κάποιων αγαθών τα οποία να προσδίδουν μεγαλύτερη πολυτέλεια στη καθημερινότητα των μελών του νοικοκυριού), όπως επίσης και για την εκπαίδευση. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι μικρότερο ποσό του εισοδήματός των αγροτικών νοικοκυριών σε σχέση με τα μη αγροτικά νοικοκυριά, αντιστοιχεί σε δαπάνες με προορισμό τις πολιτιστικές δραστηριότητες. Επιπρόσθετα, η δαπάνη για είδη διατροφής των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, αποτελεί ένα αρκετά μεγάλο μέρος του εισοδήματός τους, ενώ επίσης ένα σημαντικό τμήμα αυτού προορίζεται για την ικανοποίηση άμεσων αναγκών επιβίωσης όπως είναι οι δαπάνες οικιακών υπηρεσιών και υπηρεσιών υγείας.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της μέσης ισοδύναμης δαπάνης και του μέσου κ.κ εισοδήματος, διαπιστώνουμε ότι συνεχίζει να υφίσταται η ίδια περίπου κατάσταση στην κατάταξη των νοικοκυριών. Δηλαδή η κατηγορία με το υψηλότερο βιοτικό επίπεδο είναι και πάλι αυτή των μη αγροτικών νοικοκυριών (η οποία όπως και προηγουμένως είναι η μόνη που ξεπερνά τα μέσα συνολικά ποσοστά των δεικτών ευημερίας) και ακολουθεί η πρώτη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών. Αντίθετα, η κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ και πάλι κατατάσσεται στην τελευταία θέση στην κλίμακα του βιοτικού επιπέδου.

Από το καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών συμπεραίνουμε ότι, το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός έχει προορισμό την κάλυψη βασικών αναγκών διαβίωσης. Δηλαδή, το χαμηλό εισόδημα συνεπάγεται αυξημένο ποσοστό αυτού το οποίο προορίζεται για την κάλυψη των ειδών διατροφής και για την κάλυψη των άλλων βασικών αναγκών του νοικοκυριού, οπότε το υπόλοιπο μέρος του εισοδήματος κατανέμεται σε λιγότερο βασικές ανάγκες. Τέτοιου είδους ανάγκες αντιστοιχούν σε επενδύσεις διαρκών αναγκών (π.χ απόκτησης τεχνολογικών προϊόντων, διεύρυνσης

χώρων οικίας και βελτίωσης συνθηκών υγιεινής), και στην απόκτηση καλύτερων υπηρεσιών υγείας, ψυχαγωγίας και εκπαίδευσης. Συνεπώς, από τα παραπάνω εξάγεται το συμπέρασμα ότι τα αγροτικά νοικοκυριά ανεξαρτήτως ομάδας διάκρισης και συμπεριλαμβανομένων των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, απολαμβάνουν ένα χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο απ' ότι εκείνο των μη αγροτικών νοικοκυριών.

Πίνακας 5.2.δ: Διάρθρωση (%) της μέσης ισοδύναμης δαπάνης κατά καταναλωτική ομάδα δαπάνης κατά κατηγορία νοικοκυριού.

Καταναλωτικές ομάδες δαπανών	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 – 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών			
Τρόφιμα	18,5	17,3	19,5	26,1	16,6	17,1
Αλκοόλ & καπνός	5,8	5,4	4,7	3,6	3,8	3,8
Υπόδηση & ένδυση	8,0	8,3	7,6	6,8	8,3	8,2
Οικιακές υπηρεσίες	11,2	8,2	9,1	14,6	11,5	11,6
Διαρκείς δαπάνες	6,0	6,3	7,8	7,0	7,8	7,7
Υπηρεσίες υγείας	6,7	7,6	7,1	12,7	7,2	7,5
Μεταφορές & καύσιμα	15,7	14,0	10,5	6,6	12,2	12,0
Υπηρεσίες Επικοινωνιών & Τηλεπικοινωνιών	4,3	4,1	4,1	4,2	4,5	4,5
Έξοδα αναψυχής & πολιτισμού	4,8	4,1	3,4	2,7	5,0	4,9
Εκπαίδευση	1,4	2,9	1,6	0,1	2,5	2,4
Υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης	10,8	9,0	11,4	6,8	9,6	9,5
Άλλα προϊόντα & υπηρεσίες	6,8	12,9	13,2	8,7	10,9	10,9
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας 5.2.ε.: Διάρθρωση (%) της μέσης κατά κεφαλή δαπάνης κατά καταναλωτική ομάδα δαπάνης κατά κατηγορία νοικοκυριού.

Καταναλωτικές ομάδες δαπανών	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 – 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών			
Τρόφιμα	17,6	17,2	19,9	26,7	16,5	17,2
Αλκοόλ & καπνός	5,7	5,5	4,6	3,3	3,7	3,8
Υπόδηση & ένδυση	7,9	8,0	7,4	6,7	8,2	8,1
Οικιακές υπηρεσίες	12,5	8,2	9,3	14,9	12,1	12,1
Διαρκείς δαπάνες	5,6	6,3	7,8	7,0	7,9	7,9
Υπηρεσίες υγείας	6,9	7,7	7,2	13,1	7,4	7,7
Μεταφορές & καύσιμα	14,6	13,9	10,3	5,8	11,8	11,5
Υπηρεσίες Επικοινωνιών & Τηλεπικοινωνιών	4,5	4,1	4,1	4,3	4,5	4,5
Έξοδα αναψυχής & πολιτισμού	5,0	4,0	3,3	2,6	4,9	4,7
Εκπαίδευση	1,3	2,7	1,4	0,1	2,2	2,0
Υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης	12,1	8,9	11,3	6,6	9,7	9,5
Άλλα προϊόντα & υπηρεσίες	6,4	13,4	13,4	8,9	11,1	11,0
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας 5.2.στ: Διάρθρωση (%) της μέσης καταναλωτικής δαπάνης κατά καταναλωτική ομάδα δαπάνης κατά κατηγορία νοικοκυριού.

Καταναλωτικές ομάδες δαπανών	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40–55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών			
Τρόφιμα	19,7	17,6	19,1	24,9	16,6	17,0
Αλκοόλ & καπνός	5,9	5,4	4,8	4,1	3,9	4,0
Υπόδηση & ένδυση	8,1	8,6	8,1	6,8	8,4	8,4
Οικιακές υπηρεσίες	10,0	8,2	8,8	13,9	10,7	10,8
Διαρκείς δαπάνες	6,3	6,1	7,7	7,0	7,5	7,5
Υπηρεσίες υγείας	6,3	7,3	6,7	11,7	7,0	7,2
Μεταφορές & καύσιμα	16,5	14,2	10,9	8,6	12,8	12,7
Υπηρεσίες Επικοινωνιών & Τηλεπικοινωνιών	4,0	4,1	4,1	4,1	4,5	4,5
Έξοδα αναψυχής & πολιτισμού	4,7	4,3	3,6	2,8	5,2	5,0
Εκπαίδευση	1,6	3,1	1,9	0,3	3,1	2,9
Υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης	9,7	9,2	11,6	7,4	9,6	9,6
Άλλα προϊόντα & υπηρεσίες	7,1	11,8	12,6	8,6	10,6	10,6
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί αναφερόμαστε στις διαστάσεις της ανισότητας και της φτώχειας που επικρατούν στις διάφορες κατηγορίες νοικοκυριών. Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση των αποτελεσμάτων, θα πρέπει να αναφερθούμε στις μεταβλητές που χρησιμοποιούμε για την διερεύνηση των φαινομένων ανισότητας και φτώχειας. Οι μεταβλητές αυτές, χρησιμοποιούνται ευρύτατα στη βιβλιογραφία και είναι συνήθως η τρέχουσα καταναλωτική δαπάνη και το τρέχον εισόδημα καθώς και η μέση κατά κεφαλήν καταναλωτική δαπάνη και το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα. Ο λόγος που χρησιμοποιούμε και τα δύο είδη του εισοδήματος, είναι διότι επιδιώκουμε την καλύτερη δυνατή, αντιπροσωπευτικότερη και αξιόπιστη ανάλυση των μεταβλητών μας, μέσω της σύγκρισης των αποτελεσμάτων που προκύπτουν κατά τη μέτρηση των ζητημάτων κοινωνικού αποκλεισμού. Δηλαδή, μέσω της σύγκρισης, μας παρέχεται η δυνατότητα ελέγχου των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από την ανάλυση της κάθε μεταβλητής ώστε να οδηγούμαστε σε σημαντικά συμπεράσματα σχετικά με την αξιοπιστία των απαντήσεων που έχουν δοθεί κατά την διάρκεια της έρευνας και που αφορούν τα εισοδηματικά επίπεδα των νοικοκυριών. Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ, τα στοιχεία της καταναλωτικής δαπάνης θεωρούνται πιο αντιπροσωπευτικά από τα στοιχεία του εισοδήματος. Αυτό συμβαίνει συχνά γιατί τα νοικοκυριά είναι ιδιαίτερα διστακτικά στο να δηλώσουν το πραγματικό τους εισόδημα και πολλές φορές τα νοικοκυριά εμφανίζονται να δαπανούν περισσότερο από το εισόδημα τους (αρνητική αποταμίευση). Σύμφωνα με ορισμένες συγκρίσεις, τα προβλήματα υποεκτίμησης των στοιχείων του εισοδήματος είναι πιο σημαντικά στις ομάδες των ελευθέρων επαγγελματιών και των αγροτών παρά στις ομάδες των μισθωτών και των συνταξιούχων {Κανελλόπουλος (1986) , Σαρρής και Ζωγραφάκης (1993,1999)}.

6.1 Οι διαστάσεις της οικονομικής ανισότητας

6.1.1 Η μέτρηση των δεικτών ανισότητας

Στην ενότητα που ακολουθεί, εξετάζουμε τις οικονομικές ανισότητες των νοικοκυριών, ενώ επικεντρωνόμαστε ιδίως στο χώρο των αγροτικών νοικοκυριών. Ως μεταβλητές για τη μέτρηση των αποτελεσμάτων των δεικτών ανισότητας κάθε ομάδας αγροτικών νοικοκυριών χρησιμοποιούμε την ισοδύναμη δαπάνη του διάμεσου νοικοκυριού και το ισοδύναμο εισόδημα, την κατά κεφαλήν δαπάνη και το κατά κεφαλήν εισόδημα, με σκοπό την εκτίμηση και τη σύγκριση των οικονομικών ανισοτήτων που επικρατούν στα νοικοκυριά της χώρας. Ιδιαίτερη έμφαση θα δώσουμε στις ομάδες αγροτικών νοικοκυριών, οι οποίες και θα συγκριθούν με μια νέα κατηγορία, αυτής του συνόλου των αγροτικών νοικοκυριών αλλά και με το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας. Η εκτίμηση της οικονομικής ανισότητας, γίνεται με τη βοήθεια του δείκτη Gini (G), του δείκτη Theil (T), και της μέσης λογαριθμικής απόκλισης, ή αλλιώς του δείκτη (N). Στον πίνακα του παραρτήματος Π.12, παρατίθενται οι ιδιότητες, τα όρια τιμών και η σχετική ευαισθησία των προαναφερόμενων δεικτών ανισότητας. Στην ενότητα αυτή, η χρήση των δεικτών για την ανάλυση της ανισότητας, γίνεται για τη μέτρηση της ανισότητας “μεταξύ” των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης.

Επιλέξαμε αυτούς τους δείκτες διότι ικανοποιούν όλα τ' απαραίτητα αξιώματα και επίσης καλύπτουν σχεδόν όλα τα εισοδηματικά στρώματα. Ειδικότερα, ο δείκτης Gini (G) είναι πιο αντιπροσωπευτικός στα μεσαία εισοδηματικά στρώματα, ο δείκτης Theil (T) είναι πιο αντιπροσωπευτικός στα υψηλά εισοδηματικά στρώματα, ενώ η διακύμανση των λογαρίθμων ή η μέση λογαριθμική απόκλιση (N) είναι σχετικά πιο ευαίσθητη σε μεταβιβάσεις στο κάτω άκρο της κατανομής, δηλαδή έχει μεγαλύτερη ευαισθησία στα χαμηλά εισοδηματικά επίπεδα.

6.1.1.α Μέτρηση της ανισότητας συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης και του ισοδύναμου εισοδήματος

Συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης

Μέσω του πίνακα 6.1.α, βάσει της ισοδύναμης δαπάνης, ο δείκτης Gini, Theil και η μέση λογαριθμική απόκλιση, μας πληροφορούν ότι η ανισότητα, είναι μεγαλύτερη για το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας, ξεπερνώντας την ανισότητα που επικρατεί στο σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών. Όσον αφορά τις ομάδες των

αγροτικών νοικοκυριών, βλέπουμε ότι η μεγαλύτερη ανισοκατανομή αφορά την τρίτη ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών μεγαλύτερης ηλικίας ($G=0,285$, $T=0,136$, $N=0,124$), ακολουθούμενη από την δεύτερη ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών μέσης ηλικίας ($G = 0,272$, $T = 0,135$, $N = 0,122$), ενώ η ομάδα με τη μικρότερη ανισότητα είναι η ομάδα των νεότερων αγροτικών νοικοκυριών ($G = 0,264$, $T = 0,117$, $N = 0,117$), πράγμα το οποίο σημαίνει ότι τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας μικρότερο από 40 ετών έχουν την μεγαλύτερη ομοιομορφία στην κατανομή της ισοδύναμης δαπάνης, σε σύγκριση με όλες τις ομάδες αγροτικών νοικοκυριών καθώς επίσης και σε σχέση με το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας. Επίσης παρατηρούμε ότι η ανισότητα κάθε ομάδας αγροτικών νοικοκυριών, είναι μικρότερη από την ανισότητα που υπάρχει στο σύνολο των νοικοκυριών, ενώ μόνο η πρώτη και η δεύτερη κατηγορία αγροτικών νοικοκυριών έχουν μικρότερη ανισοκατανομή σε σχέση με το σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών.

Εξετάζοντας τις ομάδες αγροτικών νοικοκυριών, βλέπουμε ότι το μέγεθος της ανισότητας αυξάνεται καθώς κινούμαστε από την πρώτη κατηγορία αγροτικών νοικοκυριών προς την τρίτη. Η κατηγορία των νεότερων αγροτικών νοικοκυριών, έχει την μικρότερη ανισοκατανομή εισοδήματος σε σχέση όχι μόνο με τις υπόλοιπες, αλλά και σε σχέση με το σύνολο των αγροτικών καθώς και με το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας.

Συναρτήσεσι του ισοδύναμου εισοδήματος

Στον ίδιο πίνακα βάσει του ισοδύναμου εισοδήματος, παρατηρούμε σύμφωνα με τους παραπάνω δείκτες ότι η ανισότητα στο σύνολο των νοικοκυριών των αγροτών είναι μεγαλύτερη απ' ότι στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας αφού οι δείκτες για το σύνολο των αγροτών είναι $G= 0,339$, $T= 0,210$, $N=0,191$, έναντι $G=0,300$, $T= 0,153$, $N = 0,149$ για το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας. Ακόμη, από τις τιμές των δεικτών των ομάδων αγροτικών νοικοκυριών, εξάγεται το συμπέρασμα ότι η ανισότητα φθίνει καθώς μετακινούμαστε από την πρώτη ομάδα προς την τρίτη. Δηλαδή, η ομάδα με τη μεγαλύτερη ανισότητα είναι αυτή των νεότερων αγροτικών νοικοκυριών, ενώ ακολουθεί η ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών η οποία μπορούμε να πούμε ότι υπολείπεται ελάχιστα της ανισοκατανομής του εισοδήματος σε σύγκριση με τους δείκτες ανισότητας για το σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών, αφού μόνο ο δείκτης *Theil* υπερτερεί ελάχιστα του αντίστοιχου δείκτη του συνόλου των αγροτικών

νοικοκυριών ($T = 0,216$ έναντι $T = 0,210$). Αυτό όμως μπορεί να παραβλεφθεί αφού η διαφορά αυτών των αποτελεσμάτων είναι τόσο μικρή που είναι στα όρια στατιστικού σφάλματος. Η μικρότερη ανισότητα στην κατανομή του εισοδήματος παρατηρείται στην τρίτη κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών μεγαλύτερης ηλικίας, της οποίας οι τιμές των δεικτών κυμαίνονται περίπου στα ίδια επίπεδα με τις τιμές των δεικτών ανισότητας στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι η τρίτη ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών έχει τη μεγαλύτερη ομοιομορφία βάσει της κατανομής του ισοδύναμου εισοδήματος από την κάθε συγκρινόμενη με αυτή ομάδα/κατηγορία νοικοκυριών.

Επίσης παρατηρούμε ότι το μέγεθος της ανισότητας που υφίσταται η ομάδα των νεότερων νοικοκυριών, είναι μεγαλύτερη σε σύγκριση και με την ανισότητα που επικρατεί στο σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών αλλά και σε σχέση με την ανισότητα που υπάρχει στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας.

6.1.1.β Μέτρηση της ανισότητας συναρτήσει της κατά κεφαλήν δαπάνης και του κατά κεφαλήν εισοδήματος

Συναρτήσει της κατά κεφαλήν δαπάνης

Από τα αποτελέσματα του πίνακα 6.1.β, διαπιστώνουμε ότι η ανισότητα που επικρατεί στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας, είναι μεγαλύτερη συγκριτικά με την ανισοκατανομή που υπάρχει στο σύνολο των αγροτικών. Επίσης, η ανισότητα του συνόλου των νοικοκυριών της χώρας υπερέχει σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ομάδες αγροτικών νοικοκυριών. Η κατηγορία με τη μικρότερη ανισότητα σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες, φαίνεται να είναι η ομάδα των νεότερων αγροτικών νοικοκυριών, ενώ η ανισότητα της ομάδας των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό μεσαίας και μεγαλύτερης ηλικίας κυμαίνεται στα ίδια επίπεδα, με ελάχιστη υπεροχή των νοικοκυριών μεσαίας ηλικίας.

Συναρτήσει του κατά κεφαλήν εισοδήματος

Τέλος, από τα στοιχεία του ίδιου πίνακα, παρατηρούμε ότι τα νοικοκυριά στο σύνολο της χώρας, έχουν την μικρότερη ανισοκατανομή εισοδήματος σε σύγκριση με τα αγροτικά νοικοκυριά ως σύνολο αλλά και σε σύγκριση με τις κατηγορίες των αγροτικών νοικοκυριών. Επίσης, καθώς κινούμαστε από την νεότερη ηλικιακά ομάδα αγροτικών νοικοκυριών προς τη μεγαλύτερη, παρατηρούμε ότι η ανισότητα των ομάδων αγροτικών νοικοκυριών φθίνει. Πράγματι, η ομάδα των νεότερων αγροτικών

νοικοκυριών, έχει τη μεγαλύτερη ανισότητα όπως δείχνουν οι δείκτες, απ' όλες τις ομάδες αγροτικών νοικοκυριών αλλά και από το σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών καθώς και από τα νοικοκυριά στο σύνολο της χώρας. Οι τιμές που λαμβάνουν οι δείκτες ανισότητας, ($G = 0,424$, $T = 0,368$, $N = 0,313$), μας οδηγούν στη διαπίστωση ότι όχι μόνο η ομάδα αυτή των νοικοκυριών υφίσταται τη μεγαλύτερη ανισοκατανομή στο κατά κεφαλήν εισόδημα, αλλά και ότι μεταξύ των νοικοκυριών αυτής της κατηγορίας επικρατούν οξυμένες ανισότητες και διευρυμένα χάσματα στη κατανομή του εισοδήματος. Μετά την πρώτη ομάδα, ακολουθεί δεύτερη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών "Αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας 40 – 55 ετών" ξεπερνώντας την κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών στο σύνολο αυτών. Η τρίτη ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών μεγαλύτερης ηλικίας, έχει τη μικρότερη ανισότητα συγκριτικά με τις υπόλοιπες ομάδες αγροτικών νοικοκυριών, ενώ παράλληλα υφίσταται εμφανώς μικρότερη ανισότητα απ' ότι το σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών, και ελάχιστα μικρότερη σε σύγκριση με τα νοικοκυριά στο σύνολο της χώρας αφού οι δείκτες μέτρησης της ανισοκατανομής για την τρίτη ομάδα είναι $G = 0,317$, $T = 0,165$, $N = 0,170$ και για το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας ισχύει $G = 0,320$, $T = 0,177$, και $N = 0,171$.

Γενικότερα, βάσει του παραπάνω πίνακα προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

- Με βάση την ισοδύναμη δαπάνη και την κατά κεφαλήν δαπάνη, διαπιστώνουμε κάποια κοινά συμπεράσματα κατά τη μέτρηση της ανισότητας. Δηλαδή, η ανισότητα μέσα στα αγροτικά νοικοκυριά είναι μικρότερη απ' ότι στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας, καθώς επίσης, η ανισότητα μέσα στις τρεις ομάδες των αγροτικών νοικοκυριών είναι μικρότερη και από το σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών και από το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας. Εξαίρεση αποτελεί η τρίτη κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών της οποίας οι δείκτες σε όρους ισοδύναμης δαπάνης δείχνουν υψηλότερη ανισότητα σε σύγκριση με το σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών. ακόμα, παρατηρούμε ότι η ανισότητα
- Εξετάζοντας τα δύο άλλα είδη εισοδήματος, δηλαδή το ισοδύναμο εισόδημα και το κατά κεφαλήν εισόδημα, συνάγονται άλλα παρόμοια συμπεράσματα για τη μορφή της ανισότητας στις διάφορες κατηγορίες νοικοκυριών. Συνεπώς, παρατηρούμε ότι γι' αυτά τα δύο είδη εισοδήματος η ανισότητα που επικρατεί μέσα στα αγροτικά νοικοκυριά στο σύνολο αυτών, είναι

μεγαλύτερη από την ανισότητα που επικρατεί στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας. Επίσης, η ανισότητα για τις δύο ομάδες αγροτικών νοικοκυριών (“αγροτικά νοικοκυριά με αγρότη αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών” και “αγροτικά νοικοκυριά με αγρότη αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών”) είναι μεγαλύτερη σε σύγκριση με την ανισότητα που υπάρχει στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας. Εξαίρεση αποτελεί η τρίτη ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών μεγαλύτερης ηλικίας, της οποίας οι τιμές που λαμβάνουν οι δείκτες ανισότητας (G , T , N), σε όρους ισοδύναμου εισοδήματος, κυμαίνονται σε παρόμοια επίπεδα με τις τιμές των δεικτών που λαμβάνουν τα αγροτικών νοικοκυριά στο σύνολο της χώρας, ενώ σε όρους κατά κεφαλήν εισοδήματος παρόλο που οι τιμές των δεικτών (G) και (N) είναι πάρα πολύ κοντά, η μεγαλύτερη διαφορά σημειώνεται στον δείκτη (T). Τέλος και στα δύο είδη εισοδήματος, παρατηρούμε ότι μόνο η πρώτη ομάδα των νεώτερων αγροτικών νοικοκυριών έχει μεγαλύτερη ανισότητα απ’ ότι τα αγροτικά νοικοκυριά στο σύνολό τους, ενώ η ανισότητα στις τάξεις των υπόλοιπων δύο αγροτικών ομάδων είναι μικρότερη σε σύγκριση με την ανισότητα που υπάρχει στο σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών.

Πίνακας 6.1.α: Μέτρηση της ανισότητας των νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης, συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης και του ισοδύναμου εισοδήματος.

Διάκριση νοικοκυριών		Συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης			Συναρτήσει του ισοδύναμου εισοδήματος		
		Δείκτης Gini (G)	Δείκτης Theil (T)	Δείκτης N (μέση λογαριθμική απόκλιση)	Δείκτης Gini (G)	Δείκτης Theil (T)	Δείκτης N (μέση λογαριθμική απόκλιση)
Αγροτικά νοικοκυριά	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	0,264	0,117	0,117	0,382	0,266	0,251
	με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών	0,272	0,135	0,122	0,334	0,216	0,187
	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	0,285	0,136	0,137	0,300	0,149	0,152
Σύνολο Αγροτών		0,277	0,133	0,124	0,339	0,210	0,191
Σύνολο χώρας		0,295	0,146	0,141	0,300	0,153	0,149

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας 6.1.β: Μέτρηση της ανισότητας των νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης, συναρτήσει της κατά κεφαλήν δαπάνης και του κατά κεφαλήν εισοδήματος.

Διάκριση νοικοκυριών		Συναρτήσει της κατά κεφαλήν δαπάνης			Συναρτήσει του κατά κεφαλήν εισοδήματος		
		Δείκτης Gini (G)	Δείκτης Theil (T)	Δείκτης N (μέση λογαριθμική απόκλιση)	Δείκτης Gini (G)	Δείκτης Theil (T)	Δείκτης N (μέση λογαριθμική απόκλιση)
Αγροτικά νοικοκυριά	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	0,289	0,144	0,140	0,424	0,368	0,313
	με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών	0,295	0,158	0,142	0,366	0,259	0,223
	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	0,295	0,147	0,145	0,317	0,165	0,170
Σύνολο Αγροτών		0,300	0,157	0,146	0,372	0,256	0,230
Σύνολο χώρας		0,310	0,165	0,156	0,320	0,177	0,171

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

6.1.2 Η ανισότητα βάσει του δείκτη S80/S20.

Στην παράγραφο αυτή παρουσιάζουμε τη διάκριση όλων των κατηγοριών αγροτικών νοικοκυριών σε πεμπτημόρια ανάλογα με τα στοιχεία της ισοδύναμης δαπάνης ανά νοικοκυριό, του ισοδύναμου συνολικού εισοδήματος, του ισοδύναμου αγροτικού εισοδήματος³², του ισοδύναμου μη αγροτικού εισοδήματος, και του μεγέθους του νοικοκυριού, με σκοπό να εκτιμηθούν τα μεγέθη των παραπάνω στοιχείων των οικογενειακών προϋπολογισμών των νοικοκυριών βάση του δείκτη S80/S20, μέσω της χρήσης δυο διαφορετικών κατανομών: της ισοδύναμης δαπάνης και του ισοδύναμου εισοδήματος του διάμεσου νοικοκυριού.

Η χρήση του δείκτη S80/S20 σε συνδυασμό με τη μέθοδο των δεκατημορίων, αποδίδει με λεπτομερή τρόπο την ανισοκατανομή που επικρατεί μέσα σε κάθε ομάδα νοικοκυριών. Δηλαδή, μπορούμε να κατατάξουμε τα νοικοκυριά κάθε ομάδας νοικοκυριών σε 10 υποομάδες συναρτήσει μιας μεταβλητής (πχ του εισοδήματός ή της δαπάνης) ώστε να παρέχεται με σαφή τρόπο μια συγκριτική οπτική εικόνα της ποσοστιαίας κατανομής πολλών μεταβλητών μέσα σε αυτές τις υποομάδες. Συνεπώς, ο δείκτης S80/S20, δείχνει το βαθμό ανισοκατανομής του εισοδήματος (ή της δαπάνης) μέσω της εξέτασης της αναλογίας της μεταβλητής του 20% πλουσιότερων νοικοκυριών της κάθε ομάδας προς την μεταβλητή του 20% των φτωχότερων νοικοκυριών της ίδιας ομάδας.

6.1.2.α Ο δείκτης S80/S20 συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης

Διακρίνοντας τα νοικοκυριά στα πεμπτημόρια, εκτιμούμε τα μεγέθη τους με το δείκτη S80/S20 για όλες τις κατηγορίες νοικοκυριών, σε συνάρτηση με τη ισοδύναμη δαπάνη (πίνακας 6.2.α). Μια πρώτη ένδειξη για την ομάδα των νέων αγροτικών νοικοκυριών, είναι ότι το πλουσιότερο πεμπτημόριο, έχει ισοδύναμη δαπάνη 4,1 φορές περισσότερο από το φτωχότερο πεμπτημόριο. Συνεχίζοντας στο τελευταίο πεμπτημόριο στο ισοδύναμο συνολικό του εισόδημα, διαπιστώνουμε τα άτομα που

³² Στην παράγραφο αυτή όταν αναφερόμαστε στο αγροτικό εισόδημα, αναφερόμαστε στο εισόδημα που προέρχεται από τη γεωργία, κτηνοτροφία, δάση, αλιεία, τις εισοδηματικές ενισχύσεις και πριμοδοτήσεις από το Κράτος ή την ΕΕ, τις αποζημιώσεις της παραγωγής λόγω παγετού, πλημμύρας, ξηρασίας, απόσυρσης, εκρίζωσης, αλλά και από την αξία των τεκμαρτών εισοδημάτων που προέρχονται από τη γεωργία δηλαδή των ειδών που κατανάλωσε το νοικοκυριό και προέρχονται από δική του γεωργική ή κτηνοτροφική παραγωγή, καθώς επίσης και από την αξία που απέκτησε ή κατανάλωσε το νοικοκυριό χωρίς πληρωμή και προέρχονται πάλι από δική του παραγωγή

εντάσσονται εκεί, είναι κατά 4,5 φορές πλουσιότερα από τα άτομα του πρώτου πεμπτημορίου, ενώ το αγροτικό τους εισόδημα ξεπερνά εκείνων στο πρώτο πεμπτημόριο κατά 6,3 φορές. Παράλληλα το ισοδύναμο μη αγροτικό εισόδημα του πλουσιότερου πεμπτημορίου είναι 2,7 φορές μεγαλύτερο από του πρώτου. Αντίθετα, το μέγεθος των νοικοκυριών του πλουσιότερου πεμπτημορίου υπολείπεται από αυτό του πρώτου πεμπτημορίου κατά 0,7 φορές.

Συνεχίζοντας στον ίδιο πίνακα για τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό μεσαίας ηλικίας, συμπεραίνουμε ότι η ισοδύναμη δαπάνη για το τελευταίο πεμπτημόριο είναι 4,6 φορές μεγαλύτερη απ' ότι του πρώτου, όποτε τα νοικοκυριά του τελευταίου πεμπτημορίου, δαπανούν 4,6 φορές περισσότερο απ' ότι του πρώτου. Στα ίδια καταλήγουμε και για ισοδύναμο συνολικό του εισόδημα όπου εδώ τα νοικοκυριά είναι πλουσιότερα κατά 3,1 φορές απ' ότι το πρώτο. Όμως όσον αφορά το αγροτικό εισόδημα, βλέπουμε ότι αυτό είναι κατά 2,6 φορές περισσότερο από το πρώτο, αλλά η σχέση αυτή έχει ελαττωθεί πάνω από το μισό αν συγκριθεί η τιμή αυτή με την τιμή της σχέσης στην ομάδα των νέων αγροτικών νοικοκυριών. Ακόμη το ισοδύναμο μη αγροτικό εισόδημα του πέμπτου μορίου υπερτερεί κατά 3,8 φορές του πρώτου, οπότε γίνεται αντιληπτό ότι τα νοικοκυριά εδώ έχουν ισοδύναμο μη αγροτικό εισόδημα κατά 3,8 φορές περισσότερο από τα νοικοκυριά του πρώτου. Όπως και παραπάνω, έτσι και εδώ, προκύπτει ότι το πλουσιότερο πεμπτημόριο υπολείπεται σε μέγεθος νοικοκυριού από το φτωχότερο – τελευταίο πεμπτημόριο κατά 0,8 φορές.

Σε γενικές γραμμές ισχύουν πάνω κάτω τα ίδια και για την τρίτη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών (με αρχηγό άνω των 55 ετών). Τα νοικοκυριά του τελευταίου πεμπτημορίου έχουν μεγαλύτερη ισοδύναμη δαπάνη κατά 4,4 φορές από τα νοικοκυριά του πρώτου. Επίσης βάσει του ισοδύναμου συνολικού εισοδήματος αυτών των νοικοκυριών, βλέπουμε ότι τα νοικοκυριά που εντάσσονται στο τελευταίο πεμπτημόριο είναι πλουσιότερα κατά 2,8 φορές απ' ότι τα νοικοκυριά του πρώτου καθώς και τα νοικοκυριά του τελευταίου πεμπτημορίου έχουν μεγαλύτερο αγροτικό και ισοδύναμο μη αγροτικό εισόδημα από τα νοικοκυριά του φτωχότερου πεμπτημορίου κατά 2,6 και 3,8 φορές περισσότερο. Πλέον, το μέγεθος του νοικοκυριού εξισορροπείται μεταξύ των δύο ακραίων πεμπτημορίων.

Περνώντας στη δεύτερη κατηγορία, αυτής με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, παρατηρούμε ότι τα νοικοκυριά του πέμπτου πεμπτημορίου υπερτερούν σε όλα τα μεγέθη σε σχέση με τα νοικοκυριά του πρώτου πεμπτημορίου. Αξίζει να αναφερθεί η

μεγάλη ανισοκατανομή που επικρατεί μεταξύ των πεμπτημορίων όσον αφορά το αγροτικό εισόδημα (το πέμπτο έχει 4,9 φορές μεγαλύτερο αγροτικό εισόδημα απ' ότι το πρώτο) και η μικρότερη ανισοκατανομή όσον αφορά το μη αγροτικό εισόδημα αφού πρόκειται για συνταξιούχους του ίδιου ασφαλιστικού φορέα.

Εξετάζοντας τα μη αγροτικά νοικοκυριά, εξάγουμε παρόμοια συμπεράσματα με τις προηγούμενες περιπτώσεις. Δηλαδή, το νοικοκυριά του τελευταίου πεμπτημορίου δαπανούν 4,5 φορές περισσότερο από αυτά του πρώτου, είναι κατά 2,7 φορές πλουσιότερα από τα φτωχότερα νοικοκυριά, έχουν 1.5 φορές περισσότερο αγροτικό και 2,8 φορές περισσότερο μη αγροτικό εισόδημα απ' ότι τα νοικοκυριά του πρώτου πεμπτημορίου.

Σύμφωνα με τον πίνακα 6.2.α, παρατηρούμε ότι ο δείκτης S80/S20 μαρτυρά παρόμοιες σχέσεις με τις προαναφερόμενες, οι οποίες επικρατούν μεταξύ των πεμπτημορίων για το σύνολο της χώρας.

Από τον ίδιο πίνακα (πίνακας 6.2.α) προκύπτουν και κάποια γενικότερα συμπεράσματα όπως η υψηλή ανισοκατανομή που επικρατεί παρατηρώντας το μέγεθος της ισοδύναμης δαπάνης ανά νοικοκυριό μεταξύ των πεμπτημορίων κάθε κατηγορίας. Άλλο συμπέρασμα είναι ότι η ανισοκατανομή του ισοδύναμου συνολικού εισοδήματος στις διάφορες κατηγορίες μεταξύ των νοικοκυριών, φαίνεται να φθίνει καθώς αυξάνονται οι ηλικίες των αρχηγών των νοικοκυριών ενώ η χαμηλότερη τιμή της εντοπίζεται για τα πεμπτημόρια των μη αγροτικών νοικοκυριών. Επίσης, η υψηλότερη ανισοκατανομή που αφορά το ισοδύναμο αγροτικό εισόδημα, αντιστοιχεί στην πρώτη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών. Αίσθηση προκαλεί κυρίως η μεγάλη ανισοκατανομή που υπάρχει μεταξύ των πεμπτημορίων στο αγροτικό εισόδημα της ομάδας των νεότερων αγροτικών νοικοκυριών αλλά και μεταξύ των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο ΟΓΑ. Επιπλέον, η ανισοκατανομή μεταξύ των πεμπτημορίων του μη αγροτικού εισοδήματος είναι παρόμοια για τις ομάδες των νεότερων αγροτικών νοικοκυριών και των νοικοκυριών που ο αρχηγός τους είναι πάνω από 55 ετών, ενώ η υψηλότερη τιμή της καταγράφεται για τα αγροτικά νοικοκυριά μεταξύ των 40 και 55 ετών.

Πίνακας 6.2.α: Μέτρηση της ανισότητας κατά νοικοκυριό βάσει του δείκτη S80/S20, συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης.

Διάκριση νοικοκυριών		Ισοδύναμη δαπάνη	Ισοδύναμο συνολικό εισόδημα	Ισοδύναμο αγροτικό εισόδημα	Ισοδύναμο μη αγροτικό εισόδημα	Μέγεθος νοικοκυριού
Αγροτικά νοικοκυριά	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	4,1	4,5	6,3	2,7	0,7
	με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών	4,6	3,1	2,6	3,8	0,8
	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	4,4	2,8	3,0	2,6	1,0
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ		4,0	2,8	4,9	2,5	1,1
Μη Αγροτικά νοικοκυριά		4,5	2,7	1,5	2,8	1,0
Σύνολο χώρας		4,6	2,9	1,1	3,1	1,0

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

6.1.2.β Ο δείκτης S80/S20 συναρτήσει του ισοδύναμου εισοδήματος

Συνεχίζοντας τη διάκριση των νοικοκυριών στα πεμπτημόρια και εκτιμώντας τα μεγέθη τους πάλι με το δείκτη S80/S20 όπως φαίνεται στον πίνακα 6.2.β για όλες τις κατηγορίες νοικοκυριών, σε συνάρτηση αυτή τη φορά με το ισοδύναμο εισόδημα, παρατηρώντας την ομάδα των νέων αγροτικών νοικοκυριών, εκείνα που εντάσσονται στο πέμπτο πεμπτημόριο, δαπανούν 2,2 φορές περισσότερο σε σχέση με τις δαπάνες στις οποίες προβαίνουν τα νοικοκυριά του πρώτου πεμπτημορίου. Επίσης, τα νοικοκυριά του τελευταίου μορίου, είναι πλουσιότερα από τα νοικοκυριά του πρώτου κατά 6,7 φορές ενώ το αγροτικό τους εισόδημα υπερτερεί έναντι των νοικοκυριών του πρώτου κατά 10,1 φορές και το εισόδημα που προέρχεται από μη αγροτικές πηγές κατά 2 φορές.

Στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών, η δαπάνη του πλουσιότερου πεμπτημορίου είναι μεγαλύτερη του πρώτου κατά 2,7 φορές ενώ σύμφωνα με το συνολικό ισοδύναμο εισόδημά τους, τα νοικοκυριά αυτά είναι πλουσιότερα κατά 6,2 φορές. Ακόμη το ισοδύναμο αγροτικό εισόδημα των

νοικοκυριών του τελευταίου πεμπτημορίου καθώς και το ισοδύναμο μη αγροτικό, είναι κατά 7,1 και 5,1 φορές μεγαλύτερο απ' ότι του πρώτου.

Για την τρίτη ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό μεγαλύτερης ηλικίας, βλέπουμε ότι τα νοικοκυριά που εντάσσονται στο τελευταίο πεμπτημόριο, είναι πλουσιότερα από τα νοικοκυριά του πρώτου κατά 2,7 φορές (όπως και στην προηγούμενη ομάδα). Επίσης, αυτά τα νοικοκυριά είναι πλουσιότερα από τα νοικοκυριά του πρώτου κατά 4,7 φορές ενώ το ισοδύναμο αγροτικό και το μη αγροτικό εισόδημα υπερಿಸχύει των φτωχότερων νοικοκυριών κατά 4,7 φορές και 4,6 αντίστοιχα.

Για τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο ΟΓΑ βλέπουμε ότι γενικά τα νοικοκυριά του πλουσιότερου μορίου, δαπανούν περισσότερο από το πρώτο κατά 2,9 φορές, είναι πλουσιότερα κατά 4,3 φορές, έχουν μεγαλύτερο ισοδύναμο αγροτικό εισόδημα κατά 20,1 αλλά και μη αγροτικό κατά 3,1 φορές.

Όσον αφορά τα μη αγροτικά νοικοκυριά, παρατηρούμε ότι τα πλουσιότερα νοικοκυριά έχουν δαπανούν 2,7 φορές περισσότερο σε σχέση με τα νοικοκυριά του πρώτου, έχουν περισσότερο εισόδημα κατά 4,6 φορές και μεγαλύτερο αγροτικό και μη αγροτικό εισόδημα κατά 2,7 και 4,6 φορές αντίστοιχα.

Γενικά για το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας, προκύπτει ως συμπέρασμα ότι τα νοικοκυριά τα οποία εντοπίζονται στο τελευταίο πεμπτημόριο, έχουν 2,7 φορές μεγαλύτερη δαπάνη από τα νοικοκυριά στο πρώτο πεμπτημόριο, επίσης είναι πλουσιότερα κατά 4,6 φορές, και έχουν αγροτικό εισόδημα αλλά και εισόδημα που δεν προέρχεται από την άσκηση του γεωργικού επαγγέλματος κατά 2,6 και 4,8 φορές αντίστοιχα. Εδώ γίνεται φανερό ότι οι τιμές αυτές του δείκτη S80/S20, προσεγγίζουν κατά πολύ τις τιμές που παίρνει ο δείκτης για τα μεγέθη του προϋπολογισμού των νοικοκυριών της προηγούμενης κατηγορίας.

Παρατηρώντας τα παραπάνω βλέπουμε πως το επίπεδο των δαπανών, για όλες τις κατηγορίες νοικοκυριών βάση του δείκτη S80/S20 για την περίπτωση της διάσπασης των νοικοκυριών στα πεμπτημόρια συναρτήσκει του ισοδύναμου εισοδήματος ανά νοικοκυριό, είναι πιο ομοιόμορφα κατανομημένη μεταξύ των πεμπτημορίων απ' ότι είναι στην περίπτωση της διάσπασης των νοικοκυριών στα πεμπτημόρια συναρτήσκει της ισοδύναμης δαπάνης. Αντίθετα, η ανισοκατανομή του συνολικού εισοδήματος, του αγροτικού αλλά και του εισοδήματος που δε προέρχεται

από την άσκηση γεωργικού επαγγέλματος, είναι αισθητά μεγαλύτερη στη δεύτερη περίπτωση. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 6.2.β, για το ισοδύναμο συνολικό εισόδημα, διακρίνουμε πως η μεγαλύτερη ανισοκατανομή που υπάρχει, αντιστοιχεί στην ομάδα των νέων αγροτικών νοικοκυριών και στην ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών μεσαίας ηλικίας. Αναφερόμενοι στο αγροτικό εισόδημα, διαφαίνεται η μεγάλη κλίμακας ανισοκατανομή που επικρατεί στην ομάδα των νεότερων αγροτικών νοικοκυριών και στην ομάδα της δεύτερης κατηγορίας, ενώ το μέγεθος της ανισοκατανομής για τις αγροτικές ομάδες νοικοκυριών, φθίνει καθώς μεταβαίνουμε από την νεότερη ηλικιακή ομάδα προς την μεγαλύτερη. Άξιο αναφοράς, είναι η πολύ μεγάλη ανισοκατανομή που υπάρχει μεταξύ των νοικοκυριών του πέμπτου και του πρώτου πεμπτημορίου, για την κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, αφού τα νοικοκυριά του πέμπτου μορίου απολαμβάνουν 20,1 φορές περισσότερο αγροτικό εισόδημα, απ' ότι τα νοικοκυριά στο πρώτο πεμπτημόριο.

Από τα αποτελέσματα του δείκτη S80/S20, τα οποία προέκυψαν συναρτήσεως της κατανομής της ισοδύναμης δαπάνης, αναφερόμενοι στο μέγεθος της ισοδύναμης δαπάνης, παρατηρούμε ότι η μικρότερη ανισοκατανομή αντιστοιχεί στα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ. Η μικρότερη ανισοκατανομή, παρατηρείται για την ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας μικρότερης των 40 ετών, ενώ για την ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών, παρατηρείται η μεγαλύτερη ανισοκατανομή. Περνώντας στην ανισοκατανομή που επικρατεί στις κατηγορίες νοικοκυριών εξετάζοντας το μέγεθος του ισοδύναμου συνολικού εισοδήματος, διαπιστώνουμε ότι μεταξύ των πεμπτημορίων των μη αγροτικών νοικοκυριών επικρατεί το μικρότερο μέγεθος ανισοκατανομής. Όσον αφορά τα αγροτικά νοικοκυριά, η τρίτη ομάδα με αρχηγό άνω των 55 ετών έχει την μικρότερη ανισοκατανομή στο συνολικό εισόδημα, ενώ ο μεγαλύτερος βαθμός ανισότητας αντιστοιχεί στην πρώτη ομάδα με αρχηγό νεότερο των 40 ετών. Οι τιμές των δεικτών που αφορούν το ισοδύναμο αγροτικό εισόδημα, δείχνουν πως η κατηγορία των νοικοκυριών με τη μικρότερη ανισοκατανομή είναι αυτή των μη αγροτικών νοικοκυριών. Επίσης, η ομάδα με τη μικρότερη ανισοκατανομή εμφανίζεται η ομάδα αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών, ενώ η ομάδα με το οξύτερο πρόβλημα είναι η ομάδα αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών. Από τα στοιχεία που προέκυψαν για το μη αγροτικό εισόδημα, η κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ

εμφανίζεται με τη μικρότερη ανισοκατανομή. Επίσης αν συγκρίνουμε την κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών, αντιλαμβανόμαστε πως τρίτη ομάδα, με αρχηγό μεγαλύτερο των 55 ετών έχει την μικρότερη ανισοκατανομή. Αντίθετα, η μεγαλύτερη ανισοκατανομή εντοπίζεται στην ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας μεταξύ των 40 και των 55 ετών.

Τα αποτελέσματα του δείκτη S80/S20, τα οποία προέκυψαν βάσει του ισοδύναμου εισοδήματος, για τα αποτελέσματα του μεγέθους της ισοδύναμης δαπάνης, δείχνουν ότι η μικρότερη ανισοκατανομή αντιστοιχεί στα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας νεότερο των 40 ετών, ενώ μεταξύ των μελών των αγροτικών νοικοκυριών της δεύτερης και της τρίτης ομάδας, παρατηρείται η μεγαλύτερη ανισοκατανομή. Τα αποτελέσματα για το συνολικό ισοδύναμο εισόδημα, δείχνουν ότι η μικρότερη ανισοκατανομή επικρατεί για τα μέλη των νοικοκυριών των συνταξιούχων ΟΓΑ, ενώ για τα αγροτικά νοικοκυριά η μικρότερη ανισότητα σημειώνεται για τα νοικοκυριά της τρίτης ομάδας και η μεγαλύτερη σημειώνεται στην πρώτη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών. Περνώντας στο μέγεθος του ισοδύναμου αγροτικού εισοδήματος, το μικρότερο μέγεθος της ανισότητας καταγράφεται στην κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών. Αναφερόμενοι όμως στα αγροτικά νοικοκυριά, η τρίτη ομάδα με αρχηγό άνω των 55 ετών, σημειώνει τη μικρότερη ανισοκατανομή σ' αυτό το είδος του εισοδήματος, αλλά η πρώτη ομάδα καταγράφει την υψηλότερη τιμή ανισοκατανομής. Αξίζει να αναφερθεί ο μεγάλος βαθμός ανισοκατανομής του αγροτικού εισοδήματος που λαμβάνει χώρα μεταξύ των δεκατημορίων των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ. Τέλος, οι τιμές των δεικτών, οι οποίοι αναφέρονται στο μη αγροτικό εισόδημα, δείχνουν ότι η μικρότερη τιμή ανισοκατανομής αντιστοιχεί στα αγροτικά νοικοκυριά της πρώτης ηλικιακής ομάδας, σε αντίθεση με τις άλλες δύο μεγαλύτερες ηλικιακά ομάδες. Άλλη μια σημαντική παρατήρηση που πρέπει να αναφερθεί, είναι το γεγονός ότι τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, για τα στοιχεία του ισοδύναμου συνολικού και του μη αγροτικού εισοδήματος, καταγράφουν συγκρίσιμο μέγεθος ανισοκατανομής (αν όχι μικρότερο) σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες νοικοκυριών. Αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι το κύριο εισόδημα για τα νοικοκυριά αυτά, προέρχεται από ομοειδείς πηγές εισοδήματος, δηλαδή το εισόδημά τους προέρχεται από συντάξεις του ίδιου ασφαλιστικού φορέα.

Ακόμη, τα στοιχεία των πινάκων που αφορούν τόσο τα συνολικά όσο και τα αγροτικά εισοδήματα ανεξαρτήτως της χρησιμοποιούμενης κατανομής, καταδεικνύουν τη μεγάλη διαφορά στο μέγεθος της ανισοκατανομής που υπάρχει εις βάρος της πρώτης ηλικιακής ομάδας αγροτικών νοικοκυριών σε σύγκριση με τις άλλες, ενώ φανερά πιο ευνοημένη εμφανίζεται η μεγαλύτερη ηλικιακά ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών. Το γεγονός αυτό ίσως οφείλεται στην παλιά πολιτική της ΚΑΠ, η οποία μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90 στόχευε στην άμεση επιδότηση επί της παραγωγής. Όμως, οι αναθεωρήσεις της ΚΑΠ από τη δεκαετία του '90 μέχρι και τις μέρες μας, διαφοροποίησαν σταδιακά αυτές τις πολιτικές με την αποδέσμευση των επιδοτήσεων από την παραγωγή, προς τις πολιτικές των άμεσων εισοδηματικών ενισχύσεων ανεξαρτήτως του είδους και του όγκου παραγωγής. Επίσης, από τις τιμές των δεικτών που προκύπτουν συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης αλλά και του ισοδύναμου εισοδήματος, οι οποίες αφορούν το αγροτικό εισόδημα των αγροτικών νοικοκυριών συμπεριλαμβανομένης και των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, παρατηρούμε πως είναι υψηλότερες από τις τιμές των δεικτών του συνολικού εισοδήματος. Δηλαδή, η ανισοκατανομή που επικρατεί στα αγροτικά νοικοκυριά αναφερόμενοι στο γεωργικό εισόδημα, είναι υψηλότερη από την ανισοκατανομή των συνολικών εισοδημάτων τους. Αυτό συνεπάγεται ότι μια πολιτική ενίσχυσης των γεωργικών εισοδημάτων και παράλληλα η εφαρμογή μέτρων δικαιότερης κατανομής του γεωργικού εισοδήματος μεταξύ των μελών της κάθε ομάδας, ίσως να συντελούσε στη μείωση της ανισότητας όλων των αγροτικών ομάδων και προφανώς στη μείωση της συνολικής ανισότητας.

Πίνακας 6.2.β: Μέτρηση της ανισότητας κατά νοικοκυριό βάσει του δείκτη S80/S20, συναρτήσε του ισοδύναμου εισοδήματος.

Διάκριση νοικοκυριών		Ισοδύναμη δαπάνη	Ισοδύναμο συνολικό εισόδημα	Ισοδύναμο αγροτικό εισόδημα	Ισοδύναμο μη αγροτικό εισόδημα	Μέγεθος νοικοκυριού
Αγροτικά νοικοκυριά	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	2,2	6,7	10,1	2,0	0,6
	με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών	2,7	6,2	7,1	5,1	0,8
	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	2,7	4,7	4,7	4,6	0,9
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ		2,9	4,3	20,1	3,1	1,2
Μη Αγροτικά νοικοκυριά		2,7	4,6	2,7	4,6	0,9
Σύνολο χώρας		2,9	4,7	2,6	4,8	1,0

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

6.2 Οι διαστάσεις της φτώχειας των νοικοκυριών

Ένα διαφορετικό αλλά μείζονος σημασία θέμα με το οποίο ασχολούμαστε στην παρούσα μελέτη, είναι ο εντοπισμός των διαστάσεων της φτώχειας που επικρατεί στις κατηγορίες των νοικοκυριών. Έτσι προσπαθούμε να διακρίνουμε τη διάσταση της φτώχειας των τριών κατηγοριών νοικοκυριών μέσω δύο εναλλακτικών τρόπων: ο πρώτος τρόπος επιτυγχάνεται μέσω της διάμεσης ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης όλων των νοικοκυριών, ενώ ο δεύτερος επιτυγχάνεται συναρτήσε του διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος.

6.2.1 Διαστάσεις της φτώχειας συναρτήσε της διάμεσης ισοδύναμης δαπάνης των νοικοκυριών.

6.2.1.α Γραμμή φτώχειας: 40 % της ισοδύναμης δαπάνης

Αρχικά γίνεται προσπάθεια εντοπισμού των νοικοκυριών που χαρακτηρίζονται ως φτωχά με κριτήριο την ισοδύναμη δαπάνη του διάμεσου νοικοκυριού. Συνεπώς, υιοθετούμε μια γραμμή η οποία οριοθετείται στο 40% της ισοδύναμης δαπάνης της

διαμέσου των νοικοκυριών και μας πληροφορεί για το ποσό των νοικοκυριών κάθε κατηγορίας το οποίο υπερβαίνει το προαναφερόμενο ποσοστό, οπότε τα νοικοκυριά αυτά κατατάσσονται στα πλουσιότερα, ενώ τα νοικοκυριά που βρίσκονται κάτω από το όριο αυτό, θεωρούνται φτωχότερα βάσει της ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης. Από τον πίνακα 6.3.α παρατηρούμε ότι μόλις το 4% περίπου των νέων αγροτικών νοικοκυριών βρίσκεται κάτω από τη γραμμή φτώχειας όπως αυτή ορίστηκε πιο πάνω. Το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 4,13% και στο 7,1% για τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό μεσαίας και μεγαλύτερης ηλικίας αντίστοιχα, ενώ για τα αγροτικά νοικοκυριά που ο αρχηγός τους είναι συνταξιούχος του ΟΓΑ, το ποσοστό αυτό μεγαλώνει και φτάνει το 12,53%. Τα μη αγροτικά νοικοκυριά έχουν το μικρότερο ποσοστό κάτω από αυτή τη γραμμή φτώχειας (1,78%) το οποίο υπολείπεται και πάλι από το ποσοστό των φτωχών νοικοκυριών για το σύνολο της χώρας (3%)

Πίνακας 6.3.α: Κατάταξη των επί μέρους κατηγοριών νοικοκυριών βάσει της φτώχειας (ισοδύναμη δαπάνη, γραμμή: 40% της διαμέσου).

Διάκριση νοικοκυριών		Πάνω από τη γραμμή φτώχειας 40% της ισοδύναμης δαπάνης		Κάτω από τη γραμμή φτώχειας 40% της ισοδύναμης δαπάνης		Σύνολο	
		Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)
Αγροτικά νοικοκυριά	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	25.749	95,98	1.078	4,02	26.827	100
	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	88.367	95,87	3.804	4,13	92.171	100
	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	91.694	92,90	7.006	7,10	98.700	100
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ		335.673	87,47	48.085	12,53	383.758	100
Μη Αγροτικά νοικοκυριά		3.331.266	98,22	60.242	1,78	3.391.508	100
Σύνολο χώρας		3.872.749	96,99	120.215	3,01	3.992.964	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

6.2.1.β Γραμμή φτώχειας: 50 % της ισοδύναμης δαπάνης

Συνεχίζοντας τη διερεύνηση της φτώχειας στις διάφορες κατηγορίες νοικοκυριών, αυτή τη φορά επικαλούμαστε μια γραμμή παρόμοια με την παραπάνω, η οποία τώρα οριοθετείται στο 50% της ισοδύναμης δαπάνης του διάμεσου νοικοκυριού. Σ' αυτή την περίπτωση, όταν τα νοικοκυριά βρίσκονται πάνω από το 50% της ισοδύναμης δαπάνης του διαμέσου νοικοκυριού κατατάσσονται στα πλουσιότερα, ενώ αυτά που βρίσκονται κάτω αυτής, κατατάσσονται στα φτωχότερα. Από τον πίνακα 6.3.β, παρατηρούμε ότι τα ποσοστά των φτωχών νοικοκυριών στην περίπτωση αυτή είναι μεγαλύτερα απ' ότι προηγουμένως. Δηλαδή για την ομάδα των νέων αγροτικών νοικοκυριών, το ποσοστό εκείνων που κατατάσσονται ως φτωχά συναρτήσει του 50% της ισοδύναμης δαπάνης της διαμέσου φτάνει το 15,8% ενώ τα ποσοστά των νοικοκυριών κάτω απ' αυτή τη γραμμή φτώχειας, για την ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό μεσαίας και μεγαλύτερης ηλικίας αγγίζουν το 11,3% και το 15,9% αντίστοιχα. Όπως και πριν έτσι και εδώ επαναλαμβάνεται το γεγονός, ότι τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο ΟΓΑ να έχουν το υψηλότερο ποσοστό νοικοκυριών κάτω της οριζόμενης ως γραμμής φτώχειας με ποσοστό 29,82%, καθώς και το γεγονός ότι τα μη αγροτικά νοικοκυριά έχουν τα μικρότερα ποσοστά συμμετοχής των νοικοκυριών που βρίσκονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας (5,76%), ενώ το ίδιο ποσοστό για το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας να φτάνει το 8,52%.

Πίνακας 6.3.β: Κατάταξη των επί μέρους κατηγοριών νοικοκυριών βάσει της φτώχειας (ισοδύναμη δαπάνη, γραμμή: 50% της διαμέσου).

Διάκριση νοικοκυριών		Πάνω από τη γραμμή φτώχειας 50% της ισοδύναμης δαπάνης		Κάτω από τη γραμμή φτώχειας 50% της ισοδύναμης δαπάνης		Σύνολο	
		Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)
Αγροτικά νοικοκυριά	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	22.589	84,21	4.237	15,79	26.827	100
	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	81.762	88,71	10.409	11,29	92.171	100
	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	83.005	84,10	15.695	15,90	98.700	100
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ		269.310	70,18	114.448	29,82	383.758	100
Μη Αγροτικά νοικοκυριά		3.196.265	94,24	195.243	5,76	3.391.508	100
Σύνολο χώρας		3.652.931	91,48	340.032	8,52	3.992.964	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

6.2.1.γ Γραμμή φτώχειας: 60 % της ισοδύναμης δαπάνης

Στο σημείο αυτό πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι στην παρούσα μελέτη ακολουθείται η πρακτική της Eurostat για τη διερεύνηση και εκτίμηση της φτώχειας. Ως γραμμή φτώχειας ορίζεται το 60% της ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης του διάμεσου νοικοκυριού (ή του διάμεσου εισοδήματος όπως θα δούμε αργότερα) όλων των νοικοκυριών. Έτσι, ο πίνακας 6.3.γ παρουσιάζει τα ποσοστά (και τον πληθυσμό) των νοικοκυριών των επί μέρους κατηγοριών που δεν ξεπερνούν τη γραμμή φτώχειας, άρα χαρακτηρίζονται ως φτωχά, καθώς και τα ποσοστά (και τον πληθυσμό) των νοικοκυριών που ξεπερνούν τη γραμμή φτώχειας οπότε και χαρακτηρίζονται ως μη φτωχά. Κοινή παρατήρηση αποτελούν τα υψηλά ποσοστά των νοικοκυριών όλων των κατηγοριών που βρίσκονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας. Αναλυτικότερα, διαπιστώνουμε ότι στην κατηγορία των νέων αγροτικών νοικοκυριών το 22% περίπου των νοικοκυριών βρίσκονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας. Επίσης το 25,46% των

αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό μεσαίας ηλικίας, εντοπίζεται κάτω από τη γραμμή φτώχειας όπως και το 25,56% των αγροτικών νοικοκυριών που ο αρχηγός τους υπερβαίνει τα 55 έτη. Αναμενόμενα σε υψηλά επίπεδα βρίσκεται το ποσοστό των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο ΟΓΑ, το οποίο ξεπερνάει το 50% των νοικοκυριών στο σύνολο αυτής της κατηγορίας που βρίσκονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας. Ο αριθμός αυτός των νοικοκυριών αποτελεί απόδειξη της γενικότερης επικρατούσας ανισότητας στην κατηγορία αυτή. Επίσης, για την κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών, βλέπουμε ότι το ποσοστό των “φτωχών” νοικοκυριών αγγίζει το 12,8%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό που αναφέρεται στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας ισοδυναμεί με 17,1% περίπου αυτών ή 681.943 νοικοκυριά από τα 3.992.964 του συνόλου τα οποία εντάσσονται κάτω από το 60% της διάμεσης ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης.

Πίνακας 6.3.γ: Κατάταξη των επί μέρους κατηγοριών νοικοκυριών βάσει της φτώχειας (ισοδύναμη δαπάνη, γραμμή: 60% της διαμέσου).

Διάκριση νοικοκυριών		Πάνω από τη γραμμή φτώχειας 60% της ισοδύναμης δαπάνης		Κάτω από τη γραμμή φτώχειας 60% της ισοδύναμης δαπάνης		Σύνολο	
		Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)
Αγροτικά νοικοκυριά	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	20.947	78,08	5.880	21,92	26.827	100
	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	68.700	74,54	23471	25,46	92.171	100
	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	73.470	74,44	25.231	25,56	98.700	100
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ		189.347	49,34	194.412	50,66	383.758	100
Μη Αγροτικά νοικοκυριά		2.958.560	87,23	432.949	12,77	3.391.508	100
Σύνολο χώρας		3.311.024	82,92	681.943	17,08	3.992.964	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

6.2.1.δ Γραμμή φτώχειας: 70 % της ισοδύναμης δαπάνης

Έστω τώρα ότι αυξάνουμε τα όρια της γραμμής φτώχειας στο 70% της διάμεσης ισοδύναμης δαπάνης των νοικοκυριών πίνακας 6.3.δ. Όπως είναι προφανές, τα ποσοστά των νοικοκυριών κάθε κατηγορίας θα αυξηθούν. Πράγματι, όπως παρατηρούμε τα ποσοστά της πρώτης ομάδας των νέων αγροτικών νοικοκυριών, αυξήθηκαν με αποτέλεσμα 33% περίπου των νοικοκυριών αυτής της ομάδας να βρίσκονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας όπως ορίστηκε πιο πάνω. Επίσης τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό μεσαίας και μεγαλύτερης ηλικίας, αύξησαν τα ποσοστά των νοικοκυριών τους κάτω από τη γραμμή φτώχειας σε 32,7% και 34,3% αντίστοιχα. Όσον αφορά το ποσοστό των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ το οποίο εντάσσεται κάτω από τη γραμμή φτώχειας, ανέρχεται στο 62,6%. Σε καλύτερη κατάσταση σε σύγκριση με τις υπόλοιπες κατηγορίες, εξακολουθεί να βρίσκεται η κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών, διότι το ποσοστό αυτών των νοικοκυριών που ξεπερνούν τη γραμμή φτώχειας ανέρχεται στο 20,86%. Το αντίστοιχο ποσοστό για το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας αντιστοιχεί στο 25,56%.

Πίνακας 6.3.δ: Κατάταξη των επί μέρους κατηγοριών νοικοκυριών βάσει της φτώχειας (ισοδύναμη δαπάνη, γραμμή: 70% της διαμέσου.)

Διάκριση νοικοκυριών		Πάνω από τη γραμμή φτώχειας 70% της ισοδύναμης δαπάνης		Κάτω από τη γραμμή φτώχειας 70% της ισοδύναμης δαπάνης		Σύνολο	
		Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)
Αγροτικά νοικοκυριά	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	17.980	67,02	8.847	32,98	26.827	100
	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	61.998	67,26	30.173	32,74	92.171	100
	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	64.834	65,69	33.866	34,31	98.700	100
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ		143.705	37,45	240.053	62,55	383.758	100
Μη Αγροτικά νοικοκυριά		2.684.009	79,14	707.500	20,86	3.391.508	100
Σύνολο χώρας		2.972.526	74,44	1.020.439	25,56	3.992.964	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

6.2.2 Διαστάσεις της φτώχειας συναρτήσει του ισοδύναμου εισοδήματος της διαμέσου των νοικοκυριών.

Όπως αναφέραμε στην προηγούμενη ενότητα, η ανάλυση του ισοδύναμου εισοδήματος της διαμέσου των νοικοκυριών, αποτελεί έναν εναλλακτικό τρόπο για να ανιχνεύσουμε και να προσδιορίσουμε τις διαστάσεις της φτώχειας στις διάφορες κατηγορίες νοικοκυριών.

6.2.2.α Γραμμή φτώχειας: 40 % του ισοδύναμου εισοδήματος

Για την περαιτέρω διερεύνηση της φτώχειας, αυτή τη φορά βασιζόμαστε σε μια νέα γραμμή φτώχειας, η οποία οριοθετείται στο 40% του ισοδύναμου εισοδήματος της διαμέσου των νοικοκυριών. Σύμφωνα με τον πίνακα 6.4.α παρατηρούμε ότι περίπου το 11,8% των νέων αγροτικών νοικοκυριών, βρίσκεται κάτω απ' αυτή τη γραμμή φτώχειας, οπότε και χαρακτηρίζονται φτωχότερα σε σύγκριση με τα υπόλοιπα αυτής της κατηγορίας. Το 11% των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό

μεσαίας ηλικίας βρίσκεται επίσης κάτω από τη συγκεκριμένη γραμμή φτώχειας, όπως και 8,6% των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό άνω των 55 ετών. Το μεγαλύτερο ποσοστό νοικοκυριών αντιστοιχεί στην κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο ΟΓΑ το οποίο ανέρχεται στο 11,24%. Αντίθετα, τα “μη αγροτικά νοικοκυριά”, σημειώνουν το μικρότερο ποσοστό με 2,66% και τέλος το ποσοστό για το σύνολο των νοικοκυριών που εντοπίζεται κάτω από τη γραμμή φτώχειας, ανέρχεται στο 3,9% περίπου.

Πίνακας 6.4.α: Κατάταξη των επί μέρους κατηγοριών νοικοκυριών βάσει της φτώχειας (ισοδύναμο εισόδημα, γραμμή: 40% της διαμέσου).

Διάκριση νοικοκυριών		Πάνω από τη γραμμή φτώχειας 40% του ισοδύναμου εισοδήματος		Κάτω από τη γραμμή φτώχειας 40% του ισοδύναμου εισοδήματος		Σύνολο	
		Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)
Αγροτικά νοικοκυριά	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	23.667	88,22	3.160	11,78	26.827	100
	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	81.999	88,96	10.172	11,04	92.171	100
	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	90.199	91,39	8.502	8,61	98.700	100
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ		340.618	88,76	43.140	11,24	383.758	100
Μη Αγροτικά νοικοκυριά		3.301.239	97,34	90.270	2,66	3.391.508	100
Σύνολο χώρας		3.837.722	96,11	155.244	3,89	3.992.964	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

6.2.2.β Γραμμή φτώχειας: 50 % του ισοδύναμου εισοδήματος

Έστω ότι αυξάνουμε τα όρια της παραπάνω γραμμής φτώχειας ώστε αυτή να φτάσει στο 50% του ισοδύναμου εισοδήματος του διάμεσου νοικοκυριού (πίνακας 6.4.β), οπότε παρατηρούμε ότι για τα νέα αγροτικά νοικοκυριά το 13,9% περίπου των νοικοκυριών της βρίσκεται κάτω από τη νέα γραμμή φτώχειας. Το ποσοστό της

δεύτερης ομάδας “αγροτικά νοικοκυριά με αγρότη αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών” καθώς και της τρίτης ομάδας “αγροτικά νοικοκυριά με αγρότη αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών” είναι της τάξης του 19% και 12,8% αντίστοιχα. Το αντίστοιχο ποσοστό για την κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, εκτινάσσεται πάνω από το 33,4%, ενώ εξακολουθεί η κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών να έχει τα λιγότερα νοικοκυριά που ζουν κάτω από τη γραμμή φτώχειας (6,18%). Τα νοικοκυριά στο σύνολο της χώρας που βρίσκονται κάτω απ’ αυτό το όριο της φτώχειας, ανέρχονται σε ποσοστό 9,3%.

Πίνακας 6.4.β: Κατάταξη των επί μέρους κατηγοριών νοικοκυριών βάσει της φτώχειας (ισοδύναμο εισόδημα, γραμμή: 50% πιο φτωχών)

Διάκριση νοικοκυριών		Πάνω από τη γραμμή φτώχειας 50% του ισοδύναμου εισοδήματος		Κάτω από τη γραμμή φτώχειας 50% του ισοδύναμου εισοδήματος		Σύνολο	
		Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)
Αγροτικά νοικοκυριά	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	23.105	86,13	3.722	13,87	26.827	100
	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	74.583	80,92	17.588	19,08	92.171	100
	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	86.103	87,24	12.597	12,76	98.700	100
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ		255.537	66,59	128.221	33,41	383.758	100
Μη Αγροτικά νοικοκυριά		3.181.926	93,82	209.582	6,18	3.391.508	100
Σύνολο χώρας		3.621.254	90,69	371.710	9,31	3.992.964	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

6.2.2.γ Γραμμή φτώχειας: 60 % του ισοδύναμου εισοδήματος

Στο σημείο αυτό, συνεχίζουμε την ανάλυση των διαστάσεων της φτώχειας που επικρατούν στις κατηγορίες των νοικοκυριών υιοθετώντας την τακτική της Eurostat, η οποία ορίζει ως κεντρική γραμμή φτώχειας το 60% του ισοδύναμου εισοδήματος

της διαμέσου των νοικοκυριών (καθώς και το 60% της διάμεσης ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης η οποία και έλαβε χώρα πιο πάνω).

Όπως είναι αναμενόμενο, τα ποσοστά των νοικοκυριών που βρίσκονται κάτω από το όριο φτώχειας, είναι αυξημένα σε σχέση με τις προηγούμενες “γραμμές φτώχειας” (πίνακας 6.4.γ). Διαπιστώνουμε, ότι πλέον το ποσοστό των νοικοκυριών της ομάδας “αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας νεότερο των 40 ετών” που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας, ανέρχεται στο 31,4% περίπου αυτών. Τα αγροτικά νοικοκυριά της δεύτερης ηλικιακής ομάδας τα οποία εντάσσονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας, ανέρχονται στο 32,5% και το ποσοστό των νοικοκυριών της τρίτης ομάδας, αγγίζει το 19,7%. Όσον αφορά τη δεύτερη κατηγορία “νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ” το ποσοστό των νοικοκυριών κάτω από το όριο της φτώχειας, συνεχίζει να καλπάζει ξεπερνώντας το 52%. Όπως και πριν, έτσι και σ’ αυτήν την περίπτωση, παρατηρούμε ότι η κατηγορία των λοιπών – μη αγροτικών νοικοκυριών, έχει το μικρότερο ποσοστό νοικοκυριών τα οποία εντάσσονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας και ανέρχεται στο 11,7%. Τέλος, αναφερόμενοι στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας, το ποσοστό αυτών που χαρακτηρίζονται ως “φτωχά” δεν ξεπερνούν το 16,4%. Από την παραπάνω κατάσταση όπως περιγράφεται από τα στοιχεία του πίνακα 6.4.γ, διαφαίνεται η μεγάλη έκταση της φτώχειας που πλήττει τα αγροτικά νοικοκυριά της πρώτης και της δεύτερης ηλικιακής ομάδας, επισημαίνοντας συγχρόνως την οξύτητα του προβλήματος που υπάρχει για τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ.

Πίνακας 6.4.γ: Κατάταξη των επί μέρους κατηγοριών νοικοκυριών βάσει της φτώχειας (ισοδύναμο εισόδημα, γραμμή: 60% της διαμέσου).

Διάκριση νοικοκυριών		Πάνω από τη γραμμή φτώχειας 60% του ισοδύναμου εισοδήματος		Κάτω από τη γραμμή φτώχειας 60% του ισοδύναμου εισοδήματος		Σύνολο	
		Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)
Αγροτικά νοικοκυριά	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	18.408	68,62	8.419	31,38	26.827	100
	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	62.210	67,49	29.961	32,51	92.171	100
	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	79.247	80,29	19.453	19,71	98.700	100
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ		183.941	47,93	199.817	52,07	383.758	100
Μη Αγροτικά νοικοκυριά		2.995.617	88,33	395.892	11,67	3.391.508	100
Σύνολο χώρας		3.339.423	83,63	653.542	16,37	3.992.964	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

6.2.2.δ Γραμμή φτώχειας: 70 % του ισοδύναμου εισοδήματος

Εξετάζοντας μια τελευταία γραμμή φτώχειας, η οποία ανέρχεται στο 70% του ισοδύναμου εισοδήματος του διάμεσου νοικοκυριού (πίνακας 6.4.δ), παρατηρούμε ότι το ποσοστό των νέων αγροτικών νοικοκυριών που βρίσκονται κάτω από την νέα γραμμή φτώχειας αγγίζει το 50%, ενώ για τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών και τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό άνω των 55 ετών, τα αντίστοιχα ποσοστά αγγίζουν το 42% και το 31,3%. Το ποσοστό που ισχύει για τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ ξεφεύγει στο ύψος του 68,3%, ενώ για τα μη αγροτικά νοικοκυριά, το ποσοστό αυτό συγκρατείται στο 20,2%. Στο σύνολο της χώρας, διαπιστώνουμε ότι τα νοικοκυριά που εντοπίζονται κάτω από τη νέα γραμμή φτώχειας, ανέρχονται στο 25,8% του συνόλου των νοικοκυριών.

Πίνακας 6.4.δ: Κατάταξη των επί μέρους κατηγοριών νοικοκυριών βάσει της φτώχειας (ισοδύναμο εισόδημα, γραμμή: 70% της διαμέσου).

Διάκριση νοικοκυριών		Πάνω από τη γραμμή φτώχειας 70% του ισοδύναμου εισοδήματος		Κάτω από τη γραμμή φτώχειας 70% του ισοδύναμου εισοδήματος		Σύνολο	
		Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)	Πληθυσμός	Ποσοστό (%)
Αγροτικά νοικοκυριά	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	13.554	50,52	13273	49,48	26.827	100
	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	53.592	58,14	38579	41,86	92.171	100
	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	67.803	68,70	30897	31,30	98.700	100
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ		121.495	31,66	262263	68,34	383.758	100
Μη Αγροτικά νοικοκυριά		2.707.154	79,82	684355	20,18	3.391.508	100
Σύνολο χώρας		2.963.598	74,22	1029367	25,78	3.992.964	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Από τα αποτελέσματα των παρακάτω πινάκων, είτε η χρησιμοποιούμενη κατανομή είναι η ισοδύναμη δαπάνη είτε το ισοδύναμο εισόδημα, γίνεται αντιληπτό ότι τα ποσοστά των νοικοκυριών που αναφέρονται στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας, τα οποία βρίσκονται κάτω από όλες τις εναλλακτικές γραμμές φτώχειας, κυμαίνονται σε παρόμοια επίπεδα. Όμως, κοινό συμπέρασμα αποτελεί το γεγονός ότι τα αγροτικά νοικοκυριά συμμετέχουν με σημαντικά μεγαλύτερα ποσοστά κάτω από τις γραμμές φτώχειας σε σύγκριση με τα μη αγροτικά νοικοκυριά, επιβεβαιώνοντας τις διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα που κατά καιρούς έχουν αναφερθεί στη βιβλιογραφία τα οποία αναφέρονται στο χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο των μελών των αγροτικών νοικοκυριών. Αυτό γίνεται περισσότερο αισθητό, λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα συναρτήσεως του ισοδύναμου εισοδήματος. Επιπλέον, επισημαίνονται οι μεγάλες διακυμάνσεις που αντιστοιχούν κυρίως για τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό νεότερο των 40 ετών και μεταξύ των 40 έως 55 ετών, ενώ αίσθηση προκαλούν τα ιδιαίτερος αυξημένα ποσοστά που αντιστοιχούν στα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ.

Πίνακας 6.5: Κατάταξη των επί μέρους κατηγοριών νοικοκυριών βάσει των εναλλακτικών γραμμών φτώχειας συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης.

Εναλλακτικές Γραμμές Φτώχειας	Διάκριση νοικοκυριών					
	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο χώρας
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών			
40% της ισοδύναμης δαπάνης	4,02	4,13	7,10	12,53	1,78	3,01
50% της ισοδύναμης δαπάνης	15,79	11,29	15,90	29,82	5,76	8,52
60% της ισοδύναμης δαπάνης	21,92	25,46	25,56	50,66	12,77	17,08
70% της ισοδύναμης δαπάνης	32,98	32,74	34,31	62,55	20,86	25,56

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας 6.6: Κατάταξη των επί μέρους κατηγοριών νοικοκυριών βάσει των εναλλακτικών γραμμών φτώχειας συναρτήσει του ισοδύναμου εισοδήματος.

Εναλλακτικές Γραμμές Φτώχειας	Διάκριση νοικοκυριών					
	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο χώρας
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών			
40% της ισοδύναμης δαπάνης	11,78	11,04	8,61	11,24	2,66	3,89
50% της ισοδύναμης δαπάνης	13,87	19,08	12,76	33,41	6,18	9,31
60% της ισοδύναμης δαπάνης	31,38	32,51	19,71	52,07	11,67	16,37
70% της ισοδύναμης δαπάνης	49,48	41,86	31,30	68,34	20,18	25,78

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Στο κεφάλαιο αυτό, θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν την πιθανότητα να βρεθεί κάποιο νοικοκυριό κάτω από το όριο της φτώχειας. Η μεθοδολογική προσέγγιση που υιοθετούμε για το σκοπό αυτό είναι η τεχνική του υποδείγματος Logit.

7.1 Το υπόδειγμα Logit

Ο εντοπισμός των παραγόντων που επηρεάζουν την πιθανότητα να λάβει χώρα κάποιο γεγονός, γίνεται μέσω της τεχνικής των ψευδομεταβλητών χρησιμοποιώντας ένα αρκετά σημαντικό υπόδειγμα δυαδικής επιλογής (binary cost), αυτό του υποδείγματος Logit. Το υπόδειγμα Logit, είναι ένα υπόδειγμα παλινδρομήσεως, το οποίο συμπεριλαμβάνει ποιοτικές ερμηνευτικές αλλά και ποιοτικές εξαρτημένες μεταβλητές. Μια ποιοτική μεταβλητή είναι είτε διχοτομική (ή αλλιώς δυαδική) (dichotomous, or binary), είτε πολυχοτομική (polychotomous)³³. Ως διχοτομική ορίζεται η μεταβλητή η οποία λαμβάνει δύο τιμές 0 ή 1. Δηλαδή, διχοτομική είναι η μεταβλητή όταν οι μεταβλητές είναι δύο. Το υπόδειγμα αυτό υποθέτει ότι η πιθανότητα ενός νοικοκυριού να καταταγεί ως φτωχό είναι ένα τυχαίο γεγονός που εξαρτάται από την ταυτόχρονη επίδραση μιας σειράς κοινωνικοοικονομικών και δημογραφικών παραγόντων. Ωστόσο, οι εκτιμήσεις τύπου Logit δεν λαμβάνουν υπόψη τους την ταυτόχρονη επίδραση άλλων μεταβλητών, πέρα από τη συγκεκριμένη μεταβλητή ομαδοποίησης, πάνω στην πιθανότητα ένα μέλος του πληθυσμού να βρεθεί κάτω από τη γραμμή φτώχειας. Στο υπόδειγμα Logit, η εξαρτημένη μεταβλητή παίρνει είτε την τιμή 1 όταν τα νοικοκυριά βρίσκονται κάτω από τη γραμμή φτώχειας (“φτωχά νοικοκυριά”), είτε την τιμή 0 όταν τα νοικοκυριά δεν ξεπερνούν τη γραμμή φτώχειας (“μη φτωχά νοικοκυριά”), ανάλογα με τον τρόπο

³³ Πολυχοτομική ορίζεται μια μεταβλητή όταν οι επιλογές που λαμβάνει, είναι περισσότερες από δύο.

που κάθε φορά ορίζουμε τη φτώχεια και τα όριά της. Όταν πρόκειται για ένα γραμμικό υπόδειγμα παλινδρόμησης, η τυπική εξίσωση παλινδρόμησης είναι της μορφής:

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_t + e \quad (1)$$

Όμως, το υπόδειγμα Logit το οποίο δεν είναι γραμμικό, μπορεί να μετασχηματισθεί σε γραμμικό και να εκτιμηθεί με την κλασσική μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων και η εξίσωση παλινδρόμησης να λάβει την παρακάτω μορφή:

$$L_t = \beta_0 + \beta_1 X_t + e \quad (2)$$

Το L_t είναι η εξαρτημένη ποιοτική διχοτομική μεταβλητή που λαμβάνει τιμές 1 ή 0, για κάθε κατηγορία νοικοκυριού,

L_t : 1 αν το νοικοκυριό είναι φτωχό, ή

L_t : 0 αν το νοικοκυριό δεν είναι φτωχό,

Το X_t συμβολίζει την ερμηνευτική (ανεξάρτητη) ποιοτική μεταβλητή.

Στο υπόδειγμά μας, οι ερμηνευτικές μεταβλητές αντιστοιχούν σε δώδεκα μεταβλητές με μορφή όπως δίνεται παρακάτω, ανάλογα με τον διερευνώμενο κάθε φορά παράγοντα, δηλαδή, αν ο φτωχογόνος παράγοντας είναι το επίπεδο εκπαίδευσης του αρχηγού, τότε: X_1 : η φοίτηση του αρχηγού έως και την πρωτοβάθμια εκπαίδευση,

X_2 : ο αρχηγός είναι απόφοιτος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης,

αν είναι η περιφέρεια³⁴ του τόπου διαμονής του νοικοκυριού τότε:

Π_1 : η περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας,

Π_2 : η περιφέρεια Βορείου Ελλάδας,

Π_3 : η περιφέρεια Κεντρικής Ελλάδας,

³⁴ Οι περιφέρειες της χώρας έχουν διακριθεί σε πέντε ενοποιημένες περιφέρειες. Η περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος περιλαμβάνει τις περιφέρειες Ηπείρου, Ιονίων Νήσων και Δ. Ελλάδας, η περιφέρεια Βορείου Ελλάδος περιλαμβάνει τις περιφέρειες Αν. Μακεδονίας και Θράκης, Κ. Μακεδονίας, Δ. Μακεδονίας και Β. Αιγαίου, η περιφέρεια Κεντρικής Ελλάδας τις περιφέρειες Θεσσαλίας, Λοιπής Στερεάς και Πελοποννήσου, η περιφέρεια Αττικής παραμένει η ίδια και τέλος ως μια πέμπτη περιφέρεια ορίζεται η περιφέρεια Ν. Αιγαίου και Κρήτης.

Π_4 : η περιφέρεια Αττικής,

Π_5 : η περιφέρεια Ν Αιγαίου – Κρήτης

αν είναι η ηλικία του αρχηγού:

H_1 : η ηλικία έως 40 ετών,

H_2 : η ηλικία μεταξύ των 41 έως 55 ετών,

H_3 : η ηλικία άνω των 56 ετών,

Αν ως παράγοντας ορίζεται ο βαθμός αστικότητας του τόπου διαμονής του νοικοκυριού, τότε συμβολίζεται με:

L_1 : οι αστικές περιοχές,

L_2 : οι ημιαστικές περιοχές και

L_3 : οι αγροτικές περιοχές, ενώ

αν λαμβάνεται υπόψη ο αριθμός τέκνων, τότε:

T_1 : τι νοικοκυριό συμπεριλαμβάνει έως 2 τέκνα,

T_2 : το νοικοκυριό να συμπεριλαμβάνει τρία έως πέντε παιδιά,

T_3 : ο αριθμός των τέκνων να υπερβαίνει τα πέντε και

β_0 : σταθερός συντελεστής

β_t : συντελεστής της ερμηνευτικής μεταβλητής

e : διαταρακτικός όρος

Στο παραπάνω μετασχηματισμένο πλέον υπόδειγμα παλινδρόμησης, μπορεί να εφαρμοστεί η κλαστική μέθοδος των ελαχίστων τετραγώνων. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οι συντελεστές των ερμηνευτικών μεταβλητών του υποδείγματος, δεν παριστάνουν την οριακή επίδραση (marginal effect) της αντίστοιχης μεταβλητής επί της Y . Δηλαδή, όταν μεταβάλλεται η X_j κατά μια μονάδα, η μεταβολή στην πιθανότητα $P = E(Y / X)$ δεν είναι β_j . Η οριακή επίδραση δίνεται από την ακόλουθη σχέση:

$$\frac{\partial E(Y / X_j)}{\partial X_j} = \beta_j P_t (1 - P_t) \quad (3)$$

Όμως αφού $P_t (1 - P_t)$ είναι πάντα θετικό, τότε το πρόσημο του συντελεστή β_j καθορίζει την κατεύθυνση της σχέσεως ανάμεσα στην ερμηνευτική μεταβλητή X_j και στην πιθανότητα το Y από την τιμή 0 να πάρει την τιμή 1. Αν $\beta_j > 0$, τότε η εκτίμηση της πιθανότητας ($\text{Exp}(B)$), γίνεται μεγαλύτερη της μονάδας γεγονός που δείχνει ότι αν μια ψευδομεταβλητή μεταβληθεί από $X_j = 0$, σε $X_j = 1$, τότε αυξάνεται η πιθανότητα το Y από 0 να γίνει 1. Αντίστοιχα αν $\beta_j < 0$, τότε η εκτίμηση της πιθανότητας της ($\text{Exp}(B)$) γίνεται μικρότερη της μονάδας γεγονός που δείχνει ότι αν μια ψευδομεταβλητή μεταβληθεί από $X_j = 0$ σε $X_j = 1$, τότε μειώνεται η πιθανότητα το Y από 0 να γίνει 1. Επίσης, αν $\beta_j = 0$, τότε η εκτίμηση της πιθανότητας της ($\text{Exp}(B)$) γίνεται ίση της μονάδας, οπότε μια μεταβολή της X_j από 0 σε 1 δεν επηρεάζει την πιθανότητα το Y από 0 να γίνει 1. (Χρήστου, 2004, σελ 629 – 662)

Η εκτίμηση της πιθανότητας P_t ($\text{Exp}(B)$) που παρουσιάζεται στους πίνακες 7.1 και 7.2 μπορεί να ερμηνευτεί ως η μεταβολή του λογάριθμου του λόγου της πιθανότητας ενός νοικοκυριού να είναι φτωχό ως προς την πιθανότητα να μην είναι φτωχό όταν μεταβάλλεται ένα από τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού σε σχέση με την ομάδα αναφοράς, ενώ όλα τα άλλα χαρακτηριστικά παραμένουν αμετάβλητα. Ένας συντελεστής $\text{exp}(B)$ μεγαλύτερος της μονάδας (μικρότερος) δηλώνει ότι υπάρχει μεγαλύτερη (μικρότερη) πιθανότητα να είναι φτωχά τα μέλη των νοικοκυριών που ανήκουν στην εν λόγω ομάδα σε σχέση με τα μέλη των νοικοκυριών της ομάδας αναφοράς.

Μια από τις βασικές υποθέσεις που συνιστούν το γραμμικό υπόδειγμα και σχετίζεται με την εκτίμηση και τον έλεγχο του υποδείγματος, είναι ο αποκλεισμός της ύπαρξης ακριβών γραμμικών σχέσεων ανάμεσα στις ερμηνευτικές μεταβλητές. Συνεπώς, η ισχύ της υποθέσεως αυτής, αποτελεί προϋπόθεση για την εκτίμηση του υποδείγματος αποκλείοντας την ύπαρξη τέλει πολυσυγγραμμικότητας μεταξύ των ερμηνευτικών μεταβλητών. Αυτό σημαίνει ότι κάποια από τις n μεταβλητές, δεν

μπορεί να εκφρασθεί ως γραμμικός συνδυασμός των υπολοίπων. Οπότε απαιτείται η επιλογή κάποιων μεταβλητών για την κατάρτιση μιας ομάδας αναφοράς.

7.2 Τα αποτελέσματα του υποδείγματος και οι προσδιοριστικοί παράγοντες της φτώχειας.

Για τους σκοπούς της παρούσης μελέτης, υιοθετούμε δύο διακρίσεις φτώχειας καθορίζοντας έκαστος δύο όρια. Συνεπώς χρησιμοποιώντας μεταβλητές την ισοδύναμη καταναλωτική δαπάνη και το ισοδύναμο εισόδημα του διάμεσου νοικοκυριού, διακρίνουμε δύο όρια φτώχειας, το 60% και το 40% των δύο παραπάνω κατανομών. Οι παράγοντες που περιλαμβάνονται στην ανάλυση είναι η βαθμίδα εκπαίδευσης και η ηλικία του αρχηγού, η περιφέρεια και ο βαθμός αστικότητας του τόπου διαμονής καθώς και το μέγεθος (αριθμός τέκνων) του νοικοκυριού. Ως ομάδα αναφοράς για την εκτίμηση του υποδείγματος, λαμβάνονται τα νοικοκυριά των οποίων οι αρχηγοί έχουν ηλικία 41 έως 55 ετών, φοίτησαν ή είναι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το νοικοκυριό τους έχει λιγότερα από τρία παιδιά, διαμένουν στην περιφέρεια Ν. Αιγαίου - Κρήτης και τέλος ο βαθμός αστικότητας του τόπου διαμονής του νοικοκυριού αντιστοιχεί στις αγροτικές περιοχές. Τα νοικοκυριά χωρίστηκαν σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με το αν η κύρια απασχόληση που δηλώνει ο αρχηγός του νοικοκυριού είναι η γεωργική ή όχι. Έτσι προέκυψε μια κατηγορία για το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας, μια άλλη κατηγορία στην οποία συμπεριλαμβάνονται τα νοικοκυριά που ο αρχηγός τους δηλώνει αγρότης κατά κύριο επάγγελμα (αγροτικά νοικοκυριά), και μια τρίτη στην οποία συμπεριλαμβάνονται όλα τα υπόλοιπα νοικοκυριά οι αρχηγοί των οποίων δηλώνουν ως κύρια απασχόληση οποιαδήποτε άλλη εκτός από την γεωργική (λοιπά – μη αγροτικά νοικοκυριά). Η διάκριση των νοικοκυριών σε τρεις κατηγορίες, επιχειρείται ούτως ώστε να συγκριθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν την φτώχεια σε ένα αγροτικό νοικοκυριό με τους φτωχογόνους παράγοντες στις λοιπές κατηγορίες νοικοκυριών. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα αποτελέσματα του υποδείγματος Logit, δεν είναι απαραίτητο να συμπίπτουν με τα αποτελέσματα της μέτρησης της ανισότητας – φτώχειας που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι σε αντίθεση με την εκτίμηση τύπου Logit, οι μετρήσεις της ανισότητας και της φτώχειας των διάφορων κατηγοριών νοικοκυριού, δε λαμβάνουν υπόψη τους

την ταυτόχρονη επίδραση άλλων μεταβλητών πέρα από τη συγκεκριμένη μεταβλητή ομαδοποίησης πάνω στην πιθανότητα ένα νοικοκυριό να βρεθεί κάτω από την οποιαδήποτε γραμμή φτώχειας.

7.2.1 Προσδιοριστικοί παράγοντες της φτώχειας συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης.

Στον πίνακα 7.1, όπου η γραμμή φτώχειας οριοθετείται στο 60% της διαμέσου ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης, για το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η πιθανότητα να καταταγούν τα μέλη ενός νοικοκυριού ως φτωχά σε σχέση με την ομάδα αναφοράς αυξάνει κατά ένα ποσοστό στατιστικά σημαντικό όταν η εκπαιδευτική βαθμίδα που παρακολούθησε ο αρχηγός του νοικοκυριού αντιστοιχεί στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουμε από τα αποτελέσματα του υποδείγματος για τα μη αγροτικά νοικοκυριά ενώ στην περίπτωση των αγροτικών νοικοκυριών παρατηρείται αυξημένη πιθανότητα τα μέλη τους να χαρακτηρισθούν ως φτωχά σε σύγκριση με την ομάδα αναφοράς, αλλά το μέγεθος της πιθανότητας αυτής είναι μικρότερο σε σχέση με τις δύο προαναφερόμενες κατηγορίες νοικοκυριών. Άλλο συμπέρασμα που προκύπτει από αυτό το τμήμα του πίνακα και για τις τρεις κατηγορίες νοικοκυριών, είναι ότι στην περίπτωση που ο αρχηγός του νοικοκυριού είναι απόφοιτος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η πιθανότητα το νοικοκυριό του να ενταχθεί στα φτωχά είναι αρκετά μικρή σε σύγκριση με την ομάδα αναφοράς αλλά ο παράγοντας αυτός δε φαίνεται να επηρεάζει την πιθανότητα να καταταγούν τα αγροτικά νοικοκυριά ως φτωχά.

Τα αποτελέσματα της ομαδοποίησης με βάση την περιφέρεια διαμονής του νοικοκυριού, δείχνουν ότι για τα αγροτικά νοικοκυριά, η πιθανότητα τα μέλη των νοικοκυριών τους να καταταγούν ως “φτωχά” είναι αυξημένη σε σχέση με την ομάδα αναφοράς και αυτό γίνεται αντιληπτό ιδίως απ’ τα αποτελέσματα που προκύπτουν για την περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Πανομοιότυπα αποτελέσματα ισχύουν και για τα μέλη των νοικοκυριών στο σύνολο της χώρας αλλά και για την κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών.

Αντίθετα, παρατηρούμε ότι η πιθανότητα φτώχειας για τα αγροτικά νοικοκυριά, όπως και για τα νοικοκυριά οποιασδήποτε κατηγορίας εκ των υπολοίπων δύο, μειώνεται καθώς οι αρχηγοί δηλώνουν ως τόπο διαμονής των νοικοκυριών είτε αστικές είτε ημιαστικές περιοχές.

Συνεχίζοντας στον ίδιο πίνακα, διακρίνουμε ότι για τα μέλη των νοικοκυριών ανεξαρτήτως σε ποια κατηγορία ανήκουν, έχουν αυξημένη και στατιστικά σημαντική πιθανότητα να καταταγούν ως φτωχά, σε σχέση με την ομάδα αναφοράς, όταν οι αρχηγοί των νοικοκυριών έχουν ηλικία μικρότερη από 40 ετών και ηλικία από 56 και άνω. Εξαιρέση αποτελεί η περίπτωση των αγροτικών νοικοκυριών ο αρχηγός των οποίων δηλώνει ηλικία 56 ετών και άνω, όπου εδώ δεν παρατηρείται φτωχογόνος επίδραση αυτού του παράγοντα. Ακόμα, όπως αναμενόταν, η αύξηση του μεγέθους του νοικοκυριού δηλαδή η ύπαρξη περισσότερων από πέντε τέκνων, συμβάλει στην αύξηση της πιθανότητας τα νοικοκυριά αυτά να βρεθούν κάτω από το όριο της φτώχειας.

Στο δεύτερο μέρος του ίδιου πίνακα, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα του υποδείγματος Logit όταν το όριο της φτώχειας αντιστοιχεί στο 40% της ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης του διάμεσου νοικοκυριού. Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι προκύπτουν όμοια συμπεράσματα με το πρώτο μισό του πίνακα 7.1 για τα νοικοκυριά των τριών κατηγοριών. Αυτό που είναι προφανές είναι το γεγονός ότι λόγω της ταπείνωσης του ορίου φτώχειας ο πληθυσμός των νοικοκυριών που βρίσκονται κάτω από τη φτώχεια θα είναι μικρότερος απ' ό,τι ίσχυε στην περίπτωση που το όριο αντιστοιχούσε στο 60% της ισοδύναμης δαπάνης, ενώ παράλληλα τα νοικοκυριά αυτά θα είναι φτωχότερα.

Παρατηρώντας τα αποτελέσματα του πίνακα 7.1, διαπιστώνουμε ότι στο δεύτερο μέρος κάποιοι φτωχογόνοι παράγοντες είναι πιο επιβαρυντικοί στη φτώχεια των νοικοκυριών σε σχέση με τα αντίστοιχα δεδομένα του πρώτου μέρους του πίνακα, ενώ αναμένεται η περαιτέρω μείωση της επίδρασης των μη φτωχογόνων παραγόντων. Πράγματι, εξετάζοντας τα αποτελέσματα για τις τρεις κατηγορίες νοικοκυριών σε σύγκριση με τα νοικοκυριά της ομάδας αναφοράς, ο ισχυρισμός αυτός επιβεβαιώνεται στις περιπτώσεις που ως προσδιοριστικοί παράγοντες της φτώχειας ορίζονται η φοίτηση του αρχηγού στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η διαμονή του σε ημιαστικές περιοχές, η ηλικία του αρχηγού και στην περίπτωση στην οποία ο αριθμός των τέκνων κυμαίνεται από 3 έως 5 παιδιά. Ακόμη, σύμφωνα με το δεύτερο σκέλος του παραπάνω ισχυρισμού, οι παράγοντες με τη χαμηλότερη πλέον φτωχογόνο επίδραση σε σχέση με την ομάδα αναφοράς φαίνονται να είναι το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης του αρχηγού, η διαμονή του νοικοκυριού είτε σε αστικές είτε σε

ημιαστικές περιοχές και επιπλέον το μέγεθος του νοικοκυριού στην περίπτωση των αγροτικών νοικοκυριών.

Ακόμη, για το σύνολο των νοικοκυριών στην περίπτωση που ως παράγοντας φτώχειας προσδιορίζεται η περιφέρεια διαμονής, παρακολουθούμε ότι οι πιθανότητες των νοικοκυριών να βρεθούν κάτω από τη φτώχεια είναι αυξημένες σε σχέση με την ομάδα αναφοράς, αλλά όπως παρατηρείται οι πιθανότητες είναι μειωμένες σε σχέση με τις αντίστοιχες του πρώτου μισού. Μάλιστα στην περιφέρεια Κεντρικής Ελλάδος, η πιθανότητα ένα νοικοκυριό να χαρακτηριστεί ως φτωχό υπολείπεται από κάποιο νοικοκυριό της ομάδας αναφοράς. Ακόμη, η πιθανότητα να βρεθούν τα μη αγροτικά νοικοκυριά κάτω από τη φτώχεια, φαίνεται να απομακρύνεται. Η μόνη περιφέρεια που μπορεί να χαρακτηριστεί ως φτωχογόνος παράγοντας είναι η περιφέρεια Βορείου Ελλάδος. Συνεπώς για τα αγροτικά νοικοκυριά, έμμεσα από τα παραπάνω προκύπτει το συμπέρασμα ότι ίσως ως προσδιοριστικός παράγοντας της φτώχειας μπορεί να οριστεί η διαμονή τους στις περιφέρειες Δυτικής και Βορείου Ελλάδας και της Αττικής³⁵. Αξίζει να αναφερθεί ότι από τον συγκεκριμένο ισχυρισμό αποκλίνουν οι τιμές που λαμβάνει η κατηγορία των νοικοκυριών στο σύνολό τους στις περιπτώσεις που ως προσδιοριστικοί παράγοντες ορίζονται οι ημιαστικές περιοχές και ο μεγάλος αριθμός παιδιών.

³⁵ Τα συμπεράσματα που αναφέρονται στην περίπτωση που ως φτωχογόνος παράγοντας θεωρείται η περιφέρεια διαμονής του νοικοκυριού, ισχύουν ως ένα βαθμό, διότι η κατανομή της ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης όταν το όριο φτώχειας καθορίζεται στο 40%, δίνει μη σημαντικά στατιστικούς συντελεστές.

Πίνακας 7.1 Αποτελέσματα υποδείγματος Logit για το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας, των αγροτικών νοικοκυριών και των μη αγροτικών νοικοκυριών με όριο φτώχειας το 60% και το 40% της διαμέσου ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης : Μεταβλητή ανάλυσης Exp(B).

Προσδιοριστικοί παράγοντες	Γραμμή Φτώχειας: 60% της διαμέσου ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης			Γραμμή Φτώχειας: 40% της διαμέσου ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης		
	Σύνολο νοικοκυριών	Αγροτικά νοικοκυριά	Μη αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο νοικοκυριών	Αγροτικά νοικοκυριά	Μη αγροτικά νοικοκυριά
Εκπαίδευση (ομάδα αναφοράς: αρχηγοί νοικοκυριών οι οποίοι φοίτησαν ή είναι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης)						
Έως και δημοτικό	2,15 (*)	1,61 (99%)	2,25 (*)	2,71 (*)	1,16 (**)	3,02 (*)
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	0,29 (*)	0 (**)	0,30 (*)	0,26 (*)	0 (**)	0,27 (**)
Περιφέρειες διαμονής (ομάδα αναφοράς: περιφέρεια Ν. Αιγαίου – Κρήτης)						
Δ. Ελλάδα	2,20 (*)	11,81 (*)	1,69 (*)	1,2 (**)	7*10 ⁷ (**)	0,97 (**)
Β. Ελλάδα	1,45 (*)	3,34 (*)	1,34 (99%)	1,35 (90%)	8*10 ⁷ (**)	1,11 (**)
Κ. Ελλάδα	1,66 (*)	2,34 (99%)	1,63 (*)	0,96 (**)	2*10 ⁷ (**)	0,89 (**)
Αττική	1,42 (*)	1,43 (**)	1,33 (*)	1,08 (**)	2*10 ⁷ (**)	0,89 (**)
Βαθμός αστικότητας (ομάδα αναφοράς: αγροτικές περιοχές)						
Αστικές περιοχές	0,57 (*)	0,71 (0,85%)	0,57 (*)	0,45 (*)	0,65 (**)	0,43 (**)
Ημιαστικές περιοχές	0,60 (*)	0,30 (*)	0,64 (*)	0,63 (*)	0,2 (**)	0,62 (*)
Ηλικία (ομάδα αναφοράς: αρχηγοί ηλικίας 40 έως 55 ετών)						
Έως 40	1,39 (*)	0,84 (**)	1,47 (*)	2,21 (*)	0,65 (**)	2,65 (**)
56 και άνω	1,42 (*)	1,44 (99%)	1,45 (*)	1,74 (99%)	0,21 (**)	1,73 (**)
Αριθμός τέκνων (ομάδα αναφοράς: έως 3 τέκνα)						
3 έως 5	1,32 (*)	2,30 (*)	1,26 (*)	1,46 (99%)	0 (**)	1,77 (**)
άνω των 5	7,11 (*)	10,20 (*)	7,1 (*)	4,02 (*)	0 (**)	7,19 (**)

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

* στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα σε επίπεδο σημαντικότητας 100%

** μη στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα

7.2.2 Προσδιοριστικοί παράγοντες της φτώχειας συναρτήσει του διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος.

Ο πίνακας 7.2 παρουσιάζει τα αποτελέσματα του υποδείγματος Logit, όταν ως όριο φτώχειας καθορίζεται το 60% και το 40% του ισοδύναμου εισοδήματος του διάμεσου νοικοκυριού.

Το πρώτο μέρος του πίνακα 7.2 αναφέρεται στις τρεις κατηγορίες νοικοκυριών όταν ως όριο λαμβάνεται το 60% του διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος. Τα στοιχεία που προκύπτουν όταν ως προσδιοριστικός παράγοντας της φτώχειας ορίζεται η εκπαίδευση, δείχνουν ότι για τα μη αγροτικά νοικοκυριά αλλά και για το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας, όταν ο αρχηγός τους δηλώνει ότι είναι απόφοιτος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, υπάρχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να καταταγούν τα μέλη τους ως “φτωχά” σε σχέση με τα νοικοκυριά της ομάδας αναφοράς. Εξαίρεση αποτελούν τα αγροτικά νοικοκυριά όπου η ενισχυτική επίδραση του συγκεκριμένου παράγοντα στη φτώχεια φαίνεται να είναι μικρότερη απ’ ότι συμβαίνει στην ομάδα αναφοράς. Επίσης, όταν ο αρχηγός δηλώνει απόφοιτος της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ο προσδιοριστικός αυτός παράγοντας δε φαίνεται να επηρεάζει αυξητικά την πιθανότητα τα αγροτικά νοικοκυριά να βρεθούν κάτω από το όριο της φτώχειας³⁶.

Σχετικά με την ομαδοποίηση των περιφερειών διαμονής, αυτό που προκύπτει από τα δεδομένα του πίνακα για τα νοικοκυριά και των τριών κατηγοριών, είναι ότι αυξάνεται η πιθανότητα να χαρακτηρισθούν ως “φτωχά” συγκριτικά με την ομάδα αναφοράς, ανεξαρτήτως της περιφέρειας διαμονής. Αναφερόμενοι στα αγροτικά

³⁶ Λόγω της χαμηλής στατιστικής σημαντικότητας των αποτελεσμάτων του υποδείγματος Logit, για κάποιες τιμές των συντελεστών ορισμένων παραγόντων στην περίπτωση των **αγροτικών νοικοκυριών**, δεν ευσταθεί η εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων στις περιπτώσεις που ως προσδιοριστικοί παράγοντες της φτώχειας ορίζονται το επίπεδο εκπαίδευσης και η ηλικία του αρχηγού, και η διαμονή του νοικοκυριού στις περιφέρειες Βορείου και Κεντρικής Ελλάδος και Αττικής. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο μικρό μέγεθος δείγματος που αντιστοιχεί στη συγκεκριμένη κατηγορία νοικοκυριών στην οποία συμπεριλαμβάνονται αρκετά ειδικά χαρακτηριστικά. Δηλαδή, παρόλο που οι ΕΟΠ παρέχουν ενδελεχείς πληροφορίες για τα στοιχεία προϋπολογισμού των νοικοκυριών, όσον αφορά το μέγεθος του δείγματος του πληθυσμού που λαμβάνει μέρος στην έρευνα, παρέχει περιορισμένες δυνατότητες ούτως ώστε να μπορέσουμε να ενσωματώσουμε σε μια ιδιαίτερη κατηγορία του πληθυσμού όπως είναι αυτή των γεωργών, αρκετά ειδικά χαρακτηριστικά με στόχο την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων.

νοικοκυριά, παρατηρούμε ότι η πιθανότητα φτώχειας είναι προφανώς μεγαλύτερη απ' ότι στην ομάδα αναφοράς ενώ υπερτερεί συγκριτικά με τα μη αγροτικά αλλά και με τα νοικοκυριά στο σύνολο της χώρας. Όμως, το γεγονός αυτό δεν παρατηρείται στην περίπτωση διαμονής των νοικοκυριών στην περιφέρεια Αττικής, όπου εδώ προκύπτει το συμπέρασμα ότι η συγκεκριμένη περιφέρεια επιδρά σε μικρότερο βαθμό επί της πιθανότητας τα αγροτικά νοικοκυριά να καταταγούν ως φτωχά σε σχέση με την επίδραση που ασκεί στα μη αγροτικά αλλά και στα νοικοκυριά στο σύνολο της χώρας. Αντίθετα, *ceteris paribus*, τα νοικοκυριά τα οποία διαμένουν σε αστικές και ημιαστικές περιοχές εμφανίζονται να έχουν μικρότερες πιθανότητες να βρεθούν κάτω από τη γραμμή φτώχειας σε σχέση με την ομάδα αναφοράς.

Τα αποτελέσματα του υποδείγματος για την ομαδοποίηση των ηλικιών, επισημαίνουν τις αυξημένες πιθανότητες που έχουν τα νοικοκυριά να καταταγούν ως “φτωχά” σε σύγκριση με την ομάδα αναφοράς, στις περιπτώσεις όπου ο αρχηγός τους δηλώνει ηλικία κάτω των 40 ετών, ενώ τα δεδομένα του πίνακα δείχνουν ότι αποφεύγεται ο κίνδυνος της φτώχειας για τα νοικοκυριά που ο αρχηγός τους δηλώνει ηλικία 56 ετών και άνω. Επισημάνεται δε το γεγονός ότι το αυξανόμενο μέγεθος του νοικοκυριού αποτελεί φτωχογόνο παράγοντα τόσο για τα αγροτικά όσο και για τα νοικοκυριά στο σύνολο της χώρας. Αν και εξακολουθεί να υφίσταται η φτωχογόνος επίδραση του εν λόγω παράγοντα, παρατηρούμε ότι το μέγεθος της πιθανότητας να χαρακτηρισθούν ως φτωχά τα μη αγροτικά νοικοκυριά ελαττώνεται αντιστρόφως ανάλογα με την αύξηση του μεγέθους του νοικοκυριού.

Συνεχίζοντας στο δεύτερο μέρος του ίδιου πίνακα, εμφανίζονται τα αποτελέσματα του υποδείγματος όταν ως όριο της φτώχειας υιοθετείται το 40% του ισοδύναμου εισοδήματος. Σε γενικές γραμμές συμπεραίνουμε ότι οι φτωχογόνοι παράγοντες που ίσχυαν όταν το όριο φτώχειας ήταν το 60% του ισοδύναμου εισοδήματος μπορούμε να πούμε ότι εξακολουθούν να ισχύουν έμμεσα και άμεσα. Δηλαδή, για τα νοικοκυριά στο σύνολό τους αλλά και για τα μη αγροτικά νοικοκυριά, ως φτωχογόνοι παράγοντες προσδιορίζονται το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και η νέα ηλικία του αρχηγού, η διαμονή του νοικοκυριού στις περιφέρειες Δυτικής, Βόρειας και Κεντρικής Ελλάδος και Αττικής, και το αυξανόμενο μέγεθος του νοικοκυριού. Επιπλέον, για τα νοικοκυριά στο σύνολο της χώρας αλλά και για τα μη αγροτικά νοικοκυριά, όταν ως προσδιοριστικοί παράγοντες ορίζονται το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και ο βαθμός αστικότητας του τόπου διαμονής των

νοικοκυριών, παρατηρείται η μικρότερη φτωχογόνος επίδρασή τους σε σχέση με την ομάδα αναφοράς. Αναφερόμενοι στα αγροτικά νοικοκυριά, για τους παράγοντες όπως το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, η μεγάλη ηλικία των αρχηγών τους καθώς και η διαμονή τους σε αστικές περιοχές, διαπιστώνεται ο μικρότερος βαθμός επίδρασης αυτών των παραγόντων στη φτώχεια συγκριτικά με την ομάδα αναφοράς.

Είναι γεγονός ότι πλέον ο αριθμός των νοικοκυριών θα είναι μικρότερος απ' ό τι ήταν στο πρώτο μισό του πίνακα, ενώ η επίδραση των φτωχογόνων παραγόντων θα είναι εντονότερη και αντίστροφα, σε σύγκριση με ότι ίσχυε στο πρώτο μέρος του ίδιου πίνακα. Εξαίρεση στον παραπάνω ισχυρισμό αποτελούν οι αντίστροφες τιμές που λαμβάνουν και οι τρεις κατηγορίες νοικοκυριών όταν ως προσδιοριστικοί παράγοντες για την ύπαρξη της φτώχειας ορίζονται το επίπεδο εκπαίδευσης του αρχηγού και επιπλέον όταν ως παράγοντας φτώχειας θεωρείται η μεγάλη ηλικία του αρχηγού για τα αγροτικά και μη αγροτικά νοικοκυριά και οι περιφέρειες διαμονής μόνο για τα αγροτικά νοικοκυριά. Όμως, αναφερόμενοι στα αγροτικά νοικοκυριά, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι δεν επηρεάζεται η μεταβολή της πιθανότητας της φτώχειας, όταν ως προσδιοριστικοί παράγοντες ορίζονται το υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού, και η διαμονή του νοικοκυριού στην περιφέρεια Αττικής. Αξίζει να αναφερθεί η μεγάλης κλίμακας αύξηση της φτωχογόνου επίδρασης που προκαλείται σ' όλες τις κατηγορίες νοικοκυριών όταν ως προσδιοριστικός παράγοντας της φτώχειας ορίζεται ο μεγάλος αριθμός των τέκνων.

Πίνακας 7.2: Αποτελέσματα υποδείγματος Logit για το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας, των αγροτικών νοικοκυριών και των μη αγροτικών νοικοκυριών με όριο φτώχειας το 60% και το 40% του διαμέσου ισοδύναμου εισοδήματος : Μεταβλητή ανάλυσης Expr(B)

Προσδιοριστικοί παράγοντες	Γραμμή φτώχειας: 60% του διαμέσου ισοδύναμου εισοδήματος			Γραμμή φτώχειας: 40% του διαμέσου ισοδύναμου εισοδήματος		
	Σύνολο νοικοκυριών	Αγροτικά νοικοκυριά	Μη αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο νοικοκυριών	Αγροτικά νοικοκυριά	Μη αγροτικά νοικοκυριά
Εκπαίδευση (ομάδα αναφοράς: αρχηγοί νοικοκυριών οι οποίοι φοίτησαν ή είναι απόφοιτη της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης)						
Έως και δημοτικό	1,78 (*)	0,72 (99%)	2,00 (*)	1,46 (*)	0,86 (**)	1,65 (*)
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	0,22 (*)	0,00 (**)	0,24 (*)	0,25 (99%)	0,00 (**)	0,27 (*)
Περιφέρειες διαμονής (ομάδα αναφοράς: περιφέρεια Ν. Αιγαίου – Κρήτης)						
Δ. Ελλάδα	2,82 (*)	4,19 (*)	2,68 (*)	3,00 (*)	3,26 (*)	4,21 (*)
Β. Ελλάδα	2,47 (*)	2,75 (*)	2,63 (*)	2,63 (*)	1,17 (**)	5,60 (*)
Κ. Ελλάδα	2,55 (*)	2,85 (*)	2,64 (*)	2,10 (*)	1,41 (**)	3,9 (*)
Αττική	1,63 (*)	0,63 (**)	1,75 (*)	2,45 (*)	0 (**)	5,34 (*)
Βαθμός αστικότητας (ομάδα αναφοράς: αγροτικές περιοχές)						
Αστικές περιοχές	0,63 (*)	0,99 (**)	0,65 (*)	0,49(*)	2,12 (99%)	0,45 (*)
Ημιαστικές περιοχές	0,68 (*)	0,73 (90%)	0,71 (*)	0,46(*)	0,61 (90%)	0,49 (*)
Ηλικία (ομάδα αναφοράς: αρχηγοί ηλικίας 40 έως 55 ετών)						
Έως 40 ετών	1,77 (*)	1,14 (**)	1,91 (*)	2,22 (*)	0,89 (**)	2,78 (*)
56 και άνω	0,82 (*)	0,78 (90%)	0,84 (*)	0,80 (*)	0,95 (**)	0,85 (*)
Αριθμός τέκνων (ομάδα αναφοράς: έως τρία τέκνα)						
3 έως 5	1,78 (*)	2,21 (*)	1,76 (*)	2,01 (*)	2,41 (*)	2,06 (*)
άνω των 5	2,54 (*)	6,32 (*)	1,49 (90%)	10,45 (*)	16,01 (*)	5,43 (*)

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

* στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα σε επίπεδο σημαντικότητας 100%

** μη στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα

7.3 Σύνοψη

Συνοψίζοντας τα παραπάνω αποτελέσματα των πινάκων 7.1 και 7.2, παρατηρούμε ότι το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης του αρχηγού των νοικοκυριών επιδρά αυξητικά στην πιθανότητα κάποιο νοικοκυριό και από τις τρεις κατηγορίες να βρεθεί κάτω από τη φτώχεια όταν ως δείκτης ευημερίας λαμβάνεται είτε η ισοδύναμη καταναλωτική δαπάνη του διάμεσου νοικοκυριού είτε το ισοδύναμο εισόδημα του διάμεσου νοικοκυριού με τη γραμμή φτώχειας να ορίζεται στο 40% ή στο 60%. Εξαιρείται η κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών όταν ως δείκτης ευημερίας ορίζεται το ισοδύναμο εισόδημα, όπου μειώνεται η πιθανότητα της φτώχειας να χαρακτηρισθούν τα μέλη των νοικοκυριών ως φτωχά. Επίσης, η πιθανότητα φτώχειας μειώνεται όσο αυξάνεται το εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού. Συμπληρωματικά, για την ισοδύναμη δαπάνη, μπορούμε να πούμε ότι για τα αγροτικά νοικοκυριά η πρωτοβάθμια εκπαίδευση ως ερμηνευτικός παράγοντας της φτώχειας επηρεάζει λιγότερο τα νοικοκυριά αυτής της κατηγορίας από τα υπόλοιπα είδη νοικοκυριών ως προς την ομάδα αναφοράς.

Στην περίπτωση που ως διερευνώμενος παράγοντας ορίζεται η περιφέρεια του τόπου διαμονής των νοικοκυριών, διαπιστώνεται σε γενικές γραμμές η αυξητική επίδρασή του στην πιθανότητα της φτώχειας των νοικοκυριών όλων των κατηγοριών. Ιδιαίτερα, η περιφέρεια της Δυτικής Ελλάδας, αποτελεί προσδιοριστικό αυξητικό παράγοντα της φτώχειας για τα νοικοκυριά, με την υψηλότερη επίδρασή του να ασκείται επί της κατηγορίας των αγροτικών νοικοκυριών και στις δύο οριζόμενες γραμμές φτώχειας ανά δείκτη ευημερίας. Τα περισσότερα αποτελέσματα, δείχνουν αυξητική επίδραση επί της πιθανότητας της φτώχειας ανεξαρτήτως περιφέρειας διαμονής, όταν η γραμμή φτώχειας ορίζεται στο 60% της ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης και του ισοδύναμου εισοδήματος. Εξάιρεση αποτελούν τα αγροτικά νοικοκυριά στην τελευταία περίπτωση που διαμένουν στην περιφέρεια Αττικής. Όμως, στις περιπτώσεις που η γραμμή φτώχειας ορίζεται στο 40% της ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι όταν ως προσδιοριστικοί παράγοντες της πιθανότητας της φτώχειας, ορίζονται η περιφέρεια Κεντρικής Ελλάδας και Αττικής, τότε μειώνονται οι πιθανότητες για τα μη αγροτικά νοικοκυριά αλλά και για τα νοικοκυριά στο σύνολο της χώρας, να καταταγούν ως φτωχά. Επιπλέον, όταν η γραμμή φτώχειας ορίζεται στο 40% του ισοδύναμου εισοδήματος, η διαμονή του αγροτικού νοικοκυριού, στην περιφέρεια Αττικής αποτελεί παράγοντα

που επιδρά μειωτικά επί της πιθανότητας να βρεθούν τα μέλη του νοικοκυριού κάτω από το όριο της φτώχειας (παραπάνω αποτελέσματα ισχύουν στο βαθμό που ισχύει η στατιστική σημαντικότητα των συντελεστών των ανεξάρτητων μεταβλητών καθώς αναφερόμαστε στις τρεις κατηγορίες των νοικοκυριών όταν ως γραμμή φτώχειας ορίζεται το 40%, των δεικτών ευημερίας). Επιπρόσθετα, παρά τις αυξημένες πιθανότητες κάποιο νοικοκυριό και από τις τρεις να βρεθεί κάτω από τη φτώχεια όταν ως τόπος διαμονής των νοικοκυριών δηλώνεται η περιφέρεια Αττικής, παρατηρούμε ότι οι πιθανότητες να συμβεί αυτό το γεγονός είναι πιο περιορισμένες σε σύγκριση με την επίδραση των υπολοίπων περιφερειών, ανεξάρτητα από τη γραμμή φτώχειας.

Πάντως αξίζει να αναφερθεί το γεγονός της αυξημένης φτωχογόνου επίδρασης που συνεπάγεται η διαμονή των αγροτικών νοικοκυριών στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος σε σχέση με τα νοικοκυριά των άλλων κατηγοριών. Συνεπώς, προκύπτει το συμπέρασμα της ύπαρξης αντικειμενικών δυσκολιών για τα αγροτικά νοικοκυριά άρα και για το γεωργικό επάγγελμα που ίσως οφείλονται στην έλλειψη ορθού παραγωγικού προσανατολισμού ή στην έλλειψη παραγωγικής διαφοροποίησης, σε θέματα οργανωτικού χαρακτήρα, στην αδυναμία διάθεσης των γεωργικών προϊόντων σε συμφέρουσες αγορές για τα αγροτικά νοικοκυριά, είτε ακόμα και στην γενικότερη έλλειψη επαγγελματικών ευκαιριών ώστε κάποια από τα μέλη να προσφύγουν σε οποιαδήποτε μορφή πολυαπασχόλησης με σκοπό την αύξηση της ευημερίας του ίδιου του νοικοκυριού.

Τα αποτελέσματα του πίνακα 7.1 δε διαφέρουν ουσιωδώς από τα αντίστοιχα αποτελέσματα του πίνακα 7.2 ως προς την επίδραση του βαθμού αστικότητας πάνω στην πιθανότητα ένα νοικοκυριό, ανεξαρτήτως της κατηγορίας που ανήκει, να είναι φτωχό. Η πιθανότητα ένα νοικοκυριό να είναι φτωχό σε σχέση με την ομάδα αναφοράς είναι μικρότερη όταν ο τόπος διαμονής του νοικοκυριού συγκαταλέγεται στις αστικές και στις ημιαστικές περιοχές. Εξαιρέση αποτελεί το γεγονός ότι στην περίπτωση που ως όριο φτώχειας προσδιορίζεται το 40% του ισοδύναμου εισοδήματος του διάμεσου νοικοκυριού, η πιθανότητα τα αγροτικά νοικοκυριά των αστικών περιοχών να καταταγούν ως φτωχά είναι μεγαλύτερη απ' ό,τι στην ομάδα αναφοράς. Παρ' όλα αυτά, πρέπει να επισημανθεί ότι ανεξαρτήτως του χρησιμοποιούμενου τρόπου ορισμού της γραμμής φτώχειας (με μόνη εξαίρεση την παραπάνω διαπίστωση), η πιθανότητα που διατρέχουν τα αγροτικά νοικοκυριά των αστικών περιοχών να είναι φτωχά, εμφανίζεται να είναι μεγαλύτερη σε σχέση με τις

υπόλοιπες κατηγορίες νοικοκυριών παρότι η πιθανότητα αυτών των νοικοκυριών να είναι φτωχά είναι μικρότερη σε σχέση με την ομάδα αναφοράς.

Όταν ως προσδιοριστικός παράγοντας της φτώχειας ορίζεται η ηλικία του αρχηγού να βρίσκεται κάτω των 40 ετών, διαπιστώνεται η αυξητική επίδραση του επί της πιθανότητας κάποιο νοικοκυριό να είναι φτωχό, είτε αυτό εντάσσεται στο σύνολο της χώρας είτε εντάσσεται στην κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών ανεξαρτήτως του τρόπου ορισμού της γραμμής φτώχειας. Αντίθετα συμπεράσματα δείχνουν τα αποτελέσματα για τα αγροτικά νοικοκυριά όταν η γραμμή φτώχειας ορίζεται στο 40% των δεικτών ευημερίας. Στην περίπτωση που ως ερμηνευτική μεταβλητή ορίζεται η μεγαλύτερη ηλικία του αρχηγού (άνω των 56 ετών), ο παράγοντας αυτός ορίζεται ως φτωχογόνος για όλες τις κατηγορίες νοικοκυριών με οριζόμενο όριο φτώχειας το 60% αλλά και το 40% της ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης, ενώ αντίθετα η πιθανότητα κάποιο νοικοκυριό να καταταγεί στα φτωχά είναι μικρότερη σε σχέση με την ομάδα αναφοράς, όταν ως δείκτης ευημερίας χρησιμοποιείται το ισοδύναμο εισόδημα.

Από τα συμφραζόμενα προκύπτει το συμπέρασμα ότι η νεαρή ηλικία των αρχηγών των αγροτικών νοικοκυριών δεν αποτελεί κατά βάση φτωχογόνο παράγοντα, ενώ για τα νοικοκυριά των άλλων κατηγοριών αποτελεί. Τα γεγονότα αυτά ίσως οφείλονται στη διαφορετική νοοτροπία των νεότερων αγροτών καθώς και στη βελτίωσή τους σε σχέση με τους αγρότες μεγαλύτερης ηλικίας σε θέματα σχετικά με την υιοθέτηση νέων τεχνικών παραγωγής, διαφοροποίησης ή και εντατικοποίησης των καλλιεργειών συμπεριλαμβάνοντας και τον παράγοντα της μείωσης του κόστους. Άλλος παράγοντας που ίσως σχετίζεται με τη μειωμένη πιθανότητα φτώχειας που έχουν τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό νεότερης ηλικίας, είναι η ένταξη των μελών του νοικοκυριού σε κάποιας μορφής πολυαπασχόληση είτε απασχολούνται στο γεωργικό είτε σε κάποιο άλλο τομέα.

Σ' όλες τις περιπτώσεις που ο αριθμός των τέκνων του νοικοκυριού (ή διαφορετικά το μέγεθος του νοικοκυριού) τίθεται ως ερμηνευτική μεταβλητή της μεταβολής της πιθανότητας ένα νοικοκυριό να είναι φτωχό, σε σχέση με την ομάδα αναφοράς ανεξαρτήτως της κατηγορίας στην οποία ανήκει, οι συντελεστές του υποδείγματος που εκτιμήθηκαν είναι στατιστικά σημαντικοί και μεγαλύτεροι της μονάδας. Δηλαδή ο παραπάνω παράγοντας ερμηνεύεται ως φτωχογόνος. Εξαιρέση αποτελούν οι εκτιμήσεις της πιθανότητας των διερευνώμενων παραγόντων "αριθμός

τέκνων τρία έως πέντε” και “αριθμός τέκνων άνω των πέντε” ως μη στατιστικά σημαντικοί, αναφερόμενοι στα αγροτικά νοικοκυριά, όταν η γραμμή φτώχειας οριοθετείται στο 40% της ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης, οι οποίες δείχνουν την έλλειψη αυξητικής επίδρασης επί της μεταβολής της πιθανότητας. Επίσης, από τα στοιχεία προκύπτει ότι η πιθανότητα που έχουν τα νοικοκυριά να βρεθούν ως φτωχά σε σχέση με την ομάδα αναφοράς, είναι ιδιαίτερα αυξημένη όταν ως ερμηνευτικός παράγοντας φτώχειας προβάλλεται ο αυξημένος αριθμός τέκνων και αυτό γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό από τα δεδομένα που προκύπτουν όταν το όριο φτώχειας αντιστοιχεί στο 40% του ισοδύναμου εισοδήματος του διάμεσου νοικοκυριού. Από τις παραπάνω εκτιμήσεις των συντελεστών, πρέπει να σημειωθεί ότι το οξύτερο πρόβλημα που δημιουργείται από το αυξημένο μέγεθος του νοικοκυριού, παρατηρείται στα αγροτικά νοικοκυριά. Τίθεται λοιπόν το πρόβλημα της μειονεκτικής θέσης στην οποία υπεισέρχονται τα νοικοκυριά με αυξημένο αριθμό τέκνων σε σχέση με την ομάδα αναφοράς καθώς και η αναγκαιότητα άμεσης αντιμετώπισης του κινδύνου που διατρέχουν τα αγροτικά νοικοκυριά (αλλά και τα νοικοκυριά των δύο άλλων κατηγοριών) να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας, ούτως ώστε να αυξηθεί το επίπεδο ευημερίας αυτού του είδους των νοικοκυριών και να συγκλίνει με το επίπεδο ευημερίας της ομάδας αναφοράς, προσδίδοντας ίσες ευκαιρίες στα μέλη των πολύτεκνων νοικοκυριών.

Σύνοψη – Συμπεράσματα - Προτάσεις

Στην παρούσα έρευνα εξετάστηκαν τα χαρακτηριστικά, η δομή, οι οικονομικές ανισότητες και η διάσταση της φτώχειας των νοικοκυριών της χώρας δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στα αγροτικά νοικοκυριά. Για τους σκοπούς της παρούσης μελέτης χρησιμοποιήσαμε το στατιστικό υλικό της ΕΟΠ 2004/2005.

Έτσι στο πρώτο κεφάλαιο έγινε μια σύντομη βιβλιογραφική επισκόπηση, και ασχοληθήκαμε με την περιγραφή της κατάστασης που επικρατεί στον ελληνικό και στον ευρωπαϊκό χώρο σε ζητήματα σχετικά με την ανισότητα και τη φτώχεια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφερθήκαμε σε θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα της ανισότητας και της φτώχειας.

Στη συνέχεια, στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάσαμε με σύντομο τρόπο κάποιες δειγματοληπτικές έρευνες συλλογής στατιστικών δεδομένων που χρησιμοποιούνται για τη διερεύνηση φαινομένων ανισότητας και φτώχειας, και καταδείξαμε τα κυριότερα σημεία της ΕΟΠ 2004/2005.

Στα επόμενα κεφάλαια επικεντρωθήκαμε στο μεθοδολογικό κομμάτι που ακολουθήσαμε στην έρευνα, καθώς και στην ανάλυση των αποτελεσμάτων, δίνοντας έμφαση στην ερμηνεία των δεδομένων που αφορούν τα αγροτικά νοικοκυριά σύμφωνα με την διάκριση αυτών

. Για να χαρακτηριστεί ένα νοικοκυριό ως αγροτικό ή μη, λάβαμε υπόψη την κύρια απασχόληση του αρχηγού του νοικοκυριού. Στην περίπτωση που ο αρχηγός του νοικοκυριού δήλωνε κατά κύριο επάγγελμα αγρότης, τότε το νοικοκυριό κατατάσσεται στα αγροτικά. Διακρίναμε τα αγροτικά νοικοκυριά σε τρεις ομάδες. α) τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό νεότερο των 40 ετών, β) τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών και γ) τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάσαμε τη δημογραφική και περιφερειακή διάρθρωση των νοικοκυριών. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι σε σύνολο περίπου τεσσάρων εκατ. νοικοκυριών (3.992.964), τα αγροτικά νοικοκυριά φθάνουν τις 217,7 χιλιάδες ή σε ποσοστό 5,5%. Ακόμα, τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό νεότερο των 40 ετών, χαρακτηρίζονται τα πιο ολιγάριθμα νοικοκυριά βάσει της κατηγοριοποίησής μας, αφού ανέρχονται σε 26.827 νοικοκυριά και αποτελούν 12,3% των αγροτικών

νοικοκυριών ή το 0,7% του συνόλου των νοικοκυριών. Αντίστοιχα, η δεύτερη ηλικιακή ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών (με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών), ανέρχεται σε 92.171 νοικοκυριά ενώ αποτελούν το 42,3% των αγροτικών νοικοκυριών και το 2,3% του συνόλου νοικοκυριών της χώρας. Επίσης η τρίτη ηλικιακή ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών (με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών), ανέρχεται στις 98.700 νοικοκυριά και αποτελούν το 45,3% των αγροτικών νοικοκυριών και το 2,5% των συνολικών νοικοκυριών της χώρας. Μεγάλος είναι ο αριθμός των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, αφού ανέρχεται σε 383.758 ή σε 9,6% του συνόλου των νοικοκυριών. Συνεχίσαμε με την παρουσίαση της κατανομής των διαφόρων κατηγοριών νοικοκυριών σε κάθε περιφέρεια της χώρας. Παρατηρούμε ότι τα υψηλότερα ποσοστά των αγροτικών ομάδων εντοπίζονται στην Κεντρική Μακεδονία και κυρίως τα νοικοκυριά της πρώτης αγροτικής ομάδας, και ακολουθούν οι περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Δυτικής Ελλάδος και Θεσσαλίας, ενώ τα χαμηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στις περιφέρειες Ιονίων Νήσων, Βορείου και Νοτίου Αιγαίου. Επίσης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα που προκύπτουν βάσει του βαθμού αστικότητας της διαμονής των νοικοκυριών, η πλειοψηφία των αγροτικών νοικοκυριών κατοικούν σε αγροτικές περιοχές. Όπως διαφαίνεται από την ανάλυση των στοιχείων, διαπιστώνεται ότι σε όλες τις κατηγορίες νοικοκυριού, ακολουθείται το “πατριαρχικό μοντέλο” αναφερόμενοι στην αρχηγία του νοικοκυριού, και από την άλλη τονίζεται το γεγονός της αποστροφής των γυναικών να επιλέξουν το γεωργικό επάγγελμα. Δηλαδή, οι γυναίκες μάλλον αποφεύγουν την ανάληψη της ευθύνης της διαχείρισης ενός αγροτικού νοικοκυριού, αφού το ποσοστό των γυναικών αρχηγών που ακολουθούν το γεωργικό επάγγελμα μόλις που αγγίζει το 5,7% των συνολικών αγροτικών νοικοκυριών. Όμως το υψηλότερο ποσοστό των νοικοκυριών με αρχηγό γυναίκα παρατηρείται στην κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ (34,42%), γεγονός που ίσως αποδίδεται στους δημογραφικούς και κοινωνικούς παράγοντες που επικρατούν μέσα στις κοινωνικές ομάδες αυτών των νοικοκυριών και στις περιοχές διαμονής τους.

Συνεχίζοντας, τα στοιχεία της ανάλυσης δείχνουν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των αρχηγών των αγροτικών νοικοκυριών είναι ελληνικής υπηκοότητας ενώ σε ελάχιστα νοικοκυριά ο αρχηγός είναι ξένης υπηκοότητας. Η κατάσταση όμως διαφοροποιείται όταν εξετάσουμε τα μη αγροτικά νοικοκυριά, οπότε το ποσοστό

συμμετοχής των νοικοκυριών διαφορετικής υπηκοότητας από την ελληνική φτάνει στο 6%, η πλειονότητα των οποίων κατάγεται από γειτονικές βαλκανικές χώρες και κυρίως την Αλβανία. Συνεπώς διαπιστώνεται ότι το γεωργικό επάγγελμα δεν είναι ιδιαίτερα προσιτό για τους μετανάστες ξένων χωρών. Τέλος, αναφερόμενοι στην ανάλυση του εκπαιδευτικού προφίλ των διάφορων κατηγοριών νοικοκυριών, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι σε όλες τις κατηγορίες επικρατούν υψηλά ποσοστά των οποίων ο αρχηγός είτε δε συμμετείχε καθόλου στο εκπαιδευτικό σύστημα, είτε φοίτησε σε κάποιες τάξεις του δημοτικού, είτε είναι απόφοιτος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Παρατηρείται ότι στο 2,9% του συνόλου των νοικοκυριών, ο αρχηγός τους δε συμμετείχε καθόλου στο εκπαιδευτικό σύστημα, στο 11,1% δεν κατάφερε να αποφοιτήσει από το δημοτικό και στο 31,4% των νοικοκυριών ο αρχηγός τους δηλώνει τελειόφοιτος δημοτικού. Τα δεδομένα των πινάκων 4.7.α – 4.7.γ, επισημαίνουν το πολύ χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο που επικρατεί στα αγροτικά νοικοκυριά. Αυτά τα ποσοστά των νοικοκυριών, αυξάνονται όσο αυξάνεται η ηλικία του αρχηγού τους. Αναλυτικότερα, στα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, παρατηρούνται τα μεγαλύτερα ποσοστά και έπονται τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών. Ακολουθούν τα αγροτικά νοικοκυριά ηλικίας 40 έως 55 και τέλος τα αγροτικά νοικοκυριά της νεότερης ηλικιακής ομάδας. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι σχεδόν σε όλα τα νέα αγροτικά νοικοκυριά ο αρχηγός τους δηλώνει τουλάχιστον απόφοιτος δημοτικού. Ακόμη, καταλήγουμε στο γεγονός ότι όλες οι κατηγορίες νοικοκυριών συγκεντρώνουν τις υψηλότερες τιμές τους στη πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Αντίθετα, εξετάζοντας την αντιστοιχία των νοικοκυριών στη δευτεροβάθμια και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα ποσοστά συμμετοχής των αρχηγών και των τριών ομάδων αγροτικών νοικοκυριών συμπεριλαμβανομένης και της κατηγορίας με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, φθίνουν καθώς μεταβαίνουμε από τη νεότερη ηλικιακή ομάδα προς την γηραιότερη. Συνεπώς, επισημαίνεται το γεγονός ότι οι αρχηγοί της νεότερης ηλικιακής ομάδας αγροτικών νοικοκυριών (ηλικίας νεότερης των 40 ετών) έχουν υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο σε σύγκριση με τις άλλες ομάδες αγροτικών νοικοκυριών.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, αναλύσαμε τη δομή και τη διάρθρωση των εισοδημάτων των νοικοκυριών καθώς και τη δομή των δαπανών αλλά και το καταναλωτικό πρότυπο που αντιστοιχεί στην κάθε κατηγορία, δίνοντας μεγαλύτερη

έμφαση στις ομάδες των αγροτικών νοικοκυριών, σύμφωνα με την επεξεργασία των στοιχείων τα οποία προκύπτουν από τα αποτελέσματα της ΕΟΠ 2004/2005.

Από τη σύγκριση των αποτελεσμάτων του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος, παρατηρούμε ότι το μέσο κ.κ εισόδημα των νεότερων αγροτικών νοικοκυριών, εμφανίζεται υψηλότερο σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ηλικιακές αγροτικές ομάδες, υπολειπόμενο κατά 8,8% από το μέσο συνολικό κ.κ εισόδημα. Επίσης, μόνο το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα των μη αγροτικών νοικοκυριών, υπερβαίνει το μέσο συνολικό εισόδημα, ενώ τα αντίστοιχα εισοδήματα όλων των αγροτικών ομάδων αλλά και των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, υπολείπονται του μέσου συνολικού κατά κεφαλήν εισοδήματος. Παρόμοια αποτελέσματα δείχνουν τα στοιχεία του μέσου ισοδύναμου εισοδήματος για τις κατηγορίες των αγροτικών νοικοκυριών.

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι για τις ομάδες αγροτικών νοικοκυριών, η σημαντικότερη πηγή εισοδήματος είναι το γεωργικό εισόδημα, ενώ η δεύτερη σημαντικότερη πηγή αντιστοιχεί στα τεκμαρτά εισοδήματα των νοικοκυριών και ακολουθούν τα εισοδήματα από τους μισθούς και τα ημερομίσθια των μελών από την απασχόλησή τους σε άλλη εργασία – μη γεωργική. Άλλο σημαντικό εύρημα, είναι η φθίνουσα συμμετοχή των γεωργικών εισοδημάτων επί του συνόλου καθώς κινούμαστε από τη νεότερη προς την μεγαλύτερη ηλικιακά ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών. Άμεση σχέση με το παραπάνω συμπέρασμα έχει το γεγονός για τα αγροτικά νοικοκυριά της αύξησης των ποσοστών συμμετοχής των εισοδημάτων οποία προέρχονται από πηγές όπως τα τεκμαρτά εισοδήματα, οι μισθοί και τα ημερομίσθια, οι χρηματικές εισροές από συντάξεις, και τα εισοδήματα από αμοιβές κεφαλαίου, ενοίκια, επιστροφές φόρων κλπ, καθώς μειώνεται το ποσοστό συμμετοχής των γεωργικών εισοδημάτων επί των συνολικών. Μια άλλη σημαντική παρατήρηση είναι το γεγονός ότι οι μισθοί και τα ημερομίσθια, αποτελούν ένα πολύ σημαντικό μέρος των εσόδων όλων των αγροτικών νοικοκυριών και ιδίως της τρίτης κατηγορίας ακολουθώντας η δεύτερη και η πρώτη, συμπεριλαμβανομένων και των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ. Καθίσταται λοιπόν σαφές, η μεγάλη σημασία που έχει οποιασδήποτε μορφής πολυαπασχόληση, για την επιβίωση των αγροτικών νοικοκυριών αφού οι αμοιβές από την εργασία των μελών τους λόγω της απασχόλησής τους σε δραστηριότητες εκτός της οικογενειακής γεωργικής εκμετάλλευσης, αγγίζουν το 11,23% του συνολικού εισοδήματος της πρώτης

ηλικιακής ομάδας αγροτικών νοικοκυριών, το 16,2% της δεύτερης ομάδας και το 16,57% της τρίτης αγροτικής ομάδας. Επιπρόσθετα, για την κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγούς συνταξιούχους του ΟΓΑ, η κύρια πηγή εισοδήματος αντιστοιχεί στις συντάξεις των μελών και ακολουθούν τα τεκμαρτά εισοδήματα, και τα γεωργικά εισοδήματα. Επισημαίνεται η σημαντική συμβολή των εισοδημάτων που προέρχονται από τα εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής όπως είναι το ΕΚΑΣ. Αξίζει να αναφέρουμε ότι για τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό μεταξύ των 40 έως 55 ετών και ηλικίας άνω των 55 ετών αντίστοιχα, βρέθηκαν υψηλά ποσοστά συμμετοχής των εισοδηματικών εισροών προερχόμενες από μεταβιβάσεις, γεγονός που συσχετίζεται θετικά με το ότι τα αγροτικά νοικοκυριά αυτών των ομάδων δαπανούν τα υψηλότερα κατά κεφαλήν ποσοστά για την εκπαίδευση των μελών των νοικοκυριών τους.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των στοιχείων της μέσης ισοδύναμης δαπάνης, αυτά δείχνουν ότι για την κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών, η μέση ισοδύναμη δαπάνη υπερβαίνει τη μέση συνολική δαπάνη. Αντίθετα, όλες οι ομάδες αγροτικών νοικοκυριών υπολείπονται από τη μέση συνολική δαπάνη. Η ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό νεότερο των 40 ετών, έχει την υψηλότερη μέση ισοδύναμη δαπάνη σε σχέση με τα άλλα αγροτικά νοικοκυριά, και ακολουθεί η δεύτερη ομάδα και τέλος η τρίτη. Στην τελευταία θέση βρίσκεται η κατηγορία των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, αφού η μέση δαπάνη αυτής, αντιστοιχεί στο ήμισυ της μέσης συνολικής. Αν συγκρίνουμε τα αποτελέσματα της μέσης ισοδύναμης συνολικής δαπάνης με αυτά της μέσης κατά κεφαλήν δαπάνης, θα δούμε πως δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές ως προς τη θέση κατάταξης των κατηγοριών των νοικοκυριών.

Το καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών μας δείχνει ότι το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος κατευθύνεται για την εξασφάλιση βασικών αναγκών διαβίωσης. Δηλαδή, το χαμηλό εισόδημα συνεπάγεται με αυξημένο ποσοστό αυτού που προορίζεται για την κάλυψη των αναγκών διατροφής και άλλων βασικών αναγκών του νοικοκυριού, και κατά συνέπεια ένα μικρό μόνο μέρος του εισοδήματος να επιμερίζεται σε λιγότερο κύριες ανάγκες όπως είναι οι δαπάνες για επενδύσεις διαρκών αναγκών, ώστε να βελτιωθεί το επίπεδο διαβίωσης των μελών του νοικοκυριού, οι δαπάνες για την απόκτηση καλύτερων υπηρεσιών υγείας, ψυχαγωγίας και εκπαίδευσης.

Συνεπώς, από τα παραπάνω αποτελέσματα τόσο των εισοδηματικών στοιχείων, όσο και των δαπανών, συμπεραίνουμε ότι τα αγροτικά νοικοκυριά ανεξαρτήτως ομάδας διάκρισης και ιδιαίτερα τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, απολαμβάνουν ένα χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο απ' ότι εκείνο των μη αγροτικών νοικοκυριών. Αν εξαιρέσουμε την κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών, διαπιστώνουμε ότι το υψηλότερο βιοτικό επίπεδο αντιστοιχεί στα αγροτικά νοικοκυριά που ανήκουν στη νεότερη ηλικιακή ομάδα, ενώ ακολουθούν τα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγούς ηλικίας μεταξύ 40 έως 55 ετών, και έπειτα τα νοικοκυριά με αρχηγούς ηλικίας άνω των 55 ετών. Το χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο παρατηρείται για τα νοικοκυριά με αρχηγούς συνταξιούχους στον ΟΓΑ

Αναφερόμενοι λοιπόν στα αγροτικά νοικοκυριά, καθίσταται σαφές το εισοδηματικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν. Μάλιστα, το πρόβλημα γίνεται οξύτερο όταν αναφερόμαστε στα νοικοκυριά τα οποία βρίσκονται εκτός της παραγωγικής τους δραστηριότητας λόγω ηλικίας. Άρα, απαιτείται η εφαρμογή των κατάλληλων συνδυασμένων αγροτικών και κοινωνικών πολιτικών που θα οδηγήσουν στην αποκλιμάκωση τέτοιων φαινομένων και μακροπρόθεσμα στην επίλυση αυτών των προβλημάτων .

Περνώντας στο έκτο κεφάλαιο, αναλύοντας τα αποτελέσματα των δεικτών της ανισότητας (G, T, N), τα οποία αναφέρονται στη δαπάνη συναρτήσει των κατανομών της κατά κεφαλήν δαπάνης και της ισοδύναμης, συμπεραίνουμε ότι η ανισοκατανομή που επικρατεί μεταξύ των αγροτικών νοικοκυριών στο σύνολο, είναι μικρότερη της ανισοκατανομής που επικρατεί στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας. Επιπλέον, η ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών με αρχηγό ηλικίας νεότερης των 40 ετών, παρουσιάζει τη μικρότερη ανισοκατανομή σε σχέση με τις υπόλοιπες ομάδες αγροτικών νοικοκυριών, αλλά και μικρότερη ανισοκατανομή σε σύγκριση με το σύνολο των αγροτικών και με το σύνολο των νοικοκυριών της χώρας. Επίσης, η ανισότητα της δεύτερης και της τρίτης ηλικιακής ομάδας βρίσκεται σε χαμηλότερα επίπεδα απ' ότι η ανισότητα στο σύνολο της χώρας. Αντίθετα, τα αποτελέσματα των δεικτών ανισότητας, που προκύπτουν από την κατανομή του κατά κεφαλήν και του ισοδύναμου εισοδήματος, δείχνουν ότι η ανισότητα που υπάρχει στο σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών, υπερβαίνει την ανισότητα του συνόλου των νοικοκυριών της χώρας. Επίσης, η ανισότητα που επικρατεί στα αγροτικά νοικοκυριά της νεότερης ηλικιακής ομάδας είναι υψηλότερη από την ανισότητα που επικρατεί συγκρινόμενη

με τα υπόλοιπα αγροτικά νοικοκυριά αλλά και με οποιαδήποτε άλλη κατηγορία. Για την δεύτερη και την τρίτη ηλικιακή ομάδα αγροτικών νοικοκυριών, παρατηρούμε πως το μέγεθος της ανισότητας είναι μικρότερο απ' ό τι στο σύνολο των αγροτικών νοικοκυριών, αλλά η ανισότητα της δεύτερης ηλικιακής αγροτικής ομάδας υπερβαίνει την ανισότητα που επικρατεί στο σύνολο των νοικοκυριών της χώρας.

Συνεχίζοντας με τα αποτελέσματα του δείκτη S80/S20 τα οποία προέκυψαν συναρτήσει της κατανομής της ισοδύναμης συνολικής δαπάνης και του ισοδύναμου εισοδήματος, παρατηρούμε τα υψηλά μεγέθη ανισοκατανομής που επικρατούν μεταξύ των πεμπτημορίων όλων των κατηγοριών και των ομάδων αγροτικών νοικοκυριών. Ακόμα, γίνεται αντιληπτό ότι η ανισοκατανομή βάσει του συνολικού ισοδύναμου εισοδήματος, πλήττει περισσότερο τα αγροτικά νοικοκυριά σε σύγκριση με τα μη αγροτικά. Επίσης, ανεξαρτήτως της χρησιμοποιούμενης κατανομής, αναφερόμενοι στο ισοδύναμο συνολικό εισόδημα, το μέγεθος της ανισοκατανομής που προκύπτει μειώνεται καθώς προχωράμε από την νεότερη ηλικιακή ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών προς την μεγαλύτερη ηλικιακή ομάδα, ενώ παράλληλα η υψηλότερη ανισοκατανομή για τα στοιχεία του ισοδύναμου αγροτικού εισοδήματος, αντιστοιχεί πάλι στα αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό νεότερης ηλικίας. Όσον αφορά το μη αγροτικό εισόδημα, η δεύτερη ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών καταγράφει το υψηλότερο μέγεθος ανισοκατανομής. Αναφορικά με το αγροτικό εισόδημα, αξίζει να αναφερθεί το πολύ υψηλό μέγεθος της ανισοκατανομής που προκύπτει συναρτήσει της κατανομής του ισοδύναμου εισοδήματος για τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ. Ακόμη, οι τιμές των δεικτών που αντιστοιχούν στο αγροτικό εισόδημα των αγροτικών νοικοκυριών συμπεριλαμβανομένης και των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, καταδεικνύουν υψηλότερη ανισοκατανομή σε σχέση με τα αποτελέσματα της ανάλυσης των στοιχείων του συνολικού εισοδήματος.

Άρα, η εφαρμογή ορισμένων μέτρων με στόχο την ενίσχυση των αγροτικών εισοδημάτων και τη δικαιότερη κατανομή αυτών μεταξύ των μελών των ομάδων, θα είχε θετική επίδραση στη μείωση της ανισότητας τόσο εντός των ομάδων όσο και στη μείωση της συνολικής ανισότητας.

Οι διαστάσεις της φτώχειας που καταγράφονται στην παρούσα μελέτη για τη χώρα μας, είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Το ποσοστό των φτωχών νοικοκυριών στο σύνολο της χώρας, με δαπάνη μικρότερη από το 60% της ισοδύναμης δαπάνης του διάμεσου νοικοκυριού, ανέρχεται για την περίοδο 2004 – 2005, στο 17,08%, ενώ

χρησιμοποιώντας την κατανομή του ισοδύναμου εισοδήματος, το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται στο 16,37%. Μεταφράζοντας αυτά τα ποσοστά σε απόλυτους όρους, παρατηρούμε ότι βάσει της κατανομής της ισοδύναμης δαπάνης, 681.943 νοικοκυριά βρίσκονται κάτω από το όριο φτώχειας, ενώ 653.542 νοικοκυριά χαρακτηρίζονται ως φτωχά συναρτήσει της κατανομής του ισοδύναμου εισοδήματος. Όσον αφορά στις διαστάσεις της φτώχειας, τα αποτελέσματα των παραπάνω πινάκων καταδεικνύουν ότι κυρίως τα μέλη των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, συμβάλλουν ιδιαίτερα στη διαμόρφωση της φτώχειας. Κοινή διαπίστωση από τα αποτελέσματα των γραμμών φτώχειας ανεξαρτήτως της χρησιμοποιούμενης κατανομής, είναι ότι τα αγροτικά νοικοκυριά έχουν υψηλότερα ποσοστά κάτω από τις εναλλακτικές γραμμές φτώχειας σε σύγκριση με τα ποσοστά που αντιστοιχούν στα μη αγροτικά νοικοκυριά. Παράλληλα, όταν υιοθετούμε την γραμμή φτώχειας συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης κατά Eurostat, παρατηρούμε ότι το υψηλότερο ποσοστό αντιστοιχεί στα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ, ενώ για τα αγροτικά νοικοκυριά τα υψηλότερα ποσοστά αντιστοιχούν στην τρίτη και στη δεύτερη ηλικιακή ομάδα αγροτικών νοικοκυριών και ακολουθούν τα νοικοκυριά της νεότερης ηλικιακής ομάδας. Αντίθετα, τα αποτελέσματα της φτώχειας που προέκυψαν συναρτήσει του ισοδύναμου εισοδήματος, υιοθετώντας τη γραμμή φτώχειας κατά Eurostat, καταδεικνύουν αυξημένα ποσοστά φτώχειας για όλες τις κατηγορίες των νοικοκυριών σε σχέση με την προηγούμενη περίπτωση, με τα νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ να καταγράφουν και πάλι τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας. Σχετικά με τα αγροτικά νοικοκυριά, παρατηρούμε ότι το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας αντιστοιχεί στα αγροτικά νοικοκυριά της δεύτερης ηλικιακής ομάδας και ακολουθούν με ελάχιστη διαφορά τα νεότερα αγροτικά νοικοκυριά και τέλος τα αγροτικά νοικοκυριά της τρίτης ομάδας. Από τα παραπάνω, βάσει της ανάλυσης των στοιχείων του εισοδήματος και της δαπάνης, των αποτελεσμάτων των δεικτών ανισότητας (G, T, N και $S80/S20$) και φτώχειας, κρίνεται αναγκαίος ο σχεδιασμός κατάλληλων συνδυασμένων αγροτικών και κοινωνικών πολιτικών, οι οποίες θα συμβάλουν στην μείωση των ανισοτήτων που επικρατούν μεταξύ των μελών των διάφορων κατηγοριών νοικοκυριών με σκοπό την στήριξη του βιοτικού τους επιπέδου. Επιτακτική καθίσταται η ανάγκη εφαρμογής τέτοιων πολιτικών με στόχο τα αγροτικά νοικοκυριά, δίνοντας βέβαια ιδιαίτερη προσοχή στα μέλη της “ευαίσθητης” κατηγορίας των νοικοκυριών με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ.

Αναφορικά με τα νεότερα ηλικιακά αγροτικά νοικοκυριά (με αρχηγό νεότερο των 40 ετών), συγκριτικά με τις υπόλοιπες δύο ηλικιακές ομάδες αγροτικών νοικοκυριών, διαπιστώνουμε πώς αυτά απολαμβάνουν το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης, το γεωργικό τους εισόδημα αποτελεί το υψηλότερο ποσοστό των οικογενειακών προϋπολογισμών σε σχέση με τα άλλα αγροτικά νοικοκυριά, ενώ παράλληλα το μέσο εισόδημά τους (κ.κ εισόδημα) και η μέση δαπάνη τους (ισοδύναμη δαπάνη) υπερβαίνουν τα αντίστοιχα μεγέθη των υπόλοιπων νοικοκυριών. Συγχρόνως, τα αποτελέσματα των δεικτών ανισότητας (G,N,T) όπως προκύψαν συναρτήσει της κ.κ και ισοδύναμης δαπάνης, αποδίδουν στη συγκεκριμένη ομάδα αγροτικών νοικοκυριών το μικρότερο βαθμό ανισότητας συγκριτικά με τα υπόλοιπα αγροτικά νοικοκυριά, ενώ αντίθετα, τα αποτελέσματα των δεικτών συναρτήσει του ισοδύναμου και του κ.κ εισοδήματος δείχνουν το μεγαλύτερο βαθμό ανισότητας. Προς την κατεύθυνση αυτή κυμαίνονται και τα αποτελέσματα του δείκτη $S80/S20$ τα οποία αναφέρονται στο συνολικό και στο αγροτικό εισόδημα αυτής της ομάδας αγροτικών νοικοκυριών, ανεξαρτήτως της χρησιμοποιούμενης κατανομής. Επιπρόσθετα, τα αποτελέσματα φτώχειας δείχνουν ότι συναρτήσει της ισοδύναμης δαπάνης η νεότερη ηλικιακή ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών έχει από τα χαμηλότερα ποσοστά κάτω από τις γραμμές φτώχειας ενώ συναρτήσει του ισοδύναμου εισοδήματος, αυξάνονται οι διαστάσεις της φτώχειας γι' αυτή την ομάδα νοικοκυριών.

Από τα παραπάνω δεδομένα δεν μπορούμε να εξάγουμε ένα ασφαλές συμπέρασμα για την οικονομική θέση στην οποία εντάσσεται η νεότερη ομάδα των αγροτικών νοικοκυριών. Αυτό που καθίσταται αντιληπτό, είναι ότι τα νέα αγροτικά νοικοκυριά στηρίζονται περισσότερο από τα άλλα αγροτικά νοικοκυριά, στο γεωργικό τους εισόδημα και κατ' επέκταση στηρίζονται και "ελπίζουν" στην αγροτική παραγωγή και γενικότερα στη βελτίωση του αγροτικού τομέα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του δείκτη $S80/S20$ τα οποία έχουν καθολική ισχύ για όλα τα αγροτικά νοικοκυριά, ανεξαρτήτως της χρησιμοποιημένης κατανομής, ένας τρόπος για να μειωθεί η ανισότητα ως προς το συνολικό εισόδημα, είναι να μειωθεί η ανισότητα ως προς την κατανομή του αγροτικού εισοδήματος. Συνεπώς, για την υποβοήθηση του γεωργικού εισοδήματος, θα πρέπει να θεσπιστούν και να εφαρμοστούν μέτρα και πολιτικές με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη του αγροτικού τομέα. Αυτό θα επιτευχθεί μέσω:

1. της ανάληψης δράσεων επί διαρθρωτικών ζητημάτων, όπως είναι οι επενδύσεις στην αγροτική παραγωγή και γενικότερα στον αγροτικό χώρο με σκοπό την καλύτερη διαχείριση των φυσικών πόρων και των συντελεστών παραγωγής,
2. της βελτίωσης της διάρθρωσης της αγροτικής παραγωγής και της διαφοροποίησης των καλλιεργειών στοχεύοντας στις πραγματικές ανάγκες της αγοράς – καταναλωτών, διασφαλίζοντας την υγεία των τελευταίων και την προστασία του περιβάλλοντος,
3. μέσω της παροχής σαφούς καθοδήγησης και επαρκών εχεγγύων από την πλευρά του κράτους, επιδιώκοντας τη δημιουργία αγροτικών εταιρειών και γεωργικών συνεταιρισμών με στόχο α) την παραγωγή προϊόντων με σκοπό την αύξηση της προστιθέμενης αξίας των τελικών προϊόντων τους και β) την αύξηση της διαπραγματευτικής ισχύος των αγροτών είτε για να εισέλθουν σε νέες αγορές είτε για να επιτύχουν υψηλότερες τιμές των προϊόντων και μείωση του κόστους των συντελεστών παραγωγής.

Στο έβδομο κεφάλαιο, μέσω της εκτίμησης του υποδείγματος Logit, ανιχνεύουμε τους παράγοντες που επηρεάζουν την πιθανότητα κάποιο νοικοκυριό να είναι φτωχό. Για τις ανάγκες της έρευνας διακρίναμε τα νοικοκυριά σε τρεις κατηγορίες α) στο σύνολο των νοικοκυριών, β) στα αγροτικά νοικοκυριά και γ) στα μη αγροτικά νοικοκυριά. Ως γραμμές φτώχειας ορίζουμε το 60% και το 40% της ισοδύναμης δαπάνης του διάμεσου νοικοκυριού, και το 60% και 40% του ισοδύναμου εισοδήματος αντίστοιχα.

Γραμμή φτώχειας: 60% (ή 40%) της ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης του διάμεσου νοικοκυριού.

Αρχικά, στο σύνολο των νοικοκυριών τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι φτωχογόνιοι παράγοντες αντιστοιχούν στο χαμηλό εκπαιδευτικό του αρχηγού καθώς και στον παράγοντα ηλικία, στη διαμονή του νοικοκυριού στις περιφέρειες Βορείου, Δυτικής και Κεντρικής Ελλάδας και της Αττικής (εξαιρουμένης της περιφέρειας της Κεντρικής Ελλάδας όταν το όριο φτώχειας αντιστοιχεί στο 40%), ενώ η πιθανότητα φτώχειας αυξάνεται καθώς αυξάνεται ο αριθμός τέκνων του νοικοκυριού. Αντίθετα, οι παράγοντες που δεν επηρεάζουν αυξητικά τη φτώχεια είναι το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και ο βαθμός αστικότητας του τόπου διαμονής του νοικοκυριού.

Εξετάζοντας τα αποτελέσματα, που προκύπτουν για την κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών, ως φτωχογόνοι παράγοντες θεωρούνται το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού του νοικοκυριού και η ηλικία αυτού ανεξαρτήτως διάκρισης, ενώ αυξητική επίδραση επί της φτώχειας έχει η διαμονή του νοικοκυριού στις περιφέρειες της Δυτικής, Βορείου και Κεντρικής Ελλάδος και Αττικής, στην περίπτωση που το όριο φτώχειας υιοθετείται στο 60%. Επίσης, φτωχογόνος παράγοντας θεωρείται και ο αυξημένος αριθμός τέκνων και μάλιστα η επίδρασή του αυξάνεται όσο αυξάνεται ο αριθμός των παιδιών. Τέλος, τα αποτελέσματα του υποδείγματος καταδεικνύουν ως μη φτωχογόνους παράγοντες το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, το βαθμό αστικότητας του τόπου διαμονής του νοικοκυριού.

Περνώντας στην κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών, η πιθανότητα κάποιο νοικοκυριό να καταταγεί ως φτωχό, αυξάνεται όταν η εκπαιδευτική βαθμίδα του αρχηγού του νοικοκυριού αντιστοιχεί στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η ηλικία του είναι άνω των 56 ετών, όταν το νοικοκυριό διαμένει στις περιφέρειες Βορείου, Δυτικής και Κεντρικής Ελλάδας και της Αττικής, ενώ η πιθανότητα να βρεθούν τα μέλη των νοικοκυριών κάτω από τη γραμμή φτώχειας, αυξάνεται σε μεγάλο βαθμό καθώς αυξάνεται το μέγεθος του νοικοκυριού μόνο στην περίπτωση που το όριο της φτώχειας ορίζεται στο 60% της ισοδύναμης δαπάνης. Ως μη φτωχογόνοι παράγοντες ορίζονται η νεότερη ηλικία του αρχηγού του νοικοκυριού, και ο βαθμός αστικότητας της περιοχής διαμονής του νοικοκυριού. Επισημαίνεται το γεγονός ότι όταν ως προσδιοριστικοί παράγοντες φτώχειας, ορίζονται το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και στις δύο περιπτώσεις των γραμμών φτώχειας, τότε δεν παρατηρείται κάποια αρνητική επίδραση επί της πιθανότητας να καταταγούν ως φτωχά τα μέλη των νοικοκυριών.

Γραμμή φτώχειας: 60% (ή 40%) του ισοδύναμου εισοδήματος του διάμεσου νοικοκυριού.

Αναφερόμενοι στο σύνολο των νοικοκυριών καθώς και στην κατηγορία των μη αγροτικών νοικοκυριών, παρατηρούμε ότι ανεξαρτήτως της γραμμής φτώχειας, οι φτωχογόνοι παράγοντες είναι κοινοί. Δηλαδή, τα αποτελέσματα της ανάλυσης, δείχνουν ότι η πιθανότητα να καταταγούν τα μέλη κάποιου νοικοκυριού ως φτωχά, αυξάνεται κατά ένα ποσοστό στατιστικά σημαντικό όταν η εκπαιδευτική βαθμίδα που παρακολούθησε ο αρχηγός του νοικοκυριού αντιστοιχεί στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η ηλικία του είναι μικρότερη των σαράντα ετών, όταν το νοικοκυριό διαμένει στις περιφέρειες Βορείου, Δυτικής και Κεντρικής Ελλάδας και της Αττικής

και όταν ο αριθμός των τέκνων είναι άνω των τριών (αυξάνοντας κατά πολύ τις πιθανότητες στην τελευταία περίπτωση όταν το όριο φτώχειας αντιστοιχεί στο 40%). Αντίθετα, ως φτωχογόνος παράγοντας δε πρέπει να αναζητηθεί το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και η νέα ηλικία του αρχηγού (κάτω των 40 ετών) καθώς και ο βαθμός αστικότητας του τόπου διαμονής το νοικοκυριού.

Συνεχίζοντας με τα αποτελέσματα του υποδείγματος για την κατηγορία των αγροτικών νοικοκυριών, διαπιστώνουμε την αυξητική φτωχογόνο επίδραση επί των νοικοκυριών που ασκούν παράγοντες όπως η ηλικία του αρχηγού να είναι νεότερη των 40 ετών, η διαμονή του νοικοκυριού στις περιφέρειες Βορείου, Δυτικής και Κεντρικής Ελλάδας καθώς και ο μεγάλος αριθμός τέκνων. Στην περίπτωση που η γραμμή φτώχειας ορίζεται στο 40% επισημαίνεται η αύξηση σε μεγάλο βαθμό της φτωχογόνου επίδρασης όταν ως παράγοντας ορίζεται ο αριθμός τέκνων να υπερβαίνει τα πέντε. Αντίθετα τα νοικοκυριά δε διατρέχουν κίνδυνο να βρεθούν κάτω από τη φτώχεια, όταν ως παράγοντες εξετάζονται ο βαθμός αστικότητας του τόπου διαμονής του νοικοκυριού, το επίπεδο εκπαίδευσης του αρχηγού, η ηλικία του να είναι άνω των 56 ετών και η Αττική ως περιφέρεια διαμονής. Συμπληρωματικά, στην περίπτωση που η γραμμή φτώχειας ορίζεται στο 40% του ισοδύναμου εισοδήματος του διάμεσου νοικοκυριού, η πιθανότητα φτώχειας για κάποιο νοικοκυριό αυξάνεται όταν το νοικοκυριό διαμένει σε αστικές περιοχές, ενώ μειώνεται όταν ο αρχηγός έχει ηλικία μικρότερη των σαράντα ετών.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την πιθανότητα να είναι κάποιος φτωχός είναι οι περισσότεροι μάλλον κοινοί και για τις τρεις κατηγορίες.

Δηλαδή, παράγοντες όπως το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, οι περιφέρειες διαμονής, η νεαρή ηλικία του αρχηγού του, και ο αυξημένος αριθμός των παιδιών του νοικοκυριού, χαρακτηρίζονται από την αυξητική τους επίδραση επί της πιθανότητας φτώχειας. Όμως παρατηρώντας αποκλειστικά τα αποτελέσματα των ερμηνευτικών μεταβλητών που αφορούν τα αγροτικά νοικοκυριά, διαπιστώνουμε ορισμένες ιδιαιτερότητες. Όταν ως προσδιοριστικός παράγοντας της φτώχειας, θεωρηθεί το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού, αυτή η μεταβλητή δεν αποτελεί παράγοντα που επιδρά στην αύξηση της φτώχειας όταν η γραμμή φτώχειας ορίζεται ως προς το ισοδύναμο εισόδημα. Επίσης, στην περίπτωση που το αγροτικό νοικοκυριό διαμένει στη περιφέρεια Αττικής, παρατηρείται ότι μειώνονται οι πιθανότητες που έχουν τα μέλη του νοικοκυριού να καταταγούν ως φτωχά, όταν η

γραμμή φτώχειας ορίζεται επί της ισοδύναμης δαπάνης. Τα αποτελέσματα του υποδείγματος δείχνουν την μειωτική τάση ως προς την πιθανότητα φτώχειας για τα αγροτικά νοικοκυριά, όταν εξετάζουμε ως μεταβλητή την νεαρή ηλικία του αρχηγού του νοικοκυριού (ηλικία μικρότερη των 40 ετών), με εξαίρεση στην περίπτωση που η γραμμή φτώχειας ορίζεται στο 60% του ισοδύναμου εισοδήματος.. Τέλος, παρότι το αυξημένο μέγεθος του νοικοκυριού, αποτελεί παράγοντα αύξησης της πιθανότητας κάποιο νοικοκυριό στο σύνολο της χώρας ή μη αγροτικό, να μεταβεί στην κατάσταση “φτώχειας”, στην περίπτωση των αγροτικών νοικοκυριών, ο παράγοντας αυτός φαίνεται ότι δεν ασκεί καμία αυξητική επίδραση επί της μεταβολής των πιθανοτήτων, όταν ως γραμμή φτώχειας ορίζεται το 40% του ισοδύναμου εισοδήματος.

Ωστόσο, ανεξάρτητα των κατηγοριών των νοικοκυριών, τα αποτελέσματα του υποδείγματος μας πληροφορούν, ότι παράγοντες όπως το υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού και ο βαθμός αστικότητας (αστικές και ημιαστικές περιοχές) του τόπου διαμονής του νοικοκυριού, συνεπάγονται με μειωμένες πιθανότητες να μεταβληθεί η κατάσταση του νοικοκυριού σε συνθήκες κάτω από το όριο της φτώχειας. Επιπλέον, η ανάλυση των στοιχείων στην περίπτωση που η γραμμή φτώχειας ορίζεται βάσει της κατανομής του ισοδύναμου εισοδήματος δείχνει ότι η πιθανότητα φτώχειας μειώνεται όταν ως προσδιοριστικός παράγοντας ορίζεται η ηλικία του αρχηγού να υπερβαίνει τα 56 έτη.

Καθίσταται λοιπόν σαφές, ότι η οποιαδήποτε χάραξη πολιτικών σχετικά με τον περιορισμό της φτώχειας, θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει κατευθύνσεις και μεθόδους περιορισμού της επίδρασης των φτωχογόνων παραγόντων επί των νοικοκυριών, αλλά συγχρόνως να μετέχουν στη στήριξη και στην ενδυνάμωση των παραγόντων οι οποίοι συμβάλλουν στη μείωση της φτώχειας. Συνεπώς, θα πρέπει να ληφθούν κατάλληλα μέτρα με στόχο την αύξηση των επενδύσεων σε θέματα εκπαίδευσης είτε σε μορφωτικό είτε σε τεχνικό – επαγγελματικό επίπεδο. Επίσης, ενδείκνυται η ενσωμάτωση πολιτικών για την παροχή κινήτρων με προορισμό τους παραγωγικούς φορείς με στόχο την επίτευξη αύξησης της απασχόλησης με προτεραιότητα τα άτομα νεότερης ηλικίας αλλά και μεγαλύτερης, τα οποία εντάσσονται στον παραγωγικό τομέα. συμπεριλαμβάνοντας και άτομα ευπαθών κοινωνικών ομάδων (όπως πολύτεκνοι, προστατευόμενα μέλη των νοικοκυριών με αρχηγούς χαμηλοσυνταξιούχους κλπ). Επιπλέον, σε συνδυασμό με τα παραπάνω

απαιτείται μεγαλύτερη προσφορά της κοινωνικής πολιτικής απέναντι σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες όπως είναι οι πολύτεκνες οικογένειες και οι συνταξιούχοι.

Ομοίως, γίνεται φανερή η ανάγκη στήριξης των νοικοκυριών κάποιων μειονεκτικών περιοχών της χώρας. Ορισμένες προτάσεις που πιθανώς θα έχουν θετική επίδραση προς αυτή την κατεύθυνση, είναι η δημιουργία νέων ευκαιριών εργασίας και η δανειοδότηση με ευνοϊκότερους όρους για τη σύσταση νέων επιχειρήσεων ή και επέκταση των ήδη υπάρχουσών. Επίσης, θετικό αντίκρυσμα στην παραπάνω προσπάθεια αναμένεται να έχει η ανάληψη αναπτυξιακών πρωτοβουλιών όπως είναι ο εκσυγχρονισμός των μεταφορών, των υπηρεσιών επικοινωνιών και του οδικού δικτύου, με σκοπό την πρόσβαση στην πληροφόρηση και την καλύτερη αξιοποίηση αυτής, την ευκολία πρόσβασης και διάθεσης των προϊόντων στις αγορές, και την μείωση των αποστάσεων που υπάρχουν μεταξύ των μειονεκτικότερων και των ήδη πιο ανεπτυγμένων περιοχών της χώρας. Επιπλέον, θετική συμβολή στη στήριξη των νοικοκυριών των μειονεκτικών περιοχών, αναμένεται να έχει η προώθηση και η άνοδος του τουρισμού. Σε συνδυασμό με τις παραπάνω προτάσεις, απαιτείται η συνεισφορά της κοινωνικής πολιτικής η οποία μπορεί να συμβάλλει στη λύση του προβλήματος μέσω της ενίσχυσης της χορήγησης επιδομάτων όπως είναι το μέτρο της εξισωτικής αποζημίωσης, μέσω της χορήγησης ενισχυμένων επιδομάτων πολυτεκνίας στις αντίστοιχες οικογένειες, μέσω της αναβάθμισης του ρόλου του ΕΚΑΣ, τη μείωση των τιμολογίων χρέωσης των ΔΕΚΟ ανά νοικοκυριό ή και ακόμα μέσω της μείωσης των εισοδηματικών φορολογικών συντελεστών κάποιον περισσότερο ευπαθών κοινωνικών ομάδων.

Συμπερασματικά, θα ήταν θεμιτό οι οποιοσδήποτε πολιτικές που αναφέρονται στην πραγματοποίηση των επενδύσεων και στην ανάπτυξη του αγροτικού χώρου, να συμπεριλάβουν τέτοιου είδους κατευθύνσεις και μέτρα πολιτικής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας Π.1: Κατανομή πληθυσμού νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης βάσει του βαθμού αστικότητας του τόπου διαμονής.

Διάκριση νοικοκυριών	Βαθμός Αστικότητας			Σύνολο
	Αστικές	Ημιαστικές	Αγροτικές	
Αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	4.005	5.100	17.721	26.826
Αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών	11.517	12.719	67.935	92.171
Αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	11.077	17.354	70.269	98.700
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	51.607	68.256	263.895	383.758
Μη Αγροτικά νοικοκυριά	2.609.679	382.378	399.451	3.391.508
Σύνολο	2.687.885	485.807	819271	3.992.963

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.2: Κατανομή πληθυσμού νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης βάσει το φύλου του αρχηγού.

Κατηγορία νοικοκυριών	Φύλο		Σύνολο
	Άρρεν	Θήλυ	
Αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	26.827	0	26.827
Αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών	86.650	5.521	92.171
Αγροτικά νοικοκυριά με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών	91.776	6.925	98.701
Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	251.685	132.073	383.758
Μη Αγροτικά νοικοκυριά	2.637.298	754.211	3.391.509
Σύνολο	3.094.236	898.730	3.992.966

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.3: Κατανομή πληθυσμού νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης βάσει την υπηκοότητα του αρχηγού.

Υπηκοότητα	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών			
Αλλοδαπή	204	2284	642	941	204.624	208.695
Ελληνική και άλλη	26.622	132.959	54.986	365.955	3.203.747	3.784.269
Σύνολο	26.826	135.243	55.628	366.896	3.408371	3.992.964

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.4: Κατανομή των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης βάσει της εκπαιδευτικής βαθμίδα.

Εκπαιδευτική βαθμίδα	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 έως 55 ετών	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών			
Καμία εκπαιδευτική βαθμίδα	0	2.019	5.757	48.486	56.702	112.964
Ελλιπής πρωτοβάθμια εκπαίδευση	0	1.780	15.670	161.211	253.084	431.745
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	13.034	50.584	62.696	147.148	949.473	1.222.935
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	12.742	33.748	13.924	24.899	1.283.976	1.369.289
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	1.051	4.039	655	2.014	751.709	759.468
Σύνολο	26.827	92.170	98.702	383.758	3.294.944	3.896.401

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.5: Κατανομή των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης βάσει της εκπαιδευτικής βαθμίδας.

Εκπαιδευτική βαθμίδα	Διάκριση νοικοκυριών			Σύνολο
	Σύνολο αγροτικών νοικοκυριών	Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	
<i>Καμία εκπαιδευτική βαθμίδα</i>	7.776	48.486	56.702	112.964
<i>Ελλιπής πρωτοβάθμια εκπαίδευση</i>	17.450	161.211	253.084	431.745
<i>Πρωτοβάθμια εκπαίδευση</i>	126.314	147.148	949.473	1.222.935
<i>Δευτεροβάθμια εκπαίδευση</i>	60.414	24.899	1.283.976	1.369.289
<i>Τριτοβάθμια εκπαίδευση</i>	5.745	2.014	751.709	759.468
Σύνολο	217.699	383.758	3.294.944	3.896.401

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.6: Αναλυτική κατανομή των νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης βάσει της εκπαιδευτικής βαθμίδας.

Εκπαιδευτική βαθμίδα	Αγροτικά νοικοκυρά			με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αρχηγό ηλικίας άνω των 55 ετών			
Δεν πήγε σχολείο	0	2.019	5.757	48.486	56.702	112.964
Δεν τελείωσε το δημοτικό	0	1.780	15.670	161.211	253.084	431.745
Απολυτήριο Δημοτικού	13.034	50.584	62.696	147.148	949.473	1.222.935
Απολυτήριο Γυμνασίου	5.695	13.875	7.179	16.315	415.757	458.821
Απολυτήριο Λυκείου	5.269	13.171	3.474	7.805	683.422	713.141
Πτυχίο ΤΕΛ, ΤΕΣ, Πολυκλ. Λυκείου	1.778	6.702	3.271	779	184.797	197.327
Πτυχίο ΙΕΚ ή Ανώτερης Σχολής	0	568	0	743	129.895	131.206
Πτυχίο ΤΕΙ, ΚΑΤΕΕ	0	3.471	0	603	165.430	169.504
Πτυχίο ΑΕΙ, Ανώτατες Στρατιωτικές Σχολές	1.051	0	655	668	424.117	426.491
Μεταπτυχιακό	0	0	0	0	22.184	22.184
Διδακτορικό	0	0	0	0	10.083	10.083
Σύνολο	26.827	92.170	98.702	383.758	3.294.944	3.896.401

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.7.α: Μέσο οικογενειακό εισόδημα των νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης, κατά πηγή προέλευσης.

Πηγές εισοδήματος	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών			
Μισθοί και Ημερομίσθια	324,7	425,1	433,9	95,0	1.192,6	1.044,9
Γεωργικά εισοδήματα	1.457,9	1.209,4	858,2	133,4	27,4	95,0
Λοιπά εισοδήματα	18,7	21,5	48,0	27,5	84,0	75,8
Εισοδήματα από συντάξεις	93,6	89,6	178,1	397,4	396,6	382,1
Εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής	74,5	47,1	53,0	61,6	87,0	82,7
Τεκμαρτά Εισοδήματα	377,8	381,4	371,2	293,1	373,4	365,8
Μεταβιβάσεις	2,7	107,0	90,7	19,9	62,1	59,4
Σύνολο	2.349,8	2.280,9	2.033,1	1.027,9	2.223,1	2.105,7

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.7.β: Διάρθρωση (%) του μέσου εισοδήματος των νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης κατά πηγή προέλευσης.

Πηγές εισοδήματος	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών		
Μισθοί και Ημερομίσθια	31,1	40,7	41,5	9,1	114,2
Γεωργικά εισοδήματα	1.534,1	1272,7	903,1	140,4	28,9
Λοιπά εισοδήματα	24,7	28,3	63,3	36,3	110,8
Εισοδήματα από συντάξεις	24,5	23,4	46,6	104,0	103,8
Εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής	90,1	56,9	64,1	74,5	105,2
Τεκμαρτά Εισοδήματα	103,3	104,3	101,5	80,1	102,1
Μεταβιβάσεις	4,6	180,0	152,7	33,5	104,6
Σύνολο	111,6	108,3	96,6	48,8	105,6

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.7.γ Διάρθρωση (%) του μέσου οικογενειακού εισοδήματος ανά πηγή προέλευσης κατά κατηγορία διάκρισης των νοικοκυριών.

Πηγές εισοδήματος	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών		
Μισθοί και Ημερομίσθια	13,8	18,6	21,3	9,2	53,7
Γεωργικά εισοδήματα	62,0	53,0	42,2	13,0	1,2
Λοιπά εισοδήματα	0,8	0,9	2,4	2,7	3,8
Εισοδήματα από συντάξεις	4,0	3,9	8,8	38,7	17,8
Εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής	3,2	2,1	2,6	6,0	3,9
Τεκμαρτά Εισοδήματα	16,1	16,7	18,3	28,5	16,8
Μεταβιβάσεις	0,1	4,7	4,5	1,9	2,8
Σύνολο	100	100	100	100	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.8.α: Μέσο κατά κεφαλήν οικογενειακό εισόδημα των νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης, κατά πηγή προέλευσης.

Πηγές εισοδήματος	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών			
Μισθοί και Ημερομίσθια	87,9	111,9	124,9	29,4	410,7	357,9
Γεωργικά εισοδήματα	558,1	382,8	334,4	54,4	9,2	33,9
Λοιπά εισοδήματα	4,8	7,5	16,9	15,9	36,5	33,1
Εισοδήματα από συντάξεις	20,6	24,8	73,0	223,9	205,2	198,4
Εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής	16,8	12,3	21,7	33,1	45,6	42,8
Τεκμαρτά Εισοδήματα	92,7	115,5	144,7	178,5	165,4	164,5
Μεταβιβάσεις	1,4	36,1	38,0	10,7	28,0	26,6
Σύνολο	782,15	691,01	753,6	545,78	900,64	857,3

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας: Π.9.α: Μέσο ισοδύναμο οικογενειακό εισόδημα των νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης, κατά πηγή προέλευσης.

Πηγές εισοδήματος	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών			
Μισθοί και Ημερομίσθια	157,1	178,6	191,8	44,1	612,4	534,3
Γεωργικά εισοδήματα	808,9	579,0	471,6	74,5	13,7	49,2
Λοιπά εισοδήματα	8,6	11,4	24,0	19,2	49,0	44,4
Εισοδήματα από συντάξεις	35,4	37,2	100,6	274,7	257,5	248,7
Εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής	31,6	19,4	29,7	40,7	56,7	53,5
Τεκμαρτά Εισοδήματα	168,1	177,1	202,3	211,3	221,1	218,3
Μεταβιβάσεις	1,8	54,0	53,0	13,4	37,3	35,5
Σύνολο	1211,5	1056,7	1072,9	677,9	1247,6	1183,9

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.9.β: Διάρθρωση (%) του μέσου ισοδύναμου εισοδήματος των νοικοκυριών ανά κατηγορία διάκρισης κατά πηγή προέλευσης.

Πηγές εισοδήματος	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών		
Μισθοί και Ημερομίσθια	29,4	33,4	35,9	8,3	114,6
Γεωργικά εισοδήματα	1643,5	1176,4	958,1	151,4	27,8
Λοιπά εισοδήματα	19,4	25,7	54,2	43,2	110,4
Εισοδήματα από συντάξεις	14,2	15,0	40,5	110,4	103,5
Εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής	59,2	36,3	55,5	76,1	106,1
Τεκμαρτά Εισοδήματα	77,0	81,1	92,7	96,8	101,3
Μεταβιβάσεις	5,0	152,0	149,4	37,7	105,0
Σύνολο	102,3	89,3	90,6	57,3	105,4

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.9.γ: Διάρθρωση (%) του μέσου ισοδύναμου οικογενειακού εισοδήματος ανά πηγή προέλευσης κατά κατηγορία διάκρισης των νοικοκυριών.

Πηγές εισοδήματος	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 - 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών		
Μισθοί και Ημερομίσθια	13,0	16,9	17,9	6,5	49,1
Γεωργικά εισοδήματα	66,8	54,8	44,0	11,0	1,1
Λοιπά εισοδήματα	0,7	1,1	2,2	2,8	3,9
Εισοδήματα από συντάξεις	2,9	3,5	9,4	40,5	20,6
Εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής	2,6	1,8	2,8	6,0	4,5
Τεκμαρτά Εισοδήματα	13,9	16,8	18,9	31,2	17,7
Μεταβιβάσεις	0,2	5,1	4,9	2,0	3,0
Σύνολο	100	100	100	100	100

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.10.α: Κατανομή της μέσης δαπάνης των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης κατά πηγή προέλευσης.

Καταναλωτικές ομάδες δαπανών	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 – 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών			
Τρόφιμα	363,8	335,2	292,6	197,4	317,8	306,4
Αλκοόλ & καπνός	108,0	102,6	73,1	32,4	74,8	71,5
Υπόδηση & ένδυση	149,8	163,0	124,1	53,8	162,0	150,6
Οικιακές υπηρεσίες	184,3	155,7	135,2	110,0	206,0	193,7
Διαρκείς δαπάνες	117,0	116,4	117,3	55,6	144,7	134,7
Υπηρεσίες υγείας	116,2	138,5	103,0	92,5	133,9	129,2
Μεταφορές & καύσιμα	304,3	270,4	165,8	68,5	246,1	228,0
Υπηρεσίες Επικοινωνιών & Τηλεπικοινωνιών	74,3	77,3	63,4	32,6	87,0	80,9
Έξοδα αναψυχής & πολιτισμού	87,0	81,1	54,9	22,1	99,3	90,3
Εκπαίδευση	29,3	59,7	28,8	2,0	58,6	52,3
Υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης	179,7	175,0	177,2	58,9	185,2	172,6
Άλλα προϊόντα & υπηρεσίες	130,5	225,0	192,4	68,1	203,8	190,5
Σύνολο	1.844,3	1.900,1	1.528,0	794,0	1.919,4	1.800,6

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.10.β:Κατανομή της μέσης κατά κεφαλής δαπάνης των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης κατά πηγή προέλευσης.

Καταναλωτικές ομάδες δαπανών	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 – 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών			
Τρόφιμα	91,4	92,1	110,1	109,1	125,6	122,6
Αλκοόλ & καπνός	29,4	29,6	25,5	13,5	28,3	26,8
Υπόδηση & ένδυση	41,1	42,6	41,1	27,6	62,4	58,0
Οικιακές υπηρεσίες	65,1	44,1	51,3	60,8	91,6	86,3
Διαρκείς δαπάνες	29,1	33,6	43,3	28,5	60,3	56,0
Υπηρεσίες υγείας	35,7	41,4	40,2	53,8	55,8	54,7
Μεταφορές & καύσιμα	75,8	74,5	57,0	23,8	89,6	82,0
Υπηρεσίες Επικοινωνιών & Τηλεπικοινωνιών	23,3	22,0	22,5	17,6	34,4	32,2
Έξοδα αναψυχής & πολιτισμού	25,8	21,4	18,3	10,8	37,1	33,7
Εκπαίδευση	6,5	14,4	7,8	0,5	16,4	14,5
Υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης	62,9	47,5	62,9	26,8	73,4	68,0
Άλλα προϊόντα & υπηρεσίες	33,4	71,5	74,4	36,4	84,1	78,6
Σύνολο	519,4	534,8	554,5	409,1	758,9	713,4

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.10.γ: Κατανομή της μέσης ισοδύναμης δαπάνης των νοικοκυριών κατά κατηγορία διάκρισης κατά πηγή προέλευσης.

Καταναλωτικές ομάδες δαπανών	Αγροτικά νοικοκυριά			Νοικοκυριά με αρχηγό συνταξιούχο του ΟΓΑ	Μη Αγροτικά νοικοκυριά	Σύνολο
	με αρχηγό ηλικίας κάτω των 40 ετών	με αρχηγό ηλικίας 40 – 55 ετών	με αγρότη ηλικίας άνω των 55 ετών			
Τρόφιμα	163,2	146,3	155,6	134,3	176,1	170,8
Αλκοόλ & καπνός	51,0	45,7	37,1	18,3	40,2	38,2
Υπόδηση & ένδυση	70,3	70,3	60,6	34,7	88,5	82,1
Οικιακές υπηρεσίες	98,4	69,1	72,5	74,8	122,5	115,3
Διαρκείς δαπάνες	53,3	53,0	62,1	36,1	83,0	77,1
Υπηρεσίες υγείας	58,8	64,2	56,4	65,2	76,8	74,8
Μεταφορές & καύσιμα	138,2	118,3	83,3	34,0	130,0	119,4
Υπηρεσίες Επικοινωνιών & Τηλεπικοινωνιών	37,6	34,4	32,4	21,7	48,0	44,7
Έξοδα αναψυχής & πολιτισμού	42,7	35,0	27,0	13,8	53,5	48,5
Εκπαίδευση	12,6	24,3	12,5	0,7	26,7	23,7
Υπηρεσίες τουρισμού & διασκέδασης	95,1	75,7	90,9	35,1	102,2	94,8
Άλλα προϊόντα & υπηρεσίες	60,3	108,6	105,4	44,9	115,9	108,3
Σύνολο	881,7	845,0	795,8	513,8	1063,6	997,8

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.11.: Αναλυτική παρουσίαση των πηγών προέλευσης εισοδημάτων.

Εισοδήματα κατά ομάδα διάκρισης	
α. Μισθοί και Ημερομίσθια	
1.	Μισθοί και ημερομίσθια στην κύρια εργασία
2.	Τα παραπάνω στη δεύτερη ή έκτακτη εργασία
3.	Υπερωρίες, υπερεργασία, επίδομα παραγωγικότητας, συμβούλια, γάμου κλπ.
4.	Δώρα εορτών και αδειών
5.	Εισόδημα από επιχειρήσεις (εκτός γεωργικών) ή από ελεύθερο επάγγελμα
β. Γεωργικά Εισοδήματα	
1.	Εισόδημα από γεωργία, κτηνοτροφία, δάση, αλιεία
2.	Εισοδηματικές ενισχύσεις και πριμοδοτήσεις από το Κράτος ή την ΕΕ
3.	Αποζημιώσεις της παραγωγής λόγω παγετού, πλημμύρας, ξηρασίας, απόσυρσης, εκρίζωσης κλπ
γ. Λοιπά εισοδήματα	
1.	Εισόδημα από ενοίκια
2.	Εισόδημα από τόκους και τοκομερίδια, ομόλογα, γeros κλπ
3.	Εισόδημα από μερίσματα
4.	Επιστροφές φόρων
δ. Εισοδήματα από συντάξεις	
1.	Κύρια σύνταξη
2.	Επικουρική σύνταξη
3.	Δώρα εορτών και άδειας συνταξιούχων
4.	Πρόωρη λόγω παραίτησης, κατάργησης της θέσης ή καταγγελίας της σύμβασης
5.	Παράλληλη σύνταξη από ιδιωτικό φορέα
6.	Εφάπαξ λόγω συνταξιοδότησης
7.	Σύνταξη Εθνικής Αντίστασης
8.	Λοιπές συντάξεις
9.	Κύρια σύνταξη χηρείας (του / της συζύγου)
10.	Επικουρική σύνταξη χηρείας (του / της συζύγου)
11.	Δώρα εορτών και άδειας από σύνταξη χηρείας (του / της συζύγου)
12.	Σύνταξη ορφανών
13.	Σύνταξη θυμάτων πολέμου
14.	Λοιπές συντάξεις / βοηθήματα
15.	Ιδιωτική σύνταξη γήρατος, χηρείας, επιδόματα ασθενείας, ανικανότητας κλπ

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Συνέχεια πίνακα Π.11:Αναλυτική παρουσίαση των πηγών προέλευσης εισοδημάτων.

Εισοδήματα κατά ομάδα διάκρισης (συνέχεια)
ε. Εισοδήματα κοινωνικής πολιτικής
1. Επίδομα ασθενείας
2. Επίδομα λουτροθεραπείας, αεροθεραπείας κλπ
3. Επίδομα μετακινούμενων ασθενών
4. Λοιπά επιδόματα / βοηθήματα ασθενείας
5. Σύνταξη αναπηρίας
6. Επίδομα οικονομικής ενσωμάτωσης ατόμων με ειδικές ανάγκες
7. Επίδομα φροντίδας αναπήρων
8. Επίδομα φροντίδας αναπήρων παιδιών
9. Διατροφικό επίδομα νεφροπαθών
10. Λοιπά επιδόματα/ βοηθήματα αναπηρίας
11. Βοήθημα λόγω συμμετοχής σε ερευνητικά προγράμματα
12. Υποτροφία
13. Λοιπά εκπαιδευτικά επιδόματα/ βοηθήματα
14. Πλήρες επίδομα ανεργίας
15. Μερικό επίδομα ανεργίας για απολυμένους λόγω πτώχευσης της επιχείρησης
16. Επίδομα πρόωρης αποχώρησης από την εργασία
17. Επίδομα κατάρτισης ανέργων
18. Επίδομα μετεγκατάστασης
19. Εποχικό επίδομα ανεργίας
20. Επίδομα νέων ηλικίας από 20 έως 29 ετών
21. Αποζημίωση λόγω απόλυσης από την εργασία
22. Λοιπές παροχές / επιδόματα
23. Ισόβια σύνταξη πολύτεκνης μητέρας
24. Επίδομα πολυτέκνων
25. Επίδομα τρίτου παιδιού
26. Επίδομα παιδιών
27. Επίδομα κυοφορίας και λοχείας
28. Επίδομα γονικής αδείας
29. Επίδομα τοκετού
30. Λοιπά οικογενειακά επιδόματα (οικογενειακών βαρών, γάμου, ανύπανδρης μητέρας, σταθμού, κλπ.)
31. Επίδομα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Συνταξιούχων (ΕΚΑΣ)
32. Εφάπαξ εισοδηματική ενίσχυση φτωχών νοικοκυριών που κατοικούν σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές
33. Παροχές σε παιδιά κάτω των 16 ετών που ανήκουν σε φτωχά νοικοκυριά
34. Κοινωνική βοήθεια σε χρήμα από το Κράτος, Δημοσίους ή άλλους Οργανισμούς
35. Τακτικές οικονομικές μεταβιβάσεις από συγγενείς ή φίλους, στο εσωτερικό
36. Τακτικές οικονομικές μεταβιβάσεις από συγγενείς ή φίλους, στο εξωτερικό
37. Επιδότηση ενοικίου
38. Επίδομα στέγασης ιδιοκατοικούμενων κατοικιών
39. Αποζημιώσεις από ασφάλεια υγείας ή ατυχήματος
40. Αποζημίωση από ασφάλεια της κατοικίας
41. Αποζημίωση από ασφάλιστρα αστικής ευθύνης για σωματική βλάβη τρίτων ή ζημιά σε περιουσία τρίτων
στ. Τεκμαρτά Εισοδήματα
1. Τεκμαρτό ενοίκιο κύριας και δευτερεύουσας ή εξοχικής κατοικίας
2. Αξία ειδών που κατανάλωσε το νοικοκυριό και προέρχονται από δική του γεωργική ή κτηνοτροφική
3. Αξία που απέκτησε ή κατανάλωσε το νοικοκυριό χωρίς πληρωμή και προέρχονται από δική του
4. Αξία ειδών που πήρε το νοικοκυριό δωρεάν από οπουδήποτε (εκτός από τον εργοδότη)
5. Αξία ειδών και υπηρεσιών που πήρε το μέλος του νοικοκυριού από τον εργοδότη του ως αμοιβή σε είδος
ζ. Μεταβιβάσεις
1. Οικονομικές μεταβιβάσεις (εκτός σπουδών) σε άλλα νοικοκυριά, στο εσωτερικό
2. Οικονομικές μεταβιβάσεις (εκτός σπουδών) σε άλλα νοικοκυριά, στο εξωτερικό
3. Οικονομικές μεταβιβάσεις για σπουδές μελών του νοικοκυριού, στο εσωτερικό
4. Οικονομικές μεταβιβάσεις για σπουδές μελών του νοικοκυριού, στο εξωτερικό

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (2005), ΕΣΥΕ.

Πίνακας Π.12: Ιδιότητες, όρια τιμών και σχετική ευαισθησία των δεικτών ανισότητας.

ΔΕΙΚΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ	ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ	Ι Δ Ι Ο Τ Η Τ Ε Σ				ΟΡΙΑ ΤΙΜΩΝ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ	ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΔΙΑΣΠΑΣΗΣ
		Συμμετρία	Ανεξαρτησία ως προς τον μέσο	Ανεξαρτησία μεγέθους πληθυσμού	Αρχή των μεταβιβάσεων			
Συντελεστής Gini (G)	$\frac{1}{2n^2\mu} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n y_i - y_j $	ισχύει	ισχύει	ισχύει	ασθενής	0 έως 1	γύρω από τη διάμεσο	κατά πηγή προέλευσης
Διακύμανση των λογαρίθμων (L)	$\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (\log y_i - \log \mu)^2$	ισχύει	ισχύει	ισχύει	δεν ισχύει σπάνια *	0 έως άπειρο	στο κατώτερο άκρο	αστηρά κατά ομάδες
Δείκτης Theil (T)	$\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{y_i}{\mu} \right) \log \left(\frac{y_i}{\mu} \right)$	ισχύει	ισχύει	ισχύει	ισχυρή	0 έως $\log n$	στο άνω άκρο	ασθενώς κατά ομάδες
Μέση λογαριθμική απόκλιση (N)	$\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \log \left(\frac{\mu}{y_i} \right)$	ισχύει	ισχύει	ισχύει	ισχυρή	0 έως άπειρο	στο κάτω άκρο	αστηρά κατά ομάδες
Δείκτης Atkinson (A, $\epsilon \neq 1, \epsilon > 0$)	$1 - \frac{1}{\mu} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n y_i^{1-\epsilon} \right]^{\frac{1}{1-\epsilon}}$	ισχύει	ισχύει	ισχύει	ασθενής	0 έως $1 - n^{-\frac{\epsilon}{1-\epsilon}}$ **	στο κάτω άκρο (καθώς αυξάνει η παράμετρος αποστροφής, ϵ)	όχι

* Παραβιάζει την αρχή της μεταβιβάσης μόνο για τα πολύ υψηλά εισοδηματικά κλιμάκια και συγκεκριμένα για εισοδήματα μεγαλύτερα από μ^* , όπου μ^* ο γεωμετρικός μέσος και ϵ η βάση των φυσικών λογαρίθμων.

** Η μέγιστη αυτή τιμή για μη συνεχή κατανομή ισχύει μόνο για $\epsilon \neq 1$. Για $\epsilon = 1$, η μέγιστη δυνατή τιμή είναι η μονάδα.

Πίνακας Π.13: Τα κύρια χαρακτηριστικά των ΕΟΠ, της Έρευνα Εισοδήματος (ΕΔΔ) και της Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU – SILC).

Συχνότητα διεξαγωγής της έρευνας	5-7 έτη	Ετήσια	Τριμηνιαία συνεχής	Πριν το 1998 η ΕΕΔ διεξαγόταν μόνο το β' τρίμηνο κάθε έτους
Τελευταία διαθέσιμη περίοδος	2004/05	2005	2007 β' τρίμηνο	
Προηγούμενες διαθέσιμες περιόδους (που κάλυψαν το σύνολο της χώρας)	1974, 1981/82, 1987/88, 1993/94, 1998/99	ECHP: 1994-2001 και 2002, EU-SILC: 2003, 2004	1981-97 β' τρίμηνο, 1998-2007 όλα τα τρίμηνα	Το EU-SILC αντικατέστησε το ECHP
Κύριος σκοπός έρευνας	Αναθεώρηση ΔΤΚ, ΗΙCΡ	Εισοδήματα, συνθήκες διαβίωσης	Απασχόληση, ανεργία	Πλήθος άλλων στοιχείων
Τύπος έρευνας	Συγχρονική	Συγχρονική και διαχρονική	Συγχρονική και διαχρονική	
Τεχνική δειγματοληψίας	Τυχαία επιλογή δείγματος με ενιαίο γενικό κλάσμα δειγματοληψίας	Εναλλαγή (rotation) κάθε έτος του 1/4 του δείγματος	Εναλλαγή (rotation) κάθε τρίμηνο του 1/6 του δείγματος	Σε όλες τις έρευνες η δειγματοληψία είναι διασταδιακή και στρωματοποιημένη
Κλάσμα δειγματοληψίας	2/1000	2/1000	Περίπου 2/100	3/1000 στην ΕΟΠ του 1974. ΕΕΔ: Δεν είναι σταθερό για όλες τις περιοχές
Πλαίσιο δειγματοληψίας, απογραφή:	2001	2001	2001	
Τελική μονάδα δειγματοληψίας	Κατοικία	Κατοικία	Κατοικία	
Στρωματοποίηση κατά:	1ο στάδιο: ΥΠΑ 2ο: Αστικότητα-Οικοδομικό τετράγωνο	1ο στάδιο: ΥΠΑ 2ο: Αστικότητα-Οικοδομικό τετράγωνο	1ο στάδιο: ΥΠΑ 2ο: Αστικότητα-Οικοδομικό τετράγωνο	
Μονάδα έρευνας	Ιδιωτικά νοικοκυριά	Ιδιωτικά νοικοκυριά	Ιδιωτικά νοικοκυριά	Εξαιρούνται οι συλλογικές συμβιώσεις και οι ξένες διπλωματικές αποστολές
Τεχνική συγκέντρωσης στοιχείων	Προσωπική συνέντευξη με ερωτηματο-λόγιο (ΡΑΡΙ)	Προσωπική συνέντευξη με ερωτηματο-λόγιο (ΡΑΡΙ), με Η/Υ (CΑΡΙ) και με τηλέφωνο (CΑΤΙ)	Προσωπική συνέντευξη με ερωτηματο-λόγιο (ΡΑΡΙ) και με τηλέφωνο (CΑΤΙ)	ΕΟΠ: Ερευνήτριες υπάλληλοι της ΕΣΥΕ EU-SILC, ΕΕΔ: Ιδιώτες συνεργάτες και υπάλληλοι της ΕΣΥΕ
Σύνολο δείγματος κατοικιών (τελευταία διαθέσιμη έρευνα)	6.801	7.175	46.602	
Κατοικίες κατοικούμενες που ερευνήθηκαν	6.718	6.252	31.378	
Response rate (%)	61,2	88,0	90,6	
Non-response rate (%)	39,8	12,0	9,4	
Γεωγραφική κάλυψη	13 ΥΠΑ	13 ΥΠΑ (Ελλάδα), 15 χώρες ΕΕ	13 ΥΠΑ	ΤΕ: εξαιρέθηκαν οι αγροτικές περιοχές καθώς και οι ΥΠΑ Ιονίων νήσων, Βορείου και Νοτίου Αιγαίου
Στοιχεία:				
Εισοδήματα	√	√	Μισθοί	
Καταναλωτικές δαπάνες	√	-	-	
Τεκμαρτές δαπάνες	√	Μερικώς	√	
Δημογραφικά χαρακτηριστικά μελών νοικοκυριών	√	√	√	
Απασχόληση μελών	15+	15+	15+	
Συνθήκες στέγασης και κοινωνικοί δείκτες διαβίωσης, πρόσβασης κ.λπ.	√	√	-	
Περιουσία και δανεισμός	-	-	-	

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αθανασίου, Λ., (1984) “Η διανομή του εισοδήματος στην Ελλάδα”, *Επιστημονικές Μελέτες*, αριθ. 6 ΚΕΠΕ, Αθήνα.
- Βολουδάκης, Ε. και Πανουργιάς, Α., (1980) “Μια εκτίμηση της περιφερειακής (κατά νομούς) κατανομής του εισοδήματος 1961, 1971”, *Η Ελληνική Οικονομία Τόμος III*, Τράπεζα Ελλάδος.
- Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών, Έτους 2005, *Δελτίο Τύπου ΕΣΥΕ*, 18.1.2007
- ΕΣΥΕ “Οικογενειακοί Προϋπολογισμοί 2004 / 2005”, *Γενική Γραμματεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος*, Τμήμα Ειδικών Ερευνών Νοικοκυριών, Πειραιάς 2007
- Ζωγραφάκης Σ., Θ. Μητράκος (2005), “Κοινωνικοί δείκτες και μετανάστευση στην Ελλάδα”, ΕΚΚΕ, Πρακτικά Συνεδρίου: Φτώχεια, Αποκλεισμός και Κοινωνικές Ανισότητες, σελ. 131-145, Αθήνα.
- Καβουνίδη, Τ. (2002), *Τα χαρακτηριστικά των μεταναστών*, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα.
- Κανελλόπουλος, Κ., (1986) Εισοδήματα και φτώχεια στην Ελλάδα: Προσδιοριστικοί παράγοντες, *Επιστημονικές Μελέτες*, αριθ. 22, ΚΕΠΕ, Αθήνα, 1986.
- Κανελλόπουλου Ν. Κωνσταντίνος, Αναστασάκου Ν. Ζ., Κώτση Κ. Αγαπούλα, Μανιάτη Ν. Θανάσσης, Παχάκη Μ. Καλλιόπη (2004), “Διανομή, αναδιανομή και φτώχεια”, ΚΕΠΕ, *Μελέτες* 55 , σελ.21 – 32, 216 – 228.
- Καραγιωργας, Σ., Γεωργακόπουλος, Θ., Καραντινός, Δ., Λοϊζίδης, Ι., Μπούζας, Ν., Υφαντόπουλος, Γ. και Χρυσάκης, Μ., (1990) *Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα*, τόμοι Α και Β, ΕΚΚΕ.
- Καραντινός Δημήτρης, (1990), “Διανομή εισοδήματος και οικονομική ανισότητα: εννοιολογικά και εμπειρικά προβλήματα”, ΕΚΚΕ, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, The Greek Review of Social Research, ειδικό τεύχος, καλοκαίρι 1990 (73Α), σελ. 106-139.

- Κετσετζοπούλου Μαρία (1990), “Οικονομική Ανισότητα: Μια πρώτη προσέγγιση για τη μέτρησή της”, ΕΚΚΕ, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, The Greek Review of Social Research, ειδικό τεύχος, καλοκαίρι (73Α), σελ. 140-161.
- Κορλού, Ε., (2007), “Η ανισοκατανομή του εισοδήματος των αγροτικών νοικοκυριών”, *Μεταπτυχιακή εργασία του Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & Διαχείριση του Αγροτικού Χώρου»*, Αθήνα.
- Λαμπριανίδης, Λ. και Λυμπεράκη, Α. (2001), “Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη” *Διαδρομές εφημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
- Λιανός, Θ. (2003), “Σύγχρονη μετανάστευση στην Ελλάδα: Οικονομική διερεύνηση”, *Μελέτες*, 51, Αθήνα: ΚΕΠΕ
- Μητράκος Θ. και Τσακλόγλου Π., (1998α) “Μελέτες για τις οικονομικές ανισότητες στην Ελλάδα: Επισκόπηση, μεθοδολογικά προβλήματα, τάσεις και προοπτικές”, στο *Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα.
- Μητράκος Θ. και Τσακλόγλου Π., (1998β) “Η δομή των οικονομικών ανισοτήτων στην Ελλάδα”, στο Α. Κιντής (επιμ.) *Το Παρόν και το Μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας*, Τόμος Β', Gutenberg, Αθήνα.
- Μητράκος Θ., (1998), “Η Συμβολή των επιμέρους εισοδημάτων στη διαμόρφωση της συνολικής ανισότητας”, *Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος*, Τεύχος 11, Ιούνιος 1998.
- Μητράκος, Θ και Τσακλόγλου, Π., (1998), “Μελέτες για τις οικονομικές ανισότητες στην Ελλάδα: επισκόπηση και μεθοδολογικά προβλήματα, τάσεις και προοπτικές” *Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα.
- Μητράκος, Θ., (2008), “Παιδική φτώχεια: Πρόσφατες εξελίξεις και προσδιοριστικοί παράγοντες” *Οικονομικό Δελτίο*, 30 /5/2008, Τράπεζα Ελλάδας
- Πατινιώτης, Ν., (1983) “Κατανομή εισοδήματος και φορολογική πολιτική”, *Επιθεώρηση Κοινοτικών Κοινοτήτων*, τόμος 4.

- Σαρρής Α. και Σ. Ζωγραφάκης (1993), “Αλλαγές στη δομή και κατανομή εισοδήματος”, στο Τ. Γιαννίτσης (επιμ.) *Μακροοικονομική Διαχείριση και Αναπτυξιακή Εμπλοκή*, σελ. 59-76, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Σαρρής Α., (1997), “Μύθοι, αλήθειες και προοπτικές για την ελληνική γεωργία, Το Παρόν και το Μέλλον της Ελληνικής Οικονομίας”, Τόμος Α΄, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, εκδ. Gutenberg.
- Σαρρής Α., Ζωγραφάκης Σ., (2000) Φτώχεια και ανισοκατανομή εισοδήματος στην Ελλάδα μετά τη μεταπολίτευση”, *ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ*, (περιοδικό ΚΕΠΕ) Τομ 1, τευχ. 1.
- Σαρρής Αλέξανδρος (2003) “Προς μια Στρατηγική Ανάπτυξης του Ελληνικού Αγροτικού Τομέα”, Υπουργείο Γεωργίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Δεκέμβριος 2003
- Σαρρής, Α. και Ζωγραφάκης, Σ. (1997) “Φτώχεια και ανισοκατανομή εισοδήματος στην Ελλάδα μετά τη μεταπολίτευση”, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών (αδημοσίευτο δοκίμιο).
- Τσακλόγλου Πάνος (1990) “Μερικά μεθοδολογικά προβλήματα σχετικά με τη μέτρηση της φτώχειας”, ΕΚΚΕ, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, The Greek Review of Social Research, ειδικό τεύχος, καλοκαίρι 1990 (73Α), σελ.79-105
- Τσακλόγλου, Π., (1993) “Μια Κριτική Παρουσίαση Εμπειρικών Διερευνήσεων Του Φαινομένου της Φτώχειας στην Ελλάδα”, *Διαστάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής Σήμερα*, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Αθήνα.
- Τσώρης, Ν., (1975) “Η κατανομή του εισοδήματος εν Ελλάδι 1957-70” *Σπουδαί*, 25.
- Υφαντόπουλος Γιάννης (1990) “Στατιστικά μέτρα για την οικονομική ανισότητα”, ΕΚΚΕ, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, The Greek Review of Social Research, ειδικό τεύχος, καλοκαίρι 1990 (73Α), σελ. 38-78
- Φέτση, Α., (1990), “ Η αναδιανεμητική επίπτωση του Δημοσίου Τομέα στα εισοδήματα των νοικοκυριών”, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Ειδικό Τεύχος Νο 73^Α, ΕΚΚΕ, Αθήνα.
- Χρήστου Γεώργιος Κ., (2004), “Εισαγωγή στην Οικονομετρία”, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Atkinson, A. (1970). “On the Measurement of Inequality.” *Journal of Economic Theory* 2: 244-263
- Bakarezos, P., (1984), “Personal non-wealth income inequality and tax evasion in Greece”, *Spoudai*, 35.
- Brawn, D. (1988). “Multiple Measurement of U.S. Income Inequality.” *The Review of Economics and Statistics*: 398-405.
- Brawn, J. and Mazzarino G. (1984). “Drawing the Lorenz Curve and Calculating the Gini Concentration Index from Grouped Data by Computer.” *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 46: 273-278
- Carantinos, D., (1981), “*Aspects of income and wealth distribution in Greece*”, Ph. Thesis, University of Strathclyde.
- Child Poverty and Well-Being in the EU. Current status and way forward” European Commission, 2008
- Cowell F. and S. Jenkins (1995), “How much inequality can we explain? A methodology and an application to the USA”, *The Economic Journal* 105, σελ. 421-430.
- Cowell, F.A. (1977). *Measuring Inequality*. Oxford: Philip Allan
- Cowell, F.A. (1980). “On the Structure of Additive Inequality Measures”. *The Review of Economics Studies* 47: 521-532
- Dalton, H. (1920). “The Measurement of the Inequality of Incomes”. *Economic Journal* 30: 348-361
- Dasgupta, P. Sen, A. and Sorrett D. (1973). “Notes on the Measurement of Inequality.” *Journal of Economic Theory* 6: 180-187.
- Eurostat, “Income distribution and poverty in EU12 – 1993”, *Statistics in Focus* (6), 1997
- EU-SILC, (2003), European Union-Statistics on Income and Living Conditions) Η έρευνα αφορά τα εισοδήματα του 2003.

- EU-SILC, (2006), European Union - Statistics on Income and Living Conditions. Η έρευνα αφορά τα εισοδήματα του 2005.
- EU-SILC, (2007), European Union - Statistics on Income and Living Conditions. Η έρευνα αφορά τα εισοδήματα του 2007 αλλά δημοσιεύθηκε το 2009.
- Foster, J., Greer, J. and Thorbecke E. (1984). “A Class of Decomposable Poverty Measures”. *Econometrica* 52: 761-766
- Germidis, D. and Negreponi-Delivanis (1975), “Industrialization, employment and income distribution in Greece: A case study”, *Employment Services*, no12, OECD.
- Gini, C. (1912). *Variabilite Mutabilita*. Bologna.
- Greedy, J. (1977). “The Principle of Transfers and the Variance of the Logarithms”. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 39: 348-361.
- Heady, C., Mitrakos, Th., Tsakloglou, P., (1999) “The Distributional Impact of Social Transfers in European Union: Evidence from the ECHP”, Paper of Royal Economic Association.
- Kanellopoulos C. (1996), “Recent developments in Greek education”, *International Journal of Educational Development* 16, σελ. 65-77.
- Kanellopoulos, C. N., (1995), “Pay structure in Greece 1974-94”, Discussion paper no 65, KEPE, Athens.
- Karageorgas, S., (1973), “The distribution of tax burden by income groups in Greece” *Economic Journal*, 83.
- Karageorgas, S., (1977), “The distribution of tax burden by income groups in Greece”, *Spoudai*, 27.
- Kasimis, C., Papadopoulos, G., Zakopoulou, E. (2003), ‘Migrants in Rural Greece’, *Sociologia Ruralis*, 43/2, pp 167-184
- Kendall, M. and Stuart A. (1977). *The Advanced Theory of Statistics*. 4th ed. New York:- Macmillan.
- Lianos, T. (2001), ‘Illegal Immigrants in Greece and their choice of destination’, *International Migration*, 39/2, pp 3-28

- Lianos, T. and Prodromidis, K., (1974), “Aspects of income distribution in Greece”, KEPE.
- Livada, A., (1991), “Income Inequality in Greece: A statistical and econometric analysis” *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 53.
- Loizides, I., (1984) “On income tax progression: A decomposition analysis”, *Greek Economic Review*, 8.
- Markova, E. and Sarris, A. (1997), ‘The performance of Bulgarian illegal migrants in the Greek labour market’, *South European Society and Politics*, 2/2, pp 57-79
- Mehran, F. (1975). “Bounds on the Gini Index Based on Observed Points of the Lorenz Curve.” *Journal of American Statistical Association* 70: 64-6
- Mehran, F. (1976). “Linear Measures of Income Inequality”. *Econometrica* 44
- Petronoti, M. and Triandafyllidou, A. (2003), ‘Recent immigration flows to Greece’, *EKKE, Τετράδια Εργασίας 2003/2*
- Piesch, W. (1975). *Statistische Konrent Rations Masse*. Tubigen: J.C. Molir.
- Provopoulos, G., (1979), “The distribution of fiscal burdens and benefits by income groups in Greece”, *Greek Economic Review*, 1 (1).
- Rivlin, A. (1975). “Income Distribution – Can Economists Help?” *American Economy Review* 65 (2) May.
- Sarris, A.H and S. Zografakis (1996) “Agricultural income statistics and policy: a view from Southern Europe” στο B. Hill (editor), *Income Statistics for the Agricultural Household Sector*, Statistical Office of the European Communities, Poceedings of the Eurostat international similar held in Luxembourg, 10 and 11 January 1996.
- Sarris, A.H. and S. Zografakis (1996) “Agricultural income statistics and policy: A view
- Sawyer, M., (1976) “Income distribution in OECD countries”, *Economic Outlook*, 19, OECD.
- Sen, A. (1973). *On Economic Inequality*. Oxford University Press

- Sen, A. (1976). “Poverty: An Ordinal Approach to Measurement.” *Econometrica* 44
Reprinted in Sen (1982)
- Sen, A. (1981). *Poverty and famines*. Oxford: Oxford University Press
- Sen, A. (1984). “Collective Choice and Social Welfare:.” *Advanced Textbooks in Economics*. North-Holland
- Shorrocks, A., (1982), “Inequality decomposition by factor components”, *Econometrica*, vol 50 (1).
- Townsend, P., (1979), *Poverty in the United Kingdom: A survey of household resources and standards of living*, Penguin, Harmondsworth.
- Tsakloglou P. (1993) “Aspects of inequality in Greece: Measurement, decomposition and inter-temporal change: 1974, 1982”, *Journal of Development Economics* 40, σελ. 53-74.
- Tsakloglou P. και Panopoulou G. (1998) “Who are the poor in Greece? Analysing poverty under alternative concepts of resources and equivalence scales”, *Journal of European Social Policy* 8, 1998, σελ. 229-252.
- Tsakloglou, P., (1993), “Aspects of inequality in Greece: Measurement, decomposition and intertemporal change: 1974-82”, *Journal of Development Economics* 40.
- Tsakloglou, P., (1996) “Changes in inequality in Greece in the 1970s and the 1980s”, στο Gottschalk, P. et al. (eds), *Changing patterns in the distribution of economic welfare*, CUP.
- Yntema, D.B. (1933). “Measures of Inequality in the Personal Distribution of Income and Wealth.” *Journal of the American Statistical Association* 28: 423-8